

*A dokumentumok átadása,
1992. november 11.*

A Századvég Kiadó
és az 1956-os Magyar Forradalom Története Dokumentációs
és Kutatóintézetének sorozata

Sorozatszerkesztők

Bak János
Békés Csaba
Gyurgyák János
Hegedűs B. András
Litván György
Rainer M. János

Megjelent a Magyar Tudományos Akadémia, a Soros Alapítvány
és a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány
támogatásával

A „JELCIN-DOSSZIÉ”

SZOVJET DOKUMENTUMOK
1956-RÓL

SZÁZADVÉG KIADÓ • 56-OS INTÉZET
BUDAPEST, 1993

Szerkesztette

GÁL ÉVA
HEGEDŰS B. ANDRÁS
LITVÁN GYÖRGY
RAINER M. JÁNOS

Fordította

GÁL ÉVA
N. GOLLER ÁGOTA
PÁLL ERNA

TARTALOM

Előszó (Göncz Árpád)	11
Bevezetés (Litván György)	13
I. VIHAR ELŐTT – A FORRADALOM ELŐTTI MAGYARORSZÁGI HELYZET SZOVJET SZEMMEL	
1. Jelentés Budapestről, 1956. április 29.	21
A. Az SZKP KB Elnöksége 1956. május 3-i határozata	21
B. Andropov távirata, 1956. április 29.	21
2. Vorosilov feljegyzése, 1956. június 26.	24
3. Szerov jelentése a magyar pártellenzékéről, 1956. július 26.	29
4. Andropov levele az SZKP KB Elnökségének, 1956. augusztus 30.	31
5. Andropov jelentései Budapestről, 1956. szeptember	42
A. Az SZKP KB Elnökségének 1956. szeptember 27-i határozata	42
B. Gromiko feljegyzése az SZKP KB részére, 1956. szeptember 17.	42
II. A FORRADALOM ÉS A SZOVJET BEAVATKOZÁS	
1. Mikojan és Szuszlov jelentése az SZKP Központi Bizottságának Budapestről, 1956. október 24.	47
2. Mikojan és Szuszlov jelentése az SZKP Központi Bizottságának, Budapest, 1956. október 25.	50
3. Gromiko feljegyzése Boldoczki János moszkvai magyar nagykövettel folytatott megbeszéléséről, 1956. október 26.	52
4. Szerov jelentése Mikojannak, Budapest, 1956. október 28.	54
5. Andropov jelentése, Budapest, 1956. október 28.	56
6. A szovjet és a magyar kormány álláspontja az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt, 1956. október 28.	57
A. A szovjet Külügyminisztérium javaslata	57
B. Az SZKP KB határozattervezete	58
C. Utasítás a budapesti szovjet nagykövetnek (tervezet)	58
D. Utasítás a Szovjetunió ENSZ-nagykövetének (tervezet)	59
7. Mikojan és Szuszlov jelentése az SZKP Központi Bizottságának, Budapest, 1956. október 29.	60
8. Szerov jelentése Mikojannak és Szuszlovnak, Budapest, 1956. október 29.	62
9. Szovjet kormánynyilatkozat a szocialista országok közötti kapcsolatokról	64
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. október 30.	64
B. Szovjet kormánynyilatkozat, 1956. október 30.	65

10. Andropov jelentése, Budapest, 1956. október 30.	67
11. Az SZKP KB távirata Palmiro Togliattinak a magyarországi helyzetről	69
A. Az SZKP KB Elnöksége határozata, 1956. október 31.	69
B. Távirat Togliattinak	69
12. Az SZKP KB Elnökségének határozata a magyarországi helyzetről, 1956. október 31.	70
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. október 31.	70
B. Üzenet Tito jugoszláv elnöknek	70
13. Andropov jelentése, Budapest, 1956. november 1.	73
14. Az SZKP KB Elnökségének határozata a magyarországi helyzetről, 1956. november 1.	75
15. Jelentés a Szovjetunióba menekült Víg rendőrőrnaggyal folytatott beszélgetésről, 1956. november 1.	76
A. Kiricsenko feljegyzése, 1956. november 1.	76
B. Sztarovojtov ezredes jelentése a Víg őrnaggyal folytatott beszélgetésről, 1956. október 31.	76
16. Andropov jelentése, Budapest, 1956. november 2.	81
17. Zorin külügyminiszter-helyettes feljegyzése Levikowski moszkvai lengyel nagykövettel folytatott tárgyalásáról, 1956. november 2.	82
18. Az SZKP KB Elnökségének határozata a magyarországi helyzetről, 1956. november 2.	84
19. Zorin külügyminiszter-helyettes feljegyzése Levikowski moszkvai lengyel nagykövettel folytatott tárgyalásáról, 1956. november 3.	85
20. A Kádár-kormány felhívása, 1956. november 4.	89
21. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 4. 12 óra	93
22. Andropov jelentése Budapestről, 1956. november 4.	94
23. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 4. 21 óra	95
24. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 5. 9 óra	96
25. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 5. 21 óra	97
26. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 6. 9 óra	98
27. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 6. 21 óra	99
28. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 7. 9 óra	100
29. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 8. 9 óra	101
30. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 9. 9 óra	101
31. Zsukov jelentése a magyarországi helyzetről, 1956. november 10. 9 óra	102

III. FORRADALOM UTÁN – A NAGY IMRE-ÜGY

1. Szovjet–jugoszláv üzenetváltás a Nagy Imre-csoport kérdéséről, 1956. november 4.	107
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. november 4.	107
B. Távirat a belgrádi szovjet nagykövetnek, 1956. november 4.	107
C. Firjubin belgrádi szovjet nagykövet távirata, 1956. november 4.	108

2. Döntés a Magyarországnak nyújtandó szovjet segélyszállítmányokról, 1956. november 5.	109
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. november 5.	109
B. A Szovjetunió Minisztertanácsa határozata (tervezet)	109
C. Bulganyin előterjesztése, 1956. november 5.	111
D. Kádár János felhívása, 1956. november 5.	111
E. Bulganyin levele Kádár Jánosnak, 1956. november 5.	112
3. Sepilov feljegyzése Mićunović moszkvai jugoszláv nagykövettel folytatott tárgyalásáról, 1956. november 7.	113
4. A szovjet álláspont a magyar kérdéstről a Béke Világtanácsban	116
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. november 7.	116
B. Távirat a párizsi szovjet nagykövetnek, 1956. november 7.	116
C. Előterjesztés az SZKP Központi Bizottságának, 1956. november	117
D. Távirat a budapesti szovjet nagykövetnek (tervezet)	118
E. Ehrenburg levele Hruscsovnak, 1956. október 30.	119
F. A Békevilágtanács nyilatkozata Magyarországról (Ehrenburg tervezete)	120
5. Bulganyin miniszterelnök válasza Eisenhower amerikai elnök 1956. november 4-i levelére	121
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1956. november 7.	121
B. Bulganyin miniszterelnök levele Eisenhower amerikai elnöknek, 1956. november 7.	121
C. A szovjet Külügyminisztérium előterjesztése az SZKP Központi Bizottságának, 1956. november 7.	122
D. Az SZKP KB határozata (tervezet)	122
E. Bulganyin miniszterelnök levele Eden brit miniszterelnöknek (tervezet)	123
F. Bulganyin miniszterelnök levele Guy Mollet francia miniszterelnöknek (tervezet)	124
G. Eisenhower amerikai elnök levele Bulganyin miniszterelnöknek, 1956. november 4.	126
6. Patolicsev feljegyzése Boldoczki János moszkvai magyar nagykövettel folytatott megbeszéléséről, 1956. november 10.	128
7. Szuszlov és Arisztov jelentése, Budapest, 1956. november 12.	129
8. Szerov és Andropov jelentése az SZKP Központi Bizottságának, Budapest, 1956. november 14.	132
9. Gerő Ernő, Hegedűs András és Kovács István levele az SZKP KB Elnökségének, 1956. november 18.	133
10. Zamcsevskij feljegyzése Boldoczki János moszkvai magyar nagykövettel folytatott megbeszéléséről, 1956. november 28.	137
11. Kimutatás a Magyarországnak nyújtott külföldi segélyekről, 1956. december 8.	141
12. Az SZKP KB Elnökségének határozata szovjet szakemberek és pártfunkcionáriusok Magyarországra küldéséről, 1956. december 14.	145
13. Rákosi Mátyás levele Hruscsovnak, 1957. január 9.	145
14. Kovács István levele Hruscsovnak, 1957. január 10.	153
15. Andropov telefonjelentése, Budapest, 1957. január 14.	163

16. Rákosi Mátyás levele Hruscsovnak, 1957. február 15.	165
17. Zamcsevszkij feljegyzése Boldoczki János moszkvai magyar nagykövettel folytatott megbeszéléséről, 1957. február 22.	172
18. Gerő Ernő, Révai József, Hegedüs András és Kovács István levele az SZKP KB Elnökségének, 1957. február 25.	174
A. Vinogradov kísérőlevele, 1957. február 25.	174
B. Gerő, Révai, Hegedüs és Kovács levele	174
19. Az SZKP KB határozata Rákosi Mátyás és társai ügyében, 1957. április 18.	183
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1957. április 18.	183
B. Az SZKP KB határozata az MSZMP kéréséről, 1957. április 18.	184
C. Az SZKP KB határozata Rákosi leveléről, 1957. április 18.	184
20. Az SZKP KB Elnökségének határozata Kéthly Anna „közeledési kísérletéről”, 1957. május 31.	189
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1957. május 31.	189
B. Sepilov és Andropov feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának Kéthly Annáról, 1957. május 29.	189
C. Az SZKP KB határozata (tervezet)	191
D. Távirat a budapesti szovjet nagykövetnek (tervezet)	191
21. Kádár János és Biszku Béla moszkvai látogatásának előkészítése, 1957. június	193
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1957. június 15.	193
B. Távirat a budapesti szovjet nagykövetnek	193
C. Breznyev és Andropov feljegyzése Hruscsovnak, 1957. június 15.	194
D. Andropov feljegyzése Kádár János moszkvai utazásáról	195
E. Az SZKP KB határozata Kádár János és Biszku Béla moszkvai utazásáról (tervezet)	195
F. Az SZKP KB szocialista országok kommunista és munkáspártjaival fenntartott kapcsolatokkal foglalkozó osztály észrevételei az MSZMP Szervezeti Szabályzatának tervezetéről	196
22. Andropov, Rudenko és Ivasutin feljegyzése az SZKP KB részére a Biszku Bélával folytatott megbeszéléséről, 1957. augusztus 26.	199
23. Andropov feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának a Nagy Imre-per időpontjáról, 1957. augusztus 29.	202
24. Az SZKP KB Elnökségének határozata Bajkov és Sándor József megbeszéléséről, 1957. október 11.	204
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1957. október 11.	204
B. Bajkov feljegyzése Sándor Józseffel folytatott megbeszéléséről, 1957. szeptember 23.	204
25. Az SZKP KB Elnökségének határozata a Magyarországnak a Nagy Imre-üggyel kapcsolatban küldött jugoszláv jegyzékről, 1958. július 7.	208
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1958. július 7.	208
B. Utasítás a budapesti szovjet nagykövetnek	208
C. Gromiko feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának, 1958. június 30.	209

D. Az SZKP KB határozata (tervezet)	210
E. Jugoszlávia jegyzéke Magyarországnak, 1958. június 23.	210
F. Asztafjev jelentése, Budapest, 1958. június 18.	213
26. Az SZKP KB Elnökségének határozata a Jugoszláviának küldendő magyar válaszjegyzékről, 1958. július 16.	216
A. Az SZKP KB Elnökségének határozata, 1958. július 16.	216
B. Utasítás a budapesti szovjet nagykövetnek, 1958. július 16.	216
C. Kuznyecov feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának a magyar válaszjegyz k tervezetéről, 1958. július 10.	217
D. Az SZKP KB határozata (tervezet)	217
E. Utasítás a budapesti szovjet nagykövetnek (tervezet)	218
F. A magyar kormány válaszjegyzéke, 1958. július 22.	218
Rövidítések jegyzéke	227
Életrajzi adatok a dokumentumokban szereplő személyekről	229
Névmutató	239

ELŐSZÓ

Örömmel üdvözlöm ezt a kötetet, azoknak az orosz archívumokban föllelhető, 1956-ra vonatkozó iratoknak magyarra fordított gyűjteményes kiadását, amelyeket Borisz Jelcin, Oroszország államelnöke nyújtott át nekem Budapesten, hivatalos látogatása idején, a két országot kölcsönösen érintő irattári anyagok cseréjéről szóló egyezmény aláírása alkalmával.

Ezt a 62 tételből álló dokumentumegyüttest a helyszíni irattári kutatások kiszélesülte nyomán remélhetőleg hamarosan újabbak is követik majd. De mindenképpen örvendetes, hogy az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete és a Századvég Kiadó a meglévő anyagot ilyen rövid idő alatt teljes és hiteles magyar fordításban nyilvánosságra hozta. Az eredeti, orosz nyelvű anyag természetesen továbbra is bárki által kutatható az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában.

Eddigi ismereteinkhez képest – amint az várható is volt – ez az iratanyag nem hozott szenzációs újdonságot. 1956 nemzetközi vonatkozásairól eddig alkotott képünk mindenestre árnyaltabbá és mindenekelőtt hitelesebbé vált, bár összetevőit korábban is ismertük – és így ismertük. Az iratokból a történetek szovjet vetülete, a szovjet–magyar pártkapcsolatok természete, a szovjet döntésmechanizmus működése, a forradalomról alkotott szovjet kép és megítélés bontakozik ki az eddig ismertnél részletesebben és pontosabban. A dokumentumok ismeretében valamivel árnyaltabbá válik a megtorlás magyar irányítóinak szerepe, s ennek következtében megítélése is, bár az iratok nyilvánosságra kerülése e téren sem eredményez drámai felismeréseket.

A dokumentáció és forráskiadvány-készítés történettudományi aprómunka: tégláról téglára épül fel az az ismeret-alapzat, amelyen a vizsgált esemény, kor, történéssorozat vagy azok szereplőinek történelmi értelmezése vagy megítélése biztos nyugodhat.

Szeretnék e kötet létrejöttéért mindenekelőtt Borisz Jelcin úrnak köszönetet mondani: az iratok összegyűjtésével és átadásával nagyvonalú tanújelét adta történelmi igazságérzetének s forradalmunk iránt érzett rokonszenvének. De elismeréssel tartozunk azoknak a történészeknek, fordítóknak, intézeti és kiadói munkatársaknak, akik ezt a dokumentumgyűjteményt pontos magyar fordításban, a körülményeket és utalásokat megvilágító jegyzetekkel, a kötet használatát megkönnyítő névmutatóval ellátva ilyen rövid idő alatt, s ilyen példamutató tudományos színvonalon a történészszakma és az érdeklődő nagyközönség rendelkezésére bocsátották.

1993. január

Gönci Ányó

BEVEZETÉS

Nagy örömmel és elégtétellel bocsátjuk útjára a Magyarországra vonatkozó szovjet dokumentumok első nagyobb együttesét, amelyet Borisz Jelcin elnök hozott ajándékba 1992. november 11-i budapesti látogatásakor.

Régóta tudjuk és mondjuk, hogy az utolsó fél évszázad magyar történelmének megértéséhez és megírásához nélkülözhetetlen a szovjet források ismerete, hiszen a második világháború utolsó időszakától kezdve a szovjet politika meghatározó szerepet játszott országunk – és térségünk – sorsának alakulásában.

Fokozottan érvényes ez az 1956-os magyar forradalomra és szabadságharcra, amely a szovjet nagyhatalmi elnyomás és a szovjet típusú rendszer ellen irányult, s szovjet fegyveres erők által nyomatott el. Amióta csak '56 történetével és problémáival foglalkozunk, tisztában vagyunk vele, hogy számos alapvető kérdésre csakis a moszkvai külügyi, katonai, KGB- és – főként – pártdokumentumok ismeretében tudunk majd választ adni.

Éppen ezért a magyar, különösen pedig a szovjet rendszerváltozás után több vonalon is történtek kísérletek az ottani levéltárak anyagának megismerésére. Hivatalos lépéseket tett ez irányban a Magyar Külügyminisztérium, a moszkvai Magyar Nagykövetség, s a budapesti Orosz Nagykövetség útján a mi 1956-os Kutatóintézetünk is. 1992 folyamán már fogadták Moszkvában Gosztovny Péttert, a berni Osteuropa Bibliothek vezetőjét, Györkey Jenő hadtörténészt, Vida István és Hajdu Tibor történészeket. Utóbbiak már tanulmányozhatták a külügyi és pártlevéltárak dokumentumait, de másolatokat még nem kaphattak belőlük.

A másik oldalon is történtek áttörési kísérletek. Elsőként Valerij Muszatov, a szovjet pártközpont volt munkatársa jutott hozzá az egykori titkos dokumentumok egy részéhez, s írta meg ezek alapján úttörő cikkét az 1956. november 4-én kezdődött „Forgószél”-hadműveletről a *Novoje Vremja* számára. (A cikk rövidebb formában a *Magyar Hírlap* 1992. január 31-i és a *Múltunk* 1991. 4. számában jelent meg.)

Néhány más külföldi (orosz, FÁK-beli és nyugati) történész is látott már néhány darabot az évtizedekig hermetikusan elzárt iratok közül. A magyar–amerikai Charles Gati professzor a külügyi jelentések egy részét tanulmányozhatta a múlt évben. A mostanihoz hasonló mennyiségű és színvonalú irategyüttes azonban a szovjet politikacsinálás csúcspontjairól tudomásunk szerint még soha nem jutott ki a világba. Jelcin ajándékának és az ebből készült kiadványunknak éppen ezért – úgy véljük – nemzetközi jelentősége is van, hiszen egészen kivételes, közeli betekintést enged a szovjet szuperhatalom vezető köreinek egy igen kritikus válsághelyzetben tanúsított magatartásába és gondolkodásába. (A hasonló jellegű – 1968-as, 1979-es, 1981-es – válságok tanulmányozását ehhez hasonló szovjet dokumentáció ma még nem segíti elő.)

Mindezek a körülmények, de ugyanígy a „Jelcin-iratok” iránti közérdeklődés jelei és egyéb mai szempontok is egyértelműen amellel szólnak, hogy a hozzánk került dokumen-

tumcsomagot (természetesen nem eredetiről, hanem másolatokról van szó!) *egységként* fogjuk fel, és mint ilyet, hiánytalanul, *teljes egészében* közzétegyük.

Meggyőződésün szerint így kell eljárunk annak ellenére, hogy nem egységes és korántsem teljes iratanyagról van szó, hanem *válogatásról*, amely két különböző irattárból származik.

Nagyobb része az ún. Elnöki Levéltárból való. Ezt a legfelső szintű különgyűjteményt valószínűleg még Gorbacsov hozta létre, s ma Jelcin elnök és közvetlen munkatársai felügyelete alatt áll. Innen származnak a Központi Bizottság és az Elnökség által hozott határozatok, s az oda irányuló külügyi katonai és állambiztonsági jelentések, amelyek aláírói legtöbbször jól ismert, „történelmi” nevek: Vorosilov, Andropov, Sepilov, Gromiko, Zsukov marsall, Szerov KGB-tábornok, Mikojan, Szuszlov, másrészt a „moszkvai magyar emigráció” (Rákosi, Gerő, Révai, Hegedüs, Kovács István) beadványai és panaszos levelei.

Az iratanyag másik, kisebb hányada az Orosz Külügyminisztérium archvumából származik, s zömmel Andropov budapesti követjelentéseit, valamint Zsukov marsallnak a katonai invázió napjaiból származó rövid helyzetjelentéseit tartalmazza.

Ma már tudjuk, hogy Moszkvában ezen kívül létezik két pártarchívum (a régebbi és az újabb pártdokumentumok őrzésére), s természetesen bőven tartogat még magyar vonatkozásokat a hadtörténeti és a KGB-levéltár is. Ezek anyagából nem kerültek dokumentumok a „Jelcin-dosszié”-ba.

A Moszkvból kapott és itt közölt dokumentumanyag tehát mennyiségileg meg sem közelíti a teljességet. Akár a benne átfogott kétéves időszakra is (1956. április–1958. július) bizonyára sok ezer tételből álló, többkötetes gyűjteményt lehetne összeállítani. A reális kérdés azonban csakis az lehet: milyen minőségű, mennyire reprezentatív ez a most kapott válogatás?

Mai ismereteink alapján állíthatjuk, hogy ha természeténél fogva hiányos is, nem tendenciózusan az – nem kíván fontos körülményeket elhallgatni –, hanem egy ajándékozási gesztus és a nyomában járó gyors munka következtében. A válogatás ugyanis a jelek szerint igen rövid idő alatt készült. Göncz Árpád október közepén járt Moszkvában, akkor kapott ígéretet az 1956-os iratok átadására. A titkosság feloldása pedig (az iratok jó részén látható egységes bélyegző dátuma szerint) 1992. november 6-án történt.

A válogatás két fő szempontja minden jel szerint az volt, hogy egyrészt szerepeljenek benne a *legfontosabb*, tartalmilag, az aláírók tekintetében és külsőleg is „legmutatósabb” dokumentumok, másrészt, hogy az anyag *sokoldalú* legyen, tartalmazzon párton belüli, diplomáciai, katonai, állambiztonsági kérdésekkel foglalkozó jelentéseket és határozatokat, s szerepeljen benne a forradalmat megelőző időszak, a jugoszláv kapcsolat, a magyar kérdés ENSZ-beli tárgyalása, a Kádár-kormány megalakulása, a forradalom utáni megtorlás és a Rákosi–Gerő-csoport moszkvai tevékenysége is. (Ez utóbbiból talán kissé sok is került az anyagba, miközben például a megtorlás és a deportálások kérdései csak egy-két dokumentummal szerepelnek. Igaz, olyanokkal, amelyek nem szépítik a szovjet szerepet és felelősséget.)

Az iratanyag tehát reprezentatívnak mondható, miközben nyilvánvaló, hogy az adott keretek között egyik kérdéskör dokumentációja sem lehet teljes. A *hézagok* sokszor magukból a dokumentumegyüttesekből, az iratokban lévő utalásokból is kiütköznek. Alig

kétséges, hogy Andropov nagykövet vagy Mikojan és Szuszlov mint a szovjet pártelnökség budapesti kiküldöttei, a forradalom napjaiban naponta küldtek jelentést Moszkvába.

A megkapott sorozatban azonban nincs meg a jelentés a fordulatot hozó október 28-áról, amikor Nagy Imre elismerte a forradalmat és megszabadult Gerőéktől, s hiányoznak a Köztársaság téri és más atrocitásokról beszámoló jelentések, akárcsak a november 1-jén Moszkvából Andropovnak küldött – általa is említett – „direktívák”, nyilván Kádár és Münnich leválasztásával kapcsolatban.

Hasonlóképpen: benne van az anyagban – mint annak talán legfontosabb történelmi dokumentuma – a magyar szabadságharc eltírását eldőltő október 31-i rövid elnökségi határozat, de hiányoznak a döntés előzményei és indokai. (Lehetséges persze, hogy az erről szóló vita jegyzőkönyve Moszkvában sem található, talán nem is készült ilyen.)

Teljesen hiányoznak a korabeli „nagypolitikára”, azaz a szovjet–amerikai viszonyra és a szuezi ügyre vonatkozó dokumentumok, nyilván egyszerűen azért, mert ezek nem a „magyar dossziéban” találhatóak.

Ily módon továbbra sem tekinthetjük teljesen tisztázottnak a forradalom sorsának néhány alapkérdését, mint például azt, hogy a szovjet emisszáriusok – s mögöttük a moszkvai pártvezetők – meddig mentek el 1956 októberének utolsó napjaiban a kompromisszumok terén (tudomásul vették-e a többpártrendszer bevezetését, majd a semlegesség deklarálását?), illetve pontosan mikor és milyen okok (nemzetközi, birodalmi, ideológiai szempontok) készítették a Kremlt az október 30-i békés szellemű deklarációval merőben ellentétes, végzetes és hirtelen döntésre. (Egyre valószínűbbnek látszik különben, hogy a két álláspont egyidejűleg, egymás mellett létezett a pártelnökségben, sőt magában Hruscsovban is. Egyidejűleg készülhetett az október 30-i kormánynyilatkozat szövege, s folytak – „minden eshetőségre készen” – a katonai előkészületek.)

Ugyancsak elég sok még a homály Kádárnak mint új helytartónak kiválasztása, elszökötése, moszkvai–kárpataljai–szolnoki útja és tárgyalásai körül. (Egyes feltételezések szerint a Moszkvából visszatérő Kádár és a Brioniról hazatérő Hruscsov november 3-án Kárpatalján találkozhatott. Más adatok arra vallanak, hogy erre a találkozóra a Kremlben került sor.)

Mi újat és lényegeset tudunk meg tehát a Jelcin-dosszié anyagából?

Eltekintve attól, hogy néha egy negatívum, valamely elvárt bizonyíték hiánya is új ismerettel ér fel, ez az iratgyűjtemény igen sok pozitív újdonsággal is szolgál számos fontos *részletkérdésben*, amelyek egy részére még visszatérünk. A leglényegesebb azonban az, ami ezek összességéből kikerekedik, s újfajta rálátást nyújt a magyar '56-ra.

Az iratok mintegy a „másik oldalról” is látni engedik az ismert eseménysort anélkül, hogy alapot adnának az események értékelésének módosítására. Most láthatjuk az ő problémáikat, az ő nehézségeiket és dilemmáikat is, és némi meglepetéssel (vagy akár utólagos kárörömmel) olvashatunk arról, hogy a végzetes november 4-én, minden gondos szervezésük és elsöprő erőfölényük ellenére nekik is voltak kommunikációs nehézségeik.

A realistább szemléletet segíti elő a szovjet–magyar viszony – értsd: a párt- és államvezetők viszonya – életszerűbb, konkrétabb megismerése is. Itt számos különféle nagyságrendű ügy kapcsán – a csapatok behívásától a pártfőtitkár-cseréken át a párt szervezeti szabályzat kidolgozásáig és a megtorlás pereinek előkészítéséig – tanulmányozhatjuk, mit is jelent és hogyan ölt alakot a birodalom–csatlós-viszony. Szovjet oldalon a néha meglepően civilizált forma (kérés, javaslat stb.) sem fedheti el a feltétlen

akaratervényesítésre való törekvést. A magyar oldalon viszont az „önállósági” törekvések – sajnos – leginkább „elvtársi” feljelentésekben nyilvánulnak meg. Ezek még több évtized múltán is visszataszító, de tanulságos olvasmányok.

Az iratanyag, amellet, hogy sok újat ad, *pontosítja* ismereteinket, sok helyütt pedig igazolja, dokumentálja azt, amit eddig csupán sejtettünk vagy feltételeztünk.

Az anyag egésze igazolja azt a régi feltételezést, hogy a szovjet állami és kormányzati szervek minden számottevő lépését és megnyilatkozását a pártelnökség hagyta előzetesen jóvá vagy éppenséggel a Központi Bizottság Titkárságán dolgozták ki vagy fogalmazták (mint például Bulgarynin miniszterelnök válaszeveleit az amerikai, angol és francia tiltakozásokra a szovjet invázió alatt).

Kiderül, hogy Mikojan, Szuszlov és Szerov mint a szovjet pártelnökség megbízottai már október 24-én megérkeztek Magyarországra.

Beigazolódik, amit eddig csak másodlagos vagy szubjektív forrásokból tudtunk, hogy a végső elhatározás a magyar forradalom eltiprására az október 30–31-i kétnapos elnökségi ülés második napján született meg. S bár ennek belső indokait tételesen nem ismerjük, a dokumentumok arra vallanak, hogy a „birodalmi” és nemzetközi szempontok mellett komoly súllyal estek a latba a forradalom jobbratolódásáról és a kommunistaellenes atrocitásokról szóló hírek is.

Teljes bizonyítást nyer Tito és a jugoszláv vezetés cinkossága is. Kardelj üzenetéből és a belgrádi szovjet nagykövet jelentéséből kiviláglik, hogy ott mindvégig tudatos és egyeztetett lépéseket tettek a Nagy Imre-kormány törbe csalása, félreállítása és Kádár kormányának gyors legalizálása érdekében. Ugyanakkor kiderül, hogy a jugoszláv vezetők tökéletesen félreismerték Nagy Imrét, s kínosan lepte meg őket, hogy nem az ő „nemzeti kommunista” bábjaikként, hanem – a forradalommal azonosulva, s annak szellemében – nemzeti és demokratikus politikusokként viselkedtek.

Sokkal pontosabb képet kapunk a megtorlásokban játszott szovjet és magyar szerepről is. Kitűnik az iratokból, hogy a deportálások helyi szovjet kezdeményezésre történtek, minden jel szerint Szerov parancsára, s hogy a magyar vezetők kérésére valószínűleg Moszkvából állították le az akciót. A Nagy Imre-perben viszont Kádárék felelőssége látszik nagyobbak: ők sietették és készítették elő a pert már 1957 szeptemberére, a halálos ítéletekkel együtt. Moszkvát itt elsősorban a nemzetközi implikációk (ENSZ, Jugoszlávia, nagyhatalmi csúcsertekezlet esélyei) érdekelték, s ma már világos, hogy ennek tulajdonítható az eljárás háromnegyed éves elhúzóda.

Mindezekben és más ténykérdések tisztázásában nagy segítséget kapunk a „Jelcincosszié” dokumentumaitól. Ezek adatait és megállapításait azonban súlyos hiba lenne kritikátlanul hitelesként elfogadni. A legmagasabb szintű iratokban is – sőt, leginkább azokban! – bőven akad pontatlanság, felületes vagy hamis információ.

Így például Mikojan és Szuszlov 1956. október 25-i jelentése, mely azon melegeben beszámol a Kossuth Lajos téri vérengzésről, téves és zavaros információkon alapszik, félreismeri a situációt és a helyszínen lévő erők mibenlétét, s a szovjet katonák ottani szerepét a valóságosnál inkább kedvezőtlenebbül állítja be.

Szerov tábornok viszont márcsak tiszténél fogva is mintegy természetes hajlandóságot mutat jelentéseiben az ellenforradalminak minősített szervezkedések és atrocitások felnyitására (18 csepei kommunista meggyilkolása stb.).

Zsukov marsall napi jelentéseiben is sok a pontatlanság, elnagyoltság. A világháború nagy méreteihez és számaihoz szokott hadvezér – moszkvai hivatalból – rendszeresen felnagyítja, sőt megsokszorozza a felkelő csoportok létszámát, tűzerejét, nyilván azért, hogy a maga hatalmas erőfelvonulatait igazolni tudja.

Arra pedig, hogy a Moszkvába menekült magyar sztálinisták beadványainak történeti értékét nem ezek igazságtartalma, hanem éppen ötleplező jellege adja, alig is érdemes szót vesztegetni. Mindamellet a történelmi összképbe az erről az oldalról jövő, s a konzervatív szovjet vezetők támogatását sem nélkülöző nyomás és fenyegetés is beletartozik.

Egészében véve: ez a dokumentumegyüttes nem forgatja fel alapjaiban eddigi képünket a forradalomról és Moszkva szerepéről. Nem old meg és nem zár le véglegesen minden vitás problémát. Annyi viszont bizonyosan elmondható róla, hogy figyelmes és tárgyilagos olvasóit nagy lépéssel segíti előre közelmúltunk realiztikusabb, történetibb szemléletmódja felé.

A tartalmi kérdések után szólnunk kell a kötet szerkesztési, fordítási, jegyzetelési módjáról is.

Ami a kötet szerkezeti felépítését illeti: a Jelcin-dosszié eredetileg különálló, elnöki és külügyi levéltári dokumentumait egyesítve, lényegében a kronológiai rendet választottuk, és három fejezetre osztottuk az anyagot: a forradalom előtti, alatti és utáni időszakra. A szoros időrendtől csak a II. fejezet végén tértünk el, ahol Zsukov valamennyi napi jelentése szerepel november 10-ig, a hadjárat lényegi befejezéséig, a III. fejezet elején pedig visszakanyarodunk november 4-ig, a Kádár-kormány berendezkedéséhez, a jugoszláv és egyéb diplomáciai vonatkozásokhoz, s a megtorláshoz. Amennyiben egy dokumentumon belül több irat volt, ezeket az eredeti irattári rendben közöltük: első helyen a döntést, majd annak előkészítő iratait.

A 62 dokumentumból egy – az ún. Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívása – magyar nyelvű (bár eredetileg ezt is oroszból fordíthatták). További öt – az 1956. október 30-i szovjet kormánynyilatkozat, Rákosi Mátyás 1957. február 15-i levele, Gerő, Révai, Hegedüs és Kovács február 25-i levele, valamint az 1958. június–júliusi jugoszláv–magyar jegyzékváltás – már korábban megjelent magyar nyelven. Ezeknél a korábbi fordítást használtuk fel, kisebb javításokkal, akárcsak az 1957. április 18-i szovjet pártelnökségi határozatok esetében. Ez utóbbiak magyar szövegének átengedéséért az Országos Levéltár legújabb kori részlegének tartozunk köszönettel.

Egyetlen dokumentumrészletet – Eisenhower elnök 1956. november 5-i levelét Bulgariához – angol eredetiből fordítottuk. A kötet többi része oroszból való fordítás, amelyet három fordító készített el, az ismétlődő, gyakoribb kifejezések összeegyeztetésével.

A fordításnál a maximális hűségre és pontosságra törekedtünk, az iratok igen különböző stílári színvonalát, adott esetben a bürokratikus bikkfanyelvet is érzékeltetve. A hivatalos szovjet-orosz szövegekben szokásos rövidítéseket általában feloldottuk, csupán a nálunk is megszokottakat (SZKP, MDP, MSZMP, KB, KV, MNK, KGB, ÁVH) tartottuk meg.

A kapott iratok fénymásolatok, de jellegük és formájuk igen különböző. Egy részük az SZKP Központi Bizottságának vagy más intézményeknek nyomtatott fejleces papírján íródott. Ezeket a *lényeges* formai jegyeket természetesen megőriztük a kiadásban. Ide

tartozik a titkosság jelzése (és különböző fokozatai), az irat neme és továbbítási módja (például számjeltávirat, telefonjelentés, az ún. „VCS”-n – különleges frekvenciájú, a legfelső párt- és állami szinten használt K-vonalon – továbbított üzenet stb.). A saját kezű, kézzel írt aláírások tényét külön jeleztük. A helyi iktatószámokat és az utólag az iratokra ütött bélyegzők szövegét csak jegyzetben közöltük.

A szovjet párthatározatok mechanizmusának megértéséhez tudni kell, hogy a legtöbb esetben a ténylegesen döntéshozó szűkebb testület, az Elnökség (Prezídium – korábban Politbüro) határozatát is „a KB határozata” névvel illetik. Más esetben rendszerint „a KB plénuma” szerepel az iratokon.

Fontos körülmény még, hogy a szovjet diplomaták és katonák külföldön is általában a moszkvai időt használják, amely a közép-európaihoz képest két órával előbbre jár. Erre esetenként a jegyzetekben is felhívjuk a figyelmet. Itt említjük meg, hogy a szovjet politikusok felsorolásainál meghagytuk a cirill ábécé diktálta sorrendet.

Szerkesztői jegyzeteink közvetlenül a dokumentumok után találhatóak, s az irat keletkezési körülményeire, esetleges korábbi megjelenési helyére vonatkoznak, belső (a kötet más dokumentumaira való) átutalásokat, szakirodalmi utalásokat tartalmaznak, továbbá megvilágítják a szöveg utalásait általánosan nem ismert eseményekre vagy körülményekre. A jegyzetek csakis ténykérdésekkel foglalkoznak, nem tűzik ki célul a másfajta véleményekkel vagy értékelésekkel való vitát, annál is kevésbé, mert e kötet dokumentumainak „szerzői” a miénktől eleve eltérő szellemet képviselnek.

Az iratokban szereplő személyekről nem a jegyzetekben, hanem külön névmutatóban igyekszünk pontos felvilágosítást adni. Tevékenységi körüket azonban csak az adott időszakra vonatkozóan jelöljük, mellőzve életrajzuk korábbi és későbbi szakaszait.

A kötet szerkesztői végezetül köszönetüket fejezik ki segítségükért a budapesti Orosz Nagykövetség munkatársainak és Nanovszky György moszkvai magyar nagykövetnek. Köszönetet mondanak ezen kívül Hajdu Tibor történésznek a jegyzetek és a névmutató elkészítésében nyújtott segítségéért, s egyes szakkifejezések megfejtéséért, valamint a dokumentumok fordítóinak és a teljes szöveget szedő Komáromi Andreának, gyors és lelkiismeretes munkájukért.

Budapest, 1992. Karácsony

Litván György

I. VIHAR ELŐTT –
A FORRADALOM ELŐTTI
MAGYARORSZÁGI HELYZET
SZOVJET SZEMMEL

1. JELENTÉS BUDAPESTRŐL, 1956. ÁPRILIS 29.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGE 1956. MÁJUS 3-I HATÁROZATA

Világ proletárijai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P 13/XXIII

Szuszlov elvtársnak és Molotov elvtársnak (Külügyminisztérium)

Kivonat a 13. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1956. május 3-i üléséről

Andropov elvtárs 1956. április 29-i budapesti távirata

Szuszlov elvtárs beszélje meg Andropov elvtárssal, a Szovjetunió budapesti nagyköveteivel az 1956. április 29-i táviratában ismertetett kérdést a KB Elnöksége ülésén lefolyt véleménycserének megfelelően.

A KB Titkára

B. ANDROPOV TÁVIRATA, 1956. ÁPRILIS 29.

SZÁMJELTÁVIRAT

A KB Elnöksége 13. sz. jkv-e XXIII. pontja

Szigorúan titkos

Érkezett BUDAPESTRŐL

Másolat készítése tilos

Rákosi és Hegedüs elvtárs külön-külön tájékoztatott arról, hogy az MDP Politikai Bizottsága a közelmúltban néhány olyan további intézkedést tárgyalt meg, amelyek az SZKP XX. kongresszusa¹ határozatainak magyar viszonyok között történő megvalósítását szolgálják.

A Politikai Bizottság megállapította, hogy az utóbbi időben tovább javult az MDP belső helyzete. Azok a lépések, amelyeket a Politikai Bizottság a XX. pártkongresszus határozatainak, különösen pedig a személyi kultusz kérdésének helyes megvilágítása érdekében tett, meghozták pozitív eredményeiket és hozzájárultak a pártfegyelem megszilárdulásához. Jelentősen javult a munkásság termelési fegyelme.

Mindamellettt a Politikai Bizottság úgy látja, hogy a jobboldali oportunistáknak és az ellenséges elemeknek – demagógiájuk és provokációik révén – sikerült elhithetniük a munkások egy részével, hogy az MDP vezetősége jelenlegi személyi összetételében nem biztosítja kellőképpen az SZKP XX. kongresszusa határozatainak megvalósítását Magyarországon, mivel, úgymond, a Politikai Bizottság régi tagjainak egy része szemben áll e határozatokkal, a fiatalabb elvtársak pedig tapasztalatlanságuk miatt nem tudják elvégezni ezt a munkát. Ez a nézet súlyosan árt a Politikai Bizottság tekintélyének a pártaktivisták és a munkások egy része körében.

A Politikai Bizottság ezért egyik elsőrendű feladatának tartja, hogy irányvonalának világossá tételével, valamint konkrét intézkedéseivel eloszlassa ezeket a helytelen nézeteket, és a gyakorlatban bizonyítsa be a párttagság és minden dolgozó előtt, hogy a Politikai

Bizottság továbbra is élen jár majd a munka fogyatékoságait bátran feltáró kritika kibontakoztatásában, javítani törekszik a párt- és állami vezetés minden szintjének tevékenységét, erősíti és fejleszti a párton belüli demokráciát. Rákosi elvtárs rövidesen beszédet fog mondani a budapesti pártaktíván, ahol majd részletesen megvilágítja ezeket a kérdéseket.² *E beszédéről szólva Rákosi elvtárs közölte, hogy különösen azon személyek rehabilitációjának kérdésével kíván foglalkozni, akiket az ÁVH szervei helytelenül tettek a megtorlás áldozataivá, és hangsúlyozni fogja, hogy az ez ügyben elkövetett hibákért elsősorban a magyar vezetőséget terheli a felelősség.*

Erre azért van szükség – mondta Rákosi elvtárs –, mert az utóbbi időben bizonyos ellenséges elemek egyes magyar elvtársak kevésbé szerencsés megnyilatkozásait kihasználva, a magyarországi büntetőpolitika torzulásaiért provokatív módon minden felelőséget az SZKP-ra és vezetőire próbálnak hárítani. Azt tervezik továbbá, hogy az új ötéves terv irányelveinek megvitatását is az MDP politikájának széles körű megvilágítására fogják felhasználni.³

A Politikai Bizottság mindezen intézkedéseken kívül megtárgyalta a testület kiegészítésének kérdését is. *Hosszú vita után az a határozat született, hogy bevásztják a Politikai Bizottságba Révait és Kádárt.*⁴ *Amikor erről tájékoztattak, Rákosi elvtárs, de különösen Hegedüs elvtárs számos fenntartásának adott hangot, amiből az látszott, hogy nincsenek meggyőződve e döntés helyességéről.* Révai elvtárs jelölésével kapcsolatban például Rákosi elvtárs azt mondta, hogy Révai személyét azért látta elfogadhatatlannak, mert Révai nem magyar nemzetiségű,⁵ valamint azért is, mert beteg, kiegyensúlyozatlan, demagógiára hajlamos ember. Kádárt illetően Rákosi elvtárs mindenekelőtt azt emelte ki, hogy Kádár hosszú évek során ingatag embernek mutatkozott. Amikor a Horthy-időben letartóztatásba került, kiadta a titkosrendőrségnek illegalitásbeli elvtársait. *A háború éveiben egyike volt azoknak, akik meghozták a magyar kommunista párt feloszlatásáról szóló provokációs határozatot. Kádár ezen kívül meglehetősen dicstelen szerepet játszott a Rajk-perben, segített Farkas Mihálynak hamis nyomozati dokumentumok előállításában.*⁶

Pontosan ugyanezt mondta Révairól és Kádárról Hegedüs elvtárs is. Ő is kiemelte Révai demagóg hajlamát és Kádár ellenzékiek beállítottságát. *Hegedüs elvtárs azt mondta, fél, hogy a Révai és Kádár PB-taggá választásáról hozott döntés veszélyeztetheti a Politikai Bizottság egységét; ráadásul nemcsak elvi kérdésekben kerülhet sor nézeteltérésekre, hanem, ami a legrosszabb, személyi ellentétek is lehetnek. Hegedüs elvtárs értésemre adta, hogy aggodalmát más elvtársak is osztják.*

Az idézett megnyilatkozások azt a benyomást keltik, hogy az MDP KV Politikai Bizottsága e határozatát a PB-tagok jelentős részének akarata ellenére hozta, olyan elvtársak bizonyos nyomására, mint Gerő [Ernő] és Kovács [István],⁷ akinek az utóbbi időben mind nagyobb a befolyása. A Rákosi elvtárs által hangoztatott fenntartásokból arra lehet következtetni, hogy ő – ha nem lép is fel nyíltan e határozat ellen – mindenesetre erősen kételkedik célszerűségében. Azt mondtam Hegedüs elvtársnak, hogy annak alapján, amit elmondott, az a benyomásom, hogy a Politikai Bizottság csak vonakodva egyezett bele ebbe a kiegészítésbe. Hegedüs elvtárs erre helyeselt. Elmondta, hogy Gerő elvtárs, aki Kádár jelölését javasolta, ezt csak azzal indokolta, hogy „a pártplénum⁸ mindenképpen, akár a Politikai Bizottság akarata ellenére is követelni fogja, hogy Kádárt válasszák be a Politikai Bizottságba”.

Úgy véljük, hogy az, amit Hegedüs elvtárs a pártvezetés egységét fenyegető veszélyről mondott Révainak és különösen Kádárnak a PB-be történő beválasztása esetén, igen komoly figyelmet érdemel. Ezzel kapcsolatban nem érdektelen, hogy Kádár jelölését a Politikai Bizottság tagjai sorába 1955. márciusában Nagy Imre javasolta, mert olyan embert látott benne, aki ellen tud állni Rákosi elvtárs befolyásának.⁹ Teljes joggal feltételezhető, hogy a jobboldaliak ma is ugyanezen okból támogatják erőnek erejével Kádár jelölését. *Véleményünk szerint a magyar elvtársak azzal, hogy Révainak és különösen Kádárnak a Politikai Bizottságba való beválasztása mellett határoztak, komoly engedményt tesznek a jobboldali és demagóg elemeknek, nyilván arra számítva, hogy ezzel tempíthatják az utóbbiak kritikáját.*

Annak ellenére, hogy barátaink nem kérik ki tanácsunkat e kérdésben, célszerű lenne mindezt megbeszélni velük, nyíltan kimondva aggodalmunkat azzal a döntésükkel kapcsolatban, hogy Révait és különösen Kádárt beválasztják a Politikai Bizottságba.

56. IV. 29.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű dokumentum gépirat, nyomtatott fejléccel. A fejléc (amelyre valamennyi SZKP KB elnökségi határozatot írták) a következő:

„Világ proletárijai, egyesüljetek!

Szigorúan titkos

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

No ...

Kivonat a ... sz. jegyzőkönyvől, a KB Elnöksége ...-i üléséről”

A lap oldalára, a szövegre merőlegesen nyomtatva:

„Az irat legkésőbb 7 napon belül visszaküldendő az SZKP KB Általános Osztálya 1. szektorához.”
Az Általános Osztály a magyar párt KV (KB) Irodájának megfelelő szerv volt.

A B. jelű dokumentum gépirat, nyomtatott fejléccel. A fejléc (amelyre a budapesti szovjet nagykövetség jelentéseit írták) a következő:

„SZÁMJELTÁVIRAT

Szigorúan titkos
Másolatot készíteni tilos

Érkezett ...

A B. dokumentum kiemelései az eredetin ceruzával tett aláhúzásokat jelzik.

¹ A Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusa 1956. február 14–25. között ülésezett Moszkvában.

² Az MDP budapesti aktívaülésére 1956. május 18-án került sor a Sportcsarnokban, ahol Rákosi elismerte részleges személyes felelősségét a konstruált perekért, így a Rajk-perért is.

³ Az 1956–1960. évekre szóló második ötéves terv irányelveit 1956. április 27-én bocsátották „vitára”, amely elsősorban a *Szabad Nép* hasábjain folyt.

⁴ Kádár János és Révai József Politikai Bizottságba való beválasztásáról az MDP PB 1956. április 26-i ülésén határoztak. A Központi Vezetőség 1956. július 18–21-i ülésén Rákosi Mátyás első titkár lemondását követően Kádárt a KV kooptálta, majd a PB tagjai sorába választotta őt és Révait.

⁵ Célzás Révai József zsidó származására. Révait a szovjet követtség már évekkal korábban támadta, szerintük nacionalista irodalompolitikája miatt.

⁶ Kádár Jánost 1933-ban lényegében kizárták a KIMSZ-ből (szigorú megrovás büntetését az illegális pártsajtó közölte), letartóztatása alkalmából tanúsított gyáva magatartása miatt. 1943-ban tagja volt a KMP Titkárságának, amely a Komintern feloszlata (1943. augusztus) után a KMP feloszlata és Békepárt néven új, kommunista fedőpárt megalakítása mellett döntött. Mindkét eset mint vád jelent meg Kádár 1951-es letartóztatása és elítélése idején. 1949-ben a Rajk László elleni per idején Kádár belügyminiszterként tagja volt a vizsgálatot – Rákosi utasításai alapján – irányító, a pervezetés által kiküldött bizottságnak.

⁷ Kovács Istvánról, a PB tagjáról, a budapesti pártbizottság első titkáráról van szó.

⁸ A KV tervezett üléséről van szó, amelyet végül 1956. július 18–21. között tartottak. Lásd a 4. sz. jegyzetet.

⁹ Lásd Nagy Imre beszédtervezetét a KV 1955. március 2–4-i ülésére. (Közli: T. Varga György: Nagy Imre politikai levelei, *Új Fórum*, 1989. június 9.) A KV nem foglalkozott az indítvánnyal, mert ez volt az az ülés, amely Rákosi indítványára elítélte, s jobboldali elhajlásnak bélyegezte a Nagy Imre féltjelezte „új szakasz” politikát.

2. VOROSILOV FELJEGYZÉSE, 1956. JÚNIUS 26.

Titkos

Az SZKP KB Elnökségének

Tegnap hazautazása előtt bejött hozzám elbúcsúzni Rákosi elvtárs.¹

Érdeklődtem, hogy mennek a dolgok Magyarországon és különösen a pártban.

Rákosi elvtárs nagy általánosságban igen bonyolultnak mondta az MDP-ben uralkodó helyzetet az elmúlt három esztendő számos különböző eseménye miatt.

Rákosi elvtárs vázlatosan előadta, hogy 1953-ban Magyarországon az iparosításra vetek irányt, 1954-ben aztán átállították a pártot a könnyűipar fejlesztésére és a dolgozók életszínvonalának emelésére, majd 1955-ben ismét revideálni kellett a terveket a nehézipar elsőbbségének biztosítása érdekében – mindez szükségképpen nehézségeket okozott a párt életében.

Kérdésemre, hogyan viselkedik Nagy Imre, Rákosi elvtárs azt felelte, hogy Nagy Imre és követői mindmáig azt tartják, hogy nekik volt igazuk, amikor a könnyűipar fejlesztését és az egyéni parasztok támogatását állították figyelmük középpontjába. Az efféle rothadt nézeteknek az országban még jelentős táptalajuk van, nevezetesen: az elmaradott párttagság egy része, s a volt nagy- és kistőkések, kulákok, régi katonatisztek és hivatalnokok sajnos meglehetősen széles rétege.

Farkas [Mihály] ügye kapcsán Rákosi elvtárs súlyos aggodalmának és nyugtalanságának adott hangot amiatt, hogy az MDP KV plénumán rövidesen sor kerül a kérdés megvitatására.² Rákosi elvtárs véleménye szerint Farkas biztosan igyekezni fog minél több vezető funkcionáriust belekeverní a Rajk-ügybe, hogy elkenhesse a saját bűnét.

Rákosi elvtárs ezzel kapcsolatban kiemelte azt a jelentős támogatást és segítséget, amelyet Szuszlov elvtárs nyújtott az MDP KV Politikai Bizottságának. A magyar elvtársak egyebek között nagy meglepetéssel fogadták Szuszlov elvtársnak azt a kijelentését, amely szerint az SZKP KB Elnöksége helyesnek ítéli az MDP KV tevékenységét és politikai irányvonalát.³

Ezek után Rákosi elvtárs saját személyes helyzetét hozta szóba. Elmondása szerint a párttagság elmaradott részében – ez pedig elég tetemes, mivel Magyarország lakosságának mintegy 9%-a párttag – és az értelmiség köreiből olyan hangok hallatszanak, hogy Rákosi nem képes megvalósítani a XX. kongresszus határozatait; hogy ehhez olyan vezetők kelljenek, akiknek nincs köztük a múlt. Mostanában azt emlegetik Magyarországon, hogy Rákosi Sztálinhoz közel álló ember volt, akiről annak idején azt írták, hogy Sztálin hűséges tanítványa, és hogy Dimitrov, Gottwald és Bierut halála után ő a sztálini iskola „utolsó mohikánja”, s ezért, mint vezető nem felel meg a kor szellemének. Arra is felszólították, hogy Rákosi, mivel internacionalista, nem értheti meg az SZKP XX. kongresszusának azt a határozatát, amely szerint a szocializmust az egyes országok nemzeti és történelmi sajátosságainak figyelembevételével kell építeni.

A Magyarországra irányuló nyugati propaganda az utóbbi időben erőteljesen szítja az efféle hangulatot.

Tito elvtárs szovjetunióbeli tartózkodását⁴ Rákosi elvtárs a Szovjetunió, a népi demokratikus országok és a Jugoszlávia közötti viszony normalizálásának fontos eseményeként értékeli.

Röviden összegeztem Tito elvtárs látogatásának eredményeit, és felhívtam Rákosi elvtárs figyelmét a Magyarország és Jugoszlávia közötti viszony további javításának fontosságára. Hangsúlyoztam, Tito elvtárs biztosított bennünket: a JKSZ a népi demokratikus országokkal kialakítandó baráti kapcsolatok érdekében minden szükséges lépést meg kíván tenni.

Rákosi azt mondta, Magyarország kész a legszorosabb barátságra lépni Jugoszláviával. A két ország közötti kölcsönös pénzügyi követeléseket maradéktalanul rendezték. Rákosi elvtárs hangsúlyozta, hogy az e követelésekről folytatott tárgyalásokon a jugoszlávok nem éppen szerényen viselkedtek, durvaságra és fennhéjázó magatartásra ragadtatták magukat, úgyhogy neki kellett visszafognia és helyreigazítania a magyar elvtársakat annak érdekében, hogy a tárgyalások meg ne szakadjanak.

Amikor a Jugoszláviához fűződő kapcsolatokat további normalizálását szolgáló gyakorlati lépésekről esett szó, Rákosi elvtárs érezhetően tartózkodó volt és számos kritikai észrevételt tett a jugoszláv vezetőkre. Egyebek között megjegyezte, hogy a JKSZ vezetői szovjetunióbeli látogatásuk sikere után esetleg elbizhadják magukat és türelmetlenekké válhatnak. Most – mondta Rákosi elvtárs – Jugoszláviáról csak szépet és jót szabad mondani és írni, mivel a jugoszláv elvtársak a legcsekélyebb kritikai észrevételt is sértésnek veszik. Pedig hiányosságoknak ugyancsak bővében vannak, elég, ha arra utalunk, hogy a vetéstervet 80%-ra teljesítették, s ha az amerikaiak és a Szovjetunió nem segítenének, az országban éhínség lenne. Ezzel kapcsolatban beszámolt Vukmanović-Tempóval nemrég lezajlott beszélgetéséről.

A koreai háború elején⁵ – mondta Rákosi elvtárs – a határon átszökött személyek eljuttatták hozzánk a jugoszláviai mozgósítást elrendelő parancsot. Találkozásunkkor megkérdeztem Vukmanović-Tempót, mi indokolta a parancs kiadását. Vukmanović-Tem-

po elvtárs azt felelte, hogy Jugoszlávia rákényszerült erre, mivel Keletről támadást vártak. És nyomban őszintén elmondta, hogy ebben az időszakban Jugoszláviában partizánbázisokat hoztak létre arra az esetre, ha támadás érné őket a Szovjet Hadsereg részéről.

Rákosi elvtárs elmondta, hogy a belgrádi szovjet–jugoszláv közös nyilatkozattal⁶ és Tito elvtárs szovjetunióbeli látogatásával kapcsolatban Magyarországon azt beszéltek, hogy Jugoszlávia, a helyzetét kihasználva, most majd mind a Nyugattól, mind a Kelettől anyagi haszonra tesz szert, s nem lenne rossz, ha Magyarország is erre az útra lépne.

Megmondtam Rákosi elvtársnak, hogy Jugoszlávia most vitathatatlanul helyes úton jár, és Magyarországnak – a mi példánk nyomán – határozottan le kell számolnia a múlt hibáival, s bátran hozzá kell fognia a Jugoszláviával való baráti kapcsolatok erősítéséhez.

Rákosi elvtárs azt mondta, hogy ők ezt tökéletesen megértik, és a legközelebbi jövőben egy ennek megfelelő levelet intéznek Tito elvtárshoz.

Rákosi elvtárs végezetül kitért azokra a mendemondákra, amelyek annak kapcsán terjedtek el, hogy az amerikaiak nyilvánosságra hozták Hruscsov elvtárs XX. kongresszusi beszédének szövegét⁷. Miután mi megkaptuk Moszkvából Hruscsov elvtárs beszámolójának szövegét – mondta Rákosi elvtárs –, kivonatokat készítettünk belőle és sokszorosítottuk azokat, hogy a pártszervezetekben felolvashassák, de elkéztünk vele, mert ebben az időben az Amerika Hangja már megkezdte a beszéd teljes szövegének közlését.

Rákosi elvtárs ezzel kapcsolatban kitért Togliatti elvtárs felszólalására⁸, amelyet elsiejtettek, helytelennek ítélte.

Beszélgetésünk alapján az általános benyomásom az, hogy Rákosi elvtársat komolyan aggasztja Farkas ügyének az MDP KV plénumán rövidesen sorra kerülő megvitatása, és szemmel láthatóan fél attól, hogy nyilvánosságra kerül több olyan, a személyét érintő tény, amelyekről eddig a pártnak nem volt tudomása.

Rákosi elvtárs hosszan beszélt azokról a híresztelésekről, amelyek közszájon forognak, s kapcsolatba hozzák nevét a személyi kultusz kritikájával. Ez szintén nyugtalanítja és bizonytalansággal tölti el.

Ami a Jugoszláviához fűződő viszony normalizálását illeti, úgy látom, hogy Rákosi elvtárs még nem szabadult meg teljesen a múlt terhéől. E kérdésben még sok benne a bizalmatlanság és bizonytalanság.

56. VI. 26.

K. Vorosilov [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A géppel írott feljegyzés első oldalának alján kézírással a következő szöveg olvasható: „Megküldendő az SZKP KB Elnöksége tagjainak, az SZKP KB Elnöksége póttagjainak és az SZKP KB titkárainak. 1956. VI. 28. Olvashatatlan aláírás. KV-99. sz.”

„SZKP KB 23635. [ikattószám] és P1733.”

¹ Rákosi Mátyás a szovjet csatlós országok vezetőinek 1956. június 22–23-i nem nyilvános csúcstalálkozóján járt Moszkvában, ahol a szovjet vezetés tájékoztatót tartott Tito jugoszláv elnökkel június 2–20. között folytatott moszkvai tárgyalásairól.

Исходный документ в отношении личности, подлежащий засекречиванию, в соответствии с Законом СССР от 21.02.1968 г. № 11-С «О государственной тайне» засекречен. **СОВ. СЕКРЕТНО**

Значит В. Морица

ОСОБАЯ ПАПКА

СССР

КОМИТЕТ

ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

"26" ИЮЛЯ 1966 г.

№ 1845-С
гор. Москва

ИЗДАНИЕ ВОЗВРАТУ
28 лет
31.07.1996
СНЯТ С УЧЕТА-ЕГ.
ИЗДАНИЕ ОСОБОЙ ПАПКИ
ДЕЛОВОГО СЛУЖБЫ
ЦМ КИСС

К. И. С. С.
В. Морица
В. Морица

Докладываю, что по данным МВД Венгрии, полученным нами от старшего советника, после июльского Пленума ЦК ВПТ правые и оппозиционные элементы из числа писателей и журналистов высказываются за продолжение своей антипартийной деятельности.

Например, журналист ФЕЛЬДЕШ Петер в беседе с агентом МВД заявил:

"... Беседовал с НАДЬ Имре, он выразил удовлетворение снятием РАКОШИ и думает, что в это переходное время непременно будут вести с ним переговоры. НАДЬ Имре заявил своим сторонникам, что КАДАР Янош скажет ему, когда выступит. Сейчас НАДЬ Имре не действует, так как НАДЬ Ференц (бывший премьер-министр Венгрии) находится в Вене и он не хочет, чтобы отождествили его линию с платформой НАДЬ Ференца..."

Писатель АЦЕЛ Тамаш, поддерживающий деятельность правой группировки среди писателей, в своём окружении ведет разговоры о том, что избрание КАДАРА и КАЛЛАИ членами ЦК значительно укрепит деятельность этой группировки. Он заявил также, что "мы должны и далее бороться за НАДЬ Имре и его полную реабилитацию, за свободу печати. Мы должны добиться того, чтобы нас не называли сторонниками правого оппортунизма и признали всю деятельность кружка имени Петёфи партийной".

В архив
4.12.56
В. Морица

БОЛГАР Иштван, бывший депутат от партии мелких хозяев, ответственный сотрудник телеграфного агентства, сказал: "...Изменение в партии — только первый шаг. В ЦК между сотрудниками РАКОМНИ и их противниками разгорится сильная борьба. Борьба продолжится за демократизацию".

МИКЛОШ Имре, бывший депутат от буржуазно-демократической партии, распущенной в 1947 году, в своём окружении ведет клеветническую пропаганду. Он говорит: "...Увольнение РАКОМНИ — первый шаг к ликвидации вертепа ЦК. В партии ошибаются, что уход РАКОМНИ разрешил все вопросы. Наоборот, этот уход только замаскировал процессы. Будущий 1957 год принесет победу нашей партии. Сейчас всю агитацию надо концентрировать против нового Политбюро. Надо использовать жёну РАЙКА, НАДЬ Имре и всех лиц, которые выступают против ЦК..."

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

И. Серов
(И. СЕРОВ)

2789

² Az MDP KV 1956. március 12–13-i ülése öttagú bizottságot küldött ki Farkas Mihálynak a konstruált perekért való felelősségének kivizsgálására. A bizottság jelentését a KV következő, 1956. július 18–21-i ülésén terjesztette elő, s ennek alapján Farkast kizárták a pártból.

³ Szuszlov 1956. június 8–14. között tartózkodott Budapesten és tárgyalásokat folytatott az MDP vezetőkkel.

⁴ Lásd az 1. jegyzetet.

⁵ A koreai háború 1950 júniusától 1953 júliusáig tartott.

⁶ Hruscsov pártfőtitkár és Bulgaryin miniszterelnök 1955. május 26. és június 4. között látogatást tett Belgrádban, ahol bocsánatot kértek Tito elnöktől a Sztálin idején Jugoszláviára szórt rágalmakért, és helyreállították az államközi kapcsolatokat.

⁷ Hruscsov a XX. kongresszus utolsó napján, 1956. február 25-én zárt ülésen beszédet mondott Sztálin bűneiről. Ezt akkor nem hozták nyilvánosságra, de heteken belül ismeretessé vált Nyugaton, talán tudatos kiszivárogtatás eredményeképpen.

⁸ Palmiro Togliatti olasz kommunista pártvezetőnek a *Nuovi Argumenti* című lapnak adott interjújáról van szó, amely a XX. kongresszusról és Sztálinról szólt, s amelyet az OKP napilapja, a *l'Unitá* is közölt. Teljes szövege magyarul az *Anyag- és Adatszolgáltatás* című belső terjesztései pártfolyóirat 1956. 7. számában jelent meg.

3. SZEROV JELENTÉSE A MAGYAR PÁRTELLENZÉKRŐL, 1956. JÚLIUS 26.

SZOVJETUNIÓ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő

Állambiztonsági Bizottság

Szigorúan titkos

Külön dosszié

1956. július 26.

No 1845-sz

Moszkva

Jelentem, hogy a magyar Belügyminisztérium adatai szerint, amelyeket a főtanácsadó juttatott el hozzánk, az MDP KV júliusi plénuma¹ után az írók és újságírók körébe tartozó jobboldali és ellenzéki elemek úgy nyilatkoznak, hogy nem hagynak fel pártellenes tevékenységükkel.

FÖLDES Péter újságíró például azt mondta a BM egy titkos informátorával folytatott beszélgetésében, hogy:

„...beszéltem NAGY Imrével, aki megelégedéssel nyugtázta RÁKOSI leváltását², és úgy hiszi, hogy ebben az átmeneti időszakban feltétlenül tárgyalni fognak vele. *NAGY Imre azt is közölte híveivel, hogy KÁDÁR János majd megmondja neki, mikor kell színre lépnie.* NAGY Imre most nem tevékenykedik, mert NAGY Ferenc (Magyarország volt miniszterelnöke) Bécsben van, s NAGY Imre nem akarja, hogy az ő irányvonalát NAGY Ferenc platformjával azonosítsák...”

ACZÉL Tamás író, aki támogatja az írók jobboldali csoportosulásának tevékenységét, azt hangoztatja környezetében, hogy *KÁDÁR és KÁLLAI [Gyula] KV-taggá választása*³ jelentősen megerősíti majd e csoportosulás tevékenységét. Azt is kijelentette, hogy „továbbra is harcolnunk kell NAGY Imréért, teljes rehabilitációjáért⁴ és a sajtószabadságért.

El kell érnünk, hogy ne nevezzenek minket a jobboldali opportunizmus híveinek, s hogy a Petőfi Kör⁵ egész tevékenységét ismerjék el pártszerűnek.”

EMBER Mária, a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) munkatársa⁶, e Kör tevékenységéről szólva és bartainak véleményére is hivatkozva ezeket mondta: „...A Petőfi Kör ifjúsága az ország megmentője. A Petőfi körösök is kommunisták, de magyar kommunisták, akik nem akarják másolni az orosz módszereket. Annak a szellemi forradalomnak, amelyet a Petőfi Kör indított el, folytatása lesz. Ha mi, Petőfi körösök vagyunk a mai márciusi ifjak (utalás az 1848-as forradalomra), akkor NAGY Imre a mi új Kossuth Lajosunk.”

Szociáldemokrata körökben Rákosi elvtárs távozását a KV éléről az MDP politikájának bukásaként értékelik.

Az SZDP egyik volt vezetője, Horváth Zoltán, akit f. év áprilisában rehabilitáltak, elvbarátaival beszélgetve ezt mondta: „...rá kell kényszeríteni az MDP vezetőit, tartsák be ígéreteiket. GERŐ hatalma nem tart egy évnél tovább. RÉVAI nem fogja megtűrni a Politikai Bizottságban SZALAI Bélát. SZAKASITS Árpádnak (az SZDP egyik volt vezére, aki f. év áprilisában szabadult a börtönből) nem szabad együttműködnie ezzel a bandával... A funkcióba kerülő szociáldemokraták legyenek éberek és kényszerítsék GERŐT, a program végrehajtására...”

A feloszlott polgári pártok volt funkcionáriusai és más reakciós elemek az MDP KV plénumának határozatát „a saját nagy győzelmüknek” tekintik abban a harcban, amelyet a Magyar Népköztársaság fennálló rendjének megváltoztatásáért folytatnak.

BAROSVÁN István közjegyző kijelentette: „RÁKOSI felmentése az események természetes következménye. GERŐ kinevezése félmegoldás. Játék a tüzzel, hiszen őt széles körben úgy ismerik, mint szélsőbaloldali kommunistát... A belső ellenállás fokozódik, a parasztság szabotálni fogja a beszolgáltatást, a munkásosztály a termelést, az értelmiség pedig továbbra is hallatni fogja hangját. Néhány hét múlva nyílt felkelésekre és lázadásokra is sor kerül.”

BOLGÁR István, a Kisgazdapárt volt képviselője, az MTI felelős munkatársa⁷ ezeket mondta: „...a pártban bekövetkezett változás csak az első lépés. A KV-ban Rákosi munkatársai és azok ellenfelei között éles harc fog kirobbanni. A harc a demokratizálásért folyik majd tovább.”

MIKLÓS Imre, az 1947-ben feloszlott polgári demokrata párt volt képviselője⁸ rágalmozó propagandát fejt ki környezetében. Azt állítja: „...Rákosi menesztése az első lépés a KV bűnbarlangjának felszámolásában. Tévednek a pártban azok, akik úgy hiszik, hogy RÁKOSI távozása minden kérdést megoldott. Épp ellenkezőleg: távozása csak elleplezte a folyamatokat. Az eljövendő 1957. év győzelmet hoz pártunknak. Most egész agitációkat az új Politikai Bizottság ellen kell koncentrálni. Fel kell használni erre Rajk feleségét, NAGY Imrét és mindenkit, aki a KV ellen van...”

I. Szerov [saját kezű aláírás]

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett
működő Állambiztonsági Bizottság Elnöke

A nyomtatott fejléces, gépelt irat első oldalán kézírással a következő szöveg olvasható: „Körözendő! Kapják az SZKP KB Elnökségének tagjai, az SZKP KB Elnökségének póttagjai és az SZKP KB titkárai. Hruscsov elvtárs látta. 56. VII. 31. Olvashatatlan aláírás” Az irat első oldalán bélyegző a következő szöveggel: „Visszaszolgáltatandó. 2844 1956. július 31. A ...nyilvántartásból törölve. Vissza az SZKP KB Általános Oszálya »külön dosszié« csoportjába.”

Az 1. oldal szövegén a következő saját kezű aláírások olvashatók: „Ny. Bulganyin, K. Vorosilov, G. Malenkov, Pervuhin, L. Brezsnyev, Mikojan, M. Szuszlov, Molotov, Arisztov”, továbbá két olvashatatlan.

¹ Lásd az I/1. dokumentumot, 4. jegyzet.

² Rákosi Mátyást az MDP KV 1956. július 18-i ülésén mentették fel saját kérésére, „megromlott egészségi állapotára” hivatkozva. Valójában az ülés előtt Budapestre érkező Mikojan felszólítására mondott le.

³ Kádár Jánost és Kállai Gyulát a KV júliusi ülése kooptálta tagjai sorába.

⁴ Nagy Imrét, akit 1955 áprilisában megfosztottak valamennyi párt- és állami funkciójától és decemberben kizártak a pártból, 1956. október 13-án visszavették az MDP-be. A pártvezetésbe csak október 24-én hajnalban került be ismét.

⁵ A Petőfi Kör a DISZ értelmiségi vitaköre volt 1955–1956-ban. 1956. tavaszi és őszi vitái a Nagy Imre fémjelezte pártellenzék legjelentősebb fórumaivá váltak.

⁶ Ember Mária ebben az időben a *Magyar Nemzet* című napilap munkatársa volt.

⁷ Bolgár István nem volt képviselő.

⁸ Miklós Imre a Magyar Függetlenségi (Pfeiffer) Párt képviselője volt.

4. ANDROPOV LEVELE AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK, 1956. AUGUSZTUS 30.

Titkos. 2. példány
No 1831/510
1956. VIII. 30.

AZ SZKP KB Elnökségének

A Központi Vezetőség júliusi teljes ülése¹ előtti hetekben az országban erősen kiéleződött a belpolitikai helyzet. Az ellenséges elemek, akik Magyarországot a szocialista tábor leggyengébb láncszemének tekintették, aktivizálódtak, és nyíltan támadták a Magyar Dolgozók Pártjának vezetőségét. Aknamunkájukban a magyar parasztok jómódú rétegére, továbbá a volt jobboldali szociáldemokraták és az értelmiség köreiből található elégedetlen elemekre támaszkodtak, s kihasználták a nyugati propagandának, a katolikus egyháznak és a különféle nacionalista elemeknek a lakosságra gyakorolt nagy befolyását. A helyzet rosszabbodásához és az ellenséges elemek tevékenységének megélénküléséhez hozzájárultak a barátaink által a gazdaságpolitikában elkövetett hibák is, továbbá a szocialista törvényesség megsértése, a párton belüli demokrácia gyengülése, ami Rákosi elvtárs hosszú ideig érvényesülő személyi kultuszának volt a következménye.

Az MDP vezetősége által elkövetett hibák súlyos elégedetlenséget váltottak ki a párttagság egy részéből, mindenekelött a pártaktívából, amely attól félt, hogy alkalmas pillanatban újjáélesztik Rákosi elvtárs személyi kultuszát, és visszahozzák a régi módszereket, a becsületes kommunisták üldözését. Az MDP vezetősége igen késlekedve hajtotta végre az SZKP XX. kongresszusának² az MDP tagjai által nagy lelkesedéssel fogadott határozatait. Olyan helyzet alakult ki, amelyben sok párttag úgy látta, hogy a pártvezetés és elsősorban Rákosi elvtárs ellene szegül a XX. kongresszuson hozott határozatok megvalósításának. Az ellenséges, ellenzéki beállítottságú elemek kihasználták ezt a körülményt, és az SZKP XX. kongresszuson hozott határozatok zászlaja alatt felléptek a pártvezetés ellen. A helyzet azért is súlyosbodott, mert a pártnak nem volt világos és határozott cselekvési programja. A Politikai Bizottság és személyesen Rákosi elvtárs, akire ránehezedett a régi hibák terhe is, az ellenséges elemek és az opportunisták elleni harcban határozatlan, erélytelen volt, s olykor fejvesztettnek, tanácstalannak, passzívnak mutatkozott.

Ilyen helyzetben ült össze július 18-án az MDP KV plénuma, amely megvitatta a párt és az ország életének időszerű kérdéseit, és meghatározta a párt akcióprogramját. A plénum munkájának sikerét az SZKP KB által a magyar elvtársaknak nyújtott segítség és Mikojan elvtársnak a plénumon való személyes részvétele biztosította. A teljes ülés óta eltelt egy hónap még kevés ahhoz, hogy kimerítő elemzést adhassunk az országban bekövetkezett változásokról, de már most elmondható, hogy a KV teljes ülése óta enyhült az országban a belpolitikai feszültség. A pártaktívaülések, amelyeken részt vettek a párt és a magyar kormány vezetői, megmutatták, hogy a magyar dolgozók túlnyomó többsége egyetértően fogadta az MDP KV plénumának határozatait, valamint az említett határozatok nyomán tett párt- és kormányintézkedéseket. A pártaktívaülések azt mutatták, hogy a KV plénumának határozatai jó alapot nyújtanak a párttagok egységének erősítéséhez, a pártvezetés iránti bizalmuk növeléséhez, a népi demokratikus rend megszilárdításához Magyarországon.

Mindamellettt úgy látjuk, hogy az MDP KV júliusi plénumának határozatai nyomán bekövetkezett bizonyos javulás ellenére a magyarországi belpolitikai helyzet még mindig meglehetősen bonyolult, és nagy figyelmet érdemel.

A legaggasztóbb az a tény, hogy a magyar elvtársak még alig értek el eredményeket a hatalom megszilárdításáért folytatott küzdelemben. Az MDP KV teljes ülése után barátaink számos intézkedést tettek az államvezetés további demokratizálása érdekében. Ilyen intézkedés volt az Országgyűlés szerepének és a helyi tanácsok önállóságának növelése, a helyi ipari vállalatok, a közüzemek és számos művelődési intézmény átadása a tanácsok kezelésébe. A magyar közvélemény kedvezően fogadta barátaink olyan lépéseit, mint például az interpellációk bevezetése a parlamentben, a korábban jogtalanul letartóztatott személyek rehabilitálásának bejelentése, sajtókonferenciák rendezése a Minisztertanács elnökénél és más magyar állami vezetőknél. Ezeknek az intézkedéseknek a megvalósítását azonban magyar barátaink nem kötik össze a belpolitikai hatalom megszilárdítását biztosító határozott politikával, hanem csak igen erélytelenül élnek a hatalommal még olyan esetekben is, amikor pedig erre feltétlenül szükség lenne.

Az MDP Központi Vezetősége és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa csak igen félfelken fogalmaz meg a párt és a dolgozók számára olyan feladatokat, mint például a munka termelékenységének növelése, a munkafegyelem megszilárdítása, az önköltség

cökkentése, a takarékoság fokozása. Márpedig e feladatok megoldása nélkül nem lehet eredményeket elérni a gazdasági építésben. Ugyanakkor sok felelős magyar párt- és állami funkcionárius szóban vagy írásban különféle ígéretek tesz az életszínvonal emelésére, a parasztnak adandó újabb kedvezményekre, további kölcsönök nyújtására és hasonlókra. Az ellenséges elemek, akik a KV júliusi plénum utáni első időben megzavarodtak, s nem találták meg r264gtön a szilárd talajt aknamunkájuk folytatásához, most már kezdik kihasználni elvtársaink határozatlanságát. Felhasználva a magyar dolgozók bizonyos csoportjában az utóbbi időkben elterjedt élföldi mentalitást, az llenség és az ellenzékiek arra biztatják őket, hogy minduntalan újabb és újabb követeléseket támasszanak a kormánnyal szemben mind az életszínvonal emelése terén, mind pedig számos politikai kérdésben. Így például a dolgozók nemrégiben lezajlott gyűlésein helyenként követelték az adók megszüntetését, a munkabérek elemelését, az osztrák–magyar határ megnyitását, a mezőgazdaság kollektivizálásának abbahagyását és így tovább. Az ellenséges elemek ezzel a taktikával próbálják nehéz helyzetbe hozni barátainkat, hiszen jól tudják, hogy ezeket az újabb követeléseket a mai helyzetben nem lehet teljesíteni, sőt egy részüket egyáltalán nem lehet teljesíteni a párt és a népi demokratikus állam politikájának súlyos sérelme nélkül. A magyar elvtársakkal folytatott megbeszélések során kiviláglott, hogy az utóbbi időben ők maguk is észrevették ezt, de egyelőre mégsem tettek a kemény vonal érvényesítését biztosító határozott intézkedéseket.

Az ellenséges elemek a saját győzelmüknek és elvtársaink meghátrálásának akarják feltüntetni Rákosi elvtárs távozását, az idei belső államkölcsönjegyzés³ elmaradását és néhány más lépést. Ilyen körülmények között szerintünk különösen fontos lenne a pártvonal szilárdságát, az államhatalom erejét demonstrálni. És mégis, a magyar elvtársak, akik megpróbálják elkerülni az esetleges komplikációkat, egyelőre az engedmények politikáját folytatják, s ezzel – véleményünk szerint – csak bátorítják az ellenséges és ellenzéki elemek tevékenységét. Ez különösen kézzelfoghatóan nyilvánul meg az ideológia területén. Ismeretes, hogy a Petőfi Kör június 27-i vitáján jó néhány író, elsősorban Déry [Tibor] és Tardos [Tibor] azt a reakciós követelést hangoztatta, hogy Magyarországon „új forradalmat” kell csinálni, és teli szájjal becsmérelte a pártvezetést⁴. A Politikai Bizottság annak idején nagyon helyesen elítélte az írók demagóg, ellenforradalmi felszólalásait, a párt Ellenőrző Bizottsága pedig Déryt és Tardost kizárta a pártból⁵. Most viszont, Gerő és Szalai elvtársak megnyilatkozásaiból ítélve, barátaink bele akarnak egyezni abba, hogy Déryt beválasszák a Magyar Írók Szövetségének vezetőségébe, rá akarják bízni egy új irodalmi és esztétikai folyóirat szerkesztését, sőt olyan nyilatkozatot is tettek, hogy esetleg visszaveszik a pártba. Jellemző egy másik példa is. Egy hónappal ezelőtt az írók párttaggyűlésén megvitatták az MDP Központi Vezetőségének a Petőfi körű ellenséges megnyilvánulásokat elítélő június 30-i határozatát⁶. A taggyűlésen jelen volt minden író a határozat ellen foglalt állást, és csak egyetlen ember, Király [István] elvtárs, a „Csillag” című folyóirat szerkesztője állt ki a KV-határozat mellett – az írók gúnyos közbekiáltásai és nevetése közepette. Nemrégiben tudomásunkra jutott, hogy Királyt behívták a budapesti pártbizottságra, és azt ajánlották, mondjon le a folyóirat főszerkesztői posztjáról, mert máskülönben az írók bojkottálni fogják ezt a folyóiratot, mivel „Király álláspontja annak idején élesen eltért a többi író álláspontjától”. Véleményünk szerint az ilyen lépések nem éppen a pártvezetés vonalának szilárdságáról tanúskodnak.

Sok magyar elvtárs – elsősorban számos megyei pártbizottsági titkár, akivel alkalmunk volt beszélgetni – szerint az MDP vezetősége azért tesz bizonyos engedményeket a reakciós elemeknek, hogy így próbálja megbékíteni és leszerelni őket. Az ilyen politika egy ideig valóban lehetővé teszi barátaink számára, hogy elkerüljék az összeütközéseket az ellenzéki elemekkel, csakhogy ez a vonal alapjaiban hibás és veszélyes, mert oda vezethet, hogy a magyar elvtársak észrevétlenül letérnek a marxista-leninista politika útjáról.

Barátainkra most nehéz feladat vár a mezőgazdaság szocialista átalakítása terén. A Magyar Népköztársaság Földművelődésügyi Minisztériumának adatai szerint ez év június 30-án Magyarországon összesen 4863 termelőszövetkezet és szövetkezeti csoport áll fenn, összesen 343 400 taggal. A szövetkezetek 2 479 000 hold földet, azaz az ország szántóterületének mintegy 20%-át foglalják magukban. 1956 első felében a mezőgazdaságban gyorsabban haladt a szövetkezetesítés, mint a múlt év azonos időszakában. Míg 1955 első felében 101 tszcs alakult, összesen 25 ezer taggal, ez év első felében 327 új tszcs jött létre, 55 ezer taggal. A KV júliusi teljes ülésén élesen megbírálták azokat a hibákat, amelyeket egyes megyei pártbizottságok (Zala, Somogy, Borsod megyében és másutt) a szövetkezetek szervezése során elkövettek. E hibák elítélését az ellenséges elemek a saját céljaikra igyekeztek kihasználni. Nagy propagandát fejtettek ki a parasztok között annak érdekében, hogy lépjenek ki a szövetkezetekből. Meg kell mondani, hogy ez a propaganda nem volt eredménytelen. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a parasztok mintegy száz Zala, Somogy és Vas megyei faluban jelentették be, hogy feloszlatták a szövetkezeteket, és kilépnek belőlük. Az utóbbi két-három hónapban lényegesen lelassult a tszcs-szervezés üteme. Május 1. és június 15. között 5591 fő lépett be a szövetkezetekbe, ezzel szemben június 15. és augusztus 1. között csak 1000 fő.

Az országban a hatalom megszilárdításának elengedhetetlen feltétele az MDP konszolidálása, a Politikai Bizottság tekintélyének és befolyásának erősítése a párton belül.

Jelenleg a Magyar Dolgozók Pártja meglehetősen laza szervezet, amely a magyarországi lakosságnak csaknem 10%-át foglalja magában (870 ezer párttagot és tagjelöltet). A párttagok között 300-350 ezer volt szociáldemokrata, s rajtuk kívül sok kispolgári és más befurakodott elem található. Ezek a párton belül az idegen, kommunistaellenes befolyás hordozói. Figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a magyar pártaktíva soraiban sok az elégedetlen ember, akit a pártvezetés annak idején megsértett. Ezeknek az elvtársaknak egy része rossz hatással van az egyszerű párttagokra. Mindez bonyolítja a magyar pártvezetés helyzetét, és nagy nehézségeket okoz a párt és az ország irányításában. Az egyszerű párttagok szemében a pártvezetés tekintélye annak idején elválaszthatatlanul összekapcsolódott Rákosi elvtárs személyi kultuszával. Az MDP-ben jelenleg nagy munka folyik ennek az antimarxista jelenségnek a leküzdése érdekében, de a magyar elvtársak még nem tudják megoldani, hogy a személyi kultusz leleplezésével egyidejűleg növeljék az MDP kollektív vezetésének tekintélyét. A magyar elvtársak bizonytalanságának és következetlenségének egyik fő oka, hogy a Politikai Bizottságnak és a PB egyes vezetőinek nincs kellő tekintélyük.

A nagykövetség ezért úgy véli, hogy magyar barátaink számára minden eddiginél sürgetőbbben vetődik fel az a feladat, hogy növeljék a pártvezetés tekintélyét. Véleményünk szerint ebben mi is nagy segítséget tudunk nekik nyújtani.

1. Célszerű lenne még ebben az évben meghívni a Szovjetunióba egy barátság-missziót betöltő magyar kormányküldöttséget, Dobi István elvtárs vezetésével, az MDP és a magyar kormány vezetőinek (Gerő [Erő], Kádár [János], Rónai [Sándor], Hegedüs [András] és más elvtársaknak) részvételével. Egy ilyen küldöttségnek a Szovjetunióba látogatása és pártunk vezetőivel való találkozása kétségekívül emelné a magyar vezetők tekintélyét a pártban és az országban. Nézetünk szerint célszerű lenne majd széles nyilvánosságot adni e küldöttség szovjetunióbeli tartózkodásának, s az utazás végén közös közleményt kiadni, amely szerint a szovjet és a magyar fél között teljes a kölcsönös egyetértés mind a külpolitika kérdésében, mind pedig az országainkban folyó szocialista építés kérdéseiben.

2. Hasznos lenne a szovjet sajtóban cikkeket közölni a szocialista építés kérdéseiről, mindenekelőtt olyan kérdésekről, mint a párt vezető szerepe, a proletárdiktatúra megszilárdításának szükségessége, a demokratikus centralizmus stb. Az említett cikkek megírásánál igen fontos lenne felhasználni a népi demokratikus országokban folyó szocialista építés konkrét tényeit.

3. Célszerű lenne ez év végéig az SZKP KB vonalán Magyarországra küldeni egy pártdelegációt, amelyben sok tekintélyes pártvezetőnknek kellene részt vennie. A küldöttség utazásának hivatalos célja a Magyarországon folyó pártmunka tapasztalatainak tanulmányozása lehetne (ahogyan azt a magyar elvtársak is tenni fogják nálunk), ténylegesen azonban ez a küldöttség az SZKP tapasztalatainak átadásával nagy segítséget nyújthatna a magyar elvtársaknak.

4. Az is célszerűnek látszik, hogy néhány magyar elvtárssal, aki szabadságát a Szovjetunióban fogja tölteni, az SZKP vezetői megbeszéléseket folytassanak. Különösen hasznos lenne ilyen megbeszéléseket folytatni Gerő, Kádár, Rónai és Horváth Márton elvtársakkal. Ezek a megbeszélések elősegítenék a magyar elvtársak fejlődését, határozottságuk erősítését és a vezetés színvonalának emelését.

5. A Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumát és az Állami Gazdaságok Minisztériumát meg kellene bízni azzal, hogy dolgozzanak ki tervet a mezőgazdasági küldöttségek cseréjére a Magyar Népköztársasággal. Igen kívánatos lenne, hogy ez év végéig kiváló mezőgazdasági dolgozóinkból összeállított küldöttséget küldjünk Magyarországra. Ők beszámolhatnának a magyar parasztoknak és pártaktivistáknak a Szovjetunió mezőgazdaságában elért eredményekről.

Magyar barátaink számára súlyos problémát jelent a Magyarország és Jugoszlávia közti viszony. Az utóbbi fél évben némileg enyhült a helyzet e téren. Ez különösen akkor vált érezhetővé, amikor sikerült megállapodásra jutni a Jugoszláviának fizetendő jóvátétel dolgában. Ennek eredményeképpen lehetővé vált a kapcsolatok felvétele az MDP és a JKSZ között. Pártvonalon a kapcsolatok javulását mindeddig akadályozta az a körülmény, hogy az MDP vezetésében továbbra is ott ült Rákosi elvtárs, akit a jugoszláv vezetés kategorikusan elutasított. A jugoszláv elvtársak azt sem titkolják, hogy nem elégti ki őket Gerő elvtársnak az MDP KV első titkárává történt jelölése. A jugoszláv sajtó a legutóbbi időkig meglehetősen határozottan támogatta a magyarországi ellenzéki elemeket. Amióta A. I. Mikojan elvtárs Belgrádban tárgyalt a jugoszláv vezetőkkel⁷, a jugoszláv sajtó valamivel mérsékeltebb hangnemben ír a magyar fejleményekről. Mindamelltt a jugoszláv sajtóban és rádióban a legutóbbi időkig is előfordultak olyan megnyilvánulások, amelyek a magyar elvtársak véleménye szerint beavatkozást jelentenek a magyar állam

belügyeibe. Így például a „Politika” című újság f. év július 20-án a következőket írta: „...Rákosi leváltása óta feltámadt az optimizmus. Eltávolították az egyik legnagyobb akadályt, de még korántsem az összeset.” A „Republika” című lap f. év augusztus 7-én cikket közölt Gerő elvtársról, s ebben az utóbbinak a tevékenységét szoros kapcsolatba hozta Rákosi elvtársával. A cikkben egyebek közt ez olvasható: „...pártbeli megfigyelők úgy gondolják, hogy ez a kompromisszum nem lesz hosszú életű. Nagy Imre hívei megpróbálják kézbe venni a párt irányítását.” Ez év augusztus 21-én a „Nin” című társadalmi és politikai hetilapban Iványi Iván „Magyarország Rákosi nélkül” címmel cikket jelentetett meg. Ebben az olvasható, hogy értelmiségi körök véleménye szerint Rákosi nem volt képes önállóan megtalálni a szocializmus építésének magyar útját, hanem vakon követte a Szovjetuniót, s csak Moszkva segítségével tudott megmaradni posztján. Ezután Iványi azt írja, hogy azokban az emberekben, akikkel alkalma volt beszélgetni, csalódást keltett, hogy Rákosit Gerő elvtárs váltotta fel az első titkári poszton, Gerő elvtársnak ugyanis alig van tekintélye, politikája pedig lényegében véve Rákosi elvtárs politikájának folytatása lesz. Ez év augusztus 23-án a „Borba” azt a hamis hírt közölte, hogy Nagy Imrét rehabilitálják, s ezzel kapcsolatban azt írta, hogy nemcsak Nagy Imre személyét kell rehabilitálni, hanem politikáját is. A magyar elvtársak szerint a jugoszlávok ezzel a cikkel is nyomást akarnak gyakorolni a magyar vezetésre.

Budapesten igen élénk tevékenységet folytat a jugoszláv diplomáciai képviselő: gyakran rendez különféle fogadásokat, ahová meghívják az ellenzéki beállítottságú magyar közszereplőket, s körükben a szocialista építés ún. jugoszláv útjának előnyeit propagálják. De nem érik be ezzel, hanem a képviselőt egyes tagjai – elsősorban Mijatović kereskedelmi tanácsos – az üzemekbe járkálnak és ott a magyar elvtársakkal folytatott beszélgetésekben a szocialista építés „jugoszláv útját” magasztalják, sokszor pedig szovjetellenes kijelentésekre ragadtatják magukat.

A jugoszláv elvtársaknak ez a viselkedése kedvezőtlenül hat a magyarországi és az MDP-n belüli helyzetre. Figyelembe kell venni, hogy a Magyar Dolgozók Pártjában vannak olyanok – kivált az értelmiség körében –, akik egyetértenek a jugoszláv sajtóban kifejtett nézetekkel. Egyes párttagok nyíltan hangoztatják, hogy az állítólagos nemzeti sajátosságok miatt „a szocializmus építésének szovjet útja” kevésbé alkalmas Magyarországra számára, mint a jugoszláv út. Ezek az emberek szeltemben-hosszában terjesztik az úgynevezett nemzeti kommunizmus hírhedt elméletét. Egy budapesti kerületi pártaktiváulésen a kerületi pártbizottság titkára kijelentette, hogy Magyarországon a szocializmus építését olyan úton kell folytatni, amely középen van „a jelenlegi magyar gyakorlat és a jugoszláviai gyakorlat között”. Egyes magyar pártaktivisták azt hangoztatják, hogy Tito elvtársnak azért van nagy becsülete a Szovjetunióban, mert annak idején nem rettent vissza attól, hogy a Szovjetuniótól független politikát folytasson.

A magyar elvtársaknak nincs kellően szilárd és világos politikai vonaluk a Jugoszláviához való viszonyt illetően. Miközben még néhány hónappal ezelőtt is teljesen indokolatlan bizalmatlanságot tanúsítottak a jugoszláv vezetőkkel szemben, most egyes vezető elvtársak beszédeikben vagy cikkeikben szinte hízelegnek a jugoszláv vezetésnek. Kedvezőtlen hatása van annak is, hogy a magyar elvtársak mindmáig nem foglalkoznak azoknak a ködös és hibás nézeteknek helyesbítésével, amelyek a párttagságban a jugoszláv

vezetők egyes megnyilatkozásaival kapcsolatban kialakultak. Ennek az a következménye, hogy miközben a jugoszláv elvtársak nyíltan kifejtik álláspontjukat, a magyar pártvezetés hallgat, jöllehet Gerő, Hegedüs, Kovács elvtárs és más PB-tagok a velünk folytatott megbeszélések során maguk is be szokták ismerni ennek helytelenségét. Sajnos a jugoszláv elvtársak még mindig nem válaszoltak az MDP Központi Vezetőségének a pártkapcsolatok helyreállítására tett javaslatára, holott Tito elvtárs a Mikojan elvtárral folytatott tárgyaláson erre ígéretet tett. Mi igen fontosnak tartjuk, hogy legalább némi segítséget tudjunk nyújtani a magyar–jugoszláv kapcsolatok rendezéséhez. Nagyon hasznos lenne, ha a JKSZ vezetése mielőbb módot találna arra, hogy válaszoljon az MDP Központi Vezetőségének július 21-i levelére⁸, és támogassa a magyar elvtársaknak azt a javaslatát, hogy a legközelebbi jövőben találkozóra kerüljön sor a jugoszláv és magyar küldöttségek között.

A Magyarországon és az MDP-n belül uralkodó állapotok megjavítása szempontjából nagy jelentőségűek Magyarországnak a Szovjetunióhoz és a többi népi demokratikus országhoz fűződő nemzetközi kapcsolatai. Az ellenséges és ellenzéki elemeknek a XX. pártkongresszus határozatai után kifejtett tevékenysége éppen arra irányult, hogy gyengítse ezeket a kapcsolatokat, s ha nem sikerül is leválasztaniuk Magyarországot, legalább eltávolítsák a szocialista tábortól, elsősorban a Szovjetuniótól. Az utóbbi időben a magyar sajtóban és különféle gyűléseken rendezett vitákban érezhetően megszorodtak a Szovjetuniót vagy a szovjet élet egyes jelenségeit bíráló megnyilvánulások. A szovjet viszonyok régebben szokásban volt mértéktelen dicsőítésének jogos elítélése mellett Magyarországon ma olyan megnyilatkozások is előfordulnak, amelyek valamilyen formában megkérdőjelezik vagy legalábbis elhallgatják a szovjet nép által a szocialista építésben elért eredményeket, ugyanakkor mértéktelenül felnagyítják hiányosságainkat. Az ilyen megnyilatkozások egyik példája lehet Pándi Pál magyar újságíró cikksorozata.⁹ A közelmúltban a Szovjetunióban járt Pándi objektivista módon vizsgálta a szovjet valóság jelenségeit, lekicsinyelte a szovjet nép életszínvonalának emelése terén elért eredményeket, s voltaképpen befeketítette a szovjet élet egyes vonatkozásait. A nemrégiben lezajlott filozófiai vitán elhangzott felszólalásában Lukács György magyar filozófus tendenciózan festette le a marxista–leninista tudomány állapotát a Szovjetunióban,¹⁰ azt állítva, hogy a szovjet filozófusok szinte mind dogmatikusak és betűragók. Az utóbbi időben rengeteg bíráló cikk jelent meg az Irodalmi Újság című irodalmi hetilapban. A nacionalista érzület szításában nagy szerepet játszanak a nyugati országok rádióadásai és különösen a Szabad Európa Rádió propagandája. Ezek a rádióadók műsoraikban nap mint nap szidalmazták a szovjet külpolitikát, a szocialista táborhoz tartozó országok közti nemzetközi kapcsolatokat, s bizalmatlanságot szítanak a magyar népből a Szovjetunió iránt. Az utóbbi időben a Szabad Európa Rádió különösen sokat foglalkozik a szovjet csapatok magyarországi állomásozásával. Bizalmas értesüléseink szerint ezt a propagandahadjáratot a budapesti amerikai diplomáciai misszió készítette elő, és látta el anyagokkal. A napokban a Szabad Európa Rádió egyik adása azt állította, hogy mivel Magyarországon igen sok szovjet tiszt állomásozik családjával együtt, e tisztak nagyon magas fizetést kapnak, s ezért azokban a városokban, ahol szovjet katonai alakulatok vannak, a piacokon felszöktek az árak. Ugyanezzel a kérdéssel kapcsolatban Gerő elvtárs a napokban azt mondta nekem, hogy

az MDP Központi Vezetőségéhez levelek érkeznek a lakosságtól, olyan panaszokkal, hogy a szovjet tiszték családjai felhajtják az árakat a piacokon, s „egyáltalán, helytelenül viselkednek”.

A fentiekre való tekintettel különösen fontos, hogy lépések történjenek a Magyarország és a népi demokratikus országok közti kapcsolatok és mindenekelőtt a magyar–szovjet barátság erősítésére. Véleményünk szerint e feladat megvalósítását a következő intézkedések segíthetik elő:

1. A magyar elvtársak elismerik, hogy milyen nagy jelentősége van annak a segítségnek, amelyet a Szovjetunió nyújt Magyarországnak, de a magyar sajtó mégis csak nagy általánosságban szól erről a segítségről, s nem konkretizálja, miben is nyilvánul ez meg. Ezért nem tekinthetők véletlennek a lakosság körében szállongó olyan híresztelések, hogy Magyarországra nézve előnytelen a Szovjetunióval folytatott kereskedelem, hogy csak a Szovjetunió húz előnyöket Magyarországból, hogy a Szovjetunió „kirabolja Magyarországot” és más ehhez hasonlók. Annak idején Rákosi és Gerő elvtársak elmondták nekünk, hogy még a vezető funkcionáriusok részéről is elhangzottak olyan vélemények, hogy jobb lenne, ha Magyarország nem a Szovjetunióknak adná el az uránércet, hanem a világpiacon értékesítené kemény valutáért. Véleményünk szerint rendkívül szükséges lenne, hogy a magyar sajtó konkrétan bemutassa azt a segítséget, amelyet a Szovjetunió nyújt Magyarországnak. Helyes lenne, ha a szovjet sajtó, rádió, film ugyancsak bemutatná ezt a segítséget, hiszen nem értelmes dolog titokban tartani a Szovjetunió által Magyarországnak nyújtott segítség olyan formáit, mint a kölcsönök, a gépi berendezések és a hiánycikkek számító áruk szállítása.

2. A magyar–szovjet kapcsolatok fejlesztésében felbecsülhetetlen jelentősége van annak, hogy magyar küldöttségek utazzanak a Szovjetunióba. De az e téren kialakult gyakorlat nem teszi lehetővé, hogy ez meghozza a kívánt eredményeket, a küldöttségeket ugyanis csaknem kizárólag vezető párt- és állami funkcionáriusokból állítják össze, akik a Szovjetunióban tett utazásuk után általában nem tartanak erről nyilvános beszámolókat a dolgozóknak.

Célszerű lenne, ha a Szovjetunióba meghívott magyar delegációkba minél több munkást, parasztot, nem vezető értelmiségit, alsóbb pártfunkcionáriust válogatnának be. Tovább kell javítani a Szovjetunió és Magyarország közti kulturális együttműködést is. Gyakran előfordul, hogy a Magyar Népköztársaságba utazó szovjet kulturális küldöttségekben olyanok kapnak helyet, akik művészileg sokkal alacsonyabb színvonalon állnak, mint az előző években Magyarországon járt szovjet előadóművészek, miközben a kapitalista országokba országunk legjobb művészeit utaztatjuk. Figyelmet érdemel például, hogy legjobb színházi együtteseink közül még egy sem járt Magyarországon, holott az ilyen vendégszerepléseket a magyar nézők kétségkívül nagy, igen nagy érdeklődéssel fogadnák. A Magyarországgal való kulturális együttműködés tervezetét mindmáig nem hagyták jóvá, holott a kulturális együttműködésről szóló egyezményt már 1956 júniusában aláírták, s a magyar fél az egyezmény tervezetével együtt magát az együttműködési tervet is előterjesztette. A Kulturális Minisztérium 1953 óta többször is megígérte a magyar vezetőknek, hogy a Nagy Színházban bemutatják a Bánk bán című magyar nemzeti operát, ennek ellenére az opera bemutatóját még csak tervbe sem vették az elmúlt években, ami nagyon sérti a magyar értelmiséget.

Célszerű lenne felhívni a Szovjetunió Kulturális Minisztériumának figyelmét arra, hogy nagyobb aktivitásra van szükség a Magyarországgal folytatandó kulturális csere terén, s hogy ennek keretében legjobb előadóművészeinket és művészileg legkiválóbb színházi együtteseinket kell Magyarországra küldeni. Ugyanezt az elvet kellene szem előtt tartani a magyarországi képzőművészeti kiállításokra küldendő anyag kiválogatásában.

3. A nagykövetség véleménye szerint most már igazán szükség van a szocialista táborhoz tartozó országok szorosabb együttműködésére és koordinálására az ideológiai kérdések, ezen belül a sajtó, rádió, film, színházi repertoár, könyvkiadás stb. terén. A Szovjetunióinak Magyarországon kifejett propagandamunkája szembeszökően elmarad az országaink közti gazdasági kapcsolatok, együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás színvonalától. A sajtó és a rádió útján kifejett szovjet propaganda többnyire nagy általánosságokban mozog, kincstári stílusú, s nem mutatja be a magyar–szovjet kapcsolatokra jellemző konkrét, hozzáférhető anyagokat. Az utóbbi három évben a magyar elvtársak állandóan panaszkodnak amiatt, hogy a Szovjet Távirati Iroda igen gyenge minőségű anyagokat küld Magyarországra.

Célszerűnek látszik, hogy szorosabb kapcsolatokat építsünk ki mind a testvéri kommunista és munkáspártok ideológiai kérdésekkel foglalkozó vezetőivel, mind pedig az ideológiai munka különféle területein, például a rádió, a könyvkiadás stb. területén dolgozó vezetőkkel.

4. A szocialista táboron belüli nemzetközi kapcsolatok erősítése szempontjából nagy jelentőségű a testvérpártok helyzetéről idejekorán történő tájékoztatás. Jelenleg csak az SZKP-tól érkezik rendszeres információ a KB teljes üléseinek munkájáról és más fontos intézkedésekről. A magyar elvtársak más országokkal nem építettek ki hasonló információcserét. A magyar elvtársak sokszor elmondták nekünk, hogy a szocialista országokban végbemenő számos fontos eseményről csak a nyugati sajtóból értesülnek. Így például a pozsonyi eseményekről¹¹ a magyar elvtársak a Reuter hírügynökség útján szereztek tudomást. Meg kell azonban mondani, hogy a magyar elvtársak sem törődnek azzal, hogy időben tájékoztassák a testvéri kommunista és munkáspártokat az MDP-ben történő fontos eseményekről. Tudunk arról, hogy a magyar vezetésnek ez a magatartása komoly helytelenítést váltott ki a német, lengyel és bolgár elvtársakból. Véleményünk szerint helyes volna, ha mi kezdeményeznénk a szocialista tábor összes testvéri kommunista és munkáspártjainál, hogy valósuljon meg az információcsere a legfontosabb ügyekben, továbbá a pártjaink tevékenységét érintő leginkább operatív kérdésekben.

5. Célszerű lenne, ha a Szovjet Hadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége kiadná az utasítást a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnokságának a tisztek családjaival kapcsolatos munka javítására.

6. A nagykövetség véleménye szerint lényegesen javítaná az MDP-ben és az országban kialakult helyzetet az alábbi kérdések megoldása.

a) A mezőgazdaság szövetkezetesítésére vonatkozó irányszámok. Az MDP III. kongresszusa után a magyar sajtóban közzétették, hogy a párt 1960-ig a parasztgazdaságok 60-65%-át akarja szövetkezetekbe tömöríteni. Hegedüs elvtárs a KV júliusi teljes ülésén az ötéves terv összeállításának irányelveiről tartott beszámolójában ismét leszögezte, hogy 1960 végére a szocialista szektornak az egész szántóterület 55-60%-át kell magában foglalnia. Ezek az irányszámok számtalanszor elhangzottak különféle gyűléseken. Véle-

ményünk szerint az, hogy ilyen széles körben hangoztatják a mezőgazdaság szövetkezetesítésére vonatkozó irányszámokat, amelyeket az egyéni parasztok lényegében sorsuk megpecsételésének tekintenek, csak felbőszítheti őket, és megkönnyíti a barátainkkal szemben folytatott ellenséges tevékenységet. Másrészt pedig ezeknek a számoknak nyilvánosságra hozatala túlkapasokhoz, az önkéntesség elvének megsértéséhez vezetett és fog vezetni a szövetkezetek szervezésében. Mivel ez igen fontos kérdés, célszerű lenne megmondani a magyar vezetésnek, hogy a tszcs-szervezésre vonatkozó irányszámokat csak a Központi Vezetőségnek és a helyi pártszerveknek kell ismerniük, s nem helyes ezeket széles körben terjeszteni.

b) Nagy Imre kérdése. Az MDP KV júliusi teljes ülése után a magyar vezetés több ízben megkísérelte, hogy tárgyaljon Nagy Imrével, rávegye saját hibáinak bírálataira, hogy ezután lehetővé váljék a pártba való visszavétele. A magyar elvtársak elmondása szerint Nagy nem volt hajlandó elismerni hibáit, hanem a Központi Vezetőséghez intézett levelében követelte, hogy az egész pártban, de legalábbis a KV-ben vitassák meg ezt a kérdést. Nézetünk szerint Nagynak ez a magatartása helytelen, s ha ilyen felfogással visszakerül a pártba, ez nem erősíteni, hanem gyengíteni fogja az MDP egységét. Másfelől azonban meg kell mondanunk, hogy Gerő elvtárs hajlik az egész Nagy Imre-kérdésnek oly módon történő elintézésére, hogy „leveszik a napirendről”. Nagy Imrével eddig csak másodvonalbeli vezetők – Egri [Gyula], Nógrádi [Sándor], Köből [József] – tárgyaltak. Ilyen emberekkel nehéz hatni Nagyra, annál is inkább, mert Nógrádi és Köből az utóbbi időkig maguk is meglehetősen ellenzéki magatartást tanúsítottak a vezetéssel szemben. Ezen kívül a Nagy Imre-kérdést a mai helyzetben nem lehet egyszerűen „levenni a napirendről”, tudniillik sok pártszervezetben újra meg újra felvetik ezt a kérdést. A jugoszláv sajtó megnyilatkozásai ugyancsak hangulatot keltenek ebben az irányban. Helyes lenne, ha Naggyal maga Gerő elvtárs tárgyalna, más PB-tagok jelenlétében, s ő próbálná meggyőzni Nagyt, hogy gyakoroljon önkritikát. Ha Nagy legalább a főbb kérdésekben (az iparosítás, a szövetkezetesítés és a párt vezető szerepe terén elkövetett hibákat illetően) önkritikát gyakorolna, vissza kellene őt venni a pártba, és valamilyen kisebb munkát kellene neki adni. Ha viszont Nagy tovább folytatja ellenzéki politikáját, ellenzékiként és egységbontóként kell őt leleplezni a kommunisták előtt.

Egyes magyar elvtársak úgy vélekednek, hogy az SZKP KB Elnöksége szerint Nagynak részt kellene vennie a pártvezetőségben. Véleményünk szerint hasznos lenne, ha világosan kifejtlenénk ebben a kérdésben elfoglalt álláspontunkat a magyar elvtársaknak. Erre alkalmat fog adni Gerő elvtárs ez év szeptemberi látogatása a Szovjetunióban.¹²

c) Rákosi elvtárs kérdése. A magyar elvtársakkal folytatott megbeszéléseinkből az a benyomásunk, hogy Rákosi elvtárs a legközelebbi jövőben vissza akar térni Magyarországra, és tevékenyen részt akar venni a párt és az ország vezetésében. Ilyen értelemben nyilatkozott maga Rákosi elvtárs is a Szovjetunióba való elutazása előtt.

Ezzel kapcsolatban az sem hagyható szó nélkül, hogy a munkás párttagok bizonyos köreiből olyan vélekedések hangzanak el, miszerint Rákosi elvtárs lemondása csak átmeneti, és felgyógyulása után újra visszatér az MDP élére.

Ha Rákosi elvtárs Magyarországra visszatérve valóban be fog avatkozni a Politikai Bizottság munkájába, ez újra kiélezné az MDP-n belüli helyzetet, mivel Magyarországon vannak olyanok, akik számára előnyös Rákosit szembeállítani az új vezetéssel. Másrészt az ellenséges elemek újból arról fognak lármázni, hogy „az egész Központi Vezetőség Rákosi kezében van”, márpedig ez nem erősítené az MDP vezetőségének tekintélyét.

Sepilovnak,
Patolicsevnek,
a SZU MNK-beli nagykövetségének

J. Andropov [saját kezű aláírás]
A Szovjetunió magyarországi
nagykövete

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 0536., op. I., p. 5., d. 65., ll. 1–15. [0536. sz. fond, I. leltár., 5. dosszié, 65. irat, 1–15. oldal]

JEGYZETEK

¹ Lásd az I/1. dokumentumot, 4. jegyzet.

² Lásd az I/1. dokumentumot, 1. jegyzet.

³ Az ún. békekölcsönjegyzés megszüntetésére való utalás.

⁴ A Petőfi Kör sajtóvitájáról van szó. Jegyzőkönyvét lásd: *A Petőfi Kör vitái – hiteles jegyzőkönyvek alapján. IV. köt. Partizántalálkozó – sajtóvita*. Szerk. Hegedűs B. András–Rainer M. János. Múzsák–1956-os Intézet, Budapest, 1991. Déry Tibor és Tardos Tibor „követelése” „új forradalomról” így nem hangzott el a vitán. Lásd Tardos felszólalását 80–87. o., Déryét 96–108. o.

⁵ A Petőfi Kört elítélő határozatot az MDP Központi Vezetősége hozta, 1956. június 30-i ülésén.

⁶ Az 1956. július 10-i párttaggyűlés jegyzőkönyvét lásd *Írók lázadása. 1956-os írószövetségi jegyzőkönyvek*. Sajtó alá rend.: Standeisky Éva. Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézete, 1990. 167–238. o.

⁷ Mikojan Budapestről, az MDP KV 1956. július 18–21-i ülése után utazott Belgrádba.

⁸ A levelet lásd Magyar Országos Levéltár, MDP–MSZMP iratok gyűjteménye, 276. f. 52. fcs. 35.

ő. e.

⁹ Lásd Pándi Pál: Előszó úti jegyzetekhez és Úti jegyzetek a Szovjetunióból I–VII. *Szabad Nép*, 1956. április 30., május 1., május 4., május 6., május 10., május 13., május 16., május 20.

¹⁰ Utalás a Petőfi Kör filozófusvitájára. Lásd *A Petőfi Kör vitái – hiteles jegyzőkönyvek alapján II. köt. Filozófusvita*. Szerk: Hegedűs B. András–Rainer M. János. Kelenföld Kiadó–ELTE, Budapest 1989. Lukács György felszólalásait lásd a 67–74. és a 92–94. o.

¹¹ Utalás az 1956. június 28-i munkásfelkelésre a lengyelországi Poznanban.

¹² Vö. az I/5. dokumentummal, 1. jegyzet.

5. ANDROPOV JELENTÉSEI BUDAPESTRŐL, 1956. SZEPTEMBER

A. Az SZKP KB Elnökségének 1956. szeptember 27-i határozata

Világ proletárjai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P43/XXVI.

Szuszlav és Gromiko elvtársaknak

Kivonat a 43. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1956. szeptember 27-i üléséről

*Andropov elvtársnak, a Szovjetunió budapesti nagykövetének jelentései
a magyarországi helyzetről*

Szuszlav elvtárs – a KB Elnökségének ülésén lefolyt véleménycsere figyelembe vételével – beszéljessen el az adott kérdésről Gerő elvtárral, amikor az átutazóban Moszkvában lesz.¹

A KB Titkára

B. GROMIKO FELJEGYZÉSE AZ SZKP KB RÉSZÉRE, 1956. SZEPTEMBER 17.

A KB Elnöksége 43. sz. jkv-e XXVI. pontja

TITKOS. 1. példány

SZKP KB

Andropov elvtárs az utóbbi időben Budapestről küldött több táviratában arról számol be, hogy az MDP vezetősége nem használja ki az MDP KV júliusi plénuma után a pártban és az országban kialakult kedvező helyzetet befolyásának növelésére és a pártban belüli frakciózás maradványai elleni harc fokozására. Az állami és a pártélet számos területén, különösen az ideológiai fronton ugyanakkor kísérleteket tesznek a marxizmus–leninizmus ilyen vagy olyan formában történő revíziójára, a munkásosztály forradalmi szerepéről és a munkás-paraszt szövetségről szóló lenini tanítás eltorzítására, a Szovjetunió iránti bizalom megrendítésére, az Erdéllyel kapcsolatos nacionalista törekvések felélesztésére és más hasonlókra.

Az utóbbi időben az újságok és a folyóiratok sok olyan írást közöltek, amelyek nem marxista felfogásúak, sőt esetenként nyíltan ellenségesek, ócsárolják a szocializmus építésének sikereit mind Magyarországon, mind a szocialista tábor más országaiban.

Az értelmiség reakciós érzelmű része és a pártban belüli opportunista elemek nyilvános megszólalásaikban is, a sajtóban is arra vesznek irányt, hogy Magyarországot elszakítsák a Szovjetuniótól, s hogy országukban a szovjet befolyást jugoszlávval váltsák fel. E cél elérése érdekében például Lukács György akadémikus Togliattinak azt a korábbi, téves nézetét propagálja, amely szerint a sztálini személyi kultusz magának a szovjet társadalmi

rendszernek a terméke; az MDP központi lapja, a „Szabad Nép” szinte teljes egészében leköszölte a „Borba” „Kinek az érdekében?” című cikkét² stb. Szeptember 9-én a „Szabad Nép” hosszú cikket közölt Pándi újságíró tollából az erdélyi magyarokról,³ amelyet a Román Munkáspárt Központi Bizottsága úgy minősített, mint nyílt felhívást Erdély kérdésének revíziójára.

Az MDP KV vezetése ahelyett, hogy határozottan állást foglalna mindezen kérdésekben, Andropov elvtárs közlése szerint tulajdonképpen a rábeszélés és az engedmények politikáját folytatja ezekkel az aktivizálódott pártellenes elemekkel szemben. Horváth Márton, a „Szabad Nép” főszerkesztője, a KV tagja közzétette a lapban „A bizalomról” című cikkét,⁴ amelyben a párt és az állam „demokratizálásának” szükségességét fejtegeti, ám ezt a maga módján értelmezi. Ezen kívül az értelmiség előtt is hajbókol cikkében. Ugyanez a hajbókoló szellem hatja át az MDP KV nemrég nyilvánosságra hozott határozatát az értelmiség körében végzendő munkáról.⁵

Az ideológiai front legfontosabb szakaszai az utóbbi időben lassanként mind olyan emberek kezébe kerülnek, akik sohasem álltak szilárdan marxista alapokon, a párt ügye iránt elkötelezett funkcionáriusokat pedig elmozdítják a vezető posztokról. A legközelebbi jövőben például új vezetőséget készülnek választani az Írószövetségben, s ez szinte csak olyan emberekből fog állni, akik aktív ellenfelei a Politikai Bizottságnak.⁶ A pártellenes elemek Nagy Imre köré tömörülnek, s ezek nemcsak eszmei, hanem nyilvánvaló szervezeti kapcsolatban is állnak egymással, amit jól mutat akcióik összehangoltsága. Ezek az emberek nyílt támogatásra lelnek az MDP KV agit-prop. osztályán (vezetője Nógrádi Sándor), a Politikai Bizottság pedig mit sem tesz azért, hogy meginduljon a harc ellenséges befolyásukkal szemben.

Andropov nagykövet elvtárs szerint az MDP KV szemmel láthatóan lebecsüli azt a veszélyt, amelyet a hasonló jelenségek jelentenek nemcsak a magyar nép internacionalista kapcsolatainak megerősítésére, hanem a magyarországi népi demokratikus rendszer megszilárdítására nézve is.

A Magyarországon kialakult helyzet kapcsán a Szovjetunió Külügyminisztériuma célszerűnek tartaná megbízni Andropov elvtársat, hogy a Hegedüssel folytatandó megbeszélése során hívja fel a magyar elvtársak figyelmét arra, hogy a pártellenes elemek legutóbbi fellépései nemcsak a párt tekintélyét és az országban játszott szerepét ássák alá, hanem veszélyeztetik a szocialista tábor egységét is (tekintettel a román elvtársak nagyfokú elégedetlenségére a „Szabad Nép” Erdély kérdését érintő cikke miatt).

Ami pedig a román elvtársaknak arra vonatkozó megkeresését illeti, hogy milyen eljárást kövessenek a „Szabad Nép” cikkével kapcsolatban, célszerű lenne közölni velük, hogy nem észrevételezzük, ha a Román Munkáspárt Központi Bizottsága e kérdésben magyarizatot kér az MDP Központi Vezetőségétől.

1956. szeptember 17.

A. Gromiko [saját kezű aláírás]

No 385/AG

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

¹ 1956. szeptember végén Gerő Ernő, az MDP akkori első titkára a Szovjetunióban, a Krím félszigeten töltötte szabadságát, ahol találkozott Tito jugoszláv elnökkel és a szovjet vezetőkkel. Hazafelé Moszkván keresztül utazott, az utalás erre vonatkozik. Gerő az MDP PB 1956. október 8-i ülésén számolt be tárgyalásai eredményéről.

² A *Szabad Nép* 1956. szeptember 11-én ismertette a *Borba* „Kinek az érdekében” című cikkét, amely a jugoszláv sztálinista emigrációról szólt.

³ Pándi Pál: Közös dolgainkról (*Szabad Nép*, 1956. szeptember 9.) című cikkéről van szó.

⁴ A *Szabad Nép* főszerkesztője ekkor Horváth Márton volt, „Egység és bizalom” című írása 1956. augusztus 12-én jelent meg.

⁵ Az MDP KV határozatát az értelmiségről a *Társadalmi Szemle* 1956. 8. száma közölte.

⁶ Utalás az Írószövetség 1956. szeptember 17-i tisztújító közgyűlésére, ahol az elnökségből kihagyták a sztálinista írókat és funkcionáriusokat, s helyettük a pártellenzék tagjait, illetve a korábbi években elhallgattatott neves írókat választották meg.

II. A FORRADALOM ÉS A SZOVJET BEAVATKOZÁS

1. MIKOJAN ÉS SZUSZLOV JELENTÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK BUDAPESTRŐL, 1956. OKTÓBER 24.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

**Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül**

Az SZKP Központi Bizottságának

Némi késéssel érkeztünk a helyszínre, az időjárási viszonyok miatt ugyanis nem tudtunk leszállni a Budapest melletti repülőtéren, hanem csak 90 kilométerrel északabbra.¹ Tájékoztató céljából felkerestük a hadtest törzsét, majd onnan Szerov és Malinyin elvtársakkal együtt páncélozott járműveken a városba indultunk. Ide tankok kíséretében hajtottunk be, mivel ebben az időben Budapesten lövöldözés folyt, amely mindkét részről, tehát a szovjet katonák és tisztek részéről is áldozatokat követelt.

Budán az emberek kisebb csoportokba verődve nyugodtan nézték járműoszlopunk elhaladását – egyesek gondterhelten látszottak, mások mosolyogva fogadtak bennünket. A városba vezető és a városon belüli utak mindenütt tömve voltak szovjet tankokkal és más szovjet haditechnikával.

Az utcákon a szovjet alakulatokon kívül magyar járőrök is láthatók. Míg Budán nyugalmat honolt, Pesten a hídtól kezdve a Honvédelmi Minisztérium épületéig, s onnan a Központi Vezetőség épületéig állandóan lövöldözés folyt magános provokátorok, illetve kisebb provokátorcsoportok és a mi géppisztolyosaink és géppuskáink között. A mieink löttek többet: az egyes lövésekre sorozatokkal válaszoltak.

A Honvédelmi Minisztériumban talákoztunk a honvédelmi és az állambiztonsági miniszterrel,² továbbá központi vezetőségi tagok egy csoportjával (Kovács [István], Vas Zoltán és mások), akiket azzal bíztak meg, hogy irányítsák a városban történt rendbontások megszüntetésére irányuló intézkedéseket. Ugyanitt működik most a szovjet alakulatok táborig törzse, amely kapcsolatot tart a magyarokkal. Figyelemre méltónak tartjuk, hogy amikor a hadtest törzsétől felhívtuk telefonon Gerőt, arra a kérdésre, milyen a helyzet, azt válaszolta, hogy hol javul, hol romlik, és hogy a szovjet csapatoknak a városba való bevonulása rontja a lakosok hangulatát, köztük a munkásokét is.

A hadseregbeliekkel folytatott megbeszélést követően – amelynek során egyébként kiderült, hogy a szovjet katonai parancsnokság és a magyar fegyveres erők parancsnoksága korábbi jelentései kissé eltúlozták a veszélyt –, tovább folytattuk utunkat az MDP Központi Vezetőségének épületébe. Itt Gerővel, Nagy Imrével, Kádárral, Szántó Zoltánnal, Hegedüssel tárgyaltunk, akik tájékoztattak bennünket a városban kialakult helyzetről és a rendbontások felszámolására tett intézkedéseikről.

Az a benyomásunk, hogy főképp Gerő elvtárs, de más elvtársak is túlbecsülik az ellenfél erejét, és lebecsülik saját erejüket. Ténylegesen a városban moszkvai idő szerint 5 órakor³ következő a helyzet:

A felkelők összes gócat felszámolták, s most folyik a legfőbb góc felszámolása a Rádiónál, ahol mintegy négyezer ember gyűlt össze. Ezek kitűzték a fehér zászlót, de amikor a magyar hatóságok képviselői megjelentek, a megadás feltételül Gerő leváltását szabták, amit a hatóságok természetesen elutasítottak. Parancsnokságunk azt a feladatot tűzte ki, hogy ma éjjel felszámoljuk ezt az ellenállási gócot. A helyzetet az jellemzi, hogy itt a magyar munkatársak, mindenekelőtt az államvédelmisek elkeseredett ellenállást tanúsítottak a felkelőkkel szemben, s csak azért szenvedtek vereséget, mert kifogytak a lőszerből, s mert a magyar hadsereg újonnan odaérkezett zászlóalja, megtagadva az engedelmességet, ellenük fordult és megtámadta őket.

Az elvtársaknak az a véleményük, hogy a magyar hadsereg rosszul vizsgázott, bár a debreceni hadosztály jól viselkedett. Jól vizsgáztak a magyar folyamőrök is, akik a Duna partjain teljesítenek járőrszolgálatot, és különösen jól állták meg a helyüket, mint ezt már jeleztük, az Államvédelmi Hatóság munkatársai.

A zavargások felbújtói és szervezői közül már több mint 450 embert letartóztattak, s tovább folyik a főkolompósok felkutatása és letartóztatása.

Most az a feladat, hogy az éjszaka folyamán befejezzük a még megmaradt csoportok felszámolását, amelyek házakba fészkeltek be magukat. Mivel a fordulat megtörtént, az a határozat született, hogy ezentúl bátrabban alkalmaznak magyar katonákat járőrszolgálatra, a gyanús elemek és a rendkívüli állapot előírásait megszegő személyek őrizetbe vételére, s a fontos objektumok (pályaudvarok, utak) őrzésére.

A magyar elvtársak, különösen Nagy Imre, nagyon helyeslik, hogy nagyobb mértékben vessenek be magyar katonákat, rendőröket, államvédelmiseket, ami könnyít majd a szovjet csapatok terhelésén, és kidomborítja a magyarok szerepét a rendbontások felszámolásában. A munkások többsége nem vett részt a rendbontásokban, sőt azt beszélik, hogy a csepeli munkások – fegyverük nem lévén – elkergették a provokátorokat, akik zavargásokra bujtogatták őket. Mindazonáltal a munkások egy része, különösen a fiatalok közül, részt vett a zavargásokban.

A magyar elvtársak egyik súlyos hibája az volt, hogy egészen tegnap éjfélig megtiltották, hogy a fegyveres erők tüzet nyissanak a zavargások résztvevőire.

A magyar elvtársak maguk tesznek lépéseket – mi pedig további tanácsokat adunk nekik – munkás harci osztagok szervezésére és felfegyverzésére az üzemekben és a kerületi pártbizottságok mellett.

Ezt a határozatot már előbb meghozták, de nem hajtották végre, ugyanis nem tudtak fegyvert szállítani az üzemekbe, mert attól féltek, hogy azt az ellenség kaparintja meg. Most intézkedések történtek arra, hogy a mai napon páncélozott járműveink segítségével biztosítsuk a fegyverek kiszállítását. Megszervezték, hogy a párt és a kormány tekintélyes emberei és más közéleti személyiségek rádión keresztül szóljanak a lakossághoz. Eddig már beszélt a rádióban Gerő, Nagy Imre, Tildy Zoltán, s beszélni fog Dobi István, Hegedüs, Szakasits, Kádár, Szántó Zoltán, Marosán, Rónai [Sándor]. Ezen kívül közzéteszik a nőszövetség és az ifjúsági szövetség, valamint a szakszervezetek felhívásait.

Ma egyetlen napilap sem jelent meg, csak egy hivatalos közleményt adtak ki. Megállapodtunk abban, hogy holnap legalább egy napilap megjelenik.

További megállapodásunk szerint a lakosságot felszólítják, hogy a polgári lakosok büntetőjogi felelősségrevonás terhe mellett 24 órán belül szolgáltatassák be a fegyvereket.

Nem közöljük itt a párt és a kormány vezetésében végrehajtott személyi változtatásokra vonatkozó információt, mivel ezt a nagykövetség már megküldte Moszkvába. A magyar elvtársakkal folytatott tárgyalásokon nem érintettük ezt a kérdést. Ezek az események érezhetően segítenek összekovácsolni a KV és a Politikai Bizottság egységét. Nagy Imre arra a kérdésünkre, hogy mikor és hogyan kapcsolódott be a párt ellenfelei elleni harcba, azt válaszolta, hogy tegnap délután 6 órakor,⁴ de nem a KV felszólítására, hanem azért, mert a nagygyűlésen részt vett fiatalok követelték, hogy menjen oda, amit ő meg is tett.⁵

Véleménye szerint a csaknem százezres tömeg túlnyomó része egyetértett az ő felhívásával, de bizonyos fasisztoid elemekből álló csoportok hangoskodtak, fütyültek, kiabáltak, amikor ő azt mondta, hogy a párttal együtt kell menni. A téren összetűzések voltak a demokratikus és a fasisztoid elemek közt. Ez a hatalmas tömeg békésen oszlott szét a nagygyűléstől, de utána az emberek újra csoportosulni kezdtek a város különböző pontjain, s így megkezdődtek az Önök által már ismert események.

Miközben Nagy Imre így válaszolt, Gerő azt az ellenvetést tette, hogy már a nagygyűlés előtt keresték Nagy Imrét, de nem találták meg.

Nagy azt mondta, hogy ha a tömeghez már korábban szóltak volna, és a nagygyűlés előtt vagy alatt bejelentették volna a vezetésben végrehajtott változtatásokat, az események nem fajultak volna idáig. A többi elvtárs hallgatással fogadta Nagy Imrének ezt a megállapítását.

Arra a kérdésünkre, egységesen ítéli-e meg a KV és a Politikai Bizottság a mostani eseményeket, mindenki határozott igennel válaszolt, Gerő azonban azt a megjegyzést tette, hogy egyre többen helytelenítik az ő első titkárrá történt megválasztását, úgy véelve, hogy ő a felelős az egész dologért. Nagy Imre erre azt mondta, hogy ezt helyesbítenie kell: ez nem a Politikai Bizottság vagy a KV tagjainak véleménye, hanem alulról érkező vélemény. Nagy hivatkozott egy hozzá intézett levélre, amelyben egy üzemi pártbizottság titkára tiltakozott Gerő első titkárrá történt megválasztása ellen.

Arra a kérdésünkre, közölhetjük-e a mi Központi Bizottságunkkal, hogy a magyar elvtársak urai a helyzetnek, és biztosak abban, hogy megbirkóznak vele, igenlően válaszoltak.

Gerő közölte, hogy ő két éjjel, a többi elvtárs pedig egy éjjel nem aludt. Megállapodtunk abban, hogy este 8 órakor találkozunk újra ugyanezekkel az elvtársakkal.

Az a benyomásunk, hogy mindazok a KV-tagok, akikkel találkoztunk, jól és barátián fogadták a tényt, hogy ebben a helyzetben ideutaztunk.

Kijelentettük, hogy ideérkezésünk célja segítséget nyújtani a magyar vezetésnek, különösen oly módon, hogy a szovjet csapatok részt vesznek a rendbontások felszámolásában, mégpedig súrlódások nélkül és közmegelegedésre. A magyar elvtársak, különösen Nagy Imre, ezt helyeslőleg elfogadták.

1956. október 24.

A. Mikojan
M. Szuszlov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059, a., op. 4., n. 6., d. 5, II. 1-7.

Orosz nyelven közölte A. Ny. Zalejeva a *Diplomatyicseszkiy Vesztnyik* 1992. 19–20. számában.

¹ A Budapest melletti, tököli szovjet katonai repülőtér helyett valószínűleg Székesfehérvárott, a fővárostól 60 km-re délnyugatra szálltak le. Itt volt a szovjet különleges hadtest törzse is.

² Bata István honvédelmi és Piros László belügyminiszterről van szó.

³ Magyar idő szerint délután 3 óra.

⁴ Magyar idő szerint délután 4 óra. Nagy Imre Kossuth Lajos téri beszédére azonban később, este 8 óra körül került sor.

⁵ Valójában éppen fordítva történt, lehetséges, hogy Mikojanék valamit félreértettek. Nagy Imre október 23-án egész délután a lakásán tartózkodott. Több küldöttség is ment érte, ő azonban csak a pártvezetés későn érkező hívásának volt hajlandó eleget tenni, és megpróbálta lecsendesíteni a tüntető tömeget.

2. MIKOJAN ÉS SZUSZLOV JELENTÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 25.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Az SZKP Központi Bizottságának

Ma, október 25-én, a reggelre beálló nyugalmat követően dél felé ismét feszültté vált a helyzet Budapesten.

A Parlament előtti téren óriási tömeg gyűlt össze, amely a szovjet katonák felszólítására sem oszlott szét. Ráadásul a környező házak tetejéről egységeinkre több lövést adtak le, és benzines palackokkal felgyújtották egyik harckocsinkat. Mindezek következtében tüzelés kezdődött, és a hírek szerint 60 magyar vesztette életét, nem számítva a sebesülteket.¹

Ezen kívül magának a pártközpontnak az épülete előtt, Szerov elvtárs szeme láttára lövöldözés kezdődött harckocsizóink és egy magyar század között, amelyet a pártközpont védelmének megerősítésére vezényeltek oda. Harckocsizóink felkelőknek hitték az odaérkező katonákat. A tűzpárbajban a magyar századból tízen életüket veszítették, egy emberük súlyosan megsebesült.² Mindez akkor történt, amikor mi a magyar elvtársakkal a pártközpontban üléseztünk. Közben egyik harckocsink géppuskása nagy kaliberű, ikercsővű géppuskából sorozatot adott le az ülésterem ablakaira. Odabent hullani kezdett a vakolat, ami a magyar vezető pártfunkcionáriusok körében pánikot keltett, ezért levontuk a pincébe, de az nem volt előkészítve arra, hogy benne ülésszenek, amiért is újra felmentek, s folytatódott a munka.

A két erős lövöldözés fokozta az izgalmat a fővárosban. Délután az utcákon mindenütt békés tüntetők vonultak fel, nemzetiszínű és fekete zászlókkal.

A magyar elvtársak közlése szerint Miskolcon, Szegeden és Pécsen is feszültebbé válik a helyzet, népes tömeggyűléseket, tüntetéseket tartanak, különböző követeléseket fogalmaznak meg.

Nagy Imre elvtárs kérte, növeljük a Budapesten tevékenykedő csapataink létszámát, elsősorban a gyalogságét. Malinyin elvtárs megígérte a magyar elvtársaknak, hogy növelni fogjuk a Budapesten a rend helyreállításában tevékenykedő csapataink létszámát. Este a mi tábornokaink, a magyar tábornokok és a magyar pártvezetés a mi részvételünkkel tanácskozást tartott, amelyen megvitattuk a ma éjszaka és holnap foganatosítandó intézkedéseket. A városban nem csendesedik a lövöldözés. A szovjet csapatok géppuskával, PPS-sel [Sagin-féle dobtáras géppisztollyal], s gyakran a harcokcsik ágyújával viszonozzák a házak tetejéről és felső emeleteiről rájuk leadott egyes lövéseket.

Mivel tömegesen követelik Gerő távozását és a szovjet csapatok Magyarországról való kivonását, napközben a Politikai Bizottság a mi részvételünkkel ülést tartott, amelyen Gerő elvtárs egyetértésével elhatározta, hogy felmenti őt a KV első titkárának funkciójából. Gerő helyére Kádár elvtársat jelölték.³

Köböl [József] és Donáth [Ferenc], akik csak nemrég lettek a Politikai Bizottság, illetve a KB Titkárságának tagjai, azt javasolták, zárják ki Gerőt a Politikai Bizottság tagjainak sorából, de javaslatukat nem fogadták el.

A mai napon későbbi időpontban megtartott központi vezetőségi plénum jóváhagyta ezeket a határozatokat.

A Politikai Bizottság ülésén elhatározták, hogy Kádár és Nagy Imre elvtársak rádióbeszédet tartanak, ami meg is történt.⁴

Figyelemre méltó, hogy Köböl a Politikai Bizottság ülésén azt javasolta, a megnyugvás érdekében deklarálják, hogy miután helyreállt a rend Magyarországon, a magyar kormány kérni fogja a szovjet kormánytól a szovjet csapatok kivonását Magyarországról.

Mi kijelentettük, hogy semmiképpen sem szabad felvetni a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásának kérdését, mert ez az amerikai csapatok bevonulását jelentené. Megmondtuk, hogy be lehet jelenteni: a szovjet csapatok, miután helyreállt a rend Budapesten, visszatérnek eddigi állandó állomáshelyükre. A Politikai Bizottság többi tagja nem támogatta Köbölt.

P. S. E távirat megírása után, késő éjjel kaptuk meg Nagy Imre rádióbeszédének pontos fordítását. Megdöbbenő, hogy ebben a beszédben nem az hangzott el, amit a Politikai Bizottság ülésén – a mi jelenlétünkben – elhatároztak, hanem éppen az ellenkezője, nevezetesen: „A magyar kormány tárgyalásokat fog kezdeményezni a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti kapcsolatokról, többek között a Magyarországon állomásozó szovjet haderők visszavonásáról, a magyar–szovjet barátság, a proletár internacionalizmus alapján.”⁵

Reggel folytatni fogjuk megbeszéléseinket erről a kérdéstről.⁶

1956. X. 25.

A. Mikojan
M. Szuszlov

¹ A Parlament elé a fegyvertelen tüntetők néhány velük barátkozó szovjet harckocsival együtt érkeztek. A teret övező épületekről az ott objektumbiztosító ÁVH karhatalmi erők nyitottak tüzet a tömegre és velük a szovjet erőkre is. Számos adat megerősíti viszont, hogy míg a tömeggel tartó szovjet erők viszonzták a tüzet, addig más, közelben tartózkodó szovjet egységek a tömeget lőtték. A halálos áldozatok számát egyes szakértők az itt megadott többszörösére teszik.

² E tűzpárbajban egyik részről a pártközpontot védő szovjet és ÁVH karhatalmi erők vettek részt, a másiktól ma sem teljesen biztos, hogy kik: erősítésül küldött határőrök, vagy a felkelés oldalára állt katonák. (Vö. Varga László: A harmadik napon. In: *Emlékkönyv Hanák Péter 70. születésnapjára*. Budapest, 1991. 289-293. o.) A tűzharcban veszítette életét I. Tóth Zoltán, az ELTE Történettudományi Karának dékánja is.

³ Gerő felmentését és Kádár első titkárrá választását a Kossuth Rádió október 25-én, magyar idő szerint 12 óra 32 perckor jelentette be.

⁴ A beszédekre (előbb Kádáréra, majd Nagy Imréére) délután 15 óra 18 perctől kezdve került sor.

⁵ Nagy Imre beszédét lásd *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23.–november 9.* Századvég Kiadó–Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989. 72. o.

⁶ Az október 26-i megbeszélésekről adott esetleges jelentés nem szerepelt az átadott iratok között. Az MDP KV másnapi ülésének jegyzőkönyvrészletét lásd A kormány és a párt vezető szerveinek dokumentumaiból. Közzéteszi Glatz Ferenc. *História*, 1989. 4–5. 32–36. o.

3. GROMIKO FELJEGYZÉSE BOLDOCZKI JÁNOS MOSZKVAI MAGYAR NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1956. OKTÓBER 26.

A. A. Gromiko
napi feljegyzéseiből

TITKOS. 11. példány
1956.október 26.
No 597/AG

*Feljegyzés Boldoczki Jánossal, a Magyar Népköztársaság Nagykövetével
folytatott megbeszéléséről, 1956. október 26.*

Ma 15 órakor saját kérésére fogadtam Boldoczki elvtársat.

Boldoczki elvtárs azt mondta, hogy tanácsot, illetve esetleg segítséget kérni jött hozzám, a következő ügyben.

Moszkvában jelenleg 100-120 magas beosztású magyar funkcionárius (a pártfőiskola hallgatói, a néphadsereg tábornokai és tisztjei, a magyar BM munkatársai stb.) tartózkodik, akik szeretnének sürgősen hazautazni, hogy részt vállalhassanak az otthoni helyzet rendezésében. Boldoczki elvtárs hangsúlyozta, hogy valamennyien harcedzett kommunisták, a Szovjetunió odaadó hívei.

Boldoczki elvtárs maga is úgy véli, hogy hasznos lenne, ha ezek az elvtársak hazautazhatnának Magyarországra.

Ezért kéri, hogy mondjuk meg véleményünket erről a kérdéssről, és ha ez pozitív, segítsünk a csoport hazajuttatásában, ha lehetséges, repülőgépen.

Megmondtam Boldoczki elvtársnak, hogy pillanatnyilag nehéz lenne nyilatkoznom a nekem feltett kérdésről, s azt javasoltam neki, lépjen kapcsolatba Budapesttel, és tárgyalja meg a kérdést az MDP Központi Vezetőségével.

Boldoczki elvtárs erre azt felelte, hogy már megpróbált a KGST készülékén „VCS”-vonalon¹ kapcsolatba lépni Budapesttel, de miután a kapcsolat másfél órai várakozás után sem jött létre, úgy döntött, hogy a Szovjetunió Külügyminisztériumához fordul. Arról azonban gondoskodott, hogy az MDP KV-nak szóló közlése eljusson Budapestre. Hozzátette még, hogy tökéletesen megérti, hogy nekem nehéz véleményt mondanom erről a kérdésről.

A továbbiakban Boldoczki elvtárs elmondta, hogy sok nyugati diplomata teszi fel neki azt a kérdést, mikor és milyen módon fordult a magyar kormány a Szovjetunió kormányához katonai segítségért. Mivel neki erről semmilyen információja nincs, és kínos helyzetbe kerülni sem szeretne, kéri, adjunk tanácsot, mit válaszoljon hasonló esetekben.

Közöltem vele, hogy – amint ez köztudott – a Szovjet Hadsereg alakulatai az MDP KV és a magyar kormány kérésére vonultak be Budapestre, s erről a magyar kormány képviselői hivatalos nyilatkozatokat tettek.² A nyugati diplomaták kérdéseit ezért, véleményem szerint, a magyar kormánynak ezekre a hivatalos, a budapesti rádióban közzétett nyilatkozataira hivatkozva lehetne megválaszolni.

Boldoczki elvtárs végezetül arra kért, jövetelét ne tekintsem egy nagykövetnek a miniszterhelyettesnél tett hivatalos látogatásának, hanem elvtársi segélykérésnek.

A beszélgetésen jelen volt Ny. Szikacsov elvtárs, az 5. Európai osztály tanácsosa, és Erdélyi Károly elvtárs, a Magyar Nagykövetség tanácsosa.

A. Gromiko [saját kezű aláírás]
A Szovjetunió
külügyminiszter-helyettese

Kapják a következő elvtársak:³

Bulganyin	Zsukov	Arisztov
Vorosilov	Brezsnyev	Beljajev
Kaganovics	Muhitgyinov	Poszpjelov
Kircsenko	Sepilov	
Malenkov	Furceva	
Mikojan	Svernyik	
Molotov		
Pervuhin		
Szaburov		
Szuszlov		
Hruscsov		

30-ea No 709-ag

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

Az eredeti kiemelések a ceruzával tett utólagos aláhúzásokat jelzik. Az első oldal alján „SZKP KB 38442” bélyegző látható.

¹ A „VCS” („volnaja csrezvucsajnaja”) különleges frekvenciájú közvetlen telefon-összeköttetés, a legmagasabb párt- és állami szervek használatára.

² A magyar kormány hivatalos, katonai segítséget kérő levelét valószínűleg október 27-én Hegedüs András miniszterelnök írta alá, antedatálva 1956. október 24-re. A katonai beavatkozást valójában egyrészt Gerő Ernő kérte október 23-án este telefonon Andropov nagykövettől és a szovjet nagykövetség katonai attaséjától, másrészt a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnokai (Tyihonov altábornagy, a HM főtanácsadója) rendelték el. A segítségkérésről szóló hivatalos nyilatkozatot – aláíró személy megnevezése nélkül – a Kossuth Rádió 1956. október 24-én reggel 9 óraker közöttje. Vö. a II/5. dokumentummal.

³ Itt és a továbbiakban az első hasámban felsoroltak az SZKP Elnökségének tagjai, a második hasámban az Elnökség póttagjai, a harmadik hasámban pedig az SZKP KB Titkárságának tagjai – az eredeti sorrendben, amely az orosz ábécét követi.

4. SZEROV JELENTÉSE MIKOJANNAK, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 28.

Továbbítandó az SZKP Központi Bizottságának

A. Mikojan

A. I. Mikojan elvtársnak

Az alábbiakban jelentést teszek az október 28-i helyzetéről.

1. A felkelőkkel kapcsolatban álló titkos informátoroktól olyan jelentések érkeznek, hogy a felkelőkben kétségek támadtak a további ellenállást illetően. Legaktívabb részük a harc folytatása mellett van, de még ha beszüntetnék is akcióikat, azt csak időlegesen és olyan feltétellel tennék, hogy fegyvereiket maguknál tartják, kivárva az alkalmas pillanatot a harc újrakezdésére.

2. Október 27-én barátaink titkos informátora¹ találkozott az írók ellenzéki csoportjának vezetőjével, Bovdizsárral,² aki az ezt megelőző tanácskozáson aggodalmát fejezte ki az utcai harcok miatt. A tanácskozás többi résztvevője az új kormány³ támogatása mellett döntött, s kapcsolatba kíván lépni a felkelőkkel, hogy rábírja őket az ellenállás beszüntetésére.

3. A köztársaság sok megye-, illetve járási székhelyén elmenekültek a helyi szervek és a pártfunkcionáriusok, ezt követően különféle „forradalmi”, nemzeti és egyéb bizottságok alakultak. Ezek általában azzal kezdik „tevékenységüket”, hogy lefegyverzik az államvédelmi szerveket. Így például Miskolcon a „forradalmi” bizottság tömeggyűlést rendezett a BM-épület előtt, majd a munkatársakat fegyverletételre kényszerítette; az ellenszegülőket meglincselték.⁴ Ugyanezen a napon ugyanez a „forradalmi” bizottság szétkergette és hazaküldte egy belügyi zászlóalj katonáit. Zalaegerszegen a „forradalmi” bizottság lefegy-

verezte az államvédelem szerveit, munkatársait pedig kitiltotta a városból. Ilyen esetek más helyeken is előfordultak. Vannak azonban ezzel ellentétes tények is, amikor az egyes területeken nemzetőrség alakul diákokból, fiatalokból és a néphadsereg katonáiból, s rendet teremt a városokban.

4. Budapesten az új belügyminiszternél⁵ tegnap tartott értekezlet után újra dolgozni kezdtek a kerületi államvédelmi és rendőri apparátusok. A provokációk elkerülése végett az ÁVH-sokat rendőregyenruhába öltöztették.

5. Az amerikai nagykövetség szervezett megfigyeléséből megállapítást nyert, hogy a nagykövetség munkatársai csomagokkal távoznak a városból. Két amerikai, Olivert és West a barátaink titkos informátorával folytatott beszélgetésükben azt mondták, hogy ha a felkelést záros határidőn belül nem számolják fel, akkor az USA javaslata alapján az ENSZ-csapatok közbelépnek, amiből egy második Korea lesz.

6. Ma reggel a budapesti rádióban megszólaltatták Ertovit⁶, a katonai kiadóban⁷ letartóztatott bűnöző csoport egyik aktív tagját, aki felhívta az ifjúságot, hogy tegye le a fegyvert, mivel a Nagy Imre-vezette kormány garantálja a nép követeléseinek teljesítését. A bemondóval folytatott beszélgetésében Ertovi azt mondta, azért írták alá röplapjukat mint „Ideiglenes Forradalmi Kormány”, mert a röplap megírásának idején még nem ismerték el a kormányt, ma viszont ilyen nem tennének, mivel a kormány törvényes.

Budapesten ma mindenütt nyugalom van, egy-két szórványos lövést leszámítva. Van azonban három olyan góc, ahová a felkelők befészkeltek magukat.

Szerov

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A gépelt irat utolsó oldalán gépirással a következő olvasható: „Vettük VCS-vonalon 56. X. 28.” Lásd a II/3. dokumentumot, 1. jegyzet.

¹ A megnevezés a magyar államvédelem ügynökére utal.

² Boldizsár Iván újságíróról, akkor a *Hétfői Hírlap* főszerkesztőjéről van szó, aki azonban nem volt az írói ellenzéki csoport vezetője.

³ A Kossuth Rádió október 27-én 11 óra után ismertette Nagy Imre új kormányának névsorát.

⁴ Vö. a II/15. dokumentummal, 13. jegyzet.

⁵ Münnich Ferenc

⁶ Értavi József gimnáziumi tanárról van szó, akivel interjú hangzott el a Kossuth Rádióban október 28-án 9 óra 50 perckor. (Lásd *A forradalom hangja*. 121–122. o. Tévesen Őrszeginek írva.) Értavi október 25-én a magyar hadsereg fogságába került, s ott vállalkozott egy megbékélést hirdető interjú felvételére. Ezt sugározta a Rádió.

⁷ Helyesen: a Vörös Csillag Nyomdában a Bajcsy-Zsilinszky úton, amely katonai parancsnokság alatt állt (ma Zrínyi Nyomda).

5. ANDROPOV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 28.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Sürgős

Továbbítom a magyar kormány levelét:

„A Szovjet Szocialista Köztársaságok Minisztertanácsának
Moszkva

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának nevében kérem a Szovjetunió Kormányát, küldjön Budapestre segítségül szovjet csapatokat a Budapesten kitört zavargások felszámolása, a rend mielőbbi helyreállítása és a békés, alkotó munka feltételeinek megteremtése céljából.

Budapest

1956. október 24.

Hegedüs András

a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Elnöke¹

56. X. 28.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059a., op. 4., p. 6., d. 5., l. 12.

JEGYZET

¹ Vö. a II/3. dokumentummal, 1. jegyzet. A miniszterelnöki aláírást már október 23-án követelte Hruscsov. Gerő és Andropov hasonló szövegű, október 24-re datált levelet kívánt aláírni október 27-én Nagy Imrével, aki azonban ezt elutasította, mondván, hogy a döntés meghozatalában ő felelős pozícióban nem vett részt. (MOL XX-5-h. Nagy Imre és társai pere. Operatív iratok. 1. köt.) A levélre elsősorban azért volt szükség, hogy a Szovjetuniót ne legyen mód agresszornak minősíteni – esetleg már az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1956. október 28-án kezdődő ülésén. Hasonló okból kellett kormányfői aláírás – a beavatkozást kezdeményező Gerő Ernő pártfőtitkár aláírása nemzetközi jogi szempontból nem lett volna „érvényes”, lévén a nemzetközi jog alanyai államok, illetve kormányaik. Az ENSZ Közgyűlése 1956. november 19-i ülésén Sepilov szovjet külügyminiszter felolvasta az itt közölt levelet – de aláírás nélkül. A szovjet beavatkozás háttéréről lásd Hajdu Tibor: Az 1956. október 24-i moszkvai értekezlet. In: *1956-os Intézet Évkönyve I. 1992.* 1956-os Intézet, Budapest, 1992. 149–156. o. Az ott ismertetett csehszlovák feljegyzés szerint Hruscsov a következőket mondta a beavatkozás körülményeiről egy nappal az esemény után:

„Amikor Hruscsov elvtárs 1956. X. 23-án telefonon beszélt Gerő elvtárral, hogy a tanácskozássra meghívja, ez utóbbi közölte vele, hogy Budapesten súlyos a helyzet, s ezért inkább nem menne Moszkvába.

Alighogy a beszélgetés befejeződött, Zsukov elvtárs közölte Hruscsov elvtárral, hogy Gerő felkérte a budapesti szovjet nagykövetség katonai attaséját, a szovjet csapatok avatkozzanak be az

egyre nagyobb, eddig soha nem tapasztalt méreteket öltő tüntetés felszámolására. Az SZKP KB Elnöksége nem adott engedélyt a beavatkozásra, mert erre vonatkozó felkérés nem hangzott el a vezető magyar funkcionáriusok részéről akkor sem, amikor Gerő elvtárs előzőleg Hruscsov elvtárral beszélt.

Röviddel ezután telefonáltak a budapesti szovjet nagykövetségről, hogy a helyzet rendkívül veszélyes, és szükséges a szovjet egységek beavatkozása. Az elnökség megbízta Hruscsov elvtársat, hogy telefonon beszélje ezt meg Gerő elvtárral.

Ez meg is történt. Hruscsov elvtárs közölte Gerő elvtárral, hogy teljesítik a kérésüket, amennyiben a Magyar Népköztársaság kormánya ezt írásba foglalja. Gerő azt válaszolta, hogy nincs módjában összehívni a kormányt. Hruscsov elvtárs ekkor azt ajánlotta, hogy a kérést terjessze elő Hegedüs elvtárs mint a minisztertanács elnöke. Bár ez mindmáig nem történt meg, a helyzet úgy alakult, hogy Zsukov elvtárs parancsot kapott Budapestnek a Magyarország területén és Ungváron állomásozó szovjet katonai egységekkel való elfoglalására.” (I. m. 153. o.)

Hegedüs András, volt miniszterelnök végül valószínűleg október 27-én írta alá a levelet, amelynek eredetije még nem került elő. Aláírása tényét Hegedüs már 1976-ban a *Quotidien de Paris* című francia lapnak adott interjújában elismerte, az eseményeket részletesen elmondta Zsille Zoltánnak adott interjújában (*Élet egy eszme árnyékában*. Wien, 1985. 261–264. o.) és leírta önéletrajzi kötetében is (*A történelem és a hatalom igazában*. Kossuth, Budapest, 1988. 292. o.).

6. A SZOVJET ÉS A MAGYAR KORMÁNY ÁLLÁSPONTJA AZ ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCSA ELŐTT, 1956. OKTÓBER 28.

A. A SZOVJET KÜLÜGYMINISZTERIUM JAVASLATA

TITKOS. 2. példány

SZKP KB

Azzal kapcsolatban, hogy a nyugati hatalmak a Biztonsági Tanácsban felvetik a „magyarországi helyzet” kérdését, a Szovjetunió Külügyminisztériuma célszerűnek látja

1. azt tanácsolni a magyar elvtársaknak, hogy a magyar kormány haladéktalanul adjon ki megfelelő nyilatkozatot;

2. utasítást adni a Szovjetunió képviselőjének a Biztonsági Tanácsban arról az állásponttól, amelyhez ragaszkodnia kell.¹

A határozattervezet mellékelem.

Elbírálását kérem.

1956. október...

TITKOS ... példány

Az SZKP KB határozata

A Központi Bizottság

1. jóváhagyja a Szovjetunió budapesti nagykövetének szóló utasítások tervezetét (mellékelve),
2. jóváhagyja a Szovjetunió Biztonsági Tanács-beli képviselőjének a magyar kérdéssel kapcsolatban küldendő utasítások tervezetét (mellékelve).

C. UTASÍTÁS A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK (TERVEZET)

TITKOS ... példány

*A Szovjet Nagykövetnek
Budapest*

A nyugati hatalmak, mint ismeretes, felvetették a Biztonsági Tanácsban a „magyar kérdést”, azzal a céllal, hogy a Szovjetuniót Magyarország belügyeibe való beavatkozással és a Magyarországgal kötött békeszerződés megszegésével vádolják.

Ezzel kapcsolatban állapodjon meg a magyar vezetéssel arról, hogy célszerű lenne, ha a magyar kormány egy megfelelő nyilatkozatot tenne közzé. A nyilatkozatban rá kellene mutatni arra, hogy az, ami Magyarországon történik, Magyarország belügye, hogy az október 23-án kezdődött ellenforradalmi lázadás az imperialista államok aknamunkájának következménye volt, mivel ezek az államok az országban tapasztalt bizonyos nehézségeket és hiányosságokat kihasználva, propagandájuk és Magyarország belügyeibe való beavatkozásuk útján rendszeresen a népi demokratikus rend elleni harcra bujtogatták a reakciós elemeket. Szovjet katonai egységek annak következményeképpen vettek részt az ellenforradalmi lázadás leverésében, hogy a magyar kormány kéréssel fordult a Szovjetunió kormányához, nyújtson segítséget a törvényes rend helyreállításában, a magyar állam népi demokratikus rendje és szuverenitása védelmében; ennek tehát semmi köze sincs a Magyarországgal kötött békeszerződéshez.

E kérdésnek a Biztonsági Tanácsban való felvetése újabb bizonyítéka annak, hogy a nyugati hatalmak beavatkoznak Magyarország belügyeibe. A nyilatkozatot azzal kellene zárni, hogy a magyar kormány tiltakozik e kérdésnek a Biztonsági Tanácsban való felvetése ellen és követeli, hogy azt ne tűzzék napirendre.

Mondja meg a magyar elvtársaknak, hogy a nyilatkozatot véleményünk szerint még ma közzé kellene tenni a sajtóban és a rádióban, nem várva be a kérdés tárgyalását a Biztonsági Tanácsban, amelynek ülését október 28-án, New York-i idő szerint 15 órára tűzték ki. Javasolja a magyar elvtársaknak, hogy táviratilag küldjék meg e nyilatkozatukat az ENSZ Biztonsági Tanácsa elnökének és saját New York-i képviselőjüknek. Ezzel egyidejűleg haladéktalanul juttassák el a nyilatkozat szövegét Moszkvába.

A magyar elvtársakkal folytatott megbeszélés során közölje velük azt is, hogy célszerűnek látná, ha sürgősen megfelelő anyagokat állítanának össze; elsősorban olyan, a nyugati hatalmak Magyarország belügyeibe való beavatkozását illusztráló konkrét tények és lehetőleg dokumentumok összegyűjtésére hívja fel a figyelmüket, amelyeket a szovjet képviselő a kérdés tárgyalásakor felhasználhat.

Mondja meg a magyar elvtársaknak, hogy – mivel valószínű a magyar kérdés napirendre tűzése a Biztonsági Tanácsban – célszerű lenne elküldeniük képviselőjüket, hogy részt vegyen megtárgyalásán, ha nem sikerül levétni a kérdést a Tanács napirendjéről. Ezzel kapcsolatban Magyarország ENSZ-képviselője követelje a kérdés tárgyalásának elhalasztását a magyar kormány képviselőjének megérkeztéig, azaz 5-7 napig.

A végrehajtásról táviratilag tegyen jelentést.

D. UTASÍTÁS A SZOVJETUNIO ENSZ-NAGYKÖVETÉNEK (TERVEZET)

**TITKOS ... példány
SORON KÍVÜL**

*Szoboljevnek
New York*

1943. Először. Egyetértünk javasolataival.²

Ha sor kerül a kérdés érdemi tárgyalására, Önnek, miután kifejtette az Ön által említett megállapításokat, el kell hártania – mint minden alapot nélkülözőket – a nyugatiak arra irányuló kísérleteit, hogy belekeverjék a dologba a békeszerződést, amelynek a jelenlegi magyarországi eseményekhez semmi köze. Amennyiben a nyugatiak mégis megpróbálják felhasználni a békeszerződés 1. pontja 2. cikkelyét (az emberi jogok tiszteletben tartásáról), Önnek, miután rámutatott, hogy indokolatlan minket e cikkely megsértésével vádolni, ugyane pont 4. cikkelyére kell hivatkoznia, amely arra kötelezi a magyar kormányt, hogy ne túsíja meg fasiszta típusú, a népnek demokratikus jogaitól való megfosztására törekvő szervezetek létét és tevékenységét.

Felszólalásainak hangneme legyen magabiztos és higgadt.

Másodszor. Tájékoztatására közöljük, hogy a magyar kormány utasította ENSZ-képviselőjét, állapodjon meg Jugoszlávia képviselőivel, hogy fellépnek e pontnak a Biztonsági Tanács napirendjére tűzése ellen.

Vegye fel a kapcsolatot Jugoszlávia képviselőjével, derítse ki, mik a szándékai, tájékoztassa őt a mi álláspontunkról és igyekezzék megállapodni vele a cselekvés követendő közös irányáról.

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 0536., op. 1., p. 5., d. 65., ll. 24–28.

Az A. jelű irat gépelt másolat, pontos dátum és aláírás nélkül. Jobb felső sarkában kézírással a következő olvasható: „Sepilov elvtársnak jóváhagyásra X. 28. V. Zorin”. Az irat bal sarkában géppel a „109-vz 10.lk” jelzet található. A B., C. és D. jelű iratok – géppel írt másolatok – első oldalai bal alsó sarkában géppel írt „a 109-vz számhoz” jelzet olvasható.

¹ A szovjet kívánságnak megfelelően és a magyar kormány utasítására Kós Péter washingtoni követ és Magyarország állandó ENSZ-képviselője október 28-án átadta a magyar kérdés megtárgyalása ellen tiltakozó nyilatkozatot az ENSZ főttitkárának. Ugyanaznap este, a Biztonsági Tanácsnak a három nyugati nagyhatalom kívánságára összehívott ülésén Szoboljev, a Szovjetunió képviselője tiltakozott a „magyarországi helyzet” napirendre tűzése ellen. A szavazásnál Jugoszlávia tartózkodott, így Szoboljev egyedül maradt 9 igenlő szavazattal szemben. Magyarország csupán megfigyelőként lehetett jelen a BT ülésén. Kós Pétert másnap, a kormánypolitika fordulatából következően, leváltották tisztéből.

² Szoboljev javaslata nem szerepelt az átadott iratok között; valószínűleg e javaslatok képezték a szovjet Külügyminisztérium javaslatának (A. dokumentum) alapját.

7. MIKOJAN ÉS SZUSZLOV JELENTÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 29.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Az SZKP Központi Bizottságának

Ma este voltunk a pártközpontban. A Kádár, Kiss, Szántó és Münnich elvtársakkal folytatott megbeszélés nyomán az a benyomásunk, hogy az elvtársak nemcsak hogy nem tudnak úrrá lenni a tömegeken, *hanem mi több, a kommunistaellenes elemek mindinkább elszemtelenednek.*

Kádár elmondta, hogy ma két kerületi pártbizottságot foglaltak el ezek az elemek¹ és, ami ennél is fontosabb, ma egyetemisták és írók egy fegyvertelen csoportja *hatalmába kerítette a párt lapjának szerkesztőségi épületét és nyomdáját*² annak ellenére, hogy azt volt partizánokból kikerült fegyveresek őrizték, és most a „Szabad Nép” helyett „Független Magyarország” címmel akarnak újságot kiadni. Azt tanácsoltuk az elvtársaknak, hogy a Belügyminisztérium erőivel még ma éjszaka *foglalják vissza az újság nyomdáját, a főkolompóásokat pedig tartóztassák le; szükség esetén csapataink ebben a segítségükre lesznek.*

*A legnagyobb veszélyt az jelenti, hogy miután nyilatkozatukkal erkölcsileg szétzilálták az ÁVH személyi állományát – ezeket a legállhatatosabb harcosokat –, helyette egyelőre semmi újat nem tudtak létrehozni, s ezt ki is használja a reakció.*³ Elkezdtük azoknak az

intézkedéseknek a kidolgozását, amelyek e káderek megőrzését és a rendszer védelmében való felhasználásukat célozzák.

Október 30-án korán reggel a KV Politikai Bizottságával együtt meg fogjuk vizsgálni a helyzetből adódó teendőket.⁴

56. X. 29.

A. Mikojan
M. Szuszlov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059a., op. 4., p. 6., d. 5., l. 13–14.

JEGYZETEK

A kiemelések az eredeti dokumentumon látható ceruzával tett aláhúzásokat jelzik. Az utolsó előtti bekezdés szövegét a bal margón függőleges ceruzavonással megjelölték.

¹ A VII. és VIII. kerületi pártházakat.

² A Szabad Nép székházát Dudás József vezetésével egy kisebb fegyveres csoport foglalta el. Dudás korábban tagja volt a II. kerületi Nemzeti Bizottságnak, majd új helyén Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány néven saját szervezetet hozott létre. Lapjának első száma *Függetlenség* címen jelent meg október 30-án, a következő naptól pedig napjában többször is *Magyar Függetlenség* címmel. Dudás engedélyével egyébként a székház melletti nyomdában több más lapot is nyomtak, az épületben más szerkesztőségek is működtek.

³ Nagy Imre 1956. október 28-i beszédében azt mondta, hogy a kormány új karhatalmat hoz létre a honvédség, a rendőrség alakulataiból, valamint a munkásság és ifjúság felfegyverzett osztagaiból. A „rend helyreállítása után” új államrendőrséget szerveznek, s az Államvédelmi Hatóságot feloszlatják.

⁴ Az MDP Központi Vezetősége október 28-án feloszlott, miután egy hattagú pártelnökséget választott (Kádár János elnök, Apró Antal, Kiss Károly, Münnich Ferenc, Nagy Imre, Szántó Zoltán). A tárgyalást valószínűleg e testülettel kívánták megtartani; erről szóló jelentés azonban nem szerepelt az átadott dokumentumok között. Néhány mondatát azonban – pontos lelőhely feltüntetése nélkül – idézi Valerij Muszatov: Szovjet politikai beavatkozás és katonai intervenció Magyarországon 1956-ban című tanulmányában (*Múltunk*, 1991. 4.): „A politikai helyzet az országban és Budapesten nem javul, hanem rosszabbodik. Ez a következőkben fejeződik ki: a párt vezető szerveiben tehetetlenség érződik, a pártszervezetek a szétesés állapotában vannak. A hulligán elemek elszemtelenedtek, elfoglalják a kerületi pártbizottságokat, kommunistákat ölnek meg. Az önkéntes munkáscsapatok szervezése lassan halad. Az üzemek állnak. Az emberek otthon ülnek. A vasutak nem működnek. A gátlástalan egyetemista és más felkelő elemek taktikát változtatva nagy aktivitást mutatnak... Még nincs kialakult álláspontunk a helyzetről, milyen mértékű a rosszabbodás... Úgy véljük, hogy feltétlenül szükséges Konyev elvtárs mielőbbi Magyarországra érkezése.”

8. SZEROV JELENTÉSE MIKOJANNAK ÉS SZUSZLOVNAK, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 29.

Az SZKP Központi Bizottságához küldendő

A. Mikojan
M. Szuszlov
1956. X. 29.

*A. I. Mikojan elvtársnak
M. A. Szuszlov elvtársnak*

Az alábbiakban jelentést teszek a f. év október 29-i helyzetről.

1. A Corvin színháznál¹, a Zsigmond utcában, a Széna és a Moszkva tér környékén működő felkelő csoportok az éjszaka folyamán a fegyverletételről tárgyaltak. Estefelé, illetve reggelre megállapodás jtt létre a fegyverletételről.²

Behatároltunk néhány kisebb, más városokból Budapestre érkezett fegyveres csoportot. A parancsnokság intézkedéseket tesz felszámolásukra.

2. A BM-be érkezett jelentések szerint a lakosság október 27-én és 28-án több városban kiszabadította a börtönökből a rabokat, összesen több mint 8000 főt, köztük közbűntényeseket is.³ A kiszabadultak egy része a börtönőröktől elvett fegyverekkel szerelte fel magát. Lőszert katonai raktárak megmentésével szereztek.

Miután a rádióban elhangzott a kormánynyilatkozat és az a bejelentés, hogy a megmozduláson részt vett egyetemisták amnesztiát kapnak⁴, a fegyveres csoportok megkezdték a fegyverletételt.

3. Az ország számos nagyobb körzetében a helyzet a következőképpen jellemezhető: a lakosság hangulata élesen kommunistaellenes. Egyes helyeken fegyveres személyek a lakásokat járva kutatják fel a kommunistákat, és agyonlövik őket.

A csepeli gyárnegyedben (Budapest mellett) 18 kommunistát lőttek agyon.⁵ Megtörténik, hogy a távolsági autóbusz járatokon a banditák igazoltatják az utasokat, s akiről kiderül, hogy kommunista, leszállítják és agyonlövik.

Debrecenben a megyei pártbizottság illegálisba vonult, kapcsolatba lépett egyik katonai egységünkkel és attól kér támogatást.⁶ Ezeket az adatokat megerősítik a „forradalmi bizottságok” vezetőitől a Minisztertanácshoz érkező táviratok.

A miskolci munkástanács felszólította az ÁVH munkatársait, hogy tegyék le a fegyvert és távozzanak. Hárman – köztük Gáti [Gyula] őrnagy, a főosztályvezető-helyettes – nem tettek eleget a követelésnek. A tömeg felakasztotta őket.⁷ Kecskeméten a téren a csőcselék ki akart végezni egy kommunistát. A magyar katonai egység parancsnoka repülőgépre ült és géppuskátüzzel kergette szét az összegyűlteket.⁸

A Győrben állomásozó magyar katonai csapatok parancsnoka mozgósította ezredét, hogy rendet teremtsen a városban. Amikor a rend helyreállt, ugyanezen célból a szomszéd helységebe vonultak. Visszatérve Győrbe, újból rendet kellett teremtenie.

4. A kormányoknak az államvédelmi szervek feloszlásáról hozott határozata⁹ miatt az operatív állomány körében a hangulat megromlott, és így abbamaradt a már megkezdett munka, amely a megmozdulás szervezőit informátorok segítségével szűrte volna ki.

Október 28-én este a BM-ben gyűlést tartottak a munkatársaknak, amelyen Münnich [Ferenc] miniszter tartott beszédet. Münnich a kormányellenes megmozdulást a „dolgozók mozgalmá”-nak nevezte, amelyet „igazságos követeléseik teljesítéséért” indítottak.

E mozgalomhoz fasiszta elemek is csatlakoztak, amelyek megpróbálták felhasználni e mozgalmat a kormány megdöntésére. A továbbiakban Münnich kiemelte, hogy a munkatársak becsületesen teljesítették kötelességüket az ellenséges elemek elleni harcban, majd befejezésül közölte, hogy az államvédelmi szerveket feloszlatták, és egységes rendőrséget hoznak létre. Münnich mégis mindenkit arra szólított fel, hogy maradjon a helyén. Majd közölte, hogy bevezetik a rögtönítélő bíraskodást; ebben az eljárásban kötél általi halálra ítéelhetik azokat, akik egyes személyek vagy állami és társadalmi intézmények ellen támadnak.

Ezután az értekezlet után, mint tanácsadóinktól tudjuk, a munkatársak morálja a mélypontra süllyedt. Egyesek távoztak munkahelyükről, és többé be sem mentek.

A városban „az egyetemisták forradalmi bizottságának” nevében röplapok jelentek meg, amelyek az államvédelmisek megsemmisítésére szólítanak fel.¹⁰

A rendőrség tagjai még szítják is ezt a hangulatot, kijelentvén, hogy az ÁVH-nál árulók vannak, és ők tiltakoznak az ellen, hogy ezek rendőregyenruhában járjanak.

Hárs [István] belügyminiszter-helyettes felkereste tanácsadónkat, sírva fakadt, és elmondta, hogy az államvédelmiseket árulóknak tekintik, a felkelőket pedig forradalmároknak. Erről a kérdésről már beszélt Kádár elvtárrsal is, de semmi vigasztalót nem hallott tőle.

Orbán [Miklós], a BM karhatalmi egységeinek parancsnoka azt mondta tanácsadónknak, hogy összegyűjti a tiszteket és át fog törni a Szovjetunióba. Dékán [István], volt belügyminiszter-helyettes pedig közölte, hogy provokátorok gyilkolni kezdték a belügyi szervek tagjait és családjaikat. A banditák megszerzik a munkatársak lakáscímét. Dékánnak az a szándéka, hogy a munkatársakból osztagot hoz létre, és fegyveresen nyomul a szovjet határhoz. Ha nem jut el odáig, illegálisban partizánharcot folytat majd, és így küzd tovább az ellenség ellen.¹¹

A központi apparátus munkatársai beszüntették a munkát, és szétszéledtek, mivel, mint mondják, őket elbocsátották, és többé nincs joguk arra, hogy az informátorokkal találkozzanak. Vidéken az államvédelmi szervek szintén beszüntették a munkát, miután a helyi hatóságok feloszlatták őket.

Szabolcs városból [sic!] ¹² a BM megyei főosztálya (40 munkatárs) átment Romániába. A debreceni megyei államvédelmisek eljutottak a szovjet határhoz Uzsgorod körzetében, és kérik a határőröket, hogy engedjék be őket a Szovjetunióba. Csehszlovákia határán a belügyi munkatársak nagy számban gyűltek össze, és várják, hogy beengedjék őket az országba.

A BM-ben kialakult helyzettel kapcsolatban este találkozni szándékozom Münnich elvtárrsal, hogy megtudjam, mi a véleménye munkánk további koordinálásáról és tanácsadóink további itteni tartózkodásáról (tekintettel az államvédelmi szervek feloszlására).¹³

1956. X. 29.

I. Szerov

¹ Valójában Corvin mozi.

² A tárgyalás egyes felkelő csoportok vezetői és a magyar katonai vezetés között október 28-án délután és este a pártközpontban és a Honvédelmi Minisztériumban folyt. Valóban létrejött egy feltételes megállapodás, hogy a fegyvereket átadják a magyar honvédségnek, ha ezt a felkelő egységek tagjai is elfogadják – utóbbira azonban nem került sor.

³ Október 27-én a váci, 28-án a márianosztrai börtönből szabadították ki a politikai foglyokat, s felszabadult néhány rabmunkahely is (Pilisszentiván, Oroszlány stb.). Az első napokban a szabadítást általában bizottságok végezték, és az a politikai foglyokra korlátozódott.

⁴ Nagy Imre a kormány nyilatkozatát október 28-án 17 óra 25 perckor olvasta fel a Kossuth Rádióban. Lásd *A forradalom hangja*. 131–132. o.

⁵ Csepelen október 26-án megölték Kalamár József tanácselnököt és Bordás András sztahanovista esztergályost – a 18 kommunista agyonlövése nem felel meg a valóságnak.

⁶ A Hajdú-Bihar megyei pártbizottság munkatársainak egy csoportja Komócsin Zoltán megyei titkár vezetésével október 28-án nem illegálisra, hanem a debreceni repülőtérre állomásozó szovjet csapatokhoz ment.

⁷ Miskolcon október 26-án a BM megyei főosztálya előtt tüntető tömeg közé lőttek az épületben tartózkodó rendőrök, illetve ÁVH-sok. Az ezt követő lincselés során 7 személy (ebből 6 rendőrtiszt, köztük Gáti Gyula alezredes, osztályvezető) vesztette életét. Vö. a II/4. dokumentummal.

⁸ Október 27-én Kecskeméten és Tiszakécskén Gyurkó Lajos vezérőrnagy, a 3. hadtest parancsnoka repülőgépről lövette a tömeget (31 halálos áldozat).

⁹ Nagy Imre október 28-i kormánynyilatkozata (lásd a 4. jegyzetet) bejelentette az ÁVH feloszlatását és új egységes rendőrség szervezését „a rend helyreállítása után”. Vö. a II/7. dokumentummal.

¹⁰ Ilyen tartalmú röpírat megjelenéséről nincs tudomásunk.

¹¹ Hárs, Orbán, Dékán és társaik a következő napokban a többi szovjet parancsnokságra távoztak.

¹² Nyíregyházáról, Szabolcs-Szatmár megye székhelyéről van szó; a munkatársak egy része szovjet területre távozott, vö. a II/15. dokumentummal.

¹³ A megbeszélésről szóló jelentés az átadott dokumentumok között nem szerepelt.

9. SZOVJET KORMÁNYNYILATKOZAT A SZOCIALISTA ORSZÁGOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOKRÓL

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. OKTÓBER 30.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P49/I.

Kivonat a 49. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. október 30-i üléséről

A magyarországi helyzetről

A KB az SZKP KB Elnökségének ülésén eszközölt módosításokkal elfogadja a Szovjetunió Kormánya nyilatkozatának szövegét, a Szovjetunió és a többi szocialista ország közti barátság és együttműködés fejlesztésének és további erősítésének alapelveiről.¹

A Nyilatkozat szövegét a rádióban 1956. október 30-án, a sajtóban pedig október 31-én kell közzétenni.

A KB Titkára

B. SZOVJET KORMÁNYNYILATKOZAT, 1956. OKTÓBER 30.

A 49. sz. jkv. 1. pontjához

A Szovjetunió kormányának nyilatkozata a Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti barátság és együttműködés fejlesztésének és további erősítésének alapelveiről

A Szovjetunió hivatalos hírügynöksége, a TASZSZ a következő nyilatkozatot adta ki: A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége külkapcsolatainak megingathatatlan alapja volt és marad az összes államok békés egymás mellett élésének, barátságának és együttműködésének politikája.

E politika legmélyebben és legkövetkezetesebben a szocialista országok kölcsönös kapcsolataiban jut kifejezésre.

A szocialista nemzetek nagy közösségéhez tartozó országok, amelyeket a szocialista társadalom felépítésének közös eszméi és a proletár nemzetköziség elvei egyesítenek, kölcsönös kapcsolataikat csakis a teljes egyenjogúságnak, a területi integritás tiszteletben tartásának, az állami függetlenségnek és szuverenitásnak, az egymás belügyeibe való be nem avatkozásnak elveire építhetik. Ez nemcsak hogy nem zárja ki, hanem ellenkezőleg, feltételezi a szocialista közösséghez tartozó országok szoros testvéri együttműködését, kölcsönös segítségét gazdasági, politikai és kulturális téren.

A második világháború és a fasizmus szétzúzása után ezen az alapon épült fel, erősödött és bizonyította be Európa és Ázsia több országában nagy életerejét a népi demokratikus rendszer.

Az új rendszer kialakulásának és a társadalmi viszonyok mélyreható forradalmi átalakulásának folyamatában nem kevés nehézség, megoldatlan feladat és közvetlen hiba volt a többi között a szocialista országok kölcsönös viszonyában. A rendellenességek és hibák következtében lekicsinyelték az egyenjogúság elvét a szocialista államok viszonyában.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa a leghatározottabban elítélte ezeket a rendellenességeket és hibákat, és feladatul tűzte ki, hogy a Szovjetunióknak a többi szocialista országgal fenntartott kölcsönös viszonyában következetesen meg kell valósítani a népek egyenjogúságának lenini elveit.

A XX. kongresszus kimondotta, hogy teljes egészében tekintetbe kell venni az új élet építésének útjára lépett minden ország történelmi múltját és sajátosságait.

A szovjet kormány következetesen valóra váltja a XX. kongresszusnak e történelmi jelentőségű határozatait, amelyek minden szocialista állam teljes szuverenitása fenntartásának megingathatatlan alapján megteremtik a feltételeket a szocialista országok barátságának és együttműködésének további erősítésére.

Mint ahogy a legutóbbi események megmutatták, szükségessé vált, hogy megfelelő nyilatkozatot tegyenek közzé, amely megvilágítja a Szovjetunió álláspontját a többi

szocialista országgal fenntartott kölcsönös viszonyáról, elsősorban gazdasági és katonai téren.

A szovjet kormány kész megvitatni a többi szocialista ország kormányával azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják a szocialista országok gazdasági kapcsolatainak további fejlesztését és erősítését avégett, hogy kiküszöbölje a gazdasági kapcsolatokban a nemzeti szuverenitás, a kölcsönös előnyök és az egyenjogúság elve megsértésének bármiféle lehetőségét.

Ezt az elvet ki kell terjeszteni a tanácsadókra is. Ismeretes, hogy a Szovjetunió az új társadalmi rend kialakulásának első időszakában a népi demokratikus országok kormányainak kérésére bizonyos számú szakembert – mérnököt, mezőgazdászt, tudományos dolgozót, katonai tanácsadót – küldött ezekbe az országokba. A szovjet kormány az utóbbi időben több ízben felvetette a szocialista államok előtt tanácsadói visszahívásának kérdését.

Mivel az utóbbi időben a népi demokratikus országokban a gazdasági és a katonai építés összes területein felnőttek a saját szakképzett káderek, a szovjet kormány szükségesnek tartja más szocialista államokkal együtt megvizsgálni azt a kérdést, vajon célszerű-e a szovjet tanácsadók további ott-tartózkodása ezekben az országokban. Katonai téren a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kölcsönös viszonyának fontos alapja a Varsói Szerződés, amelynek alapján a szerződés aláírói megfelelő politikai és katonai kötelezettségeket vállaltak, a többi között azt a kötelezettséget, hogy megteszik „a szükséges összehangolt intézkedéseket védelmi készségük megszilárdítására, hogy megóvják népeik békés munkáját, szavatolják határaik és területük sérthetetlenségét és biztosítsák az esetleges agresszió elleni védekezést”.

Ismeretes, hogy a Varsói Szerződés és a kormánymegállapodások értelmében szovjet egységek állomásoznak a magyar és a román köztársaságban. A lengyel köztársaságban a szovjet csapategységek a potsdami négyhatalmi megállapodás és a Varsói Szerződés alapján állomásoznak. Más népi demokratikus országokban nincsenek szovjet egységek.

A szovjet kormány a szocialista országok kölcsönös biztonságának biztosítása céljából kész megvizsgálni a Varsói Szerződésben résztvevő többi szocialista országgal az illető országok területén tartózkodó szovjet csapatok kérdését. A szovjet kormány e tekintetben abból az általános elvből indul ki, hogy a Varsói Szerződésben résztvevő egyik vagy másik állam csapatainak elhelyezése a Varsói Szerződésben résztvevő valamely más állam területén, a szerződés összes tagállamai között létrejött megegyezés alapján történik és csakis annak az államnak a beleegyezésével, amelynek területén az illető állam kérésére e csapatok tartózkodnak.

A szovjet kormány szükségesnek tartja, hogy nyilatkozatot tegyen a magyarországi eseményekről. Az események azt mutatják, hogy a magyar dolgozók, akik említésre méltó előrehaladást értek el a népi demokratikus rendszer alapján, jogosan vetik fel azt a kérdést, hogy a gazdasági együttműködés terén ki kell küszöbölni a meglévő komoly hibákat, hogy tovább kell fokozni a lakosság anyagi jólétét, hogy harcolni kell az államapparátusban megmutatkozó bürokratikus eltévelyedések ellen. A dolgozóknak ehhez a jogos és haladó mozgalmához azonban csakhamar sötét, reakciós és ellenforradalmi erők csatlakoztak, amelyek a dolgozók egy részének elégedetlenségét arra akarják felhasználni, hogy aláássák az országban a népi demokratikus rendszer alapjait, és visszaállítsák a régi földesúri-

kapitalista rendet. A szovjet kormány az egész szovjet néppel együtt mélységesen sajnálja, hogy a magyarországi események vérontáshoz vezettek.

A szovjet kormány a magyar kormány kérésére hozzájárult ahhoz, hogy szovjet katonai alakulatok vonuljanak be Budapestre avégett, hogy a Magyar Néphadseregnek és a magyar karhatalmi szerveknek segítséget nyújtsanak a városban a rend helyreállításához. A szovjet kormány szem előtt tartva, hogy a szovjet alakulatok további magyarországi tartózkodása ürügyül szolgálhat a helyzet fokozottabb kiélesedésére, utasítást adott a katonai parancsnokságának, hogy vonja ki a szovjet katonai alakulatokat Budapestről, mihelyt ezt a magyar kormány jónak látja. Ugyanakkor a szovjet kormány kész tárgyalásokba bocsátkozni a Magyar Népköztársaság kormányával és a Varsói Szerződésben részt vevő más államok kormányaival a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról.

A népi demokratikus Magyarország szocialista vívmányainak védelme az adott pillanatban a munkások, parasztok, az értelmiség és az egész dolgozó magyar nép legfőbb és szent kötelessége.

1956. október 30.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű dokumentumon a szöveg alatt kézírással a következő olvasható: „Nyilatkozat, megjelent 56. X. 31.”

¹ A Szovjetunió és a szövetséges országok viszonyáról szóló nyilatkozat tervezete valószínűleg már korábban elkészült, s csak a magyar eseményekről szóló részt fűzték hozzá. Erre feltehetően október 28-án vagy 29-én került sor, a nyilatkozatban foglalt ígéretek ugyanis megegyeznek Nagy Imre október 28-i kormánynyilatkozatának ide vonatkozó részeivel. Lásd *A forradalom hangja*. 131–132. o. A szovjet nyilatkozatot valamennyi magyar újság ismertette, teljes terjedelemben közölte a *Magyar Függetlenség* 1956. október 31-i és a *Népszava* november 1-jei száma.

10. ANDROPOV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 30.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Ma, október 30-án éjjel 2 órakor¹ magához kéretett *Horváth [Imre] külügyminiszter elvtárs, aki a magyar kormányfő, Nagy Imre megbízásából a következő hivatalos nyilatkozatot tette*. Horváth azt mondta, hogy a magyar kormány rendelkezésére álló adatok szerint jelentős szovjet fegyveres erők lépték át a magyar határt Záhony, Debrecen, valamint

Nyíregyháza térségében, és folytatják előrenyomulásukat magyar területen. Nagy Imre megbízta őt, Horváthot, hogy sürgősen tisztázza: valóban átléptek-e nagy létszámú szovjet csapatok magyar területre, s ha igen, milyen célból. Emellett – mondta Horváth elvtárs – Nagy kérte őt, közölje velünk, hogy „nem így állapotunk meg ebben a kérdésben.”² Próbáltam tisztázni, mit jelent Nagy Imrének ez utóbbi megjegyzése, de Horváth azt mondta, ő maga sem érti ezeket a szavakat. *Horváth a nyilatkozattétel közben több alkalommal is hangsúlyozta, hogy számos helyről érkeznek jelentések a szovjet csapatok mozgásáról és a lakosság felháborodásáról amiatt, hogy újabb szovjet katonai egységek jelennek meg Magyarország területén.*

Azt válaszoltam Horváthnak, hogy nem tudok azonnal feleletet adni, mivel nem vagyok tájékozott az ügyben. Horváth kérte, hogy sürgősen tisztázzam a kérdést, s még ma korán reggel adjak választ.

Megjegyzés: 10 perccel azután, hogy visszaérkeztem a magyar Külügyminisztériumból, felhívott Szarka [Károly] külügyminiszter-helyettes elvtárs és azt mondta, hogy illetékes magyar szervek ellenőrizték a szovjet csapatokkal kapcsolatos fenti híreket és megállapították, hogy azok nem felelnek meg a valóságnak.

56. X. 30.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059a., op. 4., p. 6., d. 5., ll. 15–16.

JEGYZETEK

A kiemelések az eredeti szövegen ceruzával tett aláhúzásokat jelzik.

¹ Magyar idő szerint október 30-án 0 órakor.

² Október 28-án szovjet–magyar megegyezés jött létre arra vonatkozólag, hogy a szovjet csapatok elhagyják Budapestet és tárgyalásokat kezdeményeznek a szovjet haderő Magyarországról történő kivonásáról. Vö. a II/9. B. dokumentummal.

11. AZ SZKP KB TÁVIRATA PALMIRO TOGLIATTINAK A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGE HATÁROZATA, 1956. OKTÓBER 31.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P49/69.

Sepilov elvtársnak (KÜM), Vinogradov elvtársnak

Kivonat a 49. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. október 31-i üléséről

A Togliatti elvtársnak küldendő távirat tervezete

A KB jóváhagyja a magyarországi helyzetről Togliatti elvtársnak küldendő távirat mellékelt szövegét.

A KB Titkára

B. TÁVIRAT TOGLIATTINAK

A 49. sz. jegyzőkönyv 69. pontjához

Szigorúan titkos

Togliatti elvtársnak

Róma

Egyetértünk Önnel a magyarországi helyzet értékelésében és abban a helyzetmegítélésben, hogy a magyar kormány reakciós irányba tolódik el.¹ Információink szerint Nagy kettős játékot játszik, és egyre inkább a reakciós erők befolyása alá kerül. Egyelőre nem lépünk fel nyíltan Nagy ellen, de nem nyugszunk bele a reakciós fordulatba.

Nincs alapjuk az Ön arra vonatkozó baráti aggodalmainak, hogy pártunkban esetleg gyengülhet a kollektív vezetés egysége. Teljes meggyőződéssel biztosíthatjuk Önt arról, hogy kollektív vezetésünk a bonyolult nemzetközi viszonyok közt is egységesen értékeli a helyzetet és egyhangúlag hozza meg a szükséges döntést.

Az SZKP Központi Bizottsága

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZET

¹ Togliatti helyzetértékelő levele vagy távirata nem szerepelt az átadott iratok között. Tartalmára csak a szovjet válaszból következtethetünk.

12. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. OKTÓBER 31.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. OKTÓBER 31.

Világ proletárjai, egyesüljetek!
Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos
No P49/VI.

Kivonat a 49. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. október 31-i üléséről

A magyarországi helyzetről

A Központi Bizottság

1. az SZKP KB Elnöksége ülésén lefolytatott véleménycserének megfelelően¹ felhatalmazza Hruscsov, Molotov és Malenkov elvtársakat a LEMP KB képviselőivel folytatandó tárgyalásokra²;

2. jóváhagyja a belgrádi szovjet nagykövethez Tito elvtárs részére küldendő távirat szövegét (mellékelve). Pozitív válasz esetén Hruscsov és Malenkov elvtársakat felhatalmazza arra, hogy tárgyaljanak Tito elvtárral.³

3. Zsukov elvtárs az SZKP KB Elnöksége ülésén lefolytatott véleménycsere figyelembevételével dolgozza ki a magyarországi eseményekkel kapcsolatos intézkedések tervét, és tegyen erről jelentést az SZKP Központi Bizottságának.⁴

4. Sepilov, Brezsnyev, Furceva és Poszpjelov elvtársak a KB Elnöksége ülésén lefolytatott véleménycsere alapján dolgozzák ki a szükséges dokumentumokat,⁵ és terjesszék azokat az SZKP Központi Bizottsága elé.

A KB Titkára

B. ÜZENET TITO JUGOSZLÁV ELNÖKNEK

A 49. sz. jegyzőkönyv VI. pontjához
Szigorúan titkos
Soron kívül

*A Szovjet Nagykövetnek
Belgrád*

Haladéktalanul keresse fel Tito elvtársat és adja át neki az alábbi szöveget:

„A Magyarországon kialakult helyzet kapcsán szeretnénk Önnel inkognitóban találkozni november elsején este vagy másodikán reggel. Hajlandók vagyunk ebből a célból Belgrádba vagy bármely más, Ön által megjelölt, jugoszláv vagy szovjet területen fekvő helyre utazni. Küldöttségünk Hruscsov és Malenkov elvtársakból fog állni. Firjubin elvtárs útján kérjük a választ.

Ny. Hruscsov”

12/74
YS

РАССЕЛЕНИЕ
24.04.92

Шифртелеграмма

Строго секретно
СНЯТИЕ КОПИЯ ВОСПРЕЩАЕТСЯ

№ БУДАПЕСТА

М

С Р О Ч Н О

Передаю письмо венгерского правительства:

"Совету Министров Союза Советских Социалистических
Республик
Москва

От имени Совета Министров Венгерской Народной Рес-
публики прошу Правительство Советского Союза прислать на по-
мощь советские войска в Будапешт для ликвидации возникших в
Будапеште беспорядков, для быстрого восстановления порядка
и создания условий для мирного, созидательного труда.

24 октября 1956 года.

г.Будапешт.

Председатель Совета Министров Венгерской Народной
Республики Андраш Хегедью".

28.X.56г. АНДРОПОВ

Andropov 1956. október 28-i számjeltávirata

Коммунистическая Партия Советского Союза. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

№ П49/У1

Выписка из протокола № 49 заседания Президиума ЦК от 31 октября 1956 г.

О положении в Венгрии.

1. В соответствии с обменом мнениями на заседании Президиума ЦК КПСС уполномочить т.т. Хрущева, Молотова и Маленкова на ведение переговоров с представителями ЦК ПОРП

2. Утвердить текст телеграммы совпослу в Белграде для т. Тито. (Прилагается).

При положительном ответе уполномочить т.т. Хрущева и Маленкова на ведение переговоров с т. Тито.

3. Поручить т. Жукову с учетом обмена мнениями на заседании Президиума ЦК КПСС разработать соответствующий план мероприятий, связанных с событиями в Венгрии, и доложить ЦК КПСС.

4. Поручить т.т. Шепилову, Брежневу, Фурцевой и Поспелову на основе состоявшегося обмена мнениями на заседании Президиума ЦК подготовить необходимые документы и внести их на рассмотрение ЦК КПСС.

СЕКРЕТАРЬ ЦК

Подлежит возврату не позже, чем в 7-дневный срок
в 1-й сектор Общего отдела ЦК КПСС

3-ма

Ha Tito elvtárs nincs Belgrádban, ezt a szöveget adja át Kardelj vagy Ranković elvtársnak, azzal, hogy sürgősen juttassák el Tito elvtárhoz.

Tegyen jelentést a végrehajtásról.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű dokumentum alján kézírással „m. nyet” olvasható.

¹ Az elnökségi ülés vitájának jegyzőkönyve nem szerepel az átadott iratok között.

² A tárgyalásra, amelynek témája a magyar forradalommal szembeni katonai fellépésről szóló szovjet határozat volt, másnap, november 1-jén Bresztben, a szovjet–lengyel határon került sor. Erről Hruscsov és Malenkov november 2-án tájékoztatta a román, a csehszlovák és a bolgár pártvezetőket Bukarestben.

³ Erre a tárgyalásra 1956. november 2-ről 3-ra virradó éjszaka került sor Brioni-szigetén, Tito rezidenciáján.

⁴ Az intervenció katonai tervéről van szó. A jelentés, illetve a terv nem szerepel az átadott dokumentumok között. Vö. a II/14. és a II/18. dokumentumokkal.

⁵ Az intervenció nyomán kialakítandó politikai központ (kormány) dokumentumairól lehet szó. A jelentésnek nincs nyoma az átadott dokumentumok között. Vö. a II/14., II/18. dokumentumokkal. A kidolgozott irat – a „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány” felhívása – a II/20. alatt található e kötetben.

13. ANDROPOV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1956. NOVEMBER 1.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Ma, november 1-jén 19 órakor¹ meghívást kaptam az MNK Minisztertanácsa szűk kabinetjének ülésére.² Az elnöklő Nagy Imre meglehetősen ideges hangnemben tájékoztatta a résztvevőket, hogy még reggel kérdést intézett a szovjet nagykövethoz azzal kapcsolatban, hogy szovjet csapatok lépték át a magyar határt és az ország belseje felé nyomulnak. Nagy magyarázatot „követelt” e kérdésben. Nagy mindezt úgy mondta el, mint aki azt várja, hogy én tanúsítsam: ő tényleg kifejezte nekem tiltakozását. Eközben egyre-másra, mintegy támogatást várva, Tildy Zoltán felé tekintgetett.

Tildy méltóságteljesen viselkedett. Rögtön Nagy Imre után beszélt, sokkal barátságosabb és higgadtabb hangnemben. Azt mondta, ha a szovjet csapatok továbbra is folytatják előnyomulásukat Budapest felé, abból botrány lesz, s a kormány lemondásra kényszerül. Tildy szeretné megelőzni azt, hogy a munkások haragja a Szovjetunió ellen forduljon.

Tildy azt mondta, ragaszkodik ahhoz, hogy a szovjet csapatok – legalább is azok, amelyek nem a Varsói Szerződés értelmében érkeztek Magyarországra³ – *haladéktalanul kezdjék meg kivonulásukat*.

Kádár hozzászólásában támogatta Nagyot, Haraszti⁴ és Erdei Ferenc igen idegesen és irántunk barátságatlanul szóltak. Dobi [István] hallgatott.

*A hozzászólások után én tartottam meg tájékoztatómat – az általam kapott direktívák szellemében.*⁵ Nagy nyomban azt felelte, hogy nyilatkozatom ugyan jó, de nem válaszol a magyar kormány által feltett kérdésre.

Mivel a szovjet kormány mindmostanáig nem állította le a szovjet csapatok előnyomulását és nem adott kielégítő magyarázatot akcióira, Nagy azt javasolja, erősítsék meg a reggel hozott határozatot arról, hogy Magyarország felmondja a Varsói Szerződést, kinyilvánítja semlegességét, és az ENSZ-hez fordul azzal a kéréssel, hogy a négy nagyhatalom garantálja Magyarország semlegességét.⁶ Amennyiben a szovjet kormány azonnali hatállyal leállítja csapatainak előnyomulását és visszavonja azokat saját határaihoz (aminek megtörténtéről az MNK kormánya a maga fegyveres erőinek jelentései alapján alkot majd ítéletet), úgy a magyar kormány azonnal visszavonja az ENSZ-hez intézett kérését, *de Magyarország akkor is semleges marad*. Nagynak ezt a választát erőteljesen támogatta Erdei és Losonczy [Géza]. Tildy helyeslőleg, de visszafogottan, Kádár pedig kényyszeredetten reagált. Dobi hallgatott.

Egy órával ez után a nagykövetség megkapta az MNK Külügyminisztériumának jegyzékét,⁷ amelyben az áll, hogy mivel az MNK kormányának határozott tiltakozása ellenére a mai napon nagy létszámú szovjet haderő lépte át a határt és érkezett magyar területre, az MNK kormánya azonnali hatállyal felmondja a Varsói Szerződést. A Külügyminisztérium kéri a nagykövetséget, hogy haladéktalanul hozza ezt a szovjet kormány tudomására. Hasonló tartalmú jegyzéket juttattak el minden budapesti nagykövetségnek és diplomáciai misszióknak.

Megjegyzés: értesítéseink vannak arról, hogy a szociáldemokraták felbujtására Magyarország valamennyi vállalatának munkásai kéthetes sztrájkot hirdettek, követelve a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonását.⁸

56. XI. 1.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059a., op. 4., p. 6., d. 5., ll. 17–19.

JEGYZETEK

A kiemelések az eredetin ceruzával tett aláhúzásokat jelzik. A 3. és 6. bekezdés szövege mellett ceruzával írt függőleges vonal látható.

A dokumentumot orosz nyelven közölte A. Ny. Zalejeva a *Diplomatycseszkij Vesztnyik* 1992. 19–20. számában.

¹ Magyar idő szerint 17 óraker.

² Az október 30-án létrehozott szűkebb kabinet ezen a napon két ülést tartott. A délelőtti (3.) ülés a szovjet csapatok újabb bevonulásának hírére (vö. a II/12. dokumentummal), és a katonai vezetők jelentéseinek alapján megbízta Nagy Imrét: kérjen magyarázatot Andropov szovjet nagykövettől. Ez

az első ülés tárgyalta a semlegesség elvi problémáiról. A jelen dokumentumban említett ülés az aznap délutáni (4.) ülés, amelyen részt vett Nagy Imre miniszterelnök és megbízott külügyminiszter, Tildy Zoltán, Kádár János, Erdei Ferenc, Losonczy Géza államminiszterek, valamint Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke. Mindkét ülés jegyzőkönyvét lásd *História*, 1989. 4–5. 48–49. o.

³ A Varsói Szerződés értelmében meghatározott nagyságú szovjet csapatkontingens tartózkodott Magyarországon. Az első szovjet beavatkozást követően a magyar kormány hozzájárulása nélkül csapaterősítések érkeztek, október 31-én estétől pedig további csapatok. A Varsói Szerződés szerint a szovjet csapatok más tagországokban történő mozgásaihoz szükséges az illető ország kormányának kérése, illetve beleegyezése.

⁴ Az ülés jegyzőkönyve szerint (vö. a 2. jegyzettel) Haraszi Sándor nem vett részt ezen az ülésen.

⁵ Az említett „direktívák” tartalmazó irat nem szerepelt az átadott dokumentumok között. Valamelyes felvilágosítást ad a szovjet magatartásról a Togliattinak küldött távirat: II/11. B. dokumentum.

⁶ A délelőtti ülés jegyzőkönyvében (vö. a 2. jegyzettel) nem szerepel határozat a Varsói Szerződés és a semlegesség kérdésében; a Nagy Imre-perben elhangzott vallomások (MOL XX-5-h. Nagy Imre és társai pere. Vizsgálati iratok. 1–3. kötet) azonban egybehangzóak abban a tekintetben, hogy délelőtt tárgyaltak a Varsói Szerződésből való kilépésről és a semlegességről.

⁷ A jegyzék szövege lényegében megegyezik a Szabad Kossuth Rádióban november 1-jén magyar idő szerint este 18 óra 12 percek felolvasott közleménnyel. Fotókópiáját közölte a *Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése* című kötet, az ún. Fehér Könyv 5. kötete, számozatlan illusztrációs oldalon.

⁸ Az általános politikai sztrájk spontán kezdődött október 24-én; elsősorban az üzemi munkástanácsok képviselték a sztrájk folytatásának gondolatát, addig az időpontig, amíg a szovjetek kivonulnak az országból. Éppen Andropov jelentése napján, november 1-jén azonban a kormány és a munkástanácsok tárgyalásai eredményeképpen megállapodás született a munka felvételéről.

14. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 1.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P50/I.

Kivonat az 50. sz. ülésjegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. november 1-jei üléséről

A magyarországi helyzetről

Zsukov, Szuszlov, Konyev, Szerov és Brezsnyev elvtársak a KB Elnökségének ülésén lefolytatott véleménycsere figyelembevételével dolgozzák ki a magyarországi események miatt szükségessé vált intézkedéseket. Javasataikat terjesszék az SZKP Központi Bizottsága elé.¹

A KB Titkára

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

A jobb alsó sarokban kézfírással: „lásd P50/IV. 56. XI. 2-án”, valamint „m. nyet” látható.

¹ Vö. a II/12. és a II/18. dokumentumokkal. A vita jegyzőkönyve és a javaslatok szövege nem szerepel az átadott dokumentumok között.

15. JELENTÉS A SZOVJETUNIÓBA MENEKÜLT VÍG RENDŐRŐRNAGGYAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSRŐL, 1956. NOVEMBER 1.

A. KIRICSENKO FELJEGYZÉSE, 1956. NOVEMBER 1.

Sürgős

AZ SZKP KB Elnökségének

Mellékelten küldöm Sztarovojtov ezredesnek, a Szovjetunió Belügyminisztériuma Délnyugati Körzet Határőr-csapatái törzsparancsnokságához tartozó 2. ügyosztály parancsnokának jelentését arról a beszélgetésről, amelyet Víg őrnaggyal, a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma Szabolcs megyei főosztályának vezetőjével és munkatársaival folytatott, akik 1956. X. 29-én léptek a Szovjetunió területére a 27. határőrosztag 14. határőrsének határszakaszán. A jelentést ez év november 1-jén küldték meg Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának.

1956. november 1.

A. Kiricsenko [saját kezű aláírás]

B. SZTAROVOJTOV EZREDES JELENTÉSE A VÍG ŐRNAGGYAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSRŐL, 1956. OKTÓBER 31.

TITKOS
...példány

Tájékoztató jelentés az 1956. X. 29-én a 27. határőrosztag 14. határőrsének határszakaszán a Szovjetunió területére átlépett Víg őrnaggyal, az MNK BM Szabolcs megyei főosztályának vezetőjével és munkatársaival folytatott beszélgetésről

A beszélgetésben részt vettek: Víg őrnagy, megyei főosztályvezető, Branovics százados, a megyei főosztályvezető államvédelmi helyettese, a BM megyei párttitkára és négy operatív tiszt.

Víg őrnagy és az MNK BM Szabolcs megyei apparátusának munkatársai elmondták, hogy Magyarországon a felkelés nem véletlenül, spontán módon tört ki, hanem a reakciós erők alaposan előkészítették. A történeteket az országban végbement események egész folyamata alapozta meg.

Az osztályellenséggel szemben folytatott kemény, szilárd politika hiánya következtében a kulákok ki tudták vonni földjüket az adóztatás alól, és még arra is lehetőségük nyílt, hogy az államhatalmi szervezetekben vezető tisztségeket töltsenek be.

Hasonló helyzet alakult ki a városokban is, ahol volt kapitalista elemek vezető pozíciókat kaparinthattak meg, és ott folytathatták sötét üzelmeiket.

Ennek következtében általánossá vált az üzemekben a szabotázs, falun pedig a föld kivonása az adóztatás alól. A BM szervei ennek ellenére sem folytattak tényleges harcot e jelenségek ellen. Ezért is váltották le Péter Gábort miniszteri tisztségéből, és nevezték ki Piros Lászlót belügyminiszterré.¹

Piros László belügyminiszterre történt kinevezése után sok ellenséges beállítottságú személyt leváltottak ugyan tisztségéből, de a legtöbben rövid időn, két-három hónapon belül újból tisztséget kaptak, még hozzá többnyire a korábnál magasabbat. A kulákoknak számos esetben visszaadták a földjüket.

A BM szervei által szabotőrök és más ellenséges elemek ellen kezdeményezett büntetőeljárásokat az ügyészség sokszor megszüntette, vagy a bíróság felmentette a bűnösöket. Ez megbénította a BM tevékenységét, és a belügyi szervek munkája természetesen meggyengült.

Később megkezdődött a hadsereg létszámának csökkentése,² amit a jó tisztek elbocsátására használtak fel. Számukra semmiféle megélhetési lehetőséget sem biztosítottak, s ezért kénytelenek voltak bányákba, kőfejtőkbe stb. segédmunkásoknak állni, a hadseregben pedig a megbízhatatlan tisztek maradtak. A tartalékból átképzésre behívott tiszteket sorkatonákként vették igénybe, ami természetesen elégedetlenséget váltott ki belőlük.

A hadsereg létszámának csökkentésével egy időben a BM alakulatoknál és szervezetknél is leépítés történt.³ Ennek következtében a tisztek nem dolgoztak, hanem elbocsátásukra vártak. Még akkor is folytatódtak a BM szerveitől az elbocsátások, amikor teljesen nyilvánvalóvá vált a lázongás erősödése.

Már jóval a lázadók nyílt fellépése előtt nagy számban szerveződtek az országban a petőfista ifjúsági körök.⁴ (Az elnevezés az 1848–49-es magyar polgári forradalom forradalmár költőjének nevéből származik.) A köröket reakciós értelmiségiek vezették, akik a burzsoá ideológiát terjesztették.

Ugyanílyen eszméket hirdettek az írók az irodalmi és egyéb lapokban, valamint a rádióban és a különféle gyűléseken is. Nagy befolyása volt az ifjúságra az Amerika Hangja rádióadásainak is.

Ezek a reakciós erők a továbbiakban jelentősen kibővítették követeléseiket, amelyeket nagyjából a következőkben lehet összefoglalni:

- Magyarország „függetlensége és önállósága”;
- Rákosinak és cinkosainak eltávolítása a kormányból;
- az uránérc Szovjetunióba való kiszállításának megszüntetése;
- az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek feloszlata, a magántulajdon és a szabad magánkereskedelem bevezetése;
- a kapcsolatok erősítése Nyugat-Európával;
- a párt eltávolítása az ország vezetéséből és a teljes hatalom átadása a parlamentnek;
- mindazoknak a területeknek visszacsatolása, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia idején Magyarországhoz tartoztak;

– Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz.⁵

E követeléseket a sajtó, az újságok, brosrák stb. bőségesen tárgyalták. A pártszervezetek, a kormány és a Belügyminisztérium mégsem tettek határozott intézkedéseket e propaganda megszüntetésére.

A reakciós erőknek ez nemcsak arra adott módot, hogy felhasználják a sajtót, hanem megbízottaik szabadon utazgattak szerte az országban, és sok helyütt megalakították szervezeteiket, amelyek tovább propagálták az említett eszméket.

Az MNK Belügyminisztériumának vezetése megvitatta az országban kialakult helyzetet, és Piros miniszter, valamint két helyettese, Dejka és Has⁶ a fenti követeléseket olyan ellenséges cselekedeteknek minősítették, amelyek a fennálló rendszer ellen irányulnak, és Magyarországot ki akarják szakítani a demokratikus táborból, mindenképp a Szovjetunió befolyása alól. Ezért feltétlenül szükségesnek tartották, hogy határozott intézkedésekkel vessenek véget a reakciós elemek tevékenységének.

A BM vezetésének másik része, különösen Gábris [Mihály] miniszterhelyettes és Pevce⁷ országos rendőrőrkapitány ellenezte a határozott intézkedéseket azokkal szemben, akik Magyarország demokratikus rendje ellen folytattak ellenséges tevékenységet. Ezért, mint Víg őrnagy és a többiek összegezték, a vidéki belügyi szerveknek nem adtak utasításokat arra, hogyan lépjenek fel az ellenséges propagandát folytató személyek ellen. Sőt, a BM megbüntette hibásnak ítélt akcióikért azokat a munkatársakat, akik ezeket a személyeket megfigyelték és jelentést tettek ellenséges tevékenységükről. Például a belügyi szervek berendelték az egyik megalakított szervezet valamelyik tagját, és megmondták neki, hogy tevékenysége kárt okoz az államnak, ezért fel kell vele hagynia. A nevezett személy megírta ezt Budapestre a szervezet egyik vezetőjének, egy költőnek, aki annak idején bevonta őt a munkába, és a minisztériumban máris elrendelték, hogy állítsák fegyelmi elé a beszélgetést lefolytató munkatársat az állítólag hibás akciójáért. Az efféle intézkedések teljesen dezorientálták a belügyi szerveket, amelyek azután semmilyen intézkedést nem tettek az összeesküvők ténykedése ellen, sőt még fel sem tárták ellenséges tevékenységüket.

Az általunk megkérdezettek közül senki sem tudott felelni arra a kérdésre, hogy voltaképpen ki is a lázadás szervezője és vezetője.

A reakció meglehetősen széles körben felhasználta a poznavi eseményeket,⁸ aprólékosan beszámolt a lázadók cselekedeteinek minden részletéről, és felszólított a lengyel lázadók példájának követésére.

Víg őrnagy és a többi elvtárs a továbbiakban a Szabolcs megyében és Nyíregyházán történelekről számolt be. (Ebben a városban volt a BM megyei főosztálya.)

A megyei újságokban mintegy két hónappal ezelőtt kezdtek el közölni a fent ismertetett követeléseket, majd pedig e követeléseket megvitatták a szerkesztőségek és újságok munkatársainak és a pedagógusoknak a gyűlésein. Erről és más ellenséges tevékenységről is jelentést tettünk a BM-nek, onnan azonban semmilyen utasítás sem érkezett. S ez így ment egészen a felkelés kezdetéig.

Debrecenben 1956. X. 23-án, Miskolcon X. 25-én tört ki a felkelés, aztán – a pontos dátumra nem emlékeznek – 1956. X. 26-án vagy 27-én érkeztek ezekből a városokból felkelők Szabolcs megyébe, hogy itt is felkelést szervezzenek. A lázadó csoportok főképpen fiatalokból álltak, akik között sok volt a köztörvényes bűnöző, és mindnyájan ittas állapotban voltak.

Miután a megyébe érkeztek, felkelésre buzdították a fiatalágot, kezdték leverni a csillagokat és lerombolni a szovjet hadsereg katonáinak emelt emlékműveket, majd kiszabadították a foglyokat a börtönökből. A helyi államhatalmi szervek semmit sem tettek ez ellen. Mindez azért történt, mert a kormány azt a parancsot adta, hogy csak akkor lehet tüzet nyitni a felkelőkre, ha azok lőnek. Így a lázadók fegyverhasználat nélkül jutottak be a börtönökbe, ahol lefegyverezték az őrséget és kiszabadították a rabokat.

1956. X. 27-én a lázadók Nyíregyházára értek, itt is kiszabadították a rabokat a börtönből, és kirobantották a felkelést. A foglyokat gépkocsikon a város legjobb szállodájába vitték, és nagy ebédet rendeztek nekik.

1956. X. 28-án a téren népes tömeggyűlés volt, mintegy 7000 ember részvételével, itt elkezdődött a „munkástanács” megválasztása. A gyűlés előtt a lázadók felszólítására a megyei nyomdában követeléseiket tartalmazó rölapokat nyomtattak ki, és azokat a városban terjesztették.

A „munkástanácsot” választó gyűlésre a hadsereg és a rendőrség képviselőit is meghívták. A hadsereg és a rendőrség 30-35 fővel képviseltette magát.

Ugyanebben az időben a városban és a gyűlés helyéül szolgáló téren szovjet csapatok vonultak át. Az átvonuló csapatokra a lázadók a templomból tüzet nyitottak, kövekkel és más tárgyakkal dobálták őket, ami végül a szovjet hadsereg egy katonájának a halálát okozta. A szovjet csapatok válaszul tüzet nyitottak, aminek következtében tíz lázadó meghalt, hatan pedig megsebesültek.⁹

A BM megyei főosztályára a felkelők elküldték megbízottaikat, akik azt követelték, hogy szedjék le a csillagokat, tegyék le a fegyvert, és engedjék szabadon a „politikai foglyokat”. A megyei főosztály vezetése azzal a feltétellel volt hajlandó csatlakozni a „munkástanácshoz”, hogy a megyei főosztály továbbra is a MNK BM-nek az utasításai szerint fog dolgozni és megtarthatja a fegyvereit. A lázadók ebbe nem egyeztek bele, és felszólították a BM minden munkatársát, hogy hagyja el a várost, mert különben valamennyiüket megsemmisítik. A minisztériumba küldött többszöri megkeresésre a megyei munkatársak azt a választ kapták, hogy ne lőjenek a lázadókra, hanem végezzenek körükben felvilágosító munkát. A lázadók ultimátuma után Víg őrnagy, a BM megyei főosztályvezetője megkérdezte a minisztériumot, mit teyen. Ott azt felelték: rendőregyenruhába öltözve távozzanak el a városból oda, ahová tudnak. A hadsereg és a rendőrség ekkor már átállt a lázadókhöz. Kézzel ezután Branovics, a megyei főosztály helyettes vezetője (aki szintén átjött területünkre) másodszer is telefonált a minisztériumba, és Dán miniszterhelyetttessel¹⁰ beszélt, aki arra utasította, hogy a megyei főosztály dokumentumait ne semmisítsék meg, hanem adja át Petiinek¹¹, a megyei főosztályvezető helyettesének. Ezt az utasítást Víg őrnagy végrehajtotta, az összes dokumentumokat és az irattárat Petiinek adta át (aki a helyén maradt).

Vígék 1956. X. 28-án 13 órakor Nyírbátorba mentek, a 9. határőr osztaghoz, hogy velük együtt harcoljanak a felkelők ellen. A 9. határőr osztag törzsében Lopi őrnagy,¹² határőr osztagparancsnok fogadta őket, s azt mondta, jobb lesz, ha nem maradnak náluk, mert ha a felkelők megtudják, hogy itt vannak, őket is és az ő törzsét is megsemmisítik. Azt tanácsolta, vonuljanak el a szovjet határon lévő egyik határőrsre, amit meg is tettek. Itt öt gépkocsin mindnyájan, a családjukkal együtt, átléptek a mi területünkre.

Véleményük szerint a lázadást azért nem fojtották el csírájában, mert a kormány nem harcolt a lázadás legelejétől a lázadók ellen, és nem adott utasítást megsemmisítésükre.

A hadsereg és a munkások azért álltak át a lázadók oldalára, mert a kormány a lázadóknak szinte minden követelését teljesítette.

A fentről jövő utasítások arra szorítottak, hogy a helyi államhatalmi szervek magyarázzák meg a lázadóknak „cselekedeteik helytelen voltát”, a fegyverhasználatot azonban megtiltották. A lázadóknak így lehetőségük nyílt arra, hogy fegyverraktárakat és fegyvergyárakat foglaljanak el, és katonai helyőrségeket fegyverezzenek le.

A hozzájuk [Víg csoportjához] csatlakozó tisztek azt is elmondták, hogy Miskolcon a lázadók a BM megyei főosztályának teljes állományát, a legutolsó katonáig, megsemmisítették.¹³ A megyei főosztály vezetőjét a felkelők tárgyalásra hívták, elfogták és a nyakába hurkolt kötéllal gépkocsinhoz kötözték, így húzták végig a város utcáin.

Győrben [Győrben] is megölték az összes BM-tisztet.¹⁴

A BM két megyei főosztálya Csehszlovákiába, egy pedig Romániába ment át.

Debrecenben a BM megyei főosztálya a szovjet hadsereg védelme alatt a helyén van.

1956. október 31.

Sztarovojtov ezredes
A BM Délnyugati Körzete Határőrcsapatainak
Törzssparancsnokságához tartozó
2. Űgyosztály parancsnoka

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű dokumentumon a „Sürgős” jelzés kézírással. A dátum alatt kézírásos No 1/56 és „Irattárba 56. XI. 29. Olvashatatlan aláírás” látható. A bal alsó sarokban „SZKP KB 38863” bélyegző található. A B. jelű dokumentum első oldalán a jobb alsó sarokban „38863” bélyegző.

¹ Péter Gábor 1945-től előbb a rendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO), majd az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) parancsnoka volt, a belügyminiszteri tisztet azonban sohasem töltötte be. 1953. január 2-án Pétert letartóztatták, utóda addigi helyettese, Piros László lett. Piros csak 1954. július 7-től volt belügyminiszter. A félreértés oka, hogy a Szovjetunióban 1949-től 1953-ig külön Állambiztonsági Minisztérium volt.

² A magyar kormány először 1953 őszén határozott a hadsereg létszámának csökkentéséről. 1955. szeptemberében 20 000, 1956. augusztus 1-jén 15 000 főnyi létszámcsökkentésről született határozat.

³ A belügyi szerveket érintő létszámcsökkentésről nincs tudomásunk. Egy 1960-ban készült összefoglaló szerint azonban az ügynöki hálózat létszáma az 1953-as 41 000-ról 1956 júliusáig 31 000-re csökkent.

⁴ A DISZ Petőfi Körének mintájára alakult értelmiségi vitakörökre vonatkozó utalás. 1956 nyarán, de különösen ősszel számos vidéki nagyvárosban alakultak ilyen vitafórumok (Vasvári Kör – Szombathely, József Attila Kör – Szeged, Kossuth Kör – Debrecen stb.).

⁵ A két utóbbi követelés semmiféle elfogadott, írásban rögzített programban nem szerepelt.

⁶ Dékán Istvánról, az ÁVH vezetőjéről, belügyminiszter-helyettesről és Hárs Istvánról, a belügyminiszter állambiztonsági helyetteséről van szó.

⁷ Pócze Tibor rendőr vezérőrnagy, az Országos Rendőrkapitányság vezetője.

⁸ Az 1956. június 28-i pozsnai munkásfelkelésre való utalás.

⁹ Nyíregyházán 1956. október 27-ről 28-ra virradó éjjel a Damjanich laktanyánál került sor tűzharcra szovjet és magyar katonai egységek, valamint a városon kívülről érkezett fegyveres felkelők

között. Az összecsapásnak két halálos áldozata volt. Lásd *1956 októbere Szabolcs-Szatmár megyében*. Nyíregyháza, 1989. 67. o.

¹⁰ Feltehetően Dékán Istvánról van szó, aki október 6-a óta nem volt miniszterhelyettes.

¹¹ A név azonosíthatatlan.

¹² A név azonosíthatatlan.

¹³ A miskolci népipételet során 7 rendőrtiszt veszítette életét; szó sem volt a megyei parancsnokság egész állományának megsemmisítéséről. Vö. a II/4. dokumentummal, 4. jegyzet és a II/8. dokumentummal, 7. jegyzet.

¹⁴ Győrben nem került sor atrocitásokra államvédelmi vagy rendőrtisztek ellen. A hír valószínűleg a szomszédos Mosonmagyaróváron történetekre utal: az ÁVH kötelékébe tartozó határőr laktanya előtt tüntető fegyvertelen tömegre a határőrök tüzet nyitottak, melynek nyomán százharman haltak meg. Ezt követően a tömeg három tisztet meglincsel.

16. ANDROPOV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1956. NOVEMBER 2.

SZÁMJELTÁVIRAT

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
SÜRGŐS

Érkezett Budapestről

Ma, november 2-án magához kéretett Nagy Imre. Roppant ideges volt. Azt mondta, hogy a szovjet kormány viselkedése az új magyar kormánnyal szemben precedens nélkül álló és barátságtalan, s hogy őt mint miniszterelnököt és a kommunista párt képviselőjét rendkívül nehéz helyzetbe hozza az, hogy a magyar kormány minden tiltakozása ellenére újabb és újabb szovjet csapatok érkeznek magyar területre.¹ Jelenleg, mondta Nagy, Budapestet lényegében körülzárták a szovjet csapatok. Ma reggel 1300 harckocsi haladt át a magyar határon. Egy-másfél óra múlva a szovjet csapatok valószínűleg elfoglalják Nagykanizsát és más településeket. *A magyar kormány csak nehezen tudja visszatartani hadseregét attól, hogy megtámadja a szovjet egységeket, ami Nagy szavai szerinti végzetes lépés lenne.*

Mivel – úgymond – tovább folytatódik a szovjet csapatok benyomulása magyar területre, *az MNK kormánya ismételten tiltakozását fejezi ki emiatt, és szükségesnek tartja tájékoztatni erről a Budapestre akkreditált külképviseletek vezetőit, szükségesnek tartja továbbá értesíteni a Biztonsági Tanácsot a legutóbbi fejleményekről.*²

Nagy azt mondta, annak ellenére, hogy a szovjet csapatok „sajnálatos módon” átlépték a magyar határt, *az MNK kormánya újra és újra kinyilvánítja, hogy a továbbiakban is hosszú távú baráti kapcsolatokat kíván fenntartani a Szovjetunióval.* Éppen ezért szeretné, ha a Varsói Szerződés felbontása a legbarátabb légkörben történne. *A magyar kormány haladéktalanul tárgyalásokat szeretne kezdeni a Szovjetunió kormányával „a Varsói Szerződés felmondásának végrehajtásáról”,* különös tekintettel a szovjet csapatok azonnali kivonására Magyarország területéről. A tárgyalások színhelyéül az MNK kormánya Varsót javasolja. A magyar delegáció összetétele a következő: Losonczy Géza államminiszter, a delegáció vezetője, Kővágó József, Márton András, Farkas Ferenc és Zentai Vilmos.

A beszélgetés végén Nagy ingerült hangon arra kért, adjak magyarázatot Kádár és Münnich eltűnésére.³ Elmondta, hogy Münnich a Parlamentből való távozása előtt közölte, hogy a nagykövetségre megy. Gépkocsiját a nagykövetség közelében látták, ahol Münnich egy páncélautóba szállt át. Nagy megjegyezte, hogy a nagykövetség „nem jó dolgokkal foglalkozik”, s ez „rossz benyomást” kelthet, majd hozzátette, arra kér, derítsem ki, hol tartózkodik jelenleg Kádár és Münnich. Határozottan visszautasítottam Nagy Imre gyanakvását azzal kapcsolatban, hogy a nagykövetségnek része lenne Kádár és Münnich eltűnésében.

Nagy Imre három emlékeztetőt adott át nekem a fent érintett kérdésekről.⁴

56. XI. 2.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára f. 059a., op. 4., p. 6., d. 5., ll. 20–22.

JEGYZETEK

A kiemelések az eredetin ceruzával tett aláhúzásokat jelzik. A 2. és 4. bekezdés mellett baloldalt függőleges vonal ceruzával.

¹ Vö. a II/12., a II/13. és a II/14. dokumentumokkal.

² Lásd Nagy Imre távirata Dag Hammarskjöldnek, az ENSZ főtitkárának, megjelent a *Népszabadság* 1956. november 3-i számában és más napilapokban.

³ Kádár és Münnich előző este hagyták el Budapestet, miután – a magyar kormány vizsgálatának adatai szerint – Münnich telefonbeszélgetést folytatott a szovjet nagykövetséggel.

⁴ Az erről szóló közlemény a három emlékeztető tartalmával megjelent a *Magyar Nemzet*, a *Népszava*, a *Népakarát* és a *Kis Újság* 1956. november 3-i számában.

17. ZORIN KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES FELJEGYZÉSE LEVIKOWSKI MOSZKVAI LENGYEL NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSÁRÓL, 1956. NOVEMBER 2.

V. A. Zorin
napi feljegyzéseiből

Titkos. 11. példány
1956. november 2.
No 41/VZ.

*Levikowski, Lengyelország szovjetunióbeli nagykövetének fogadása,
1956. november 1.*

Ma 23.30-kor saját kérésére fogadtam Levikowskit.

Levikowski elmondta, hogy a lengyel kormány megbízásából a következő kérdéseket kell feltennie: hogyan ítéljük meg a magyarországi helyzetet, és mennyire felel meg a valóságnak az az értesülés, amely szerint más országok, egyebek közt Románia területéről is újabb szovjet csapatok érkeztek Magyarországra?

A továbbiakban Levikowski közölte, hogy Nagy Imre ma magához kérte a Magyarországra akkreditált külföldi követeket és nagyköveteket, köztük a lengyel nagykövetet is, s a nekik átadott jegyzékben tudatta, hogy újabb szovjet csapatok lépték át a magyar határt, és vonultak be az ország területére. Nagy tiltakozott ez ellen, és követelte a csapatok kivonását az MNK területéről. A miniszterelnök Magyarországot semlegesnek nyilvánította, és közölte, hogy Magyarország az ENSZ-hez fordult védelemért.¹

Levikowski ismételten kérte a fenti értesülések hitelességének megvizsgálását, és azt, hogy amennyiben ezek megfelelnek a valóságnak, a Szovjetunió informálja erről a lengyel kormányt.

Azt válaszoltam, hogy semmit sem tudok a dologról, és jelentést fogok tenni erről a kérdéstről Sepilov miniszter elvtársnak. Miután a megbeszélés hivatalos része befejeződött, megkérdeztem Levikowskit, ő hogyan ítéli meg a magyarországi fejleményeket.

Levikowski azt mondta, hogy véleménye szerint Magyarországon igen súlyos a helyzet, s mostanában még bonyolultabbá válik. Mindamellert neki nem áll rendelkezésére kellő mennyiségű hivatalos adat, hanem csak az újsághírekből tud tájékozódni. Mindenesetre annyi látható, hogy az ország különböző pontjain különféle elemek ténykednek, köztük reakciós elemek is.

A továbbiakban azt is elmondta, hogy ma magyar egyetemi hallgatók egy csoportja fordult a lengyel nagykövetséghez azzal a kéréssel, hogy adjanak számukra lengyel átvízumot, mert Lengyelország területén át szeretnének Magyarországra utazni. A lengyel nagykövetség azonban elutasította ezt a kérést, mivel a magyar diákok útlevéle csak közvetlenül a Szovjetunióba való belépésre, illetve az onnan való kilépésre érvényes. Amennyire tudja, a magyar diákok ugyanezt a kérést intézték a csehszlovák nagykövetséghez is.

A fogadásnál jelen volt G. I. Fomin tanácsos elvtárs.

V. Zorin [saját kezű aláírás]

A Szovjetunió külügyminiszter-helyettese

Kapják a következő elvtársak:

Bulganyin	Svernyik
Vorosilov	Muhitginov
Kaganovics	Sepilov
Kiricsenko	Furceva
Malenkov	Brezsnyev
Mikojan	Zsukov
Molotov	Arisztov
Pervuhin	Beljajev
Szaburov	Poszpjelov
Szuszlov	
<i>Hruscsov</i>	

No 118-VZ

56. XI. 2.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldal bal alsó sarkában „SZKP KB 39595” bélyegző látható. Az utolsó oldalon Hruscsov neve aláhúzva.

¹ A Varsói Szerződésből való kilépésről és a semlegesség kinyilvánításáról szóló közleményt 1956. november 1-jén magyar idő szerint 18 óra 12 perckor olvasták be a Szabad Kossuth Rádióban. Nagy Imre erről szóló rádióbeszédére 19 óra 50 perckor került sor. A követségeknek küldött jegyzékről lásd a II/13. dokumentumot és annak 7. jegyzetét.

18. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 2.

Világ proletárjai, egyesüljetek!
A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos
No P50/IV.

Kivonat az 50. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. november 2-i üléséről

A magyarországi eseményekkel kapcsolatos intézkedésekről

A KB jóváhagyja a magyarországi eseményekkel kapcsolatos intézkedések tervét.¹

A KB Titkára

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A lap jobb oldalán kézírással „m. nyet” olvasható.

¹ Vö. a II/12. és a II/14. dokumentumokkal. A tervezet nem szerepel az átadott iratok között.

19. ZORIN KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES FELJEGYZÉSE LEVIKOWSKI LENGYEL NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSÁRÓL, 1956. NOVEMBER 3.

V. A. Zorin
napi feljegyzéseiből

Titkos. 11. példány
1956. november 3.
No 42/VZ.

*Levikowski, Lengyelország szovjetunióbeli nagykövetének fogadása,
1956. november 2.*

Ma 19 órakor fogadtam Levikowskit, és a november 1-jén folytatott megbeszélésünk alkalmával feltett kérdésével kapcsolatban¹ a következőket közöltem vele.

1. Magyarországon, mint ismeretes, a Varsói Szerződés értelmében, továbbá a Magyar Népköztársaság kormányának kérésére tartózkodnak szovjet csapatok, mozgások pedig ezeknek a megállapodásoknak megfelelően történik.

2. A szovjet csapatmozdulatok kérdését Nagy Imre is felvetette a budapesti szovjet nagykövetnek. Nagy tegnap² olyan értelmű választ kapott, hogy a szovjet kormány szovjet–magyar vegyesbizottság felállítását javasolja a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásával kapcsolatos technikai kérdések megtárgyalására.³

Levikowski erre azt mondta, hogy ez nem ad teljesen világos választ a lengyel kormány kérdésére; arra hivatkozva, hogy Nagy Imre a budapesti külföldi diplomaták – többek közt a lengyel nagykövet – előtt bejelentette, hogy újabb szovjet csapatok léptek Magyarország területére, Levikowski kérte, pontosítsuk, megfelel-e a valóságnak ez a bejelentés.

Azt válaszoltam, hogy semmit sem tudok hozzátenni ahhoz, amit az ügyről már közöltem.

A megbeszélés hivatalos részének lezárulta után röviden kicseréltük véleményünket a magyarországi helyzetről. Levikowski a LEMP Központi Bizottságának a lengyel néphez intézett felhívására⁴ utalva azt mondta, hogy Magyarországon a reakció feléledt. Egyetértettem ezzel, és tájékoztattam Levikowskit a „Giornale d'Italia” című olasz lapban megjelent Nagy Imre-interjúról,⁵ amelyben Nagy azt nyilatkozta, hogy Magyarország „a nyugati demokrácia” útján fog haladni és kilép a Varsói Paktumból.

Levikowski kijelentette, hogy ez a Varsói Szerződés önkényes megszegése.

Egyetértettem Levikowski véleményével, és hangot adtam annak a meggyőződésnek, hogy a gazdag forradalmi hagyományokkal rendelkező magyar munkásosztály megbirkózik majd a kialakult helyzettel.

A fogadásnál jelen volt I. I. Jegorov a 4. Európai Osztály első titkára.

V. Zorin [saját kezű aláírás]
A Szovjetunió külügyminiszterének
helyettese

Gépelve: 33 példányban

Kapják a következő elvtársak:

Bulganyin	Svernyik
Vorosilov	Muhitgyinov
Kaganovics	Sepilov
Kiricsenko	Furceva
Malenkov	Brezsnyev
Mikojan	Zsukov
Molotov	Arisztov
Pervuhin	Beljajev
Szaburov	Poszpjelov
Szuszlov	
<i>Hruscsov</i>	

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldalon a szövegen kézírással „*Irtatár*, olvashatatlan aláírás, XI. 5.” Ugyanitt a bal alsó sarokban „SZKP KB 39594” bélyegző. Az utolsó oldalon a nevek közül Hruscsov aláhúzva.

¹ Vö. a II/17. dokumentummal.

² Azaz 1956. november 1-jén, vö. a II/13. dokumentummal.

³ A magyar kormány 1956. november 2-i szóbeli jegyzékében javasolta, hogy a szovjet csapatok kivonását előkészítő vegyes bizottság haladéktalanul kezdje meg munkáját a magyar Országgyűlés épületében. Magyar részről a bizottságba Erdei Ferenc államminisztert, Maléter Pál és Kovács István vezérőrnagyot, valamint Szücs Miklós ezredest jelölték. A bizottság november 3-án délelőtt megkezdte munkáját.

⁴ A Lengyel Egyesült Munkáspárt felhívása a lengyel néphez 1956. november 2-án jelent meg a lengyel napilapokban. A dokumentum szerint Magyarországon a szocializmus védelmét a magyar népnek, nem pedig külső intervenciónak kell megoldania. A felhívás ugyanakkor kiemelte a „reakciós és ellenforradalmi veszélyt”. Lásd Tischler János: Az 1956-os magyar forradalom lengyel forrásairól. In: *Az 1956-os Intézet Évkönyve 1992*. 314. o.

⁵ Lásd Bruno Tedeschi interjúját: *Il Giornale d'Italia*, 1956. november 1.

Felhívás a magyar néphez!

Megalakult a magyar forradalmi munkás és parasztkormány!

A hazánkban ^{október} ~~augusztus~~ 23-án megindult ~~az~~ tömegmozgalom, amelynek nemes célja a Rákosi és társai által elkövetett párt- és népellenes bűnök kijavitása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás védelme volt, a Nagy Imre kormány gyöngesége és a mozgalomba beforakodott ellenforradalmi elemek növekvő befolyása révén veszélybe hozta szocialista vívmányainkat, népi államunkat, munkás-paraszt hatalmunkat, ~~és~~ hazánk létét.

Ez indított bennünket, magyar hazafiakat arra, hogy megalakítsuk a magyar forradalmi munkás-paraszt kormányt.

A kormány összetétele:

Kádár János: miniszterelnök,

dr. Münnich Ferenc: miniszterelnök helyettes, ~~az~~ ^{titkár} a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere.

Horváth Imre: külügyminiszter,

Kossa István: pénzügyminiszter,

Apró Antal: ~~nehézipari~~ ^{ipari} miniszter,

Marosán György: ~~nehézipari~~ ^{ipari} miniszter,

Dögei Imre: földművelésügyi miniszter,

Rónai Sándor: kereskedelem ^{ügye} miniszter,

A többi tárcák ~~betöltetlenül hagytuk azokat az állásokat,~~ ^{maradtak.} ~~hiszen~~ ^{szükség} ~~az~~ ^{hogy} ezeknek ~~szükség~~ ^{van} a népi demokráciánkhoz hű más pártbeli és pártunkivüli képviselők ^{is} ~~hívunk magunkhoz~~ ^{hívunk magunkhoz} akik készek ~~valunk együtt~~ ^{valunk együtt} megvédeni a szocializmus vívmányait.

az ország törvényes rendjének
helyreállítására után

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívásának első két oldala

Az újjonnan megalakult kormány az alábbi felhívással fordul a magyar néphez:

A forradalmi munkás-paraszt kormány felhívása a magyar néphez!

Magyar testvéreik!

Munkások!

Parasztok!

kontonk!
Elvtársak!

✓ Nehéz napokat él át nemzetünk! Veszélyben van a munkások és parasztek hatalma, a szocializmus szent ügye. Veszélyben vannak az elmúlt 12 esztendő ~~ek~~ mindazon vívmányai, melyeket ~~a~~ magyar dolgozók és mindenekelőtt ti magyar munkások a magatok kezével, hősi és önfeláldozó munkával teremtettek meg. Veszélyben vannak ~~népünk gyerekei és özvegyei, a dolgozó parasztek földjei.~~

Az ellenforradalmi ~~erők~~ ^{erők} egyre arcátlanabbak. ~~Be~~ ^{Be} ~~te~~ ^{vetik} ~~szarcukat~~. Kegyetlenül üldözik a demokrácia híveit, ~~és~~ a nyilasok és más vadállatok gyilkolják a becsületes hazafiakat és a mi legjobb elvtársainkat. Tudjuk azt, hogy hazánkban még sok a megoldást kívánó kérdés, ~~és~~ még sok nehézséggel kell küzdenünk! A dolgozók élete még távolról sem olyan, amilyennek kell lennie egy szocializmust építő országban. ~~Be~~ ^{egyelőre} ~~te~~ ^{először} az elmúlt 12 esztendőben elért haladással, ~~akosai~~ ^{hűbűbű} és ~~Cseré~~ ^{székely} ~~székelyek~~ ^{székely} sok nagy hibát követtek el és súlyosan megsértették a törvényességet. Mindezt jogosan tette elégedetlenné a dolgozókat. De a népi mozgalomba bekapcsolódott reakciók ^a nem arra igyekeznek, hogy jóvá tegyék ezeket a súlyos hibákat és törvénysértéseket, nem arra, hogy omeljenek a dolgozók életszínvonalát és harcoljanak népünk jobb jövőjéért!

20. A KÁDÁR-KORMÁNY FELHÍVÁSA, 1956. NOVEMBER 4.

Felhívás a magyar néphez!

Megalakult a magyar forradalmi munkás és parasztkormány!

A hazánkban október 23-án megindult tömegmozgalom, amelynek nemes célja a Rákosi és társai által elkövetett párt- és népellenes bűnök kijavítása, a nemzeti függetlenség és szuverénitás védelme volt, a Nagy Imre kormány gyöngesége és a mozgalomba beburakodott ellenforradalmi elemek növekvő befolyása révén veszélybe hozta szocialista vívmányainkat, népi államunkat, munkás-paraszt hatalmunkat, hazánk létét.

Ez indított bennünket, magyar hazafiakat arra, hogy megalakítsuk a magyar forradalmi munkás-paraszt kormányt.

A kormány összetétele:

Kádár János: miniszterelnök,

dr. Münnich Ferenc: miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere,

Marosán György: államminiszter,

Horváth Imre: külügyminiszter,

Kossa István: pénzügyminiszter,

Apró Antal: iparügyi miniszter,

Dögei Imre: földművelésügyi miniszter,

Rónai Sándor: kereskedelemügyi miniszter.

A többi tárcák egyelőre betöltetlenül maradtak. Ezeket az ország törvényes rendjének helyreállítása után, a népi demokráciánkhoz hű más pártbeli és pártonkívüli képviselőkkel kell betölteni, akik készek megvédeni a szocializmus vívmányait.

Az újonnan megalakult kormány az alábbi felhívással fordul a magyar néphez:

A forradalmi munkás-paraszt kormány felhívása a magyar néphez!

Magyar testvérek!

Munkások!

Parasztok!

Katonák!

Elvtársak!

Nemzetünk nehéz napokat él át. Veszélyben van a munkások és parasztek hatalma, a szocializmus szent ügye. Veszélyben vannak az elmúlt 12 esztendő mindazon vívmányai, amelyeket a magyar dolgozók és mindenekelőtt ti, magyar munkások a magatok kezével, hősi és önfeláldozó munkával teremtettetek meg.

Az ellenforradalmárok egyre arcátlanabbak. Kegyetlenül üldözik a demokrácia híveit, a nyilasok és más vadállatok gyilkolják a becsületes hazafiakat, és a mi legjobb elvtársak-

inkat. Tudjuk azt, hogy hazánkban még sok a megoldást kívánó kérdés, még sok nehézséggel kell küzdenünk! A dolgozók élete még távolról sem olyan, amilyennek kell lennie egy szocializmust építő országban. Az elmúlt 12 esztendőben elért haladással egy időben Rákosi és Gerő klikkje sok súlyos hibát követett el és súlyosan megsértette a tövényességet. Mindez jogosan tette elégedetlenné a dolgozókat.

A reakciók saját önző céljait követik. Kezet emeltek a mi népi demokratikus rendszerünkre. Ez azt jelenti, hogy a gyárat és üzemeket vissza akarják adni a kapitalistáknak, a földet a nagybirtokosoknak. Már el is indították Horthy zsandárait, börtönőreit, az egész átkozott és gyűlöletes elnyomó és kizsákmányoló rendszer képviselőit, hogy a nép nyakára üljenek. Nem szabadságot, jólétet és demokráciát hoztak volna, ha győznek, hanem rabságot, nyomort, munkanéküliséget és kíméletlen úri elnyomást. A reakciók elemek felhasználva népi demokratikus építésünk folyamán elkövetett hibákat, igen sok becsületes dolgozót – különösen az ifjúság nagy részét – tévesztették meg, akik a mozgalomba becsületes, hazafias szándékkal kapcsolódtak be. Ezek a becsületes hazafiak azt akarták, hogy társadalmunk, gazdasági és politikai életünk tovább demokratizálódjék, s ezzel biztosítsák hazánkban a szocializmus alapjainak megszilárdítását. Azért emelték fel szavukat, hogy Magyarország erősödjön és virágozzon, hogy szabad, szuverén állam legyen, amely barátságot tart fenn a többi szocialista országgal. Éppen ezért helytelen és bűnös eljárás, ha valaki vádolja ezeket azért, hogy a mozgalomban részt vettek. Emellett nem szabad szem elől téveszteni, hogy felhasználva Nagy Imre kormányának gyöngeségét, ellenforradalmi erők garázdálkodnak, gyilkolnak és rabolnak az országban és attól lehet félnünk, hogy felülkerekednek.

Mély szomorúsággal és nehéz szívvel látjuk, milyen szörnyű helyzetbe hozták édes hazánkat azok az ellenforradalmi elemek – sőt sokszor jóhiszemű, haladó szellemű emberek is –, akik tudva vagy tudatlanul visszaéltek a demokrácia és a szabadság jelszavával és ezzel utat nyitottak a reakciónak.

Magyarok! Testvérek! Hazafiak! Katonák! Polgárok!

Véget kell vetnünk az ellenforradalmi elemek garázdálkodásának.

Ütött a cselekvés órája! Megvédjük a munkások és parasztek hatalmát, a népi demokrácia vívmányait! Rendet, biztonságot és nyugalmat teremtünk hazánkban!

A nép és hazánk érdeke az, hogy erős kormánya legyen, olyan kormánya, amely alkalmas arra, hogy kivezesse az országot súlyos helyzetéből. Mi ezért alakítottuk meg a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt.

A Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány programja:

1. Nemzeti függetlenségünk és országunk szuverénítésének biztosítása.
2. Népi demokratikus és szocialista rendszerünk megvédése minden támadás ellen. Szocialista vívmányaink védelme és előrehaladásunk biztosítása a szocialista építés útján.
3. A testvérharc megszüntetése, a rend és a belső béke helyreállítása. A kormány nem tűri meg, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben részt vettek.

4. Szoros baráti viszony megteremtése minden szocialista országgal, a teljes egyenjóság, a kölcsönös be nem avatkozás elvei alapján. Ugyanez az elv szabályozza a kölcsönös előnyt biztosító gazdasági és kölcsönös segítségi kapcsolatainkat.

5. Békés együttműködés minden országgal, függetlenül azok társadalmi rendjétől és államformájától.

6. A dolgozók – különösen a munkásosztály – életszínvonalának gyors és jelentékeny emelése. Több lakást a dolgozóknak. Lehetővé kell tenni, hogy a gyárak és intézmények maguk építsenek lakást munkásaik és alkalmazottaik számára.

7. Az öt éves terv módosítása, a gazdasági vezetés módszerének megváltoztatása, figyelembe véve az ország gazdasági adottságait, hogy a lakosság életszínvonala minél gyorsabban emelkedjék.

8. A bürokrácia megszüntetése és a demokrácia széles kifejllesztése a dolgozók érdekében.

9. A legszélesebb demokrácia alapján kell megvalósítani a munkásigazgatást a gyárakban, üzemekben és vállalatoknál.

10. A mezőgazdasági termelés fejlesztése, a kötelező beszolgáltatások megszüntetése, az egyéni dolgozó parasztok megsegítése. A kormány határozottan felszámol minden törvénysértést, melyet a szövetkezeti mozgalom és a tagosítás területén elkövettek.

11. Az eddigi igazgatási szervek és a forradalmi tanácsok demokratikus választásának biztosítása.

12. Támogatja a kisipart és a kiskereskedelmet.

13. A magyar nemzeti kultúra következetes fejlesztése, haladó hagyományaink szellemében.

14. A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány népünk, munkásosztályunk és hazánk érdekében azzal a kéréssel fordult a szovjet hadsereg parancsnokságához: segítsen népünknek a reakció sötét erőinek szétverésében és abban, hogy helyreállíthassuk a rendet és a nyugalmat hazánkban.

15. A magyar kormány a rend s a nyugalom helyreállítása után tárgyalásokat kezd a szovjet kormánnyal és a Varsói Szerződés más résztvevőivel, a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásáról.

Munkások!

Dolgozó parasztok!

Értelmiségiek!

Fiatalok!

Katonák és tisztek!

Csatlakozzatok a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz! Támogassátok népünk igazságos harcát, védjétek meg népi demokratikus rendszerünket. Fegyverezétek le az ellenforradalmi bandákat.

Szervezett munkások!

Álljatok a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mögé!

Haladéktalanul vegyétek fel a munkát!

Dolgozó parasztok!

Védjétek meg a földet, vállalva harcoljatok munkástestvéreitekkel, közös ügyünkért, népi demokratikus rendszerünkért!

Dolgozó és tanuló ifjúság! Ne hagyjátok megfélemlíteni magatokat! Jövőtöket csak a népi demokrácia biztosíthatja, védjétek meg!

Magyar dolgozók!

Jogos gazdasági, politikai és szocialista törekvéseink megvalósításának előfeltétele a népi demokratikus hatalom védelme, a rend helyreállítása, a munka újrafelvétele, a

termelés megindítása. Ezért harcol a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány és erre a harcra hívja fel a magyar haza minden önzetlen fiát.

Dolgozók! Magyar testvérek! Miénk az igazság! Győzni fogunk!

Budapest, 1956. november 4.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZET

Az átadott dokumentumok között mindenféle felzet vagy kísérőlevél nélkül fekszik „a magyar forradalmi munkás és parasztkormány” (ekkor még betű szerint így!) felhívásának magyar nyelvű gépiratos fogalmazványa, helyenként kéziratos javításokkal. Két kézírás volt megkülönböztethető. Az egyik Kádár Jánosé, a másikat egyelőre nem sikerült biztosan azonosítani, de valószínűleg Münnich Ferencé. A javított szöveg – jelentéktelen különbségektől eltekintve – azonos azzal, amely 1956. november 6-án a Szolnokon kiadott *Szabad Nép* első oldalán megjelent, s következő napokban falragaszokon is terjesztették. Mi ezt a szöveget közöljük.

A dokumentumból szinte kétséget kizáróan megállapítható, hogy a „magyar” kormány első felhívását oroszul fogalmazták, oroszból fordították magyarra, s az újdonsült magyar miniszterelnök, illetve helyettese jórészt csak stílris javításokat végeztek rajta – kevés kivételtől eltekintve. A feltehetően Münnich kezétől származó javítások közül nem stílris a „Rákosi és Gerő vezetése” helyére írt „Rákosi és Gerő klikkje” kifejezés, valamint a „Munkások! Dolgozó Parasztok! Értelmiségiek!” megszólítás után beírt „Fiatalok!” szó.

Kádár javításai közül a legfontosabb az, amellyel Marosán Györgyöt a kormánylistában, ahol a gépelt szövegben eredetileg csak a hatodik helyen, könnyűipari miniszterként szerepelt, a harmadik helyre szúrta be, államminiszternek, rögtön a miniszterelnök-helyettes után. Kádár egy másik lényegi javítása, hogy az első mondatban eredetileg szereplő „szeptember 23-án” helyett a helyes dátumot, október 23-át írta be.

Egyébként a fent említett dátumtévesztés már önmagában is csaknem bizonyossá teszi, hogy az eredeti szöveg orosz nyelven íródott, hiszen a forradalmat Budapesten átélt ember 1956. november elején aligha téveszthette volna el az október 23-i dátumot. De erre jó néhány más bizonyíték is van, mivel az ügyetlen, valósággal kontár fordításban számos olyan fordulat szerepel, amelyet magyar ember, ha mégoly műveletlen is, egyszerűen nem ír le. Ilyen például rögtön az első mondat, s különösen az a fordulat, hogy a „tömegmozgalom... veszélybe hozta szocialista vívmányainkat...” Hasonlóan magyarul beszélő ember által elkövehető hiba a 2. oldal egy áthúzott mondatában szereplő „a reakciók nem arra igyekeznek...” Áruklodó a 4. oldalon szereplő „tudva vagy tudatlanul” is (az „akarva vagy akaratlanul”, avagy „tudatosan vagy öntudatlanul” kifejezés helyett). Ugyanilyen az eredeti szövegben szereplő „függetlenül azok *szociális rendjétől* és *igazgatási formájától*”, amelyet ismeretlen kézírással társadalmi rendre és államformára javítottak a végleges szövegben. Ilyen kiáltóan orosz fordulat „a demokrácia széles kifejlesztése” (a program 8. pontjában), továbbá (a 3. pontban), hogy „A kormány nem *tűri meg*, hogy a dolgozókat bármi ürügy *alapján* üldözzék”, vagy a következő megfogalmazás: „Egyidejűleg az elmúlt 12 esztendőben elért haladással...”. A példákat még hosszan lehetne sorolni, de erre aligha van szükség, hiszen a szöveg minősége önmagáért beszél, s az orosz nyelvet, valamint az oroszból magyarra történő fordítások néhány évtizedes gyakorlatát némileg ismerők számára szembeötlő, hogy a „forradalmi munkás és parasztkormány” első deklarációját sebtében fordította oroszból magyarra valaki, akinek nem sok fogalma volt a magyar

nyelvhelyességről és stílusról. Talán nem véletlen, hogy ezt a szöveget Kádárék sem igyekeztek később nagyon terjeszteni, s például az 1956. november 8-tól kezdve újra megjelenő *Népszabadság*-ban már nem is tették közzé.

21. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 4. 12 ÓRA

Szigorúan titkos
12. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 4. 12.00 órai¹ állapotról

Folyó év november 4-én 6 óra 15 perckor² a szovjet csapatok megkezdték hadműveletüket a rend megteremtésére és a népi demokratikus hatalom helyreállítására Magyarországon.

Az előre kidolgozott hadműveleti terv alapján³ csapataink elfoglalták a reakció olyan fő vidéki támaszpontjait, mint Győr, Miskolc, Gyöngyös, Debrecen, valamint Magyarország más megyeszékhelyeit.

A szovjet csapatok a hadművelet folyamán megszállták a hírközlés legfontosabb csomópontjait, így a szolnoki nagy hatósugarú rádióállomást, valamint a fegyver- és lőszerraktárakat és egyéb fontos katonai objektumokat.

A Budapesten harcoló szovjet csapatok a lázadók ellenállásának letörése után elfoglalták a Parlament és az MDP KV épületét, valamint a Parlament körzetében lévő rádióadó-állomást.⁴ Birtokukba vettek három, a város keleti és nyugati részét összekötő Duna-hidat, valamint egy fegyver- és lőszerraktárt.

Nagy Imre ellenforradalmi kormányának minden tagja bűjkál. Felkutatásuk folyamatban van.⁵

Budapesten a lázadók ellenállásának egyetlen jelentős góca van még, a Corvin film-színháznál (a város délkeleti részén). Az e támaszpontot védő lázadóknak megadásra felszólító ultimátumot adtak át. Mivel a lázadók nem voltak hajlandók megadni magukat, csapataink rohamra indultak ellenük.

A magyar csapatok főbb helyőrségeit körülzárták. Sokan közülük komolyabb ellenállás nélkül letették a fegyvert. Csapataink utasítást kaptak arra, hogy helyezték vissza beosztásukba a lázadók által leváltott tiszteket, a helyükbe kinevezetteket pedig tartóztassák le.

Csapataink megszállták a magyar repülőtereket és megbízhatóan lezárták az összes utakat az osztrák–magyar határon, hogy megakadályozzák az ellenséges ügynökök behatolását és a lázadás főkolomposainak szökését.

A csapatok tovább folytatják a kitűzött feladatok végrehajtását, és megtisztítják a lázadóktól Magyarország területét.

1956. november 4.

G. Zsukov

31612. sz.

Hiteles: Ny. Pavlovskij [saját kezű aláírás]
vezérezredes

Kapták:

Ny. A. Bulganyin	K. I. Vorosilov	L. I. Brezsnyev
L. M. Kaganovics	M. G. Pervuhin	T. Sepilov
G. M. Malenkov	M. A. Szuszlo	Ny. M. Szvernyik
V. M. Molotov	J. A. Furceva	A. B. Arisztov
M. Z. Szaburov	Ny. I. Beljajev	P. Ny. Poszpjelov
Ny. Sz. Hruscov		

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 0536., op. 1., p. 5., d 65., ll. 51–52.

JEGYZETEK

Az első oldalon kézírással „3728-s” jelzet látható. Az utolsó oldalon a névsorban szereplő Zsukov és Mikojan nevét tollal kihúzták, Sepilovét aláhúzták.

¹ Magyar idő szerint 10 óra.

² Magyar idő szerint 4 óra 15 perckor.

³ Vö. a II/12., a II/14. és a II/18. dokumentumokkal.

⁴ A Parlament és az MDP KV épületének körzetében nem volt fegyveres ellenállás. A szövegben említett rádióállomás valójában a Parlament épületében működő stúdió volt.

⁵ A kormány (valójában: a kabinet) tagjai közül Nagy Imre és Losonczy Géza a pártvezetés több tagjával és más elvbáritaikkal együtt a jugoszláv követségen menedéket kért. Más kabinetttagok közül a jelentés időpontjában a Parlament épületében tartózkodott Bibó István államminiszter (november 6-ig), Tildy Zoltán (4-én délelőttig). Maléter Pál honvédelmi minisztert 3-án késő éjjel Tökölön tárgyalás közben a KGB letartóztatta. A kormány többi tagja a lakásán tartózkodott. Vö. a II/22. dokumentummal.

22. ANDROPOV JELENTÉSE BUDAPESTRŐL, 1956. NOVEMBER 4.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

**Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
SÜRGŐS**

Azt követően, hogy csapataink bevonultak Budapestre, sikerült kapcsolatot teremteniünk Dobi [István], Rónai [Sándor], Kristóf [István], Pongrácz [Kálmán] és más elvtársakkal. Valamennyien a helyszínen tartózkodtak, amikor csapataink megszállták a Parlament épületét. Dobi és Rónai azt mondták, hogy ők és a többi elvtárs szeretnének azonnal munkához látni, de nem merik ezt megtenni, mert nem tudják, mivel kezdjék, s félnek, hogy hibákat találnak elkövetni. Kádárral, Apróval és Münnichhel nincs kapcsolatunk. A kapcsolathány ma általában erősen érezte hatását barátainknál. A Parlamentbe, a Fővárosi Tanácsba, de még a nagykövetségre is számos jelzés érkezett arról, hogy felkelő

csoportok át akarják adni fegyvereiket, de a nap folyamán azokat tőlük senki nem vette át. Csepeli gyárak és más vállalatok munkásainak képviselői telefonáltak a nagykövetségre és azt kérdezték, hol keressék az új kormány képviselőit, hogy megkapják tőlük a szükséges utasításokat. *Értesüléseink vannak arról, hogy Nagy Imre, Losonczy és Donáth elrejtőztek.*¹ Mivel nincs kapcsolat a magyar elvtársak és a csapataink között, a mai napon lényegében nem került sor a bandavezérek összefogására.² *A helyzetet bonyolítja, hogy a mai egész nap folyamán nem volt normális kapcsolatunk csapataink tököli törzssével. Véleményünk szerint elengedhetetlen lenne, hogy Kádár, Münnich és Apró elvtársak a lehető legsürgősebben Budapestre jöjjenek és kezükbe vegyék a vezetést.*³

56. XI. 4.

Andropov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 059., op. 4., p. 6., d. 5., ll. 23–24.

JEGYZETEK

A kiemelések az eredetiben ceruzával tett aláhúzásokat jelzik.

¹ Nagy Imre, Losonczy Géza és Donáth Ferenc, politikai barátaikkal és közvetlen hozzátartozóikkal együtt (összesen 43 személy) kora reggel a jugoszláv követség épületében (néhányan az egyik követségi tisztviselő lakásán) kaptak politikai menedéket. Behívásukat – Hruscsov és Tito november 2-i megállapodása alapján – a jugoszláv diplomaták kezdeményezték. Vö. a II/21. és a III/1. dokumentummal.

² Itt bizonyára a fegyveres csoportok vezetőire utal.

³ Kádárék – Moszkvából visszatérőben – november 4-én már valószínűleg Szolnokon tartózkodtak, bár egyes adatok (például Kovács István 1957. január 10-i levelének egy utalása, vö. a III/14. dokumentummal) szerint még szovjet területen voltak ezen a napon, legalábbis annak első felében. Budapestre csak november 7-én érkeztek. Lásd a II/28. dokumentumot.

23. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 4. 21 ÓRA

Külön dosszié
Szigorúan titkos
1. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 4. 21.00 órai¹ állapot szerint

November 4-én, a nap folyamán a szovjet csapatok Magyarországon tovább folytatták a települések megtisztítását a lázadók itt-ott még ellenállást tanúsító elszigetelt csoportjaitól.

Budapesten csapataink teljes egészében elfoglalták a legfontosabb kormányépületeket, és a lázadók ellenállását lényegében megtörték. A városban az ellenállásnak két góca maradt; a Corvin filmszínház és Buda nyugati részén a Moszkva tér.

A filmszínházban, amely a szomszédos épületekkel együtt egy egész tömböt foglal el, tankokkal és tüzéséggel megerősített jelentős létszámú felkelő csoport összpontosult.

A csapatok feladata most a szükséges átcsoportosítás végrehajtása, és az ellenállás még meglévő budapesti gócinak teljes felszámolása.

A csapataink által elfoglalt összes helységben katonai igazgatást vezettünk be.

Folyik a lefegyverzett lázadók és magyar katonai alakulatok személyi állományának, valamint a lefoglalt fegyverzetnek és lőszernek a számbavétele.

1956. november 4.

G. Zsukov [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A lap alján kézzel írott „31613. sz.” és „SZKP KB 3955” bélyegző látható.

¹ Magyar idő szerint 19 óra.

24. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 5. 9 ÓRA

**Külön dosszié
Szigorúan titkos
1. példány**

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 5. 9.00 órai állapot¹ szerint

A november 5-re virradó éjszaka a magyarországi szovjet csapatok az elfoglalt városokban helyreállították a rendet, s tovább folytatták a magyar katonai alakulatok, s a lázadó osztagok lefegyverzését.

November 5-én reggelre lefegyverezték két lövészhadtest törzsegységeit és parancsnokságát, öt lövészadosztály, két gépesített hadosztály és öt légvédelmi-tüzér hadosztály egységeit, valamint két önálló harcokcsizó ezredet, három önálló páncéltörő ezredet és katonai kiképző intézményeket. A fegyverzetet őrizet alá helyezték, számbavételük folyamatban van.

Csapataink az egész magyar légiert ellenőrzésük alá vonták.

Budapesten a lázadók és az oldalukra átállt egyes magyar katonai egységek továbbra is elkeseredett ellenállást fejtenek ki a Corvin filmszínháznál, a Moszkva téren és a BM épületében. A város néhány kerületében kisebb lázadó csoportok, amelyek egyes épületekbe vették be magukat, éjszaka tűz alatt tartották az utcákat, és megnehezítették a városban harcoló egységeink kapcsolattartását.

A csapatok folytatják a budapesti ellenállás gócinak felszámolását.

1956. november 5.

G. Zsukov [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A bal alsó sarokban kézírással a következő olvasható: „*Jelentve. Irattár »OP« [külön dosszié]. Olvashatatlan aláírás*”. Ugyancsak kézzel: „31614”. A lap alján „SZKP KB 4066” bélyegző.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

25. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 5. 21 ÓRA

**Külön dosszié
Szigorúan titkos
1. példány**

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 5. 21.00 órai¹ állapot szerint

November 5-én a szovjet csapatok Magyarországon folytatták kiszabott feladatuk teljesítését: a rend helyreállítását az országban.

Budapesten egységeink harci cselekményeket hajtottak végre az ellenállás beszüntetését megtagadó lázadó csoportok megsemmisítésére.

15 órakor² a Corvin filmszínháznál folytatott kétórás tüzérségi előkészítés után megindult a roham a támaszpont ellen. Egyidejűleg csapataink a Moszkva tér körzetében is támadást intéztek a lázadók ellen.

A lázadók ellenállását ezekben a körzetekben lényegében megtörtük. A Corvin filmszínház épülete ég. Folytatódnak a harcok, amelyek célja a még visszamaradt, a filmszínház épületének pincéibe befészkelődött csoportok felszámolása.

A harcokban sok lázadót semmisítettek meg és mintegy 70 főt fogtak el. A foglyok közt van Kovács István, a lázadás egyik jelentős katonai vezetője.³

A csapatok folytatják a város megtisztítását a lázadóktól.

1956. november 5.

G. Zsukov

31615. sz.

Hiteles: Ny. Pavlovskij vezérezredes [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A lap alján „SZKP KB 3977” bélyegző látható.

¹ Magyar idő szerint 19 óra.

² Magyar idő szerint 13 órakor.

³ Feltehetően Kovács István vezérőrnagyról, a magyar honvédség vezérkari főnökéről van szó, akit a szovjet csapatkivonásról tárgyaló vegyes bizottság magyar delegációjának tagjaként tárgyalás közben tartóztattak le a tököli szovjet parancsnokságon, 1956. november 3-án késő éjjel.

26. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 6. 9 ÓRA

Szigorúan titkos
11. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 6. 9.00 órai¹ állapot szerint

A november 6-ra virradó éjjel csapataink Budapesten folytatták kiszabott feladatuk teljesítését: a rend helyreállítását a városban. 4 órára² teljes egészében elfoglalták a lázadók támaszpontjait a Moszkva tér, a Corvin filmszínház és az ettől délre fekvő laktanyák³ körzetében.

Horthy egykori palotája⁴ körzetében mintegy 1500 főnyi lázadó csoportot zártak körül.

A Pécestől északra és délre fekvő erdőkben csapataink több mint 2000-es összlétszámú lázadó osztagokat zúztak szét.⁵ A Pécestől nyugatra fekvő uránércbányákat csapataink őrizetük alá vették.

Egy lázadó kihallgatásának eredményeképpen (kilétének tisztázása folyamatban van) olyan információk birtokába jutottunk, hogy az egész lázadás legfőbb vezetője állítólag Király Béla, volt horthysta tábornok, aki a lázadók hadműveleteit irányítja. A Magyar Néphadseregben Király 1952-ig egy katonai akadémia parancsnoka volt.⁶

Budapesten szovjet városparancsnokságot állítottunk fel. Ideiglenesen Grebennyik tábornok, Szerov elvtárs helyettese lett a városparancsnok.

A csapatoknak azt a feladatot adtuk, hogy november 6-án fejezzék be Budapest megtisztítását a lázadóktól és állítsák helyre a rendet a városban.

1956.november 6.

G. Zsukov

31616. sz.

Hiteles: Ny. Pavlovskij vezérezredes [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 0536., op. 1., p. 5., d. 65., l. 60.

JEGYZETEK

A lap alján kézzírással „3871-zs 56. XI. 13.” olvasható.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

² Magyar idő szerint hajnali 2 óra.

³ A Corvin filmszínháztól délre kifejezés valószínűleg az Üllői úton lévő katonai oktatási intézményeket (Katonai Műszaki Főiskola) jelenti; ellenállást azonban nem ezek, hanem a IX–XIX. kerületi felkelő csoportok fejtettek ki.

⁴ A Budavári Palotáról – valószínűleg inkább: az egész Várnegyedről – van szó.

⁵ A Pécs környéki felkelők (mecseki „láthatatlanok”) a jelentést követő napokban is jelentős ellenállást fejtettek ki.

⁶ Király Béla vezérőrnagy 1950–1951-ben volt a Hadiakadémia parancsnoka. 1951–1956 között koholt vádak alapján életfogytiglanra ítélve börtönben volt. 1956. október 30-tól a Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnöke, a Nemzetőrség főparancsnoka.

27. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 6. 21 ÓRA

Szigorúan titkos
11. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 6. 21.00 órai¹ állapot szerint

November 6-án Budapesten harcoló egységeink folytatták a lázadók ellenállási gócének felszámolását Horthy egykori palotája környékén, s tovább folyt más kisebb gócok felszámolása is.

A Corvin filmszínház körzetében mintegy 500 lázadót fogtak el. Foglyul ejtették Kopácsit, a lázadás egyik vezetőjét, aki azt vallotta, hogy ő volt az ország „forradalmi” bizottságának helyettes elnöke, és hogy Budapesten állítólag 20 parancsnokságot hoztak létre a lázadás irányítására.²

Vidéken több helyen bukkantak fel fegyveres lázadó csoportok, amelyek Budapestről szöktek meg, az erdőkben rejtőzködnek és akcióikban bandita eszközökhöz folyamodnak.

A csapatok folytatják kitűzött feladataik végrehajtását.

1956. november 6.

G. Zsukov

31618. sz.

Hiteles: Ny. Pavlovszkij vezérezredes [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériumának Levéltára, f. 536., op. 1., p. 5., d. 65., l. 63.

JEGYZETEK

¹ Magyar idő szerint 19 óra.

² Kopácsi Sándor a Forradalmi Karhatalmi Bizottság helyettes vezetője volt; az említett parancsnokságok valószínűleg a kerületi nemzetőr-parancsnokságokat jelentik. Kopácsit valójában november 5-én, a jugoszláv követségre menet fogták el az Andrássy úton.

28. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 7. 9 ÓRA

Külön dosszié
4060
Szigorúan titkos
1. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 7. 9.00 órai¹ állapot szerint

A szovjet csapatok a november 7-ére virradó éjszaka folytatták a kisebb lázadó csoportok megsemmisítését Budapesten.

A város nyugati részén, Horthy egykori palotája környékén csapataink folytatták harcukat az ellenállás góc megsemmisítéséért.

Budapesten az éjszaka folyamán a lázadók erőinek átcsoportosítása volt észlelhető. Kisebb csoportok megkíséreltek nyugati irányban kijutni a városból. Egyidejűleg nagy ellenállási gócot derítettek fel a Városi Színház körzetében, a színháztól keletre elterülő parkban, valamint az ezekkel szomszédos negyedekben.²

Magyarország területén az éjszaka nyugodtan telt el. Csapataink intézkedéseket tettek a lázadó csoportok és egyes magyar katonai alegységek felderítésére és lefegyverzésére.

A Magyar Népköztársaság kormánya elhagyta Szolnokot és november 7-én 6 óra 10 perckor³ megérkezett Budapestre.

A csapatok folytatják a kitűzött feladatok végrehajtását.

1956. november 7.

G. Zsukov

31619. sz.

Hiteles: Grizlov altábornagy [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A bal alsó sarokban kézírással a következő olvasható: „Hruscsov elvtárs látta. Irattár 56. XI. 9. Olvashatatlan aláírás”.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

² A Városi Színház a mai Erkel Színház. A körzetben elterülő park jelentheti a Köztársaság teret, de esetleg tágabban a Baross tér–Városliget térségét, ahol a VII. kerületben számos fegyveres felkelőcsoport működött.

³ Magyar idő szerint 4 óra 10 perckor.

29. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 8. 9 ÓRA

Külön dosszié
Szigorúan titkos
1. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 8. 9.00 órai¹ állapot szerint

Budapesten a harcok eredményeképpen november 7-e folyamán a lázadók ellenállását mindenütt lényegében megtörték. Csapataink folytatják azoknak a kis csoportoknak az elfogását és lefegyverzését, amelyek megpróbálnak továbbra is feszült helyzetet fenntartani a városban.

Dunapentelén,² Budapesttől 50 km-re megtörték egy velünk szemben ellenséges magyar légvédelmi tüzérezred és az ezreddel együttműködő lázadó csoportok ellenállását.

A csapatok folytatják a kitűzött feladatok végrehajtását, és készülnek a katonai közgazgatási szolgálat ellátására Budapesten.

1956. november 8.

G. Zsukov

31621. sz.

Hiteles: Ny. Pavlovszkij vezérezredes [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A bal alsó sarokban „SZKP KB 4061” bélyegző látható.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

² Korábban Sztálinváros; ma Dunaújváros.

30. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 9. 9 ÓRA

Külön dosszié
4062
Szigorúan titkos
1. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 9. 9.00 órai¹ állapot szerint

November 8-án csapataink Budapesten a rend helyreállításában tevékenykedtek, az ország egyes területein erdőket fésültek át, kisebb elszigetelt felkelő csoportokat fogtak el és fegyvereztek le, fegyvereket gyűjtöttek be a helyi lakosságtól.

Budapesten kerületi katonai parancsnokságokat állítottak fel.

Az országban az élet fokozatosan visszatér rendes medrébe, több vállalat, kórház és főiskola megkezdte működését, megindult a városi közlekedés. Kibontakozóban van a helyi hatalmi szervek tevékenysége.

Előzetes adatok szerint a szovjet csapatok vesztesége október 24. és november 6. között 377 halott és 881 sebesült.² A tisztek száma az elesettek között 37, a sebesültek között pedig 74.

Csapataink mintegy 35 000 magyart fegyvereztek le.³ Nagy mennyiségű lőfegyvert, harci technikát és lőszeret zsákmányoltak a harci cselekmények során, illetve vettek ellenőrzésük alá a lefegyverzés nyomán, ezek számbavétele folyamatban van.

1956. november 9.

G. Zsukov [saját kezű aláírás]

31622. sz.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A bal alsó sarokban kézírással a következő olvasható: „Hruscsov elvtárs látta. Irattár 56. XI. 10. Olvashatatlan aláírás”. Ugyanott bélyegző: „SZKP KB 4062”.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

² A szovjet csapatok magyarországi veszteségeiről Valerij Muszatov a *Novoje Vremja* 1991. 49. számában a következő adatokat közölte: 669 halott, 1450 sebesült, 51 eltűnt.

³ A szám csak kisebb részben vonatkozik harcoló felkelőkre. Túlnyomórészt a magyar hadsereg egységeiről van szó, akik ugyan ellenállást nem tanúsítottak, de a szovjetek azért lefegyverezték őket.

31. ZSUKOV JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGI HELYZETRŐL, 1956. NOVEMBER 10. 9 ÓRA

Külön dosszié

4063

Szigorúan titkos

1. példány

Magyarországi helyzetjelentés az 1956. november 10. 9.00 órai¹ állapot szerint

November 9-én csapataink folytatták a kisebb felkelő csoportok felszámolását, lefegyverezték a magyar hadsereg volt katonáit, valamint fegyvereket gyűjtöttek be a helyi lakosságtól.

Makacs ellenállást fejtett ki egy felkelő csoport Budapest külvárosában, Csepel északi részén. Ebben a körzetben három harcokcsinkat lőtték ki és gyújtották fel.²

A politikai helyzet az országban tovább javul. Egyes helyeken azonban az ellenséges elemek még mindig igyekeznek megakadályozni a rend helyreállítását és az élet normalizálását az országban.

Továbbra is bonyolult a helyzet Budapesten, ahol a lakosság hiányt szenved élelmiszerekben és tüzelőanyagban.

Kádár János kormánya a szovjet alakulatok parancsnokságával közösen intézkedéseket tesz Budapest lakosságának élelmiszerral való ellátására.

1956. november 10.

G. Zsukov [saját kezű aláírás]

31623. sz.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A bal alsó sarokban kézírással a következő olvasható: „Hruscsov elvtársnak jelentve. Irrattár 56. XI. 10. Olvashatatlan aláírás”. Ugyanott bélyegző: „SZKP KB 4063”.

¹ Magyar idő szerint 7 óra.

² Csepel fegyveres ellenállását csak másnap, november 11-én számolták fel a szovjet csapatok.

**III. FORRADALOM UTÁN –
A NAGY IMRE-ÜGY**

1. SZOVJET–JUGOSZLÁV ÜZENETVÁLTÁS A NAGY IMRE-CSOPORT KÉRDÉSÉRŐL, 1956. NOVEMBER 4.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. NOVEMBER 4.

Világ proletárjai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos
No P51/IV.

Ponomarjov elvtársnak

Andropov és Kuusinen elvtársaknak

Kivonat az 51. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1956. november 4-i üléséről

Firjubin elvtárs távirata Belgrádból, 1956. november 4-én

A KB jóváhagyja a Szovjetunió belgrádi nagykövetéhez Nagy Imre és csoportja kérdéséről küldendő távirat mellékelt tervezetét.

A KB Titkár

B. TÁVIRAT A BELGRÁDI SZOVJET NAGYKÖVETNEK, 1956. NOVEMBER 4.

Az 51. sz. jegyzőkönyv IV. pontjához
Szigorúan titkos
Soron kívül

*A Szovjet Nagykövetnek
Belgrád*

Közölje Kardelj elvtárrsal, hogy az SZKP Központi Bizottsága megtárgyalta ezt a kérdést. A KB véleménye a következő:

Amikor elvtársaink és az Önök találkozásakor célszerűnek tartottuk, hogy Nagy Imre nyilvánosan nyilatkozzék, ő még miniszterelnök volt, és nyilatkozata megkönnyíthette volna az ellenforradalom leverését.¹

Véleményünk szerint Nagy Imrétől most semmiféle nyilatkozatra nincs szükség.

A jugoszláv követséget illetően utasítást adtunk csapatainknak, hogy legyen gondjuk a követségre.

Ami Nagy Imrének és csoportjának a követségen való további tartózkodását illeti, nemcsak a reakció, hanem a forradalmi elemek részéről is történhetnek ellenük erőszakos cselekmények. Tekintettel erre, valamint arra, hogy a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a jelen pillanatban nem rendelkezik biztonsági szervekkel, célszerű lenne Nagyot és csoportját a szovjet csapatokra bízni, azok majd átadják őket a Szolnokon tartózkodó Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánynak.²

SZÁMJELTÁVIRAT

A KB Eln. 51. sz. jkv-e, IV. pont
Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Érkezett Belgrádból

Kardelj közölte, hogy a november 4-re virradó éjjel, a Hruscsov elvtárrsal történt megállapodásnak megfelelően, összekötetésbe lépett Nagy Imrével.

Nagy Imre, Szántó Zoltán és még 11 magyar kommunista³ jelenleg a budapesti jugoszláv követségen van. Még nem tudni, mondotta Kardelj, tett-e Nagy Imre a budapesti kormány nevében egy utolsó nyilatkozatot.⁴ Ha tett ilyen nyilatkozatot, akkor ők, mármint a jugoszlávok, megpróbálják rávenni Nagyot, jelentse ki, hogy ez a reakció nyomására történt. Arról is meg akarnak állapodni Nagy Imrével, hogy tegyen olyan nyilatkozatot, miszerint támogatja a Kádár vezette szolnoki kormányt.⁵

Kardelj szerint egy ilyen nyilatkozat megkönnyítené a magyar kérdésnek a Biztonsági Tanácsban sorra kerülő tárgyalását és a Kádár-kormánynak törvényes kormányként való elismerését. Tito megbízta Kardelj, kérje ki az SZKP és a szovjet kormány tanácsát arra nézve, folytassanak-e továbbra is tárgyalásokat Nagy Imrével. Tito arra is kéri a szovjet kormányt, mondja meg a Kádár-kormánynak, hogy ne alkalmazzon megtorlásokat azok ellen a kommunisták ellen, akik a legutóbbi magyarországi események idején nem helyezkedtek rögtön a helyes álláspontra.

Kardelj elmondása szerint Tito ezen kívül arra kéri a szovjet kormányt, tegyen intézkedéseket annak érdekében, hogy megvédjék a jugoszláv követséget az esetleges támadásoktól, különösen abban az esetben, ha a reakció megtudja, hogy a követségen tartózkodó Nagy Imre támogatja a Kádár-kormányt.

56. XI. 4.

Ny. Firjubin

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A C. dokumentum kiemelései az eredetin ceruzával végzett aláhúzások; az utolsó bekezdés bal margóján függőleges ceruzavonás látható.

¹ Tito 1956. november 2-áról 3-ára virradóan Brioni-szigetén abban állapodott meg Hruscsovvval, hogy segít eltávolítani az útból – mind fizikai, mind politikai értelemben – Nagy Imrét és kormányát. Ezért ajánlották fel a jugoszlávok – Szántó Zoltán közvetítésével – a menedékjogot Nagy Imrének és híveinek, s ezért igyekeztek őket lemondó nyilatkozat megtételére is rábírn.

² A mondat arra vall, hogy a szovjet vezetés már ekkor a feláldozandó bűnbak szerepét szánta Nagy Imrének.

³ Lukács György, Vas Zoltán, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Ujhelyi Szilárd, Haraszi Sándor, Szilágyi József, Vásárhelyi Miklós, Tánczos Gábor, Jánosi Ferenc, Rajk Lászlóné.

⁴ Nagy Imre 1956. november 4-én hajnalban még bejelentette a rádióban a szovjet támadás hírért.

⁵ A követségen tartózkodó Nagy Imrét többször is felszólították, tegyen lemondó és a Kádár-kormányt támogató nyilatkozatot. Nagy Imre az MSZMP csonka (Kádár és Kopácsi nélküli) Intéző Bizottsága elé terjesztette a kérdést, s ez nemleges döntést hozott.

2. DÖNTÉS A MAGYARORSZÁGNAK NYÚJTANDÓ SZOVJET SEGÉLYSZÁLLÍTMÁNYOKRÓL, 1956. NOVEMBER 5.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. NOVEMBER 5.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No. P 52/5.

Bulganyin, Kabanov, Kovrigina, Bescsev és Korobov elvtársaknak

Kivonat az 52. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1956. november 5-i üléséről

Sürgős áruszállítás a Magyar Népköztársaságba

A KB Elnöksége jóváhagyja a Szovjetunió Minisztertanácsának mellékelt határozattervezetét a fenti kérdésről.

A KB Titkár

B. A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA HATÁROZATA (TERVEZET)

Az 52. sz. jegyzőkönyv 5. pontjához

Szigorúan titkos

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSÁNAK HATÁROZATA

1956. november "..."

Moszkva, Kreml

Sürgős áruszállítás a Magyar Népköztársaságba

A Szovjetunió Minisztertanácsa a következő határozatot hozza:

1. A magyar dolgozóknak nyújtandó testvéri segítség keretében a Külkereskedelmi Minisztérium egy héten belül az alábbi árukat köteles ellenszolgáltatás nélkül a Magyar Népköztársaságba szállítani:

50 ezer tonna gabonát és lisztet,

3 ezer tonna húst,

2 ezer tonna vaját és zsiradékot,

3 millió doboz tejkonzervet,

5 ezer tonna cukrot,

10 ezer tonna cementet,
10 ezer köbméter faárut,
5 ezer köbméter rönkfát,
300 ezer négyzetméter ablaküveget,
1 ezer tonna tetőfedő lemezt,
3 ezer tonna hengerelt vasárut.

A Külkereskedelmi Minisztérium írásbeli megrendelésére a fent felsorolt áruk Magyar Népköztársaságba való sürgős szállítását a következő minisztériumok kötelesek biztosítani: a Szovjetunió Sütőipari Termékeinek Minisztériuma, a Szovjetunió Hús- és Tejipari Termékeinek Minisztériuma, a Szovjetunió Belkereskedelmi Minisztériuma, a Szovjetunió Építőanyagipari Minisztériuma, a Szovjetunió Faipari Minisztériuma, a Szovjetunió Vaskohászati Minisztériuma, a Szovjetunió Élelmiszeripari Minisztériuma.

A Szovjetunió Állami Gazdasági Bizottsága 24 órán belül jelölje meg a szállító minisztériumok számára a felsorolt áruk beszerzési forrásait.

2. Az ipari termelés újraindítására, valamint az ipari berendezések és a lakásállomány helyreállítására a Külkereskedelmi Minisztérium köteles határidő előtt, 25 napon belül leszállítani a Magyar Népköztársaságnak az 1956. évi tervben előirányzott félkész árukat, nyersanyagokat, fűtőanyagokat és más árukat; két hónapos határidőn belül pedig az 1957. év első negyedévére előirányzott árukat.

3. A szállító minisztériumok – különleges feladatként – kötelesek biztosítani, hogy elinduljanak Magyarországra az alábbi rakományok:

a) 25 napon belül, a Külkereskedelmi Minisztérium írásbeli megrendelésére az 1956. évi tervben előirányzott, de a f. évben Magyarországnak még le nem szállított félkész áruk, nyersanyagok, fűtőanyagok és egyéb áruk;

b) két hónapon belül, a Külkereskedelmi Minisztérium írásbeli megrendelésére, az 1957. évi terv terhére, előszállításként az 1957. évi első negyedévi előirányzatnak megfelelő mennyiségű félkész áru, nyersanyag, fűtőanyag és más áru; a Szovjetunió Állami Gazdasági Bizottsága pedig 24 órán belül jelölje meg a szállító minisztériumok számára a megnevezett áruk beszerzési forrásait.

4. A Közlekedési Minisztérium (Bescsev elvtárs) köteles soron kívül vagonokat biztosítani – a szállító minisztériumok igénylése szerint – a jelen határozat 1., 2. és 3. pontjában felsorolt áruk szállítására, továbbá diszpécserszolgálatot szervezni a szállítmányok haladása útjának ellenőrzésére és a vagonok magyar területre juttatására.

5. A Tengerhajózási Minisztérium köteles a Külkereskedelmi Minisztérium igénylése szerint biztosítani a szállítmányok soron kívüli berakodását és hajókon történő elszállítását Magyarországra.

6. A Szovjetunió Egészségügyi Minisztériuma a Külkereskedelmi Minisztériummal és a Szovjetunió Minisztertanácsa alá tartozó Polgári Légiközlekedés Főigazgatóságával együtt köteles három napon belül megállapítani – a magyar kormány képviselőivel egyeztetve –, milyen gyógyszerekre van szüksége Magyarországnak, és ezeket ellenszolgáltatás nélkül rendeltetési helyükre juttatni.

Ny. Bulganyin

A Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke

M. Szmirtyukov

A Szovjetunió Minisztertanácsa Hivatalának helyettes vezetője

**A KB Elnöksége 52. sz. jegyzőkönyvének 5. pontja
Szétküldve szavazásra az SZKP KB Elnöksége tagjainak**

Bulganyin, Malenkov
Hruscsov elvtárs
igennel szavaznak

Az SZKP Központi Bizottságának

Előterjesztem a Szovjetunió Minisztertanácsának határozattervezetét* és a Magyar Népköztársaságnak nyújtandó sürgős segítségről kiadandó sajtóközlemény tervezetét.

Mikojan elvtárs közlése szerint ma megérkezik hozzánk a magyar kormány hasonló tartalmú felhívása.

A tervezet kb. 44 millió devizarubel összegben irányozza elő élelmiszerek és építőanyagok ellenszolgáltatás nélküli szállítását.

Ezen kívül még előírja az 1956. évi terv szerinti áruk határidő előtti, 25 napon belül történő szállítását, továbbá az 1957 első negyedévére előírányzott áruk határidő előtti szállítását, két hónapon belül.

A miniszterek utasítást kaptak, hogy rendelkezzenek az áruk berakodásának megkezdéséről még a határozat közzététele előtt.

1956. november 5.

Ny. Bulganyin

*Lásd az 52. sz. jkv. 5. pontját.

D. KÁDÁR JÁNOS FELHÍVÁSA, 1956. NOVEMBER 5.

A KB Elnöksége 52. sz. jkv-e 5. pontja

Felhívás a testvéri szocialista országok kormányaihoz¹

Elvtársak! Hazánk és népünk súlyos eseményeket élt át. Most mérjük a végső csapásokat a népi demokratikus rendszerünk, szocialista vívmányaink megsemmisítésére törő ellenforradalmi erőkre. Jelenlegi fő gondunk a békés, normális életre való visszatérés és a sebek begyógyítása.

Hogy ezt mielőbb elérhessük, kérjük testvéri segítségüket. Különösen hiányt látunk élelmiszerekben, fűtőanyagban, építőanyagban és gyógyszerekben.

Meggyőződésünk, hogy kérésünk a velünk közös eszmékért, a szocializmusért küzdő országok népeinél és kormányainál meghallgatásra talál.

Budapest, 1956. november 5.

Kádár János
a magyar forradalmi munkás-
paraszt kormány miniszterelnöke

Közzétéve 1956. XI. 6-án

Kádár Jánosnak, A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány miniszterelnökének²

Tisztelt Miniszterelnök Elvtárs!

A szovjet kormány megvizsgálta az Önök felhívását és elhatározta, hogy ellenszolgáltatás nélküli testvéri segítséget nyújt a magyar dolgozóknak, és azonnal a következő árukat küldi Magyarországra:

50 ezer tonna gabonát és lisztet,
3 ezer tonna húst,
2 ezer tonna vaját és zsiradékot,
3 millió doboz tejkonzervet,
5 ezer tonna cukrot,
10 ezer tonna cementet,
10 ezer köbméter faárut,
5 ezer köbméter rönkfát,
300 ezer négyzetméter ablaküveget,³
1 ezer tonna tetőfedő lemezt,
2 ezer tonna hengerelt vasárut.

A fenti árukon kívül, hogy a munka folytonosságát biztosítani lehessen Magyarországon mind az iparban, mind a népgazdaság egyéb ágaiban, a szovjet kormány kötelezte a Szovjetunió Külkereskedelmi Minisztériumát, hogy haladéktalanul szállítsa le azokat a nyersanyagokat, félkész árukat, fűtőanyagokat és más olyan árukat, amelyek szállítása a kereskedelmi szerződések szerint 1956 negyedik negyedévében esedékes, valamint azokat az árukat is, amelyek az 1957. év első negyedévében esedékesek.

Utasították a Szovjetunió Egészségügyi Minisztériumát, hogy haladéktalanul, ellenszolgáltatás nélkül küldjön a Magyar Népköztársaságnak olyan gyógyszereket, amelyekre a lakosságnak szüksége van.

Elvtársi üdvözzel:

Ny. Bulganyin

A Szovjetunió Minisztertanácsának Elnöke

Moszkva, Kreml

1956. november 5.

Közzétéve: 1956. XI. 6.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű dokumentum alján kézírással: „hat. l. 1464. sz. 56. XI. 5.” A C. jelű dokumentum első mondatához fűzött, *-gal jelölt jegyzet kézírással a lap alján látható.

¹ A levelet közölte a szolnoki *Szabad Nép* és a *Pravda* 1956. november 6-i száma.

² A levelet közölte a *Pravda* 1956. november 6-i, a szolnoki *Szabad Nép* 1956. november 6-i és a *Népszabadság* 1956. november 8-i száma.

³ A publikált magyar szövegben tévesen 30 ezer négyzetméter szerepelt.

3. SEPILOV FELJEGYZÉSE MIĆUNOVIĆ MOSZKVAI JUGOSZLÁV NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSÁRÓL, 1956. NOVEMBER 7.

D. T. Sepilov
napi feljegyzéseiből

Titkos. 11. példány
1956. november 7.

Mićunovićsal, Jugoszlávia moszkvai nagykövetével folytatott megbeszélésről

14.10-kor fogadtam Mićunovićot, Jugoszlávia moszkvai nagykövetét. Elmondtam neki, hogy jelentést kaptam a Koča Popović külügyminiszter és Firjubin szovjet nagykövet között lefolyt megbeszélésről, amelynek során Koča Popović kifejtette, hogy november 6-án (budapesti idő szerint) 12 óra 45 perckor egy, a jugoszláv követség épületénél álló harcokosi ágyútűzet nyitott. A tűz irányát nem tudták meghatározni, de a jugoszláv követség épületének minden ablaka betört, megsérültek az ablakkeretek, s az eset pánikot keltett a követségen tartózkodók körében.¹

Megmondtam Mićunovićnak, hogy épp az imént beszéltem a budapesti szovjet katonai alakulatok parancsnokságával, és meghagytam nekik, hogy alaposan vizsgálják ki, valós-e ez a tény. Ez meg fog történni, és a vizsgálat eredményét közölni fogjuk a nagykövettel. A budapesti szovjet katonai alakulatok parancsnokságának határozott előzetes véleménye szerint azonban ilyen incidensre nem kerülhetett sor, mivel a jugoszláv követség körzetében teljes a nyugalom, s így aligha tette szükségessé bármi is, hogy a követség környékén elhelyezkedő harcokosik tüzeljenek. Mindazonáltal még egyszer megerősítettem, hogy a Koča Popović által a nagykövetünk tudomására hozott epizód valós vagy kitalált voltát kideríteni hivatott vizsgálat eredményét utólag közölni fogjuk.

Ezzel kapcsolatban elmondtam Mićunovićnak, hogy Soldatić, Jugoszlávia budapesti tanácsosa² f. év november 5-én azzal a kéréssel fordult Andropov elvtárshoz, a Szovjetunió budapesti nagykövetéhez, hogy távolítsák el a követség épületének közeléből az ott elhelyezkedett szovjet katonai egységet, mivel az egység jelenlétét a jugoszláv követség környékén jelenleg semmi sem teszi szükségessé.

Azt mondtam Mićunovićnak, hogy a budapesti szovjet katonai parancsnokság a maga részéről lehetségesnek tartja a jugoszláv követség e kérésének teljesítését, azaz a követség mellett elhelyezett szovjet katonai egység visszavonását.

Azt is megmondtam Mićunovićnak, hogy csak megdöbbenést válthat ki belőlünk Koča Popovićnak azon nyilatkozata, mely szerint „a jugoszláv közvélemény mélységesen fel van háborodva”. Ha már érzelmekről esik szó, akkor a mi lakosságunkat, akárcsak minden magyar hazafit, sokkal inkább az háborítja fel, hogy az olyan bukott elfajzottak, az ellenforradalom olyan szekértolói, mint Nagy Imre és társai, akiknek tudtával Budapest

utcáin forradalmár és kommunista munkásokat akasztottak, vereségük után a jugoszláv nagykövetségen találtak menedéket.

Mićunović azt mondta, hogy csak most olvasta Hruscsov elvtárs november 6-i, Tito, Kardelj és Ranković elvtársaknak küldött levelét.³ A levél egészéről hivatalosan nem tud nyilatkozni, de személyes véleménye szerint a levél tartalma és következtetései ellentétesek a Tito elvtárs és Hruscsov, valamint Malenkov elvtárs között legutóbbi brioni látogatásuk idején létrejött megállapodással.⁴

Mićunović azt is kijelentette, hogy egyetért velem abban az értékelésben, miszerint Nagy Imre és kormánya megtisztította az utat az ellenforradalom előtt. De Nagy Imrével együtt sokan mások is ott vannak, köztük becsületes kommunisták. A brioni tárgyalásokon a felek egyetértettek abban, hogy Nagy Imre és a többiek megkönnyíthetik az új, forradalmi munkás-paraszt kormány helyzetét, ha valamilyen módon kifejezésre juttatják, hogy együttműködnek vele, vagy legalábbis nem lépnek fel ellene. Az, hogy Nagy Imre és mások jelenleg a jugoszláv nagykövetségen tartózkodnak, nem ellentétes azzal a megállapodással, amely Hruscsov és Malenkov elvtárs, valamint Tito elvtárs s más jugoszláv vezetők között Hruscsov és Malenkov elvtárs brioni látogatása idején létrejött.

Azt feleltem, hogy amennyire én informálva vagyok a Brionin egyfelől Hruscsov és Malenkov elvtárs, másfelől a jugoszláv vezetők között lefolyt tárgyalás tartalmáról, a Nagynak és kompániájának a jugoszláv követségen nyújtott menedékjog durván ellentétes az említett tárgyalással és megállapodással. Hruscsov és Malenkov elvtárs úgy tájékoztatták a szovjet párt és kormány vezetőit, hogy Tito elvtárs és Jugoszlávia más vezetői teljesen egyetértettek a szovjet elvtársak érvelésével, miszerint Nagy Imre és bűntársai nemcsak politikailag bukott emberek, hanem ők azok, akik megtisztították az utat az ellenforradalom előtt, s maguk is a reakciónak és az imperializmus erőinek szekértolói lettek. Tudomásom van arról, hogy Tito elvtárs a megbeszélés során így nyilatkozott: „Miféle forradalmár Nagy Imre, miféle kommunista, ha az ő tudtával élenjáró munkásokat, kommunistákat, közéleti embereket akasztottak?”

E tények fényében igazán megdöbbentő és felháborító számunkra, hogy a jugoszláv kormány vezetői budapesti követségük falai között menedéket nyújtottak a Nagy Imre vezette néppellenes csoportnak.

Mićunović még egyszer elismételte, hogy Nagy Imre értékelésében egyetért velünk. Nem kell viszont fölös nehézségeket okozni az új magyar kormánynak, ingerültséget és elégedetlenséget kelteni a magyar és a jugoszláv lakosságban, továbbá fölös kellemetlenségeket előidézni az ENSZ-ben és a világközvéleményben a Nagy Imrével és csoportjával szemben teendő esetleges lépésekkel, tekintettel arra, hogy ezek az emberek most nem fejtenek ki semmiféle politikai tevékenységet, hanem hallgatnak.

Áadtam Mićunovićnak az üzenetet, hogy Hruscsov elvtárs megbeszélés céljából 18 órakor kész őt fogadni.⁵

D. Sepilov

Hiteles: A. Morozov [saját kezű aláírás]

Kapják a következő elvtársak:

Bulganyin	Zsukov
Vorosilov	Brezsnyev
Kaganovics	Muhitgyinov
Kiricsenko	Furceva
Malenkov	Svernyik
Mikojan	Arisztov
Molotov	Beljajev
Pervuhin	Poszpjelov
Szaburov	
Szuszlav	
Hruscsov	

Gépelve: 26 példányban
486 mb sz.

'56. XI. 7.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldal alján „SZKP KB 39814” bélyegző látható. Az utolsó lapon a névsorban Hruscsov neve tollal aláhúzva.

¹ A követség épületére leadott lövések következtében egy jugoszláv diplomata, Milovanov követéségi titkár meghalt.

² Nyilvánvaló elfrás: Dalibor Soldatic Jugoszlávia budapesti követe volt 1956-ban.

³ Hruscsov levele válasz Tito, Kardelj és Ranković 1956. november 5-i levelére, amelyben a jugoszláv vezetők javasolták, hogy Nagy Imrét engedjék Belgrádba. Hruscsov elutasította a javaslatot és a jugoszlávokra hárított minden felelősséget, akik „meg akarják menteni az ellenforradalom vezetőit”. Lásd Veljko Mićunović: *Tito követe voltam. Moszkva 1956–1958*. Interart, Budapest, 1990. 143–144. o.

⁴ A tárgyalásra 1956. november 2-áról 3-ára virradóra került sor Brioni-szigetén Hruscsov és Malenkov, illetve Tito, Kardelj, Ranković és Mićunović között. A brioni megállapodás (amely csupán szóbeli volt) arra vonatkozott, hogy a jugoszlávok megpróbálják Nagy Imrét befolyásolni: tiszttségéről mondjon le, és ismerje el Kádár János kormányát. Nemzetközi diplomáciai szempontból ez rendkívüli mértékben megkönnyítette volna a szovjetek dolgát, mert törvényes látszatot kölcsönzött volna az ellenkormány beavatkozására vonatkozó kérésének. A tervet a jugoszlávok feltehetően két szakaszban kívánták teljesíteni. Az első meg is valósult: Nagy Imre november 4-én hajnalban bement a jugoszláv követségre. A második azonban kudarcot vallott: nem volt hajlandó sem lemondani, sem a Kádár-kormányt elismerni. Ennek dokumentumait lásd Az MSZMP intéző bizottsága a jugoszláv követségen. A dokumentumokat közzéteszi Glatz Ferenc. *História*, 1989. 4–5. sz. 53–57. o. A brioni megállapodásról lásd Veljko Mićunović: i. m. 128–135. o. Vö. a II/12. és a III/1. dokumentummal.

⁵ Erről a megbeszélésről lásd Veljko Mićunović: i. m. 142–145. o.

4. A SZOVJET ÁLLÁSPONT A MAGYAR KÉRDÉSRŐL A BÉKEVILÁGTANÁCSBAN

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. NOVEMBER 7.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

Np P54/1.

Szuszlov, Sepilov, Ponomarjov elvtársaknak

Kivonat az 54. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1956. november 7-i üléséről

Az SZKP KB Irodára tartozó kérdés

Az SZKP KB

1. Kötelezi a Békevilágtanácsban résztvevő szovjet küldötteket, ne járuljanak hozzá semmiféle olyan, a Békevilágtanács nevében megfogalmazott dokumentum közzétételéhez, amely a szovjet csapatok magyarországi akcióit Magyarország belügyeibe való beavatkozásnak minősítené.¹

2. Amennyiben a Békevilágtanács neves személyiségei vagy egyes nemzeti békemozgalmak ragaszkodnak ahhoz, hogy állást foglaljanak a magyar eseményekkel kapcsolatban, a Szovjet Béketanács tegyen közzé a sajtóban egy nyilatkozatot, amely szerint Magyarországon a reakciós erők ellenforradalmi lázadása – amely a magyar nép létérdekei ellen irányult, és az ország haladó erőivel szembeni kegyetlen terrorhoz vezetett – Európa békéjét és biztonságát is veszélyeztette. Fejtsék ki e nyilatkozatban, hogy a szovjet békeharcosok szívvel-lélekkel támogatják a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, amely a magyar nép akaratának megfelelően felszámolta a népek békéje és biztonsága ellenségeinek ellenforradalmi összeesküvését. A szovjet közvélemény azt, hogy a szovjet csapatok a törvényes magyar kormány kérésére részt vettek a rend helyreállításában, a népek közötti béke megőrzését célzó lépésnek tekinti.

3. A párizsi szovjet nagykövet közvetítésével küldjenek táviratot francia barátainknak, és kérjék meg őket, magyarázzák meg Joliot Curie-nek és a békemozgalom más vezetőinek az események helyes értelmezését.

A párizsi szovjet nagykövetnek szóló távirat szövegét mellékeljük.

A KB Titkára

B. TÁVIRAT A PÁRIZSI SZOVJET NAGYKÖVETNEK, 1956. NOVEMBER 7.

Az 54. sz. jkv. 1. pontjához

A Szovjet Nagykövetnek

Párizs

A Szovjet Béketanács értesülései szerint a Békevilágtanács egy olyan nyilatkozat megtételére készül, amelyben elvileg elítéli az intervenció minden fajtáját, s ez mind az egyiptomi, mind a magyar eseményekre vonatkozik majd. A nyugati békemozgalom egyes

vezetői ezen kívül azt követelik, hogy a Szovjet Béketanács tegye közzé értékelését a magyar eseményekről, s bizonyos mértékig ítélje el a szovjet csapatok részvételét a magyarországi lázadás leverésében.

Ezzel kapcsolatban sürgősen közvetítse kérésünket barátainkhoz: feltétlenül beszéljenek Joliot Curie-vel, hogy világossá váljék a békemozgalom vezetői előtt, hogy a reakciós erők ellenforradalmi lázadása Magyarországon – amilyen a magyar nép létérdekei ellen irányult és az ország haladó erőivel szembeni kegyetlen terrorhoz vezetett – súlyosan veszélyeztette Európa békéjét és biztonságát; hogy a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormányt, amely a magyar nép akaratának megfelelően felszámolta a népek békéje és biztonsága ellenségeinek ellenforradalmi összeesküvését, okvetlenül támogatnia kell minden haladó erőnek. Az, hogy a szovjet csapatok a törvénytelen magyar kormány kérésére részt vettek a rend helyreállításában, nem tekinthető intervenciónak és Magyarország belügyeibe való beavatkozásnak, hanem csakis olyan akciónak, amely Európa békéjének, rendjének és biztonságának megőrzését célozta.

Az eredményekről sürgősen értesítsen.

C. ELŐTERJESZTÉS AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, 1956. NOVEMBER

A KB Elnöksége 54. sz. jkv-e 1. pontjához
Másolat

AZ SZKP Központi Bizottságának

Bernal, D'Astier de la Vigerie, a békemozgalom neves személyiségei, valamint az Angol Béketanács azzal a javaslattal fordultak a Szovjet Béketanácshoz, hogy tegye közzé állásfoglalását a magyar eseményekről.

Ehrenburggal folytatott telefonbeszélgetésében D'Astier közölte, hogy három békemozgalom (az angol, a francia és az olasz) hivatalos közös nyilatkozatot akart tenni e kérdésben. Az Ehrenburggal folytatott beszélgetés után azonban egy időre elhalasztották a nyilatkozat kiadását.

D'Astier de la Vigerie közlése szerint előkészületben van a Békevilágtanács Elnökségének (a BVT elnökének és alelnökeinek) nyilatkozattervezete az egyiptomi és a magyarországi eseményekről. A nyilatkozattervezetben elvileg kívánják elítélni az intervenció minden fajtáját, s ez vonatkozik majd mind az egyiptomi, mind a magyar eseményekre. A tervezetet egyeztetés céljából meg fogják küldeni a Békevilágtanácsban résztvevő szovjet küldötteknek.

Ehrenburg véleménye szerint a jelenlegi körülmények között nem lehet megőrizni a békemozgalom egységét a magyar kérdésben tett valamiféle engedmény nélkül. Mi ezt az álláspontot helytelennek tartjuk.

A fentiekkel kapcsolatosan a következőket látnánk szükségesnek:

1. Kötelezzük a Békevilágtanácsban résztvevő szovjet küldötteket, hogy ne járuljanak hozzá semmiféle olyan, a Békevilágtanács nevében megfogalmazott dokumentum közzé-

tételéhez, amely a szovjet csapatok magyarországi akcióit Magyarország belügyeibe való beavatkozásnak minősítene.

2. Amennyiben a Békevilágtanács neves személyiségei vagy az említett nemzeti mozgalmak ragaszkodnak ahhoz, hogy állást foglaljanak a magyar eseményekkel kapcsolatban, a Szovjet Béketanácsnak nyilatkozatot kellene közzétennie a sajtóban, s e nyilatkozatban kijelenteni, hogy az ellenforradalmi erők lázadása Magyarországon – amely a magyar nép létérdekei ellen irányult és az ország haladó erőivel szembeni kegyetlen terrorhoz vezetett – Európa békéjét és biztonságát is veszélyeztette. Fejtsék ki e nyilatkozatban, hogy a szovjet békeharcosok szívvel-lélekkel támogatják a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, amely a magyar nép akaratának megfelelően felszámolta a népek békéje és biztonsága ellenségeinek ellenforradalmi összeesküvését. A szovjet közvélemény a népek közötti béke megőrzését célzó lépésnek tekinti azt, hogy a szovjet csapatok a törvényes magyar kormány kérésére részt vettek a rend helyreállításában az országban.

Célszerű lenne továbbá a párizsi szovjet nagykövet közvetítésével táviratot küldeni francia barátainknak és megkérni őket, magyarázzák meg Joliot Curie-nek és a békemozgalom más vezetőinek a magyarországi események helyes értelmezését.

Véleményünk szerint ugyanakkor meg kellene bízni Andropov elvtársat, a Szovjetunió budapesti nagykövetét, tisztázza, van-e lehetőség arra, hogy a magyar békemozgalom képviselői felvegyék a kapcsolatot a Békevilágtanáccsal abból a célból, hogy segítsenek neki helyes álláspontra jutni a magyar eseményeket illetően.² Ezen kívül szükségesnek tartjuk, hogy Andropov elvtárs sürgősen gyűjtse össze és juttassa el Moszkvába az ellenforradalmi terror tombolását és bestialitását bizonyító tényeket, amelyeket fel lehetne használni propagandánkban.

A párizsi és a budapesti szovjet nagykövetnek szóló táviratok tervezeteit mellékeljük.³

1956. november...

Ponomarjov

Az SZKP KB külföldi kommunista pártokkal
fenntartott kapcsolatok osztályának vezetője

Tyereskin

Az SZKP KB külföldi kommunista pártokkal
fenntartott kapcsolatok osztályának helyettes vezetője

25-Sz-23-71

Hiteles: *Melihova* [saját kezű aláírás]

D. TÁVIRAT A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK (TERVEZET)

Másolat

*A Szovjet Nagykövetnek
Budapest*

A Szovjet Béketanács értesülései szerint a Békevilágtanács több vezető személyisége ragaszkodik ahhoz, hogy a BVT elvileg ítélje el nyilatkozatában az intervenció minden fajtáját, ami vonatkozik majd mind az egyiptomi, mind a magyarországi eseményekre. Az

említett személyiségek ezen óhaja nyilvánvalóan abból fakad, hogy nem értik a magyar események lényegét, és nem ismerik a tényeket.

Ezzel összefüggésben barátainkkal együttműködve tisztázza, nem vehetnék-e fel a kapcsolatot a Békevilágtanáccsal a magyar békemozgalom olyan nagy tekintélyű képviselői, akik segíthetnének a Világtanácsnak helyes álláspontot kialakítani a magyar eseményekről, s megmagyaráznák, milyen fenyegetést jelentett az ellenforradalmi erők magyarországi lázadása a békére és a nyugalomra nézve, s miért nem volt a szovjet csapatoknak a rend helyreállításában való részvétele Magyarország belügyeibe való beavatkozás, hanem olyan akció, amely megfelelt a magyar nép érdekeinek. Szem előtt kell tartani, hogy november 16–18-ra összehívják a Békevilágtanács ülését, amelyen felettébb kívánatos lenne magyar küldöttek részvétele.

Sürgősen össze kell gyűjteni továbbá a magyarországi ellenforradalmi terror tombolásának és bestialitásainak legkirívóbb példáit, amelyeket felhasználhatnánk a reakció elleni propagandánkban. Az anyagokat a TASSZSZ közvetítésével juttassa Moszkvába. Kívánatos lenne, hogy ezeket az anyagokat az összes többi országban is terjesszék.

Az eredményekről sürgősen értesítsen.

Hiteles: *Melihova* [saját kezű aláírás]

E. EHRENBURG LEVELE HRUSCSOVNAK, 1956. OKTÓBER 30.

1956. X. 30.

Tisztelt Nyikita Szergejevics!

Egy olyan kérdésben vagyok bátor zavarni Önt, amelytől nagymértékben függ a békemozgalom jövője.

Az olasz szocialisták és Bernal professzor azzal a nyomatékos javaslattal fordultak a titkársághoz,⁴ hogy a Békevilágtanács reagáljon a magyarországi eseményekre.

Ma reggel elkészítettem egy nyilatkozattervezetet, amely talán kielégítené „útitársainkat”. Helyette azonban egy olyan tervezetet adtak át a titkárságnak, amely ellen Bernal, D’Astier, Lombardi és mások kétségkívül erélyesen tiltakozni fognak, s amely szétzilalhatja az egész mozgalmat.

A közelmúltban lezajlott párizsi tanácskozás idején Korneycsuk és én – az Önnel történt megbeszélésünk alapján – azt mondtuk, hogy a mozgalom egy kölcsönös engedményeket feltételező politikai blokk kell hogy legyen. A nyugati résztvevők ragaszkodtak ahhoz, hogy a mozgalom most ne kövesse szolgálait a szovjet diplomácia lépéseit. Éppen ennek figyelembevételével állítottam össze a nyilatkozattervezetet, amely eltér ugyan a szovjet állásponttól, de nem irányul ellenünk.

Most arról van szó, hogy elveszítjük-e még azokat a pártokat vagy csoportokat is, amelyek velünk együtt haladnak.

A tervezet szövegét mellékelem.

Tisztelettel

I. Ehrenburg [saját kezű aláírás]

F. A BÉKEVILÁGTANÁCS NYILATKOZATA MAGYARORSZÁGRÓL (EHRENBURG TERVEZETE)

A Békevilágtanács mély sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy Magyarország életét véres események árnyékolták be, és kifejezi azt a meggyőződését is, hogy a béke magyar hívei minden erejükkel azon lesznek, hogy megoltalmazzák a népek közötti béke és barátság magasztos eszméit.

A magyar események tragikus fordulata erősen összefügg a nemzetközi feszültséggel, amely a népek minden erőfeszítése ellenére is létezik még.

A Békevilágtanács bizton reméli, hogy a magyar nép a jövőben békésen munkálkodhat, és fejlesztheti állami intézményeit anélkül, hogy külső erők nyíltan vagy burkoltan beavatkoznának életébe.

A Békevilágtanács *felhívja a világ népeit, védelmezzék a Magyar Népköztársaság szuverenitását*, és ne engedjék, hogy a magyar eseményeket bárki is a béke ellen, a nemzetközi helyzet újabb kiélezésére használja fel.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az E. jelű dokumentumon szereplő dátum Ehrenburg kézírása. A jobb felső sarokban „A KB Elnöksége 54. sz. jkv-e 1. pontja” szövegű bélyegző látható. Az F. jelű dokumentumban a kiemelések az eredetiben ceruzával tett aláhúzások.

¹ A Békevilágtanács Irodája és a nemzeti béketanácsok képviselőinek konferenciája 1956. november 18-án ült össze Helsinkiben. Egyes résztvevők követelték a szovjet csapatok kivonását Magyarországról, elítélve a szovjet agressziót, de a kiadott közös nyilatkozat, utalva a nézeteltérésekre, csak mint „kívánságot” fogalmazta meg a szovjet csapatok kivonását egy Magyarország és a Szovjetunió között létrejövő egyezmény alapján. A nyilatkozatot lásd *Népszabadság*, 1956. november 28.

² A BVT Irodája ülésére végül elutazott egy magyar delegáció: Péter János, akkor leváltott református püspök, Haász Árpád, egyetemi tanár és Bugár Jánosné, az Országos Béketanács titkára.

³ A párizsi szovjet nagykövetséghez intézendő távirat tervezete szó szerint megegyezik a B. jelű dokumentummal. Így azt nem ismétljük itt meg. A Budapestre küldendő távirat szövegét lásd D. alatt.

⁴ A Békevilágtanács titkárságához.

5. BULGANYIN MINISZTERELNÖK VÁLASZA EISENHOWER AMERIKAI ELNÖK 1956. NOVEMBER 4-I LEVELÉRE

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1956. NOVEMBER 7.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁG

Szigorúan titkos

No P 54/2.

Kivonat az 54. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1956. november 7-i üléséről

Bulganyin elvtárs válasza Eisenhower Magyarországgal kapcsolatos levelére

A KB

1. jóváhagyja N. A. Bulganyin elvtárs Eisenhower Magyarországgal kapcsolatos levelére¹ intézendő válaszának² a Szovjetunió Külügyminisztériuma által betervezett tervezetét (mellékelve);

2. úgy határozott, hogy a nevezett levél szövegét november 7-én adják át az USA moszkvai nagykövetének, ugyanaznap tegyék közzé a rádióban, november 8-án pedig a szovjet sajtóban.

A Kb Titkára

B. BULGANYIN MINISZTERELNÖK LEVELE EISENHOWER AMERIKAI ELNÖKNEK, 1956. NOVEMBER 7.

Az 54. sz. jkv. 2. pontjához

Ny. A. Bulganyin Eisenhowerhez intézendő levelének szövege

Moszkva, Kreml, 1956. november 7.

Elnök Úr,

az Ön november 4-i üzenete kapcsán szükségesnek tartom leszögezni, hogy a benne felvetett, a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonását érintő kérdés teljes egészében a magyar és a szovjet kormány kompetenciájába tartozik.

Szeretném még ehhez hozzátenni, hogy Önnek már nyilván volt alkalma megismerkedni a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának a magyar néphez intézett Felhívásában közölt programjával.³ Nem kétkem, hogy észrevette: e program magában foglalja az Önt foglalkoztató kérdéssel kapcsolatos teljes információt.

Ami pedig a szovjet kormánynak az Ön üzenetében érintett, 1956. október 30-i, a Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti barátság és együttműködés további fejlesztésének alapjairól szóló Nyilatkozatát⁴ illeti, semmi ok sincs kétel-

kedni abban, hogy a szovjet kormány az ebben foglalt elveket követi, és fogja követni politikájában.

Ny. A. Bulganyin

Őexcellenciája Dwight D. Eisenhowernek,
az Egyesült Államok Elnökének,
Washington

Közzétéve: 1956. XI. 9.

C. A SZOVJET KÜLÜGYMINISZTERIUM ELŐTERJESZTÉSE
AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, 1956. NOVEMBER 7.

A KB Elnöksége 54. sz. jkv-e 2. pontjához
TITKOS ... példány

SZKP Központi Bizottságának

A Szovjetunió Külügyminisztériuma mellékeltlen betérjeszti N. A. Bulganyin elvtárs Eisenhower Magyarországgal kapcsolatos levelére, valamint Eden és Guy Mollet november 6-i leveleire intézendő válaszána tervezetét.⁵

A terv szerint a leveleket november 7-én adjuk át Moszkvában az USA, Anglia és Franciaország nagyköveteinek, majd két órával az átadás után közzé tesszük szövegüket a rádióban, november 8-án pedig megjelentetjük napilapjainkban.

Kérem a felterjesztés elbírálását.

1956. november 7.

A. Gromiko [saját kezű aláírás]

No 610/AG

D. AZ SZKP KB HATÁROZATA (TERVEZET)

Tervezet
TITKOS ... példány

AZ SZKP KB határozata

AZ SZKP KB

1. jóváhagyja N. A. Bulganyin elvtárs Eisenhower Magyarországgal kapcsolatos levelére, valamint A. Eden és Guy Mollet november 6-i leveleire intézendő válaszaainak tervezetét (mellékelve);

2. úgy határozott, hogy a nevezett levelek szövegét Moszkvában november 7-én adják át az USA, Anglia és Franciaország nagyköveteinek, ugyanaznap tegyék közzé a rádióban, november 8-án pedig a szovjet sajtóban.

A 729-ag sz.-hoz

E. BULGANYIN MINISZTERELNÖK LEVELE EDEN
BRIT MINISZTERELNÖKNEK (TERVEZET)

Ny. A. Bulganyin
Edenhez intézendő levelének tervezete

Moszkva, Kreml

1956. november ...

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megkaptuk november 5-i levelemre⁵ küldött válaszát. Nyíltan meg kell mondanunk, hogy ha kedvező válaszra nem számítottunk is, feltételeztük, hogy Ön legalább józanul ítéli majd meg a közel-keleti eseményeket és azokat a vészes következményeket, amelyekkel Anglia, Franciaország és Izrael Egyiptom elleni agressziója járhat.

Angliának a Szezei-csatornához és a csatorna akadálytalan működéséhez fűződő érdekeire⁶ való hivatkozással a legkevésbé sem igazolhatók az egyiptomi nép és az egyiptomi állam ellen irányuló területtrábló cselekmények. Csak nem gondolja komolyan, hogy bárkit is meggyőzhet az állítása, hogy Anglia és Franciaország lépései az Izrael és Egyiptom közötti harci cselekmények megszüntetését és „a szemben álló felek szétválasztását” célozzák.

Ha mégis ezt hinné, akkor nagyon téved, hiszen az efféle állítás abszurditása szembezőkő. Sem Ön személyesen, sem az angol kormány nem térhet ki az elől a tény elől, hogy Anglia, Franciaország és Izrael ki nem provokált agressziót követett el Egyiptom ellen, barbár módon bombázza az egyiptomi városokat és más településeket, ami már eddig is súlyos áldozatokat követelt.

Ezen kívül van-e, aki ne ismerné fel azt a nyilvánvaló tény, hogy az izraeli akciók csak egy részét képezik az Egyiptom elleni agresszív terveknek, különös tekintettel arra, hogy az izraeli támadás éppen arra a pillanatra volt időzítve, amikor Egyiptom közvetlen közelében összpontosították az angol–francia fegyveres erőket.

A Szovjetunió nem titkolja, hogy teljes mértékben Egyiptommal és az agresszió áldozatává lett egyiptomi néppel érez együtt. A Szovjetunió népei, miként a nemzetközi közvélemény is, határozottan elítéli azokat, akik kezét emeltek Egyiptom függetlenségére és területi épségére, akik tengernyi véráldozatra és szenvedésre kárhoztatták a szuverenitását és törvényes jogait védelmező egyiptomi népet, akik ismét a kolonializmus jármába igyekeznek hajtani a közel- és közép-keleti népeket.

Levelében Ön a magyarországi helyzetet is érinti. Szerintünk ez csak egy fogás, amellyel el akarják terelni a világközvélemény figyelmét Anglia és Franciaország Egyiptom elleni kalandor-akciójáról. Ha egyáltalán van kapcsolat az Egyiptom elleni agresszió és a magyarországi események között, akkor csak az, hogy mindkettő ugyanannak a tervnek az eredménye – nevezetesen annak, hogy visszaállítsák Egyiptomban a gyarmati berendezkedést, Magyarországon pedig a Horthy-fasiszta rendszert. Mi azonban határozottan állíthatjuk, hogy – bár a reakció összes sötét erőit mozgósították a magyar népi demokratikus rend megdöntésére – ez a tervük csúfosan megbukott, jóllehet a reakciós összeesküvők tevékenysége folytán a magyar népnek súlyos áldozatokat kellett hoznia és

a vérét ontania. A magyar munkásosztály, a dolgozó parasztság, minden magyar hazafi keményen leszámolt a reakcióval, és becsülettel megvédte a népi demokratikus rend vívmányait.

Az pedig természetes, hogy amikor a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az országot fenyegető veszély láttán a szovjet kormányhoz fordult segítségért, mi kötelességünknek tartottuk megadni ezt a segítséget, s erre büszkék is vagyunk.

Az Önök – és bárki más – kísérleteit arra, hogy beavatkozzanak Magyarország belügyeibe és a Szovjetunióval kialakított kapcsolataiba, a leghatározottabban vissza kell utasítani.

Nem kételkedünk abban, hogy amiképpen elbukott a reakciós imperialista összeesküvés Magyarországon, ugyanúgy elbukik majd a békeszerető egyiptomi nép elleni agresszió is.

Véleményünk szerint minél előbb szünteti be Anglia és Franciaország kormánya az Egyiptom elleni agresszív cselekményeket – mégpedig minden, az Ön levelében említett megszorítás vagy feltétel nélkül –, annál többet nyer mind a béke ügye, mind Anglia.

Mivel tudatában vagyunk az Egyiptom elleni agresszió nyomán kialakult helyzet komolyságának, és felmérjük a nagyhatalmak különleges felelősségét a béke megőrzéséért, feljogosítva érezzük magunkat arra, hogy Anglia kormányától az Egyiptom elleni agresszió azonnali beszüntetését követeljük. Az agresszív háború azonnali beszüntetése és az angol, francia és izraeli csapatok Egyiptomból történő kivonása teljesen feleslegessé teszi bárminemű nemzetközi fegyveres erő létrehozását.⁷

Még nincs késő, hogy megelőzzük a közel- és közép-keleti események olyan kifejtését, amely a világbékét veszélyeztetné.

Őszinte tisztelettel

Ny. Bulganyin

Sir Anthony Edennek
Nagy-Britannia miniszterelnökének

F. BULGANYIN MINISZTERELNÖK LEVELE GUY MOLLET FRANCIA MINISZTERELNÖKNEK (TERVEZET)

Ny. A. Bulganyin

Guy Mollet-hoz intézendő levelének tervezete

Moszkva, Kreml

1956. november ...

Elnök Úr!

Megkaptam november 6-i levelét, és a legteljesebb őszinteséggel ki kell mondanom a szovjet kormány ezzel kapcsolatos véleményét.

Amikor november 5-én a szovjet kormány nevében Önhöz fordultam,⁸ elképzelhetőnek tartottuk, hogy Ön nem ért egyet velünk az egyiptomi események megítélésében. Mindamelllett arra számítottunk, hogy legalább megérti, milyen súlyos következményekkel járhat a béke ügyére nézve, ha nem szűnik meg azonnal az Egyiptom elleni agresszió. Az Ön levele sajnos arról tanúskodik, hogy a francia kormány továbbra is az agresszió

folytatásának veszélyes útját kívánja követni, ha – alaptalanul – a közel- és közép-keleti béke és biztonság megőrzésének érdekeivel leplezi is lépéseit.

Számunkra, miként az ENSZ-tagállamok többsége számára is, világos, hogy a béke érdekei Franciaország, Anglia és Izrael Egyiptom elleni agressziójának haladéktalan beszüntetését kívánják. Most nem arra van szükség, hogy újabb tanácskozásokat hívnak össze, és vég nélkül vitázzanak, miközben tovább folytatják a háborút Egyiptom népe ellen, hanem arra, hogy Franciaország, Anglia és Izrael adjon parancsot fegyveres erőinek az Egyiptom elleni fegyveres cselekmények azonnali, minden megszorítás és feltétel nélküli beszüntetésére, és hogy kivonja csapatait Egyiptom területéről. Az egész világ mindenekelőtt e konkrét lépéseket várja Franciaországtól és Angliától, mert ezek vetnek véget ennek az értelmetlen és bűnös kalandnak, amely nemcsak a Közel- és Közép-Keletet, hanem az egész világot egy új háború fenyegetésének tette ki.

Az azonnali tűzszünet és a francia, angol, valamint izraeli csapatok kivonása Egyiptomból teljesen feleslegessé teszi bárminemű – Ön által említett – nemzetközi fegyveres erő létrehozását, visszaadja Egyiptom jogát arra, hogy maga rendelkezék saját területe felett, s újra lehetővé teszi a Szezei-csatornán a normális hajóközlekedést, amelyet egyébként először a francia kormány és az angol kormány az izraeli kormány közreműködésével végrehajtott fegyveres agressziója akasztott meg.

Nem titkoltuk és nem is titkoljuk mélységes együttérzésünket az egyiptomi nép igazságos harca iránt, amelyet függetlenségéért, szabadságáért és nemzeti becsületéért vív az agresszorok ellen. Az egyiptomi nép oldalán áll a világ összes szabadságszerető népe és az ENSZ-tagállamok többsége. Ez még inkább feljogosít bennünket arra, hogy a francia kormánytól az Egyiptom elleni agresszió azonnali beszüntetését követeljük.

Ami az Ön levelében érintett, Magyarországgal kapcsolatos kérdést illeti, csak azt mondhatjuk, hogy a magyarországi reakciós fordulat előidézésének kísérletében az imperialista erőknél ugyanaz az összeesküvés öltött testet, mint amelyik az Egyiptom elleni fegyveres agresszióhoz vezetett. Ennek az összeesküvésnek – amint az ma már teljesen világos – az volt a célja, hogy elfojtsa a nemzeti felszabadító mozgalmat, visszaállítsa a gyarmati rendszert a Közel-Keleten, s egyszersmind megpróbálja felszámolni a népi demokratikus rendszert és restaurálni a Horthy-fasiszta rezsimet Magyarországon.

A nemzetközi reakció e sötét terve azonban, amely Egyiptomban és Magyarországon már oly sok áldozattal és vérontással járt, Magyarországon meghíusult, és óhatatlanul meg fog hiúsulni Egyiptomban is.

A magyar munkásosztály, a magyar hazafiak végül nem hagyták magukat becsapni, és határozott intézkedéseket tettek azoknak a reakciós bandáknak a szétzűzésére, amelyek terrorakciókat kezdtek Magyarországon a szocializmus és a demokrácia erői ellen. A Szovjetunió természetesen kedvező választ adott a magyar demokratikus erők felhívására, amelyben megfelelő fegyveres segítséget kértek ahhoz, hogy megvédhessék a népi demokratikus rend vívmányait a belső és a nemzetközi reakció támadásaitól.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a nemzeti függetlenségért harcoló egyiptomi nép elleni agresszió támogatása éppúgy, mint a feudál-kapitalista restauráció álmait szövögető magyar és nemzetközi reakció támogatása, ellentétes a béke és a szocializmus érdekeivel, márpedig – miképpen ezt nekünk Moszkvában elmondotta⁹ – a béke és a szocializmus eszményeit Ön is magáévá teszi.

Úgy véljük, hogy Franciaország kormánya végül fel fogja ismerni, milyen súlyos következményekkel járhat a béke ügyére és a népek biztonságára nézve a kialakult helyzet, és haladéktalanul intézkedéseket tesz az Egyiptom elleni agresszió feltétel nélküli beszüntetésére, csapatainak Egyiptom területéről való kivonására és a közel-keleti béke helyreállítására.

Őszinte tisztelettel

Ny. Bulganyin

Őexcellenciája Guy Mollet Úrnak,
Franciaország Minisztertanácsa Elnökének
Párizs

G. EISENHOWER AMERIKAI ELNÖK LEVELE BULGANYIN
MINISZTERELNÖKNEK, 1956. NOVEMBER 4.

**Ny. A. Bulganyin utasítására szétküldve az SZKP KB
Elnöksége tagjainak és póttagjainak,
valamint az SZKP KB titkárainak**

Másolat

Fordítás angolból

Szovjetunió, Moszkva
1956. november 5

Tisztelt Bulganyin Úr!

Az Elnök megbízásából tisztelettel átnyújtom Önnek az alábbi levelet.

„Őexcellenciája
Nyikolaj A. Bulganyin marsallnak,
a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
Minisztertanácsa Elnökének
Moszkva

Dwight D. Eisenhower Elnöktől
1956. november 4.

Mélységes aggodalommal értesültem a Magyarországról ma érkezett hírekről.

A szovjet kormány 1956. október 30-i nyilatkozatát¹⁰, amely ismét megerősítette a más államok belügyeibe való benemavatkozás politikáját, mindenütt úgy értelmezték, mint a szovjet csapatok Magyarországról való hamaros kivonására tett ígéretet. A Szovjetunió ebben a nyilatkozatban ténylegesen elismerte, hogy „a szovjet alakulatok további magyarországi tartózkodása ürügyül szolgálhat a helyzet fokozottabb kiéleződésére”. Ezt a kijelentést az Egyesült Államok kormánya és én magam is az államférfiúi bölcsesség megnyilvánulásának tekintettük. Ezt követte a magyar kormánynak az a határozottan kinyilvánított kívánsága, hogy vonják ki az országból a szovjet csapatokat.

Ezért rendkívül megdöbbentett bennünket e politika nyilvánvaló visszavonása. Különösen döbbenetes, hogy a fegyveres erőnek a magyar kormánnyal szemben ismételt

bevetésére akkor került sor, amikor az Önök és a magyar kormány képviselői között tárgyalások folytak a szovjet haderő kivonásáról.

Mint Ön is tudja, az ENSZ Biztonsági Tanácsa megkezdte e probléma soron kívüli, sürgős vizsgálatát.¹¹ Az Önök képviselője még tegnap¹² délután is azt a hitet keltette a Biztonsági Tanácsban, hogy a Budapesten folyamatban lévő tárgyalások olyan megállapodáshoz fognak vezetni, amelynek eredményeként a szovjet csapatokat a magyar kormány határozott kívánságának megfelelően kivonják az országból. A Biztonsági Tanács ezért szakította félbe ennek az ügynek a tárgyalását.

Az emberiség nevében és a béke érdekében felszólítom Önt, hogy a Szovjetunió tegyen lépéseket a szovjet csapatoknak Magyarországról való haladéktalan kivonására, s tegye lehetővé, hogy a magyar nép élvezhesse és gyakorolhassa az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányában minden nép számára kinyilatkoztatott emberi jogokat és alapvető szabadságjogokat.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése a mai nap második felében rendkívüli ülészakot tart ennek a tragikus helyzetnek a megvizsgálására.¹³ Remélem, az Önök képviselője abban a helyzetben lesz, hogy ma, ezen az ülészakon kinyilvánítsa: a Szovjetunió kivonni készül csapatait ebből az országból, és lehetővé teszi, hogy a magyar nép saját maga választhassa meg, milyen kormánya legyen.”

Öszinte híve

Charles E. Bohlen

Fordította: V. Kapalkin

Hiteles: Makarova [saját kezű aláírás]

NB-4052

1956. XI. 5.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A G. jelű dokumentum jelen fordítása az Eisenhower Libraryben található angol eredeti alapján készült. A G. jelű dokumentum orosz eredetijén „SZKP KB 39808” bélyegző látható az első lap bal alsó sarkában.

¹ Eisenhower amerikai elnök 1956. november 4-i levelét lásd később G. jel alatt.

² Bulganyin válaszelevele megjelent a szolnoki *Szabad Nép* és a *Népszabadság* 1956. november 10-i számában, egymástól eltérő magyar fordításban. Jelen kötet új magyar fordítást közöl.

³ Lásd a II/20. dokumentumot.

⁴ Lásd a II/9. B. dokumentumot.

⁵ E levelében Bulganyin felszólította Angliát a szuezi „agresszió” azonnali beszüntetésére. Szövegét lásd a szolnoki *Szabad Nép* 1956. november 8-i számában. (Az ún. szuezi háború 1956. október 29-én, az izraeli csapatok Egyiptom elleni támadásával indult meg. Október 31-én Izrael akciójához angol és francia csapatok is csatlakoztak. Az Egyesült Államok elítélte Izrael, Anglia és Franciaország akcióját. A hadműveletek 1956. november 6-án befejeződtek.)

⁶ A Szuezi-csatorna államosítását Nasszer egyiptomi elnök, egyoldalúan felbontva a csatorna övezetére vonatkozó angol–egyiptomi szerződést, 1956. július 26-án jelentette be.

⁷ Nemzetközi fegyveres erő létrehozását a Közel-Keleten maga Bulganyin javasolta Eisenhower amerikai elnöknek 1956. november 5-én. Az amerikaiak elutasították az indítványt.

⁸ Bulganyin levelét közölte a szolnoki *Szabad Nép* 1956. november 8-i száma. Lásd még az 5. jegyzetet.

⁹ Guy Mollet francia miniszterelnök moszkvai látogatására 1956 májusában került sor.

¹⁰ Lásd a II/9. B dokumentumot.

¹¹ Vö. a II/6. dokumentummal.

¹² 1956. november 3-án.

¹³ A magyar kérdéssel foglalkozó rendkívüli közgyűlés összehívásáról az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1956. november 2-án döntött.

6. PATOLICSEV FELJEGYZÉSE BOLDOCZKI JÁNOS MOSZKVAI MAGYAR NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1956. NOVEMBER 10.

N. Sz. Patolicsev
napi feljegyzéseiből

TITKOS. 11. példány
No 32/np.
56. XI. 10.

Feljegyzés

*Boldoczki Jánossal, a Magyar Népköztársaság nagykövetével
folytatott megbeszélésről, 1956. november 9.*

Ma 15.00 órakor saját kérésére fogadtam Boldoczkit.

A beszélgetés során a nagykövet elmondta, hogy a magyar kormánytól utasítást kapott arra, nevezze ki Kovács Istvánt a Magyarországra küldendő élelmiszer- és gyógyszerszállítmányok felelősévé. Kovács szerint e kinevezés célja az, hogy háttérbe szorítsák és megakadályozzák közvetlen részvételét Magyarország életében.

Boldoczki azt is elmondta, hogy Rákosi felhívta őt, és azt javasolta, hívják össze tanácskozársra a Moszkvában tartózkodó magyar KV-tagokat.² Arról azonban nem szólt, milyen kérdéseket kellene megtárgyalni ezen a tanácskozáson.³ Boldoczki azt mondta nekem, hogy egy ilyen tanácskozás kedvezőtlenül hatna a Budapesten tartózkodó KV-tagokra.

Boldoczki megkért, közöljem vele, volna-e mód két-három követségi munkatársat Magyarországra küldeni, hogy a helyszínen deríthessék ki, mi van a Nagykövetség, a kereskedelmi kirendeltség és más magyar képviseltek dolgozóinak gyermekeivel. A nagykövetségi munkatársak feleségei körében igen nagy a nyugtalanság, ezért Boldoczki arra kért, segítsék a két-három munkatárs hazautaztatásában.

Megígértem, hogy az első adandó alkalommal a segítségére leszek ebben.

Ezután – Boldoczki kérésére – röviden tájékoztattam a magyarországi helyzetről. Amikor értesült róla, hogy az ENSZ-közgyűlés ülészakára Horváth Imre külügyminiszter vezetésével utazik magyar küldöttség, Boldoczki megjegyezte, véleménye szerint jobb lett volna Szarka Károly külügyminiszter-helyettest Washingtonba küldeni.

Horváth Imre viselkedése és cselekedetei – mondta Boldoczki – bizalmatlanságot keltettek benne. Így például a f. év augusztusában a Külügyminisztériumban az MNK

nagykövetei és köveei számára tartott értekezleten Horváth Imre, a nem lépett is fel a magyar külképviselet és a több népi demokratikus ország, valamint a Szovjetunió külképviseletei közötti szoros együttműködés ellen, de nem is támogatta azt. Horváth Imre működése idején több, a népi deokráciával szemben ellenséges érzületű személy került a Külügyminisztériumba.⁴

Beszélgetésünk végén Boldoczki arra kért, közöljem vele, kivel kell Kovács Istvánnak felvennie a kapcsolatot a Magyarországra küldendő élelmiszerek és gyógyszerek ügyében.

Megígértem, hogy haladéktalanul választ adok kérdésére.

A megbeszélésen jelen volt J. V. Ponomarjov, a szovjet Külügyminisztérium 5. Európai osztályának attaséja.

Ny. Patolicsev [saját kezű aláírás]

A Szovjetunió külügyminiszterének helyettese

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A gépirat első oldalának bal alsó sarkában „SZKP KB 40686” bélyegző olvasható.

¹ Kovács István az MDP KV Politikai Bizottsága tagja volt, október 30-ig a budapesti pártbizottság első titkára.

² Erre a kezdeményezésre feltehetően 1956. október 28-a és november 4-e között kerülhetett sor, vö. a III/10. sz. dokumentummal. Az adott időben az MDP KV tagjai közül Moszkvában volt Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Hegedüs András, Révai József, Piros László, Bata István, továbbá Boldoczki János nagykövet, aki maga is a KV tagja volt.

³ A Moszkvában tartózkodó magyar vezetők egy részét bevonták a szovjet beavatkozással és új kormány alakításával kapcsolatos döntés-előkészítésbe. Minden bizonnyal ennek összehangolása, kiszélesítése lehetett Rákosi célja, de az MDP KV tagjainak egybehívása egyben lépés lett volna az MDP feltámasztására, feloszlításának és az MSZMP november 1-jei megalakulásának visszavonására.

⁴ Boldoczki vádjai főleg személyes féltékenységen alapulnak. Ő volt ti. Horváth Imre elődje a külügyminiszteri poszton; az 1956. júliusi KV-ülés döntött leváltásáról alkalmatlansága miatt.

7. SZUSZLOV ÉS ARISZTOV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1956. NOVEMBER 12.

SZÁMJELTÁVIRAT

Érkezett Budapestről

**Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül**

Tegnap, november 11-én megbeszélésen voltunk Kádár elvtársnál, aki több kérdésről tájékoztatást adott.

1. Kádár elvtárs közölte, hogy néhány órával ezelőtt felkereste őt Soldatic követ, aki, kormányának felhatalmazására hivatkozva, ismét felvetette Nagy Imrének és csoportjának

a kérdését. Kádár elvtárs szavai szerint Sodatić azt mondta, hogy a kérdés megoldásának csak két útja van:

a) a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány közleményt jelentet meg a sajtóban, amely szerint garantálja Nagy és csoportja biztonságát; ebben az esetben a csoport Magyarországon maradhatna;

b) Nagy és csoportja Jugoszláviába távozik, ahol menedékjogot kap.

Kádár elmondása szerint ő közölte Soldatićcsal, hogy tudomása szerint jelenleg levélváltás folyik az SZKP KB és a JKSZ KB között Nagy Imre és csoportja ügyében, amelynek során a szovjet fél kompromisszumos javaslatot tett arra vonatkozólag, hogy Nagyot és csoportját Romániába szállítsák. Kádár támogatja ezt a javaslatot. Erre a jugoszláv követ megjegyezte, hogy az említett szovjet javaslat nem elégíti ki a jugoszláv felet, mivel az kedvezőtlenül hatna Jugoszlávia presztízsére. Ezen kívül, nem gondolják, hogy Románia megfelelő ország lenne Nagy Imre és csoportja evakuálására.¹

Kádár elvtárs azt is elmondta, hogy felkereste őt a lengyel nagykövet, és közvetítését ajánlotta fel a magyar és a jugoszláv kormány között Nagy Imre kérdésének rendezésében. Kádár elvtárs szavai szerint ő ezt az ajánlatot elhárította, s közölte a nagykövettel, hogy az MSZMP KB közvetítők nélkül kíván beszélni Naggyal és csoportjával, mivel azok a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjai és magyar állampolgárok. Ugyanakkor Kádár elvtárs nem titkolta, hogy a Nagy Imre-kérdés komolyan nyugtalanítja. Megmondtuk Kádár elvtársnak, hogy a magyar kormány álláspontja e kérdésben jogszerű, tehát a kormány nyugodt lehet.

2. Kádár elvtárs tájékoztatott bennünket az ország állapotáról. Elmondta, hogy vidéken elég jól halad az élet normalizálása, működik már sok vállalat, a kereskedelmi és közétkeztetési hálózat.

Az iskolákban folyik a tanítás. Sokkal lassabban bontakozik ki viszont ez a folyamat Budapesten, ahol az élet mindmostanáig nem tért vissza rendes medrébe. Az utóbbi két nap folyamán a munkások már elkezdtek bejárni az üzemekbe, de sok üzemben még nem indult meg a termelés. Kádár elvtárs véleménye szerint a munkások nem akarnak több felfordulást, szeretnének mielőbb visszatérni a normális élethez, de igen erős közöttük a sovíniszta, szovjetellenes hangulat. Ami az olyan értelmiségi köröket illeti, mint az újságírók és az írók, ezek ismét igyekeznek káros nézeteket terjeszteni. Horváth Márton nemrégiben egyenesen olyan kijelentést tett, hogy nem kellett volna az új (Kádár-) kormányt megalakítani és a szovjet csapatokhoz fordulni segítségért éppen akkor, „amikor Nagy Imre kormánya konszolidálódni kezdett”. A napokban írók egy csoportja az MSZMP vezetőivel folytatott megbeszélésen azt állította, hogy mivel a magyar nép nem kívánja a szocializmust építeni, helytelen lenne ráerőszakolni ezt az eszmét.² Ezért a magyar írók kijelentik, hogy többé nem tartják magukat marxistáknak–leninistáknak. Mi megjegyeztük, hogy ezek az írók az ilyen kijelentésekkel végérvényesen leleplezik magukat mint a szocializmus ellenségeit.

3. Kádár elvtárs felvetette azt a kérdést, hogy a mi katonai hatóságaink és állambiztonsági szerveink vonalán vidéken olyan emberek kerülnek letartóztatásba, akik nem ellenségek, mindössze politikailag ingatagnak bizonyultak. Kádár elvtárs véleménye szerint e kérdésben igen óvatosan kell eljárni. A felkelés valódi szervezőit kell megkeresni, elsősorban Budapesten. Sajnos, az olyan emberek, mint Király [Béla] tábornok, vagy Dudás

[József], az úgynevezett nemzeti forradalmi bizottság elnöke és más hasonlók egyelőre bújkálnak.³ Kádár elvtárs kérte, hogy ezt a kérdést beszéljük meg Szerov elvtárrsal.

4. Kádár elvtárs közölte, hogy egy csehszlovák kormányküldöttség, Široký elvtárs vezetésével Budapestre akart látogatni, de a magyar kormány kitért az ajánlat elől, tekintve, hogy egy ilyen delegáció fogadása jelenleg nehézségekbe ütközne.⁴

Megjegyzés: Kádár elvtárs ma tájékoztatott bennünket arról, hogy Nagy Imre csoportjának kérdését megtárgyalták az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának plenumán. Itt voltak olyan hangok, miszerint Nagyot és csoportjának néhány tagját jó lenne bevonni a Kádár-kormányba. Kádár fellépett e javaslatok ellen. A plénum úgy határozott, hogy Szántó Zoltán és Donáth jöjjenek el a párt vezetőségéhez és beszéljenek arról, miként viszonyulnak néhány, a helyzetükkel kapcsolatos politikai kérdéshez. A határozatot a jugoszláv követ útján hozzák majd tudomásukra.⁵ A plénum megbízta az Intéző Bizottságot, kérje fel az SZKP KB-t és az európai népi demokratikus országokban működő más testvérpártok központi bizottságait, hívjanak össze találkozózt, amelyen képviselőik a magyar események elemzése alapján megvitatnák egymáshoz fűződő kapcsolataik kérdését.⁶

E kérdés előkészítésének során az Ideiglenes Központi Bizottság kérni fogja az SZKP KB Elnökségét, küldje el Magyarországra két-három képviselőjét, hogy azok a magyar elvtársakkal közösen tanulmányozzák a helyzetet.

56. XI. 12.

M. Szuszlov

A. Arisztov

Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériuma Levéltára

JEGYZETEK

Orosz nyelven közölte A. Ny. Zalejeva a *Diplomaticseszkiy Vesztnyik* 1992. 19–20. számában.

¹ A magyar–jugoszláv tárgyalások dokumentumait lásd *Társadalmi Szemle* 1989. 12. sz. (Zinner Tibor közleménye) és *Juss* 1990. 3. sz. (Kiss József közleménye).

² 1956. november 10-én Fekete Gyula (az Írószövetség egyik titkára), Gergely Mihály és Máté György (a szövetség pártszervezetének volt titkára) találkoztak Kállai Gyulával, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága tagjával. Feltehetőleg erre a beszélgetésre utalt Kádár.

³ Király Béla ezekben a napokban hagyta el az országot. Dudás, ismereteink szerint, már a szovjetek fogságában volt.

⁴ Široký látogatására 1956. november 16-án mégis sor került, lásd *Népszabadság*, 1956. november 17.

⁵ A találkozóra a szovjet, bolgár, csehszlovák, román és magyar pártvezetők részvételével 1957. január 1–4. között került sor Budapesten.

⁶ Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága aznap, november 11-én tartotta első ülését a Parlamentben. Itt elsősorban Aczél György, Kőből József és Fehér Lajos javasolták Nagy Imre és hívei bevonását a vezetésbe. A jegyzőkönyv szerint (lásd Politikatörténeti Intézet Levéltára, 288. fond, 4/1. ő. e.) határozatot hoztak arról, hogy Nagyékkel tárgyalásokat kell kezdeni, esetleg Tito közvetítésével. Szántó és Donáth meghívásának a jegyzőkönyvben nincs nyoma.

8. SZEROV ÉS ANDROPOV JELENTÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, BUDAPEST, 1956. NOVEMBER 14.

Az SZKP Központi Bizottságának

A mai nap folyamán több ízben is felhívott telefonon Kádár és Münnich elvtárs (mindegyik külön-külön), s közölte, hogy a szovjet katonai hatóságok egy vasúti szerelvényen a fegyveres felkelésben részt vett magyar fiatalokat szállítottak a Szovjetunióba. Kádár és Münnich ezzel kapcsolatban kijelentették, hogy nem helyeslik az ilyen szovjet eljárást, mert szerintük ez készítette a magyar vasutasokat általános sztrájkra, és rontotta el az egész belpolitikai helyzetet.¹ Ma este a budapesti Kossuth Rádióban tendenciózus közlemény hangzott el magyar fiatalok Szibériába szállításáról.

Münnich elvtárs azt kéri, hogy a szovjet csapatok parancsnoksága hivatalos sajtóközleményben jelentse be, hogy Magyarországról senkit nem szállított és nem is fog szállítani a Szovjetunióba. Münnich elvtársnak azt mondtuk, hogy megvizsgáljuk a dolgot és holnapra választ adunk.

Ma, november 14-én valóban Csap állomásra irányítottak egy kisebb szerelvényt olyan letartóztatottakkal, akik a vizsgálati anyagban úgy szerepelnek, mint a fegyveres lázadás tevékeny résztvevői és szervezői. A szerelvény áthaladt a határon. A szerelvény útja közben a foglyok két állomáson cédulákat dobáltak ki, amelyekben tudatták, hogy Szibériába viszik őket. Ezeket a cédulákat magyar vasutasok felszedték, és értesítették a dologról a kormányt. A mi vonalunkon utasítás ment arra, hogy a jövőben a letartóztatottakat zárt gépkocsikon szállítsák, megerősített konvojjal.

Holnap a Münnich elvtárssal való megbeszélésen Szerov elvtárs azt fogja mondani neki, hogy azért akartuk a letartóztatottak egy kis csoportját a szovjet–magyar határ közelében lévő épületben elhelyezni, mert Magyarországon nincs olyan, a foglyok elhelyezésére kellően felkészült börtön, ahol biztosítani lehetne az objektív vizsgálat lefolytatását.

Szuszlov és Arisztov elvtársakat² tájékoztattuk a fentiekről.

1956. november 14.

*Szerov
Andropov*

„VCS”-vonalon³ érkezett

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldal jobb alsó sarkában kézírással a következő olvasható: „Irattárba 56. XI. 29. Olvashatatlan aláírás”.

¹ A Szovjetunióba történt ekkori deportálások ügyéről az iratokban nincs további dokumentum, és mindeddig más forrásból sem állnak rendelkezésre számszerű adatok. Valószínűnek látszik, hogy a

Kárpátaljára (a munkácsi és ungvári börtönbe) irányított néhány fogolyszállítmány után a moszkvai vezetés ezt az akciót – a nemzetközi közvéleményre való tekintettel, s talán Kádárék fellépésének hatására – leállította. A deportálás ellen tiltakozott az Írószövetség és a Nagy-budapesti Központi Munkástanács is.

² Szuszlov és Arisztov az SZKP KB Elnöksége kiküldöttjeként Budapesten tartózkodott, vö. a III/7. dokumentummal.

³ A „VCS-ről” lásd a II/4. dokumentum, 1. jegyzetét.

9. GERŐ ERNŐ, HEGEDÜS ANDRÁS ÉS KOVÁCS ISTVÁN LEVELE AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK, 1956. NOVEMBER 18.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének

Tisztelt Elvtársak!

Teljesen világos számunkra, hogy a magyarországi események azt kívánják tőlünk, hogy beható, önkritikus elemzésnek vessük alá a volt magyar párt- és állami vezetés egész tevékenységét, feltárjuk a tragikus eseményeket előidéző okokat. De itt most nem térhetünk ki mindezekre a kérdésekre, hanem a legfrissebb magyarországi fejlemények néhány problémáját tudjuk csak érinteni.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása óta eltelt két hét alatt lehetőség szerint igyekeztünk figyelemmel kísérni a magyarországi eseményeket.

Az új kormánynak kétségtelenül nagy nehézségeket kellett és kell leküzdenie. A kormány erőfeszítéseket tett arra, hogy megbirkózzék a helyzettel. Ennek ellenére – úgy látjuk – ezek az erőfeszítések nem hozták meg a szükséges eredményeket, mégpedig azért nem, mert a párt és a kormány politikája ez idő alatt lényegesen jobbra tolódott.¹ És most, amikor az Önök tudomására hozzuk néhány bíráló észrevételünket a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány politikájáról, természetesen kizárólag az az óhaj vezérel bennünket, hogy segítsünk a hibák kijavításában.

Azért töltönek el bennünket aggodalommal a magyarországi fejlemények, mert úgy látjuk, hogy a kormány sok tekintetben helytelen koncepció alapján próbálja leküzdeni a nehézségeket; emiatt politikájában súlyos ellentmondások és hibák jelentkeznek, amelyek következtében a párt és a kormány még inkább jobbra tolódhat, s ahelyett, hogy megszilárdulna a népi demokratikus rendszer, tovább gyengülhet, ismét kedvező táptalajt nyújtva az ellenforradalomnak.

Úgy látjuk, hogy ez a veszély főként az alábbi tényezőkből fakad:

1. A párt és a kormány nem mozgósítja kellőképpen a magyar népet az ellenforradalom elleni harcra. A magyar sajtó és rádió ebben a tekintetben egészen más vonalat visz, mint a testvérpártok sajtója és rádiója; a magyar sajtó és rádió nem leplezi le a fehérterrort, nem igyekszik gyűlöletet kelteni a népben ezzel a terrorral szemben, hanem ehelyett a „dicsőséges október 23-i forradalomról” és a „forradalom vívmányairól” szaval.

Nyilvánvalóan a sajtó és a rádió, valamint más körök nyomásának tudható be, hogy november 11-i beszédében még Kádár elvtárs is úgy nyilatkozott, hogy a népi demokrácia

elleni fegyveres felkelés résztvevőinek többsége jó szándékú volt.² Ez az értékelés szükségképpen akadályozza az ellenforradalom ellen harcolni akaró erők kibontakozását, és demoralizálja azokat, akik valóban fegyverrel a kezükben vették fel a harcot az ellenforradalmi bandákkal szemben.

Ez a politika azzal a veszéllyel jár, hogy a kormány elszigetelődik a munkásosztálytól, a néptől, hiszen ez a helytelen értékelés – amely szerint „igazságos forradalom” zajlott le –, szükségképpen zavart kelt a néptömegekben, különös tekintettel arra, hogy a párt és a kormány szinte egyáltalán nem lépett fel az ellenforradalom ellen. Mindez oda vezet, hogy a kormány csaknem kizárólag a szovjet fegyveres erőkre támaszkodik.

2. Sem a párt, sem a kormány nem leplezi le kellőképpen Nagy Imre árulását, a sajtó és a rádió pedig többnyire még azt a keveset is elhallgatja, amit erről a kormány és a miniszterek mondanak. Így aztán érthető, hogy a megtévesztett dolgozók egy része és még inkább a jobboldali és ellenséges elemek napról napra egyre határozottabban követelik, hogy Kádár János helyett Nagy Imre legyen a miniszterelnök. Kádár elvtárs néhány nappal ezelőtt azt felelte erre a követelésre, hogy amikor Nagy Imre újra magyar földre lép, tárgyalásokat fognak vele kezdeni.³ Attól tartunk, hogy az ilyen kijelentés csak olaj a tűzre. Véleményünk szerint Nagy Imrének a kormányba való visszatérése az október 23. és november 4. közötti események megismétlődését jelentené. A párt és a kormány Nagy Imre vezetése alatt nem tudna megmaradni a népi demokrácia talaján.

3. A párt mind kisebb szerepet játszik, és gyakorlatilag nem is működik, jóllehet vitathatatlan, hogy a párt nélkül, a kommunisták nélkül nem lehet megszilárdítani a népi demokratikus rendszert.

Az utóbbi évek eseményei súlyos válságot idéztek elő a pártban. Ezt a válságot tetetözte a Magyar Dolgozók Pártjának feloszlata, amely nemcsak jogtalan lépés volt a párt szervezeti szabályzata szempontjából, hanem súlyos hibát is jelentett. További hibát követtek el az új párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezése alkalmával. Ez a hiba abban nyilvánul meg, hogy felülről, a Központi Bizottságtól kezdve egészen az alapszervezetekig „megtisztítják” a pártot az úgynevezett „sztálinistáktól”, „rákosistáktól”, vagyis olyan káderektől, akiknek óriási többsége jó, állhatatos kommunista.

Így azután most, amikor minden erőt egyesíteni kellene a népi demokratikus rend megszilárdítására, a kommunista káderek ezrei vannak demoralizált állapotban, és kényszerülnek passzivitásra. Véleményünk szerint helyes ugyan, hogy az új vezetés elhatárolja magát a régi vezetés hibáitól, de ezt szerintünk teljesen helytelen módon teszi.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy az üzemi munkástanácsok többségét nem kommunisták vezetik, s hogy a munkástanácsok szinte második hatalmat jelentenek a kormánnyal szemben. Ez az egyik oka annak, hogy a munkástanácsok nem az ellenforradalom elleni harcot követelik a kormánytól, hanem Nagy Imre visszatérését a hatalomba; követelik ezen kívül a többpártrendszert, a szovjet csapatok azonnali kivonulását, az ország semlegességét, sőt vannak olyan munkástanácsok is, amelyek azt követelik, hogy tiltsák meg a pártszervezetek működését az üzemekben.

A párt, a munkásosztály és a néptömegek erőinek mozgósítása érdekében szükséges lenne, hogy helyesen értékeljék az elmúlt évek eseményeit. Rá kell mutatni a hibákra, de nem szabad megfélemezni azokról a nagy eredményekről sem, amelyeket a magyar nép a párt vezetésével elért. Az eredmények teljes elhallgatása és az elmúlt időszaknak, mint

az „önkéntes” és a „zsarnokság” korszakának emlegetése nem a kormány és a népi demokrácia pozícióit erősíti, hanem az ellenforradalom pozícióit. Ilyen politikával a kormány és a párt nem lesz képes megszerezni a munkásosztály és a néptömegek támogatását.

4. Tovább folyik az államvédelmi szervek és munkatársaik elleni hajsza. Igaz ugyan, hogy egyes államvédelmi szervek 1953 előtt súlyos törvénysértéseket követtek el, de e törvénysértések elkövetőit már rég eltávolították az államvédelmi szervekből.⁴ Másrészt pedig az államvédelmi szervek személyi állományának óriási többségét a népi demokráciához hű munkások, kommunisták alkotják. Ezek az elvtársak égnék a vágytól, hogy kiúzhassanak az ellenforradalom ellen, de nem használják fel őket kellően, sőt ellenkezőleg, gyalázzák és ezzel kiszolgáltatják őket a népellenes elemeknek.

És miközben ezeknek az elvtársaknak nagy részét gyalázzák és eltávolítják a fegyveres erőktől, a magyar kormányzati szervek semmiféle komoly akciót nem hajtanak végre az ellenforradalmi góccok ellen. Tudomásunk szerint teljesen megszűnt az ellenséges elemek közti felderítő munka, holott erre a tevékenységre most nagyobb szükség van, mint valaha. Fennáll az a veszély, hogy az újrászerveződő fegyveres erők személyi állománya, politikai szelleme és vezetése nem olyan lesz, ami lehetővé tenné, hogy ezek az erők a kormány és a népi demokratikus rend szilárd támaszaivá válhassanak.

Az ellenforradalom fegyveres erőit már szétzúzták. De az ellenforradalmi erők mondhatni nyíltan szervezkednek a kormány megdöntésére és a népi demokratikus rend megsemmisítésére. Amennyire tudjuk, a magyar hatóságok úgyszólván semmit sem tesznek ezen ellenforradalmi és antidemokratikus erők ellen. Jellemző, hogy a magyar sajtó és rádió mindeddig egyetlenegy olyan ítéletet sem tett közzé, amelyet ellenforradalmárok ellen hoztak.

5. Mindezek a hibák azt mutatják, hogy a kormány erélytelen: a tömegek bizalmát szinte kizárólag csak engedmények segítségével igyekszik megszerezni. A jelenlegi magyarországi helyzetben természetesen szükség van bizonyos engedményekre. De a kormány által ezekben a napokban tett engedmények (az ellenforradalom elleni erélyes harc hiánya; Nagy Imre árulásának elkenése; a múlt teljesen negatív értékelése; a párt háttérbe szorítása és a szilárd pártkáderek elleni kampány, azzal az ürüggyel, hogy ezek „sztálinisták”; a többpártrendszer, a mielőbbi választások, a semlegesség stb. követelésére adott, engedményeket sejtető válaszok; demagóg gazdasági követelések elfogadása, ami csak növelheti a gazdasági káoszt) magára a népi demokratikus rendszerre mérnek csapást.

Az ilyen, engedményeken alapuló politika vezetett oda, hogy Magyarországon ma támadásban vannak az antidemokratikus, ellenforradalmi erők, miközben a párt és a kormány defenzívában van, és nap mint nap újabb pozíciókat ad fel.

Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy a testvérpártok és mindenekelőtt a Szovjetunió Kommunista Pártja tanácsokkal segítse a magyar pártot és a magyar kormányt a fenti hibák kijavításában. Ily módon kellene elérni azt, hogy

a) a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány erélyes, széles körű harcot folytasson a népellenes, ellenforradalmi erők ellen, egészen a megsemmisítésükig;

b) a párt összes egészséges erői összefogjanak az ellenforradalom elleni harc és a népi demokratikus rend megszilárdítása érdekében;

c) a népi demokrácia számára feltétlenül megbízható fegyveres erőt szervezzenek, amely képes arra, hogy megvédje a népi demokratikus rendszert a belső és külső támadásokkal szemben, és megvédelmezze a szocializmus vívmányait;

d) felhagyjanak az állandó engedmények politikájával, amely magának a népi demokráciának a létét veszélyezteti.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy Magyarországon léteznek olyan erők, amelyekre támaszkodva a Szovjetunió segítségével meg lehet szilárdítani a népi demokratikus rendszert.

Kommunista üdvözzettel:

Gerő Ernő [mellette saját kezű aláírás, cirill betűkkel]
Hegedüs András [mellette saját kezű aláírás, latin betűkkel]
Kovács István [mellette saját kezű aláírás, cirill betűkkel]

Moszkva, 1956. XI. 18.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A levélnek nem volt magyar eredetije, vagy eddig még nem került elő. Az első oldal alján négyjegyű bélyegzett szám töredéke, valamint kézírással: „Irattárba 57. I. 7. Olvashatatlan aláírás”.

¹ A valóságban, éppen ellenkezőleg, erőteljes balratolódás ment végbe a Kádár-kormány megalakulása és első nyilatkozatai után.

² Kádár első, november 11-i beszédében még alkalmazkodott a tömeghangulathoz, és elismerte: „...a tömegmegmozdulásban tiszta szándékú emberek vettek részt, továbbá, még a fegyveres felkelésben részt vett fiatalok nagy többsége is a szocialista rendszer és a Népköztársaság hívének vallja magát.” Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy kezdettől jelen voltak az ellenforradalmi elemek is. (*Népszabadság*, 1956. november 12.)

³ Kádár november 14-én a Nagy-budapesti Központi Munkástanács küldöttsége előtt tett ilyen kijelentést. Lásd *Népszabadság*, 1956. november 15.

⁴ Az ÁVH által elkövetett törvénysértések elkövetőinek csupán kis részét távolították el, és még csekélyebb részét vonták felelősségre 1956 előtt.

10. ZAMCSEVSZKIJ FELJEGYZÉSE BOLDOCZKI JÁNOS MOSZKVAI MAGYAR NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1956. NOVEMBER 28.

I. K. Zamcsevszkij
napi feljegyzéseiből

TITKOS. 11. példány
1956. november 30.
No 2254/5eo

Feljegyzés

Boldoczi Jánossal, a Magyar Népköztársaság nagykövetével folytatott megbeszélésről

1956. november 28.

16.00 órakor fogadtam Boldoczkít.

A beszélgetés során Boldoczki a következőket mondta a magyarországi helyzetről.

1. Boldoczki elvtárs véleménye szerint a pártvezetés teljesen elszakadt a párttagságtól. Az MDP-ben úgy alakultak a dolgok, hogy a legfontosabb vezető pártfunkciókba nem a munkásosztályból, nem a dolgozó rétegekből származó, sőt nem is magyar nemzetiségű¹ embereket helyeztek. Valójában egy szűk csoport tagjai foglalták el a párt és az állami apparátus irányító posztjait, olyanok, akik nem munkás- vagy dolgozó parasztszármazásúak voltak, nem az alsóbb szintű pártmunka gyakorlatában nevelődtek, ezért a dolgozó tömegek nem ismerték őket, s népszerűek sem lehettek körükben. Nem voltak gyökereik a dolgozó tömegekben. Valahányszor megüresedett egy-egy poszt, azt általában a „vezető” funkcionáriusok e szűk csoportjának valamelyik tagja szerezte meg. Megyei pártbizottságok titkárának többnyire nem helybéli, hanem egy másik megyéből való pártmunkást tettek meg. Ugyanez a gyakorlat uralkodott a városi, kerületi és falusi pártbizottságok esetében is. Az ilyen vezetők természetesen kevésbé ismerték a helyi viszonyokat, nem volt kapcsolatuk a széles tömegekkel. Ráadásul a vezető káderek efféle ide-oda helyezgetése igen gyakori volt. Ebből következett, hogy a dolgozók, akik alig ismerték ezeket a vezetőket, nem keresték fel őket panaszaiikkal, nem tárták fel előttük a lelküket. Békés megyében például, ahol Boldoczki elvtárs annak idején a megyei pártbizottság titkára volt, távozása után egyetlen olyan titkár sem működött, aki Békés megyéből származott volna.

Boldoczki elvtárs elmondta, hogy ezek a kérdések több alkalommal is szóba kerültek, még az MDP KV ülésein is, mégsem történt semmi a helyzet gyökeres javítása érdekében.

Voltak olyan jelenségek is, hogy a pártvezetők, sőt a KV-tagok szavai nem feleltek meg tetteiknek: ma egyvalamit mondtak, holnap viszont már egészen mást mondtak és tettek. Ez természetesen még inkább megingatta a bizalmat irántuk.

Boldoczki elvtársat most nagyon nyugtalanítja az a megint érvényesülő tendencia, hogy mindig ugyanazokat az embereket helyezgetik át egyik posztról a másikra anélkül, hogy figyelembe vennék a nemzeti sajátosságokat. Nem érti, miért teszik ezt. Annál is kevésbé, mivel Boldoczki nézeteit Münnich Ferenc is osztja, s ezt valószínűleg Kádár Jánosnak is szóvá tette.

Ha egy-egy vezető funkcióba mégis közvetlenül a munkások közül vagy az alsóbb szintű pártapparátusból került valaki, akkor a helyettese általában kispolgári származású személy volt, s ténylegesen ő irányította az adott intézményt. Így például, amikor Szobek

[András] volt a külkereskedelmi miniszter,² a minisztériumot valójában Háy [László] vezette (nemzetiségét tekintve zsidó, a származása kispolgári). Amikor Szobek begyűjtési miniszter lett,³ a tulajdonképpeni vezető Sáhgy [Vilmos]⁴ volt. Bata honvédelmi miniszter mellett a tulajdonképpeni vezető Nógrádi [Sándor]⁵ volt (nemzetiségét tekintve zsidó, kispolgári származású). Amikor a külügyminiszteri posztot Boldoczki foglalta el,⁶ igen nehezen boldogult a helyettesével, Bereivel (nemzetiségét tekintve zsidó, származása kispolgári). A népi káderek valójában nem kaptak igazi segítséget munkájukhoz, és nem tudták vezetővé kinőni magukat. A vezetést pedig továbbra is egy szűk kör gyakorolta, olyanok, mint Antos [István], Friss [István], Sáhgy, Háy és mások.

Ez a gyakorlat is hozzájárult ahhoz, hogy az MDP már a lázadás első napjaiban összeomlott.

2. Boldoczki elvtárs utalt arra, hogy a felszabadulás után alapvetően megváltozott a munkásosztály összetétele. A nagyiparban és a kereskedelemben végrehajtott államosítás nyomán, valamint a kulákokkal, kisiparosokkal szembeni korlátozó politika megvalósítása következtében a szocialista rendszernek számos dühödt osztályellensége támadt, s ezeket az iparba irányították dolgozni. Beletagolódtak a munkásosztályba, és megváltoztatták összetételét. 1940-ben például Magyarországon 300 000 volt a munkások száma, most viszont 1 200 000. Mivel ezek az ellenséges elemek műveltebbek és képzetebbek voltak az egyszerű munkásoknál, művezetők, normások, raktárosok, bérszámfejtők stb. stb. lettek, azaz olyan posztokra kerültek, hogy a termelésben dolgozó munkások tőlük függtek. Boldoczki elvtárs például ismer Tatabányán egy olyan vállalatot, ahol mintegy 300 volt csendőr dolgozik.

Az efféle „munkások” vállalták aztán e napokban a legaktívabban a „forradalmárok” szerepét. Ezek a reakciók továbbá, mivel közvetlenül a munkások között éltek, ellenséges propagandát folytattak, bomlasztották a munkásosztályt, miközben az MDP párt- és tömegszervezeti munkája a munkások körében igen gyenge volt.

Az országban olyan helyzet alakult ki, hogy a munkásosztály rosszabb anyagi körülmények között élt, mint a parasztság, ami egészen rendellenes dolog egy olyan országban, ahol proletárdiktatúra van. A munkások látták ezt a helyzetet, s nem egyszer hangot is adtak elégedetlenségüknek. Láta ezt a helyzetet néhány vezető is, mégsem történtek határozott intézkedések a helyzet megváltoztatására.

Ezek a fő okai annak, hogy sok munkás a lázadókat támogatta.

3. A Szovjetunióval szemben megnyilvánuló elégedetlenség okait Boldoczki elvtárs elsősorban abban látja, hogy a Szovjetunióval való barátság fenntartását a „vezető” funkcionáriusoknak ugyanaz a szűk csoportja monopolizálta, amelyről feljebb már szólt. Egy szűk csoport utazgatott folyton a Szovjetunióba, fogadta a Magyarországra érkező szovjet delegációkat stb. A dolgozók széles tömegeinek gyakorlatilag semmilyen kapcsolata sem volt a Szovjetunióval. Boldoczki elvtárs hangsúlyozta, hogy ő többször is javasolta, küldjenek a Szovjetunióba hivatalnokok helyett gyári munkásokból és parasztokból összeállított delegációkat. Ezt tartja szükségesnek ahhoz, hogy közvetlen kapcsolatok létesüljenek Magyarország és a Szovjetunió dolgozói között. Így ismerhetnék meg jobban egymást népeink. Ennek érdekében adta ki a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége is azt a rendeletét, amely engedélyezi, hogy szovjet állampolgárok házasságot kössenek olyan külföldiekkel, akik a népi demokratikus országok állampolgárai. Sajnos

azonban javaslat, mely szerint magyar dolgozókból álló delegációkat küldjenek a Szovjetunióba, nem talált támogatásra az MDP KV-ban, konkrétan Rákosi elvtársnál. Pedig a pénzügyi nehézségekre való hivatkozás minden komoly alapot nélkülözött, mivel a vállalatok és a szövetkezetek vezetői, akik közül többen személyesen beszélt erről Boldoczki elvtárs, készek lettek volna az igazgatói, illetve a szövetkezeti alapból fedezni a Szovjetunióba küldendő delegációk költségeit, mivel maguk is igen hasznosnak látták az utazást.

Boldoczki elvtárs emellett utalt arra is, hogy az említett „vezetők” egy része már régóta elfordult a Szovjetuniótól, és vagy Titóra orientálódott, vagy kispolgári nézetek befolyása alá került.

A Szovjetunióhoz való rossz viszony további okát Boldoczki elvtárs a szovjet élet hibás, ártalmas propagálásában látja, amelyet szerinte szándékosan folytattak Magyarországon. Amikor például a Szovjetunióba küldendő magyar ösztöndíjasok kiválasztása történt, a fiataloknak szabályos tündérmeséket mondtak a szovjet életről, azt ígérték nekik, hogy a Szovjetunióban rendkívül kiváltságos körülmények közt fognak élni, s korlátozás nélkül mindenük meglesz. Amikor aztán megérkeztek a Szovjetunióba, s ugyanúgy kezelték őket, mint bármelyik szovjet diákot – ami egyébként Boldoczki elvtárs szerint nagyon helyes –, az ösztöndíjasok persze kiábrándultak a Szovjetunióból, mivel a legkevésbé sem azzal találkoztak, amit nekik ígérték. Amikor hazaérkezésük után otthon beszámoltak élményeikről, ők is kivették részüket a Szovjetunióval kapcsolatos elégedetlenség terjesztéséből.

További eszmecserénk során megkérdeztem Boldoczki elvtársat, mit kellett volna tennünk, hogy megváltozzék Magyarországon a Szovjetunióhoz való ilyen viszony.

Boldoczki elvtárs kijelentette: véleménye szerint a Szovjetunió oly sokat segített Magyarországnak, hogy még elképzelni is nehéz lenne, mit tehetett volna még. Csakhogy a Szovjetunió segítségéről igen kevés szó esik. Boldoczki elvtárs úgy véli, hogy minél többet és minél konkrétan kellene beszélni a dolgozóknak arról az óriási segítségéről, amelyet a Szovjetunió nyújtott, s nyújt továbbra is Magyarországnak. Célszerű lenne ezen kívül közvetlenül a gyárakból és üzemekből delegációkat küldeni a Szovjetunióba.

A Magyarországon kialakult helyzet megjavításáért végzendő munka fő feladatát Boldoczki elvtárs abban látja, hogy a párt- és az állami vezetést olyan káderekkel erősítsék meg, akik a munkások közül kerültek ki, akiket a dolgozók ismernek és akikben megbízhatnak, olyanokkal, akik hűek a proletár internacionalizmus eszméjéhez. Ez persze nem jelenti azt – fűzte hozzá Boldoczki elvtárs –, hogy a régi kádereket ne lehetne felhasználni. Becsületes és értékes funkcionáriusnak tartja például Hegedűst, Egrit, Véget, Ácsot és másokat. Ilyen embereket nem szabad elpazarolni. Lehetséges, hogy most valami más, kevésbé felelős munkára kellene átirányítani őket, s majd csak fokozatosan helyezhetők vezető pozícióba. Boldoczki elvtárs igen veszélyesnek tartja azt a jelszót, hogy a rákosisztákat távolítsák el a pártból és az állami funkciókból.

Megkérdeztem, találkozott-e Boldoczki elvtárs az utóbbi időben Rákosi elvtárral.

Boldoczki elvtárs azt felelte, hogy nem találkozott Rákosi elvtárral, s nem folytatott vele tárgyalásokat. Egész szovjetunióbeli tartózkodása alatt mindössze két alkalommal találkozott Rákosi elvtárral, s akkor sem a Nagykövetség épületében (erre szeptember végén és október elején került sor). Ezen kívül Rákosi elvtárs mintegy háromszor felhívta őt telefonon. Egy ilyen telefonhívás során – ez még a Kádár-kormány megalakulása előtt

történt – azt javasolta, hívják össze tanácskozássra az MDP KV Moszkvában tartózkodó tagjait.⁷ Ennek a telefonbeszélgetésnek azonban nem voltak konkrét következményei. Boldoczki elvtárs hangsúlyozta, nem szokott találkozni Gerő és Hegedűs elvtársakkal sem. A „Népakarat” című magyar újságban megjelent hír, amely szerint Boldoczki elvtárs tárgyalásokat folytat Rákosi elvtárral, nem felel meg a valóságnak.

MEGJEGYZÉS: Andropov elvtárs úgy értesített, hogy Boldoczki elvtárs Rákosi elvtárral való találkozásainak hírért a Nagykövetség katonai attaséja, Pilcsik juttatta el a „Népakarat” című laphoz. Kádár elvtárs közölte Andropov elvtárral, hogy Boldoczki elvtársat rövidesen visszahívják jelenlegi posztjáról.⁸ A Kádár-kormány ezen intézkedésének célszerűségét illetően súlyos kétségeink vannak, mivel Boldoczki elvtárs a Szovjetunió iránt elkötelezett, szegényparaszti családból származó ember.

A nagykövetség munkatársairól szólva Boldoczki elvtárs közölte, hogy az utóbbi időben szinte valamennyien jól viselkedtek. Ez alól egyedül Pilcsik, a katonai attasé a kivétel. Ő állandóan ingadozott, készen mutatkozott arra, hogy a Nagy-kormány mellé álljon, s teljesítse Maléter honvédelmi miniszter (az összeesküvők egyik főkolomposa) utasításait. Boldoczki elvtárs az első adandó alkalommal haza kívánja küldeni Pilcsiket.

Végezetül Boldoczki elvtárs elmondta, hogy Magyarországról utasították, irányítsa haza otthoni munkára azokat a magyarokat, akik a BM, illetve a Katonai Repülő Akadémia vonalán tanulnak a Szovjetunióban. Boldoczki elvtárs arra kért, értesítsem erről az illetékes katonai tanintézmények parancsnokságát.

Megígértem Boldoczki elvtársnak a szükséges segítséget.

Boldoczki elvtárs közölte még, hogy jelenleg számos olyan személy tartózkodik a Szovjetunióban, akikkel nem tud mit kezdeni. Közéjük tartozik például Garasin [Rudolf], aki annak idején az összes magyar koncentrációs táborok parancsnoka volt. Garasin kettős állampolgár – magyar és szovjet –, s most Magyarországra szeretne utazni.

Azt válaszoltam, hogy az olyanoknak, mint Garasin, a legjobb lenne várni a hazautazással. A megbeszélésen jelen volt V. Ny. Kélin az 5. Európai Osztály attaséja.

*I. Zamcsevszkij [saját kezű aláírás]
A Szovjetunió Külügyminisztériuma
5. Európai Osztályának vezetője*

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldal bal alsó sarkában „SZKP KB 44513” bélyegző látható.

¹ Értsd: zsidó, lásd alább bővebben.

² 1950–1953 között.

³ 1954–1956 között.

⁴ Sághy Vilmos volt a begyűjtési miniszter első helyettese ebben az időben.

⁵ Bata 1953–1956. október között volt honvédelmi miniszter. Nógrádi Sándor ugyanebben az időben a Néphadsereg politikai főcsoportfőnöke, 1955. júliustól a miniszter első helyettese volt, 1956 elejéig.

⁶ Boldoczki János 1953 júliusától 1956 júliusáig volt külügyminiszter. Vö. a III/6. dokumentummal.

⁷ Vö. a III/6. dokumentummal, 2. és 3. jegyzet.

⁸ A visszahívásra csak 1960 májusában került sor.

11. KIMUTATÁS A MAGYARORSZÁGNAK NYÚJTOTT KÜLFÖLDI SEGÉLYEKRŐL, 1956. DECEMBER 8.

Kimutatás

a Magyarországnak más országok által nyújtandó, ellenszolgáltatás nélküli segítségről

A Magyar Népköztársaság Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánya 1956. november 5-én azzal a kéréssel fordult más országokhoz, hogy nyújtsanak segítséget Magyarországnak, elsősorban élelmiszerek, tüzelőanyagok, építőanyagok és gyógyszerek szállításával.

A Szovjetunió Kormánya megvizsgálta ezt a felhívást, és elhatározta, hogy ellenszolgáltatás nélküli testvéri segítséget nyújt a magyar dolgozóknak, és azonnal a következő árukat küldi Magyarországra:

- 50 ezer tonna gabonát és lisztet,
- 3 ezer tonna húst,
- 2 ezer tonna vaját és zsiradékot,
- 3 millió doboz tejkonzervet,
- 5 ezer tonna cukrot,
- 10 ezer tonna cementet,
- 10 ezer köbméter faárut,
- 5 ezer köbméter rönkfát,
- 300 ezer négyzetméter ablaküveget,
- 1 ezer tonna tetőfedő lemezt,
- 2 ezer tonna hengerelt vasárut,

A fenti árukon kívül, hogy a munka folyamatosságát biztosítani lehessen Magyarországon mind az iparban, mind a népgazdaság egyéb ágaiban, a szovjet kormány kötelezte a Szovjetunió Külkereskedelmi Minisztériumát, hogy haladéktalanul szállítsa le azokat a nyersanyagokat, félkész árukat, fűtőanyagokat és más árukat, amelyek szállítása az 1956-os egyezmény értelmében még esedékes, és amelyek szállítása az 1957. évre kötött kereskedelmi egyezmény értelmében 1957 első negyedévében esedékes.

A szovjet kormány utasította a Szovjetunió Egészségügyi Minisztériumát, hogy haladéktalanul, ellenszolgáltatás nélkül küldjön a Magyar Népköztársaságnak olyan gyógyszereket, amelyekre a lakoságnak szüksége van.

A fent megnevezetteken kívül a Moszkvai Városi Tanács 1,9 millió rubel értékben juttat ellenszolgáltatás nélküli segítséget Budapest Főváros Tanácsának.

A *Csehszlovák Köztársaság Kormánya* úgy döntött, hogy 90 millió korona értékben nyújt ellenszolgáltatás nélküli segítséget Magyarországnak. Ennek az összegnek a keretében a következőket szállítja:

5 ezer tonna lisztet,
5 ezer tonna burgonyát,
100 tonna húst,
5 ezer tonna cementet,
10 ezer tonna meszet,
325 ezer négyzetméter tetőfedő anyagot,
100 ezer négyzetméter ablaküveget,
2 ezer köbméter rönkfát,
3 ezer köbméter faárut,
3,6 ezer tonna tűzifát,
17,5 millió korona értékben gyógyszert,
32,4 millió korona értékben textilárut, cipőt, porcelánedényt, élelmiszert és egyéb árukat.

Ezen kívül a lakosság körében gyűjtést indítottak Magyarország lakosságának megsegítésére.

A *Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsa* határozatot hozott arról, hogy 100 millió zloty értékű áru szállításával nyújt segítséget Magyarországnak. Ennek az összegnek a keretében 100 ezer tonna kőszén szállítanak Magyarországra. A Lengyelországból juttatott további árucikkek listáját és mennyiségét a magyar féllel egyeztetik.

Lengyelországban ezen kívül társadalmi gyűjtés indult a magyar dolgozók megsegítésére. A befolyt összegben vásárolt élelmiszereket és gyógyszereket gépkocsikon folyamatosan indítják útnak Magyarországra. November 10-e óta több mint 160 tonna rakományt küldtek.

A lengyel társadalom adakozásából a lengyel bankba befolyt összeg már meghaladja a 160 millió zloty.

A *Kínai Népköztársaság Kormánya* 30 millió rubel értékű ellenszolgáltatás nélküli segítséget nyújt Magyarországnak.

A *Német Demokratikus Köztársaság Kormánya* úgy döntött, hogy az NDK 22 millió márka értékű ellenszolgáltatás nélküli segítséget nyújt a magyar dolgozóknak.

A sajtóközlemény szerint az NDK-ból az alábbi mennyiségben indították el az első áruszállítmányt Magyarországra:

100 ezer négyzetméter üveget,
5 ezer tonna gázolajat,
410 ezer pár különféle lábbelit,
10 ezer darab gyapjútakarót,
100 ezer pár harisnyát,
1500 tonna élelmiszert.

A további árucikkek jegyzékét és mennyiségét egyeztetni fogják a magyar kormánnyal.

Az NDK-ban ezen kívül társadalmi gyűjtést indítottak a magyar dolgozók megsegítésére. Folyó év november 27-ig 5 172 300 márka gyűlt össze. Az NDK lakossága ezen kívül több mint 1,5 millió márka értékben különböző ruhaneműket adományozott.

Az NDK vállalatai, szervezetei és magánszemélyek is kifejezték kívánságukat, hogy 4000 magyar gyereket vendégül lássanak.

A Román Népköztársaság Kormánya úgy döntött, hogy 13 millió lej értékű áruszállítmánnal nyújt sürgős segítséget Magyarországnak. E segítség keretében a következő árukat szállítják:

1 ezer tonna petróleumot,
4 ezer tonna gázolajat,
3 ezer tonna lignitet,
100 ezer négyzetméter ruberoidot¹,
100 ezer négyzetméter üveget,
5 ezer tonna cementet,
3 ezer tonna meszet,
23 ezer köbméter faárut,
5 ezer tonna tűzifát,
10 ezer tonna sót.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kérésére a Román Népköztársaság Kormánya a fenti segítségen kívül 60 millió rubel értékű hitelt adott a legszükségesebb árucikkek vásárlásához. 19 millió rubel 1956-ban, a fennmaradó összeg pedig 1957-ben kerül felhasználásra.

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Kormánya elhatározta, hogy 150 millió dinár értékű segítséget nyújt Magyarországnak.

Ennek az összegnek a terhére 1956 végéig a következő árukat szállítják Magyarországra:

500 tonna rizst,
100 tonna babot,
50 tonna szappant,
5 ezer tonna tűzifát,
20 ezer négyzetméter síküveget,
30 tonna üvegárut,
5 ezer köbméter fenyő fűrészárut,
1000 tonna cementet,
250 köbméter deszkaárut,
26 ezer négyzetméter műanyag burkolólapot.

A Bolgár Népköztársaság Kormánya a következő áruk szállításával nyújt ellenszolgáltatás nélküli segítséget Magyarországnak.

26 ezer tonna kőszén,
3 ezer tonna kőolaj,
30 ezer köbméter tűzifa,
2 ezer köbméter deszkaáru,
2 ezer köbméter fűrészelt gerenda,
5 ezer tonna cement,
1000 tonna cukor,
700 tonna rizs,
1000 tonna bab,
100 tonna keksz.

További segítséget a lakosság körében szervezett gyűjtés adományából nyújtanak a magyar népek.

Az Albán Népköztársaság Kormánya elhatározta, hogy 200 000 rubellel és 1000 tonna gázolajjal segíti Magyarországot ellenszolgáltatás nélkül.

A Mongol Népköztársaság Kormánya ellenszolgáltatás nélküli segélyként 2000 tonna búzát, 100 tonna húst és 15 tonna kolbászárut szállít.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság Kormánya 3 millió rubel összegben nyújt segítséget ellenszolgáltatás nélkül.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Kormánya az ingyenes segítség keretében 10 000 négyzetméter üveget és 10 000 tonna cementet szállít.

A magyar sajtóközlemények szerint a Magyarországnak felajánlott ellenszolgáltatás nélküli segítség értéke 93 millió USA dollár, ami a szocialista országoktól kapott 48 millió USA dollár értékű segítséget is tartalmazza.

A kapitalista országok 45 millió dollár összegben ajánlottak fel Magyarországnak segítséget ellenszolgáltatás nélkül, ebből az USA 20 millió dollár értékben (gyógyszerek, orvosi műszerek és fogyasztási cikkek).

A többi kapitalista ország a következő ellenszolgáltatás nélküli segítséget nyújtja Magyarországnak: Franciaország 3 milliárd frank értékben 15 tonna gyógyszert, 12 tonna takarót, 40 tonna ruhaneműt, 6 tonna tejet és 25 tonna egyéb élelmiszert szállít; Norvégia 2 millió norvég korona értékben gyógyszert, élelmiszert és egyéb árucikkeket; Finnország 52,4 millió finn márka értékű segítséget küld. Rajtuk kívül más országok is küldenek segélyeket.

Vöröskereszt-szervezetek is felajánlották segítségüket Magyarországnak; egyebek közt az indiai (5000 rupiát), a svájci (2,5 millió svájci frankot) és a dán (200 kórházi ágy telepítését).

A Szakszervezeti Világszövetség 10 000 font sterlinget kíván adományozni a magyar szakszervezeteknek.

A szocialista országok ingyenes segítséget ajánlottak fel a magyar államnak. Az e segítségből beérkező árukat a kiskereskedelemben értékesítik, majd a kereskedelmi szervezetek az eladásból származó pénzt a Közellátási Kormánybiztosság zárolt számlájára utalják át. Ennek a pénznek a felhasználásáról az MNK kormánya később fog dönteni.

A nyugati országok adományai elsősorban a Magyar Vöröskereszten keresztül jutnak az országba. A Magyar Vöröskereszt egyezményt írt alá a Nemzetközi Vöröskereszttel az adományok átvételéről és szétosztásáról.

*Ny. Ivanov [saját kezű aláírás]
az Európai Országok Gazdaságával
Foglalkozó Osztály vezetője*

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első lap jobb alsó sarkában „42482” bélyegző látható. Az iraton nincsen dátum. Az iratátadásakor kapott orosz eredeti jegyzék ennél a tételnél a címben jelzett időpontot adja meg, és említést tesz a „Kovalj feljegyzésről”, amely azonban a kimutatás mellől hiányzik. Vö. a III/2. sz. dokumentummal.

¹ Különleges bitumenes fedéllemez zsírkőpor-hintéssel.

12. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGE HATÁROZATA SZOVJET SZAKEMBEREK ÉS PÁRTFUNKCIONÁRIUSOK MAGYARORSZÁGRA KÜLDÉSÉRŐL, 1956. DECEMBER 14.

Világ proletárijai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P 64/XIV.

Szuszlov, Arisztov, Brezsnyev, Beljajev, Poszpjelov elvtársaknak;
az SZKP KB Titkárságának

Kivonat a 64. sz. jegyzőkönyvből, az SZKP KB 1956. december 14-i üléséről

Szovjet szakemberek és pártfunkcionáriusok Magyarországra küldése

A KB úgy határozott, hogy

1. a magyar kormány kérésére¹ küldjenek Magyarországra szovjet szénbányászati, valamint gazdasági és pénzügyi szakembereket;

2. a Déli Hadseregcsoport parancsnokának kérésére és tekintettel a magyarországi politikai helyzetre, 2-3 hónapos időtartamra vezényeljenek Magyarországra a katonai parancsnokok gazdasági és politikai helyetteseiként 40-50 felelős pártfunkcionáriust, hogy gyakorlati segítséget nyújtsanak a helyi hatalmi szerveknek és társadalmi szervezeteknek;

3. a KB Titkársága hagyja jóvá a Magyarországra irányítandó pártfunkcionáriusok csoportjának személyi összetételét.

A KB Titkára

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZET

¹ A Kádár-kormány kéréséről szóló dokumentum nem szerepelt az átadott iratok között.

13. RÁKOSI MÁTYÁS LEVELE HRUSCSOVNAK, 1957. JANUÁR 9.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága Első Titkárának

Kedves Hruscsov Elvtárs!

Bár múlt év december 15-i levelemre nem kaptam választ,¹ engedje meg, hogy elmondjam véleményemet a Magyarországon kialakult új helyzetről.

1. A Pravda f. év január 6-i közleménye² és a magyar kormány január 7-i nyilatkozata³ lényegében véve nagy lépést jelent előre. A dolog nemzetközi jelentőségén kívül végre az is megtörtént, ami eddig hiányzott a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájából és

gyakorlatából: a két dokumentum világos választ ad az égető kérdésekre, határozott programot ad, egyértelműen megvédi a proletárdiktatúra és a proletár internacionalizmus érdekeit. Lényegét tekintve, ezt a programot az összes magyar kommunista sajtójának ismerheti el és támogathatja. A szovjet elvtársaknak elsősorban azért tartozunk hálával, mert a felbecsülhetetlen katonai, politikai és gazdasági segítség mellett most rávezették a magyar kormányt az egyetlen helyes útra.

2. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, nem marad-e ez a helyes program leglényegesebb részében vagy jelentős részben ugyanúgy írott malaszt, mint a magyar pártvezetésnek az a határozata, amely a Pravda múlt év december 9-i számában jelent meg.⁴ A határozat közzététele óta a magyar fejlődést így jellemezhetnénk: egy nyílt lépés előre, egy titkos lépés hátra. A kétségtelen sikerek mellett, amelyekről a szovjet sajtó bőségesen tudósít, lassan és céltudatosan folytatódik a „hideg” ellenforradalom, mind újabb és újabb pozíciók elfoglalása. A legsúlyosabb hiba azonban az, hogy az új program megvalósítását meghirdető párt alig-alig fejlődik, és jelenleg nem képes végrehajtani a kitűzött feladatokat. Négy héttel ezelőtt arról adtak hírt, hogy 96 ezer párttag van, január 3-án a Népszabadság 103 ezer párttagról írt. Emellett a budapesti pártszervezetek fejlődése messze elmarad még a szerény vidéki eredményektől is.

A párt központi lapjából látom, hogy ez a kérdés egyre inkább előtérbe kerül, mert kezdik felismerni, hogy egy ilyen kis létszámú párt – még ha nem lennének is benne kétes elemek – nem képes megbirkózni az eléje tornyosuló nehézségekkel, és nem tudja maga köré tömöríteni a dolgozó népet. Arra a tényre, hogy a kommunisták nagy része ingadozik vagy nem hajlandó belépni a pártba, felfigyel az ellenség is, amely már az MSZMP „talajtalanóságát” hirdeti. A Pravda január 6-i és 7-i számában megjelent két dokumentum⁵ kétségtelenül erősíti a párt szerepét, de tartani kell attól, hogy nem fog gyökeres változást hozni.

3. Mik ennek az okai? Az első és legalapvetőbb ok az, hogy a magyar kommunisták két táborra szakadtak. Ezt a szakadást, amely 1956 novemberének első napjaiban következett be, fel kellett volna számolni, amikor világossá vált, hogy a nézeteltérések dacára az összes kommunistáknak egyesülniük kell a fasiszta ellenforradalom ellen. Feltételezem, hogy ez Kádár elvtárs ellenzése miatt nem sikerült. De a szovjet elvtársakat is felelősség terheli ezért. Most már tudjuk, hogy a régi, kipróbált kommunistáknak a párt- és állami vezetésből való eltávolítását Nagy Imre és sajnos, Kádár elvtárs valósította meg, az amerikaiak közvetett nyomására. Akárhogyan is történt azoknak az eltávolítása, akik mögött, mint a számok mutatják, a magyar kommunisták többsége áll, ez kettészakította a pártot. Az, hogy ez a szakadás már harmadik hónapja tart, mérhetetlen kárt okozott. Most, amikor a pártnak olyan programja van, amelyet minden kommunista a magáénak tarthat, lehetővé vált a szakadás megszüntetése e program alapján.

De ha a programnyilatkozat után hazájuktól távol kell maradniuk becsületes, kipróbált kommunistáknak, akik közül ketten a párt első titkárai voltak, és köztük van a Minisztertanács elnöke, a budapesti pártbizottság első titkára, a hadsereg politikai főcsoportfőnöke, az MDP Központi Vezetőségének titkára és számos tagja,⁶ otthon pedig belső száműzésben sínylődnek olyan elvtársak, mint Hidas [István], Szalai [Béla], Matolcsi [János], Vég [Béla], Házi [Árpád] és mások – akkor a párt szakadása feltétlenül szervessé válik. Magyarországon tőlünk függetlenül illegális kommunista frakció vagy frakciók alakulnak. És hogy ennek mi lesz a következménye, azt felesleges lenne részleteznem.

4. Abban az elszigeteltségben, amelyben élek, nem ítélem meg, milyen nehézségei vannak a kommunisták újraegyesítésének. El tudom képzelni, hogy Kádár elvtárs, még ha belátja is ennek sürgető szükségességét, nem lelkesedik érte. És nincs kizárva, hogy az otthon lévő elvtársak jelentős része az elkeseredés és a bizonytalanság miatt nehezen fogadja el Kádár elvtárs vezetését. Itt nem arról van szó, mintha a kormány tagjai nem rendelkeznének megfelelő ismeretekkel, hanem arról, hogy sokak emlékezetében még frissen él a szégyenletes október végi napok emléke, és az a felismerés, hogy a Szovjetunió beavatkozása nélkül a párt és a kormány vezetőinek jelentős része Nagy Imre példáját követte volna.

Ennek ellenére sürgősen fel kell vetni az egység megteremtésének kérdését, mert a késlekedés minden napja súlyos kárt okoz. Arra is rá kell mutatnom, hogy a Szovjetunióban tartózkodó magyar kommunisták különös helyzetéről egyre többen szereznek tudomást Magyarországon, és nem valószínű, hogy ezt normális helyzetnek tartják.

5. A magyar kommunisták egyesítésének megvannak a politikai feltételei. Fel kell tárni az október huszonharmadikához és az azt követő eseményekhez vezető okokat. Az a magyarázat, hogy a „Rákosi–Gerő-klikk” hibái váltották ki az október 23-i eseményeket, nem meggyőző, miként ezt a Pravda szerkesztőségi cikke meg is mondotta.

Ilyen hibák a többi népi demokratikus országban is előfordulnak, minthogy a jelen történelmi helyzetben a megközelítőleg azonos fejlődési fokon álló országoknak megvannak a gyermekbetegségeik. Az olyan állítások, hogy „Rákosi elszakadt a tömegektől, nem akarta kijavítani hibáit” stb., nemcsak határozottan szubjektív jellegűek és vitathatók, de nem is adnak kielégítő választ arra, hogy miért éppen Magyarországon zajlott le ilyen esemény.

Bármennyire nehéz és kellemetlen legyen is, de fel kell tárni a magyar párt és főként a szocializmust építő országok más kommunista vezetői előtt azokat a sajátos okokat, amelyek október huszonharmadikához vezettek. Ezek az okok – azokon a hibákon kívül, amelyeket a többi népi demokratikus országhoz hasonlóan Magyarországon is elkövetünk – a következők:

a) A szocialista építés során elkövetett hibák kijavítását elsősorban Nagy Imrre bízta. Nagy Imre revizionista, opportunistá volt, aki enyhén szólva, nem szerette a Szovjetuniót, és nem csinált titkot nacionalista nézeteiből. Nagy Imre elsősorban nem a hibák kijavítására törekedett, hanem arra, hogy ezeknek a hibáknak feltárása révén a kezébe ragadja a párt és az ország vezetését. Különösen a szocialista törvényesség megsértésének kérdéseit boncolgatta oly módon, hogy aláássa a népi demokráciát; ezt annak idején a szovjet vezető elvtársak fel is rótták neki. Nagy Imre fokozatosan maga köré gyűjtötte az ország pártellenes erőit, és 1953 után céljai elérése érdekében frakciót hozott létre a párton belül (Kádár elvtárs, saját bevallása szerint, sokáig „vele tartott, Rákosival és híveivel szemben”⁷). Ez a frakció, amely, mint látni fogjuk, erőteljes támogatást kapott Jugoszláviából, a nehézségekkel együtt növekedett, és október 23-a döntő pillanatában megbénította a párt egységes vezetését, s így döntően hozzájárult az ellenforradalmi felkelés kirobbanásához.

b) Az ország 1945. évi felszabadítása visszaállította a trianoni határokat [a trianoni szerződésben megállapított határokat – az orosz fordító megjegyzése], s így kb. három millió magyar ismét kisebbségi helyzetbe került, ami nagyban elősegítette, hogy a szovjet, reakciós erők hazafias jelszavakkal lépjenek fel, különösen az értelmiség és az

ifjúság körében. A fő mozgató erő, amely 1953. [a levélfő elírása; ténylegesen 1956-ról van szó – az orosz fordító megjegyzése] október 23-án az utcára vitte az egyetemi ifjúságot, közvetve vagy közvetlenül a trianoni kérdés volt. Az ifjúság elsősorban azért követelte, hogy Nagy Imre legyen a miniszterelnök, mert ismerte nacionalista nézeteit.

c) Sztálin arra használta fel a Rajk-pert, hogy Jugoszlávia elleni politikájának helyességét és jogosságát bizonyítsa vele. Ezért ez a per nagyobb port vert fel belföldön és külföldön, mint mondjuk a hasonló bulgáriai Kosztov-per.⁸ Amikor kiderült, hogy ez a per provokáción alapult (a provokációban nagy része volt Berijának), ez sokkal nagyobb kárt okozott a magyar párt befolyásának, mint a hasonló rehabilitációk más országokban. A rehabilitáció rendkívül megnövelte Tito tekintélyét, és különösen Nagy Imre ki is használta ezt.

d) Ezzel függ össze az is, hogy a XX. kongresszusnak a személyi kultusz ellen és a szocialista törvényességről hozott helyes határozatait az ellenség sikerebben tudta kihasználni Magyarországon, mint más országokban. Az engesztelhetetlenül haragvó Tito elvtárs és Nagy Imre – legalábbis 1956 folyamán – egymás kezére játszottak. Tito 1956 nyaratól kezdve szünet nélkül támogatta a párt- és állami vezetéssel szemben álló erőket, amit mi, ismétlem, diplomáciai úton szóvá tettünk, persze, eredménytelenül.

e) Súlyos megrázkódtatást okozott 1956 júliusában az én távozásom az első titkári posztról. Az a sok ezer levél és nyilatkozat, amely a Központi Vezetőséghez ezzel kapcsolatban az üzemből és egyes párttagoktól érkezett, nemcsak a velem való együttérzést fejezte ki, hanem gyakran aggodást is. Mindenki megértette, hogy leváltásomban az ellenséges nyomás is szerepet játszott. Ez komoly zűrzavart, értetlenséget idézett elő a párt soraiban, különösen, amikor megtudták, hogy a szovjet elvtársak nem helyeslik Nagy Imre kizárását a pártból.⁹ Ez rendkívül felbátorította az ellenséget.

f) A felmentésem és az október 23-a között eltelt három hónap folyamán a párt és a kormány vezetői csaknem teljesen kiengedték kezükből a kormányzás gyepőlőjét, miközben az ellenforradalom lázasan készülődött. A Politikai Bizottság egyes tagjai élesen támadták a belügyi szerveket, ami bizonyos mértékig demoralizálta őket. A Rajk-temetés,¹⁰ amely hatalmas tüntetés volt a népi demokrácia ellen, megmutatta, mennyire vezetés nélkül maradt az ország.

g) Mindez hozzájárult október 23-a előkészítéséhez. Az ezen a napon rendezett ifjúsági tüntetés Nagy Imre és Tito közös műve volt, abból a célból, hogy hatalomra juttassák Nagy Imrét.

De az ellenforradalom „bekapcsolódott” a tüntetésbe, és fegyveres felkeléssé változtatva azt. Az újra fellépő zavarodottság légkörében Nagy Imre és Kádár elvtárs megkaparintotta a párt és a kormány vezetését. Az ország, miután az ő kezükbe került, gyorsan rásodródott a véres fasiszta ellenforradalom útjára, amelytől csak a felszabadító Szovjet Hadsereg beavatkozása mentette meg.

Összegezve: az október 23-i események bekövetkeztében fontos szerepet játszott, hogy a pártvezetés nem volt egységes, hogy a pártvezetés a Nagy Imre-frakció miatt megosztott volt és hogy a Nagy Imre-frakció Titóval egyetértésben és egyeztetve mozgósította a nacionalista ifjúságot, amelynek irányítását az ellenforradalom kézbe vette, és amely ezt a megmozdulást fegyveres felkeléssé változtatta.

6. Véleményem szerint ezeket a tényeket megfelelő módon fel kell tárni a magyar kommunisták előtt. Az is rendkívül szükséges, hogy Kádár elvtárs és a kormány más tagjai

megfelelő módon önkritikát gyakoroljanak (a párt és az államvédelmi szervek feloszlátása kérdésében is), mert a kommunisták tömegeinek emlékezetében még frissen él ezeknek az elvtársaknak a szerepe október 23-a előtt és után, és ilyen önkritika nélkül nem lehetne eloszlítani az említett elvtársakkal szembeni bizalmatlanságot.

Annál is szükségesebb ez, mert a párt főként e bizalmatlanság miatt nem tud kellően növekedni. A sajtó harcol ugyan ez ellen a bizalmatlanság ellen, de az erre felsorakoztatott érvek inkább eltaszítják, semmint egyesítenék a kommunistákat. A legelterjedtebb és „legerősebb” érv, amelyet különböző formákban mind a mai napig alkalmaznak, lényegét tekintve a következőképpen hangzik: megértjük, hogy a tizenkét évig tartó aljas, bűnös, népellenes „Rákosi-rendszer” után csalódtatok, elvesztettétek a szocializmusba vetett hiteteket, de pártunk most már nem ugyanaz, hanem becsületeres, és ezért legyetek iránta bizalommal. Világos, hogy ez az érvelés sokakra hat, de persze éppen nem a szocializmus javára, mert napról napra azokat fegyverzi fel eszmeileg, akik most eltávolítják a kommunistákat az üzemekből és a hivatalokból. Ezzel szemben a kommunistáknak azokra a tíz- és százezreire, akik az elmúlt 12 év alatt annyi áldozattal, lelkesedéssel és tegyük hozzá, eredményesen építették a szocializmust, az ilyen érvelés feltétlenül taszítóan hat. Még rosszabbul hatnak a mind gyakrabban megjelenő cikkek, amelyek azt vetik a kommunisták szemére, hogy azért nem lépnek be a pártba, mert félnek, manővereznek, gyávák, semlegesek, attól tartanak, hogy Rákosi ismét hatalomra kerül, vagy pedig ellenzékieknek adják ki magukat. Ezek az érvek, amelyekre az új kormánynyilatkozat után is következtetni lehet a rádióadásokból, állandóan szerepelnek, s ezért félni lehet attól, hogy ezek a jövőben is akadályozni fogják a párt olyannyira szükséges növekedését.

7. Attól is tartani kell, hogy az új kormánynyilatkozat fokozatosan elveszti jelentőségét. Ez nyilvánvaló abból, hogy a revizionista nézetek és csoportok egyre inkább előtérbe kerülnek, a sajtóban és a rádióban hemzsegnek a félrevezető, opportunista cikkek és megnyilvánulások, a szakszervezetekben dühöng a bérdemagógia. A pártvezetőség jelentős részben Nagy Imre híveiből áll, és ezzel magyarázható, hogy a párt központi lapja még mindig nincs megbízható kezekben, a szakszervezetek lapja, a Népakarat pedig lényegében nyíltan ellenséges irányvonalat követ; a többi lap és a rádió meg álnokul, de szilárdan ellenzéki vonalat visz, és mindezek folytán az ellenség mindmáig csendben, nagydobra verés nélkül megtartotta, vagy még erősíti is pozícióit. Ezt alátámasztja például az Írószövetség magatartása december végén.¹¹

Meg vagyok győződve arról, hogy a szovjet elvtársak ezt világosan látják, de aki például a TASZSZ anyagait olvassa, annak nincs fogalma arról, mi történik ezen a területen. Nem sorolom most el, mi megy végbe a közművelődés területén, de emlékeztetni kell arra, hogy október 23-a óta a mozikban és a színházakban egyetlen szovjet darab sem megy, a rádió nem tűz műsorára szovjet anyagokat, és így tovább. A protestáns egyházakban, amelyek vezetői a mi oldalunkon álltak, most teljes restauráció megy végbe, és a vezetésből kiszorítják a népi demokráciához hű papokat. Hogy mi folyik a katolikus egyházban, azt abból érzékelem, hogy a békemozgalomban résztvevő papok sem a sajtóban, sem a rádióban nem szerepelnek többé, mintha a föld nyelte volna el őket.

A párt központi lapja magasztalja a kisiparosokat, az egyénileg gazdálkodó parasztokat, és az egyik legfrissebb számban egy nagy tudományos cikk arról szól, mennyivel jobb a tudósok helyzete Amerikában, mint nálunk. Ez a lap, amely rendszerint 8 oldalon jelenik

meg, karácsonyra 32 oldalas ünnepi számot hozott ki, boldog karácsonyi ünnepeket kívánt az olvasóknak, és a sok oldalt elfoglaló hirdetésekön kívül szerepel benne Velasquez Madonnája, továbbá egy majdnem teljesen meztelen párizsi szépség fényképe, akárcsak a 20 évvel ezelőtti horthysta lapokban. Karácsonykor a budapesti rádiót össze lehetett volna tévesztetni a vatikáni rádióval, annyi istentiszteletet, szentbeszédet, karácsonyi éneket stb. közvetített.

8. Ugyanígy elgondolkoztatóak azok a jelenségek, amelyek a gazdasági életben, a fegyveres erőknél, az ifjúság körében és főként a munkásosztályban tapasztalhatók. Csak néhány példát hozok fel. Körülbelül két héttel ezelőtt árkormánybiztosnak egy olyan személyt neveztek ki, akit mi annak idején eltávolítottunk; most kiderült róla, hogy Szálasinak, a magyar fasiszták vezérének barátja volt.¹² Kinevezése után rögtön programnyilatkozatot adott, amelynek lényege ebben foglalható össze: „Az árúk minél nagyobb részénél az árat a kereslet és a kínálat határozza meg.”

Az új vezérkari főnök és a hadsereg szervezője egy volt horthysta katonatiszt,¹³ aki a háború végén egy zsidó munkásszázad kegyetlen parancsnoka volt, felesküdt Szálasira stb. Ezt a katonatisztet én személyesen is jól ismerem, és tudom, hogy politikailag megbízhatatlan.

A rádióban hallottam beszélni az új „forradalmi munkásifjúsági” szervezet vezetőjét,¹⁴ aki nyugodtan kijelentette, hogy október 23-a után Szabó, volt csendőr alezredes oldalán harcolt.¹⁵

A szakszervezetek suttymban baloldali¹⁶ szociáldemokraták, Kéthly Anna hívei kezébe kerülnek, néha még olyankor is, amikor a vezetőségben többségben vannak a kommunisták. Például a Szakszervezetek Országos Tanácsának alelnöke és főtítkárhelyettese ilyen szociáldemokrata,¹⁷ nagy tapasztalattal és befolyással rendelkező, erős emberek, miközben az ottani kommunisták gyengék és ingadoznak. Ezek a kommunisták október végén kiléptek a Szakszervezeti Világszövetségből, s a legnehezebb napokban ők sugalmazták a munkástanácsoknak, milyen kérdéseket vessenek fel.¹⁸

A munkástanácsok többsége jelenleg is kommunistaellenes, újraválasztásuk akkor történt, amikor az üzemekben még nem voltak pártszervezetek, vagy ha voltak is, még nem erősödtek meg. Hogyan történhetett meg, hogy december 22-én egy budapesti építőipari vállalat munkástanácsa megtiltotta, hogy MSZMP-szervezetet alakítsanak, sőt megtiltotta a Népszabadság olvasását is?!

Előíttem van a Népszabadság legfrissebb, december 29-i száma. Az újságban leírják, hogy a körülbelül 2500 munkást foglalkoztató budapesti Telefongyár munkástanácsa, amelyben egyetlen kommunista sincs, december 28-án elbocsátotta a gyár kommunista igazgatóját, akinek vezetése alatt a Telefongyár kilencszer volt élüzem. Azzal az indoklással bocsátották el, hogy „rossz szakember, rákosista, gerőista”. Ugyanakkor elbocsátották még 7 kommunista munkást is, akik az MSZMP szervezésével foglalkoztak. A cikk részletesen leírja, milyen nagy forradalmárok ennek a munkástanácsnak a tagjai, és hogyan támogatják őket a minisztérium nem kevésbé reakciós képviselői. Ehhez hozzáfűzhetem, hogy vidékről és a falvakból még a fentieknél is súlyosabb jelzések érkeznek.

9. Mindez szorosan összefügg a párt növekedésével és befolyásával. Sok jel mutat arra, hogy az üzemekben és a hivatalokban a szakszervezetek és a munkástanácsok, amelyeknek döntő szerepük van a munkások elbocsátásában, üldözik a kommunistákat. Az előre jelzett

250 ezer munkanélküli nagy részét a kommunisták fogják kitenni. Az állami alkalmazottak elbocsátása alkalmával elsősorban azokat küldik el, akik „feltehetően” önálló kisiparosokként vagy kisipari szövetkezeti tagként egzisztenciát tudnak maguknak teremteni. Ez automatikusan oda vezet, hogy legelőször az államapparátusokba beküldött kommunisták lesznek munkanélkülivé.

Hasonló a helyzet az üzemekben is, ahol az egyes esetek elbírálásánál alapján véve a szakképzettséget fogják figyelembe venni. Október 23-a után a sajtóban és a rádióban is számtalanszor hangzottak, hogy a „Rákosi-rendszer” idején a párhűséget, a politikai megbízhatóságot helyezték előtérbe, ahelyett, hogy kizárólag a szakudást vették volna figyelembe. Jelenleg fordítva járnak el; a szakudást helyezik előtérbe, s ezen a címen elsősorban a kommunista munkásokat, az MSZMP-tagokat bocsátják el. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a magyar ipar sajátos jellege folytán a munkanélküliség Budapesten és közvetlen környékén lesz a legnagyobb. Lehetséges, hogy a budapesti pártszervezetek növekedésének lassúsága azzal függ össze, hogy a munkások attól félnek, ha belépnek a pártba, gyorsan az utcán találják magukat.

Az, hogy Budapesten a legközelebbi két-három hónapban mintegy 150 000 kommunista munkanélküliire lehet számítani, szomorú perspektíva, és ugyancsak parancsolóan megköveteli, hogy végre megszűnjön az a helyzet, amikor a régi kommunisták nagy vagy éppen túlnyomó részét kizárják a pártból.

10. Valamennyire megismerhettem azokat a terveket, amelyek 250 000 munkanélkülit vesznek számításba, és megdöbbenett az ezeket a terveket átható pesszimizmus. Jól emlékszem az 1945–1946-os évek problémáira, amelyek sokban hasonlítottak a mostaniakra. Meggyőződésem, hogy gyorsabban és kisebb megrázkódtatásokkal lehetne leküzdeni a hibákat, ha azok, akik az állam és a kormány élén állnak, nagyobb lelkesedéssel, bizalommal, de tudással is fognáak hozzá ehhez a feladathoz. Hallom, hogy a munkások, akiknek túlnyomó része az utóbbi 10 évben már nem ismerte a munkanélküliséget, minden áldozatra készek lennének azért, hogy elkerüljék a munkanélküliség rémét. Azt is hallom, hogy a szovjetellenes hangulat, amely az októberi események után a munkásosztály soraiba is behatolt, egyre inkább szűnőben van. Ezek a tényezők feltétlenül alátámasztják az új kormánynyilatkozat célkitűzéseit. Ha ehhez még hozzájönne az is, hogy a párton belül megszűnne a szakadás, és a párt teljes erővel munkához látna, ez ugyanúgy fellelkesítené a proletariátust, mint 1945–1946-ban, és a munkások az újjáépítésben ugyanolyan „csodákra” lennének képesek, mint akkor.

11. Ugyanakkor az a benyomásom, hogy a kormánynyilatkozat meglepi a lakosság többségét, még az MSZMP tagjait is, mert ez év első napjaiban a hangulat nem a proletárdiktatúra és a proletár internacionalizmus erősítésére irányult. A sajtó, a rádió hangneme egyáltalán nem volt harcos. Ellenkezőleg: ez a hangnem a defenzíva és a mentegetőzés hangneme volt. A „rákosisták” üldözése változatlanul folytatódott. Ezekben a napokban egy kilencgyermekes pártonkívüli munkást azzal az ürüggyel bocsátottak el, hogy „Rákosi rokonságához tartozik” (egyébként meg kell jegyezni, hogy az egyszerű munkások létbizonytalansága, jogfosztottsága soha, még a legrosszabb Horthy-időkben sem volt nagyobb, mint most, amikor a reakciós elemek szemrebbenés nélkül elbocsátják a munkásokat az üzemekből). Az új kormányprogram közzététele után a sajtóban megjelent egy közlemény, amely szerint Rákosit, Gerőt, Hegedüst és több más kommu-

nistát kizárnak a parlamentből, előzőleg pedig közölték, hogy Rákosit és három másik tagot kizártak az Elnöki Tanácsból. Ez természetesen az összes érvényes törvények megsértését jelenti. A szocialista törvényesség megszegése még soha nem tobzódott úgy a párton belül és kívül, mint 1956. november 4. óta. A vezető kommunisták minden teketória nélküli kizárása szélesre tárta a kaput az ilyen akciók előtt. Amikor két héttel ezelőtt olyan hírek terjedtek el, hogy Gerő elvtárs Budapesten tartózkodik, az igazságügy-miniszter haladéktalanul kijelentette, hogy „Gerő csak vádlottként térhet haza”.

Néhány nappal ezelőtt megjelent egy közlemény, amely szerint hamarosan megkezdődik a Farkas Mihály elleni per,¹⁹ és ennek kapcsán fel fogják tární „Rákosi, Gerő és Farkas bűneit”. Az új kormánynyilatkozat alátámasztására helyes lett volna büntetőjogilag komolyan kivizsgálni, és a nép, a közvélemény elé tární az 1956. október 23. utáni időszakban elkövetett fasiszta rémtetteket. De erről most nem lehet szó, mivel az ügyészségen és a bíróságon hemzsegek a fasiszta, horthysta ügyészek és bírák. El tudom képzelni, hogy a jelenlegi körülmények között, amikor a kormány a saját napilapját sem tudja kézben tartani, az ellenség ki tudja kényszeríteni a Farkas-per megkezdését, jól tudva, hogy ez súlyos csapást jelentene a népi demokráciára és az egész szocialista táborra, de természetesen az új kormányprogramra is.

12. Következésképpen, én joggal tartok attól, hogy az új kormányprogram célkitűzését – minthogy a programot nem előzte meg kellő politikai előkészítés –, nehéz lesz megvalósítani. És ezért mondom el újra, hogy a párt egységének helyreállítása parancsoló szükségesség. Ezzel együtt kell, hogy járjon az elmúlt 12 év eredményeinek és hibáinak objektív értékelése, valamint a vezetésből kizárt elvtársak fokozatos, de gyors visszavétele a munkába. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy az utóbbi követelmény rám nem vonatkozik, egyebek közt egészségi állapotom miatt sem. Meggyőződése, hogy az otthon lévő elvtársak belátják a pártegység megteremtésének szükségességét. A szovjet elvtársak, akik olyan nagy segítséget nyújtottak a magyar dolgozó népnek, a magyar kommunistáknak, hatalmas szolgálatot tehetnek az egész szocialista tábornak, ha teljes erővel gyorsítják ennek az egységnek a megteremtését.

Forró kommunista üdvözléssel:

Rákosi Máttyás

Moszkva, 1957. január 9.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A levél magyar nyelvű eredetije nem került elő. Az első lap bal alsó sarkában „SZKP KB 01590” bélyegző olvasható. A jobb alsó sarokban kézfírással „Irártárba 57. III. 18. Olvashatatlan aláírás”.

¹ Rákosi említett levele nem szerepelt az átadott iratok között és eddig itthon sem került elő.

² „Közlemény a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Köztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Román Népköztársaság és a Szovjetunióni kommunista és munkáspártjai, valamint kormányai képviselőinek budapesti találkozásáról” (*Népszabadság*, 1957. január 6.). Az MSZMP „meghívására” január 1. és 4. között Budapesten tárgyalt Zsvikov és Damjanov (Bulgária), Novotný és Široký (Csehszlo-

vákia), Gheorghiu-Dej, Mogyorós és Borilă (Románia), Hruscsov és Malenkov (Szovjetunió). Vö. a III/7. dokumentummal.

³ „A Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány nyilatkozata a legfontosabb feladatokról” a *Népszabadság* 1957. január 6-i számában jelent meg. Rákosi a *Pravdá*-ban egy nappal később olvashatta.

⁴ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. decemberi határozatáról van szó, lásd *Népszabadság*, 1956. december 8.

⁵ Vö. a 2. és a 3. jegyzettel.

⁶ A két volt első titkár: Rákosi és Gerő, a volt miniszterelnök: Hegedüs András, a budapesti pártbizottság volt titkára: Kovács István, a néphadsereg politikai főcsoportfőnöke: Hazai Jenő, az MDP KV titkára: Egri Gyula, tagjai: Révai József, Andics Erzsébet, Berei Andor, Bata István, Piros László, Bíró Zoltán, Dékán István. Minderről lásd Feitl István: A moszkvai emigráció és az MSZMP. *Múltunk*, 1991. 4. sz.

⁷ Az idézet Kádár Jánosnak a decemberi KB-ülésem elhangzott beszámolójából való.

⁸ Kosztov-per: kevéssel a Rajk-per után, 1949. december 7–15. között rendezték meg Szófiában Trajcsó Kosztov, volt bolgár miniszterelnök-helyettes és kommunista vezető tárgyalását. A koncepció per színjátékát ezúttal megzavarta, hogy a vádlott fellázadt, és tagadta eleinte elvállalt bűnösségét. Kosztovot halálra ítélték és kivégezték.

⁹ Az ezzel kapcsolatban szovjet véleményt Mikojan az MDP KV 1956. júliusi ülésén ismertette – azt követően, hogy javasolta Rákosi leváltását.

¹⁰ Rajk Lászlónak és társainak újratemetése 1956. október 6-án volt.

¹¹ Az Írószövetség 1956. december 28-i taggyűlése nyílt demonstráció volt a forradalom eszméi mellett. Követelték a letartóztatott írók szabadon bocsátását, Tamási Áron felolvasta *Gond és hivallás* című írását, Déry Tibor pedig kijelentette: a magyar történelem „legnagyobb, legtisztább és legegységesebb forradalma nyomatott el kevés államférfiúi bölcsességgel”. A túlnyomó többség őket támogatta.

¹² Bizonyára Csikós-Nagy Bélára céloz, jobboldali múltját szándékosan eltűntetve.

¹³ Hegyi László vezérőrnagy.

¹⁴ Petrák Lajosra céloz.

¹⁵ Szabó János („Szabó bácsi”), a Széna téri felkelő csoport vezetője soha nem volt csendőralvezéres, csupán altiszt a honvédségnél.

¹⁶ Nyilván szótévesztés, „jobboldali” helyett.

¹⁷ Vas-Witteg Miklósról és Kisházi Ödönről van szó.

¹⁸ A célzás elsősorban Gáspár Sándorra vonatkozik, a SZOT és a munkástanácsok ilyen kapcsolata azonban nem felel meg a valóságnak. Erről lásd a III/14. dokumentumot, 15. jegyzet.

¹⁹ A Farkas-perről lásd a III/18. dokumentumot.

14. KOVÁCS ISTVÁN LEVELE HRUSCSOVNAK, 1957. JANUÁR 10.

Szigorúan titkos

*A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének
Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak, az SZKP KB Első Titkárának*

Kedves Hruscsov Elvtárs!

A „Zsenmin Zsipao” cikkének elolvasása,¹ a kommunista pártok és kormányok budapesti találkozójáról kiadott közlemény,² s végül a magyar kormánynyilatkozat³ elolvasása

után úgy vélem, hogy – tekintettel a magyar fejleményekre – nincs jogom tovább várni és hallgatni. Kötelességemnek tartom arra kérni Önt, hogy az Elnökség valamelyik tagja minél előbb hallgasson meg engem, de még jobb lenne, ha a régi, október előtti magyar pártvezetésnek a Szovjetunióban tartózkodó tagjai közül minél több elvtársat meghallgatnának.⁴

Teljesen tudatában vagyok annak, milyen rendkívül súlyos hibát követett el pártvezetésünk, amikor úgy dolgozott, hogy 12 évvel a felszabadulás után kiengedte a hatalmat a párt és a munkásosztály kezéből, s ha az SZKP és a Szovjet Hadsereg nem segített volna, az ellenforradalom megragadta volna a hatalmat, a fasiszta fehérterror pedig akadálytalanul dühönghetett volna. Ezért én jogosnak tartom, hogy a fentiek miatt lényegesen csökkent a bizalom az ilyen vezetés és az ilyen vezetők iránt. Mégis arra kérem Önt, bízson bennem, és higgye el nekem, hogy nem személyes ügyemben zavarom Önt, hanem *kötelességemnek tartom, hogy a magyar párt és a népi demokrácia, a nemzetközi munkásmozgalom és ennek folytán az SZKP és a Szovjetunió számára is igen fontos politikai kérdéseket vessek fel.* Néhány hét vagy hónap múlva már késő lenne ezt megtenni. Ha nem lesznek sürgős intézkedések, ennek további nagyon súlyos, káros következményei lehetnek.

Ezeknek a kérdéseknek felvetésével elsősorban az ideiglenes pártvezetésnek, Kádár elvtárs kormányának szeretnék segíteni, a magyarországi helyzet egészséges kibontakozása érdekében.

Most elemzés nélkül felsorolom azokat a kérdéseket, amelyekről szólni szeretnék.

1. Az 1956. októberi magyar ellenforradalom okai; *melyek vereségünk igazi okai, és miért történt mindez éppen Magyarországon.* Habár ezeket az eseményeket most már helyesebben kezdik értékelni, de mind mostanáig a magyar párt és a Pravda, ennek alapján pedig a többi testvérpárt is sok tekintetben tévesen és helytelenül értékelték a magyar eseményeket, s ezért hibásak az ebből levont következtetések is. Még mindig nem hozták felszínre a legdöntőbb okokat. Meggyőződésem, hogy a hibás értékelés komoly kárt okoz a pártoknak. Nemcsak a magyar, hanem a többi testvérpárt számára is rendkívül fontos, hogy világosan lássák a magyarországi események igazi okait, és levonják ebből a helyes következtetéseket. Ha megnézzük azt a helyzetet, amely a régi pártvezetés által elkövetett hibák, valamint a pártellenes frakció és az ellenforradalmi erők tevékenysége következtében kialakult, még 1956. október 23-a után is le lehetett volna verni az ellenforradalmi fegyveres felkelést a saját erőinkkel is, de még inkább a szovjet csapatok segítségével, *ha a párt és a kormány vezetésében nem következett volna be a nemzetközi munkásmozgalomban példa nélkül álló árulás, az, hogy a vezetés nyíltan támogatta az ellenforradalmat.* Erről az árulásról és a jugoszlávok szerepéről nem lehet és nem szabad tovább hallgatni, még akkor sem, ha némelyik jelenlegi vezető tevékeny részese és cinkosa volt is ennek az árulásnak. *A magyar munkásosztály és a magyar kommunisták becsülete, a nemzetközi munkásmozgalom érdekei is megkövetelik ennek az árulásnak a leleplezését!* Fel kell tárnunk ezen kívül azt is, *hogyan bomlasztották és ingatták meg a pártvezetőséget és magának a pártnak az egységét, ami döntő oka volt annak, hogy eljutottunk az október 23-i ellenforradalomig.*

Az ellenforradalom előkészítése és megvalósítása főként Budapesten történt. Én mint a Politikai Bizottság tagja, a Központi Vezetőség titkára és különösen mint a budapesti pártbizottság első titkára, sok mindent tudok, amiről a szovjet elvtársak talán még nincsenek informálva. Már több mint két hónapja élek itt, Moszkva mellett, s nem egészen értem, miért nem beszélt még velem egyetlen szovjet elvtárs sem a vereség okairól. A

magyar ellenforradalom alapos értékeléséhez, s ahhoz, hogy végleges ítélet alakulhasson ki a régi vezetés hibáiról, úgy vélem, szükséges lenne erről a kérdésről meghallgatni a régi vezetőket, köztük engem is.

2. Jól tudom, milyen rendkívül súlyos és hálátlan örökséget és nehézségeket kell leküzdenie Kádár elvtárs kormányának és az ideiglenes pártvezetőségnek. Kétségteljesen vannak már eredmények az ellenforradalom fegyveres leverése, a területi munkástanácsok által szervezett sztrájkmozgalom felszámolása, a fegyveres erők megteremtése, a pártépítés és általában a helyzet konszolidálása terén. A harc jelenleg egyre inkább a politikai, gazdasági és ideológiai színtérré tevődik át. A magyarországi helyzet javulásához jelentős mértékben hozzájárult a testvérpártok és kormányok budapesti tanácskozása és az ennek szellemében megfogalmazott kormánynyilatkozat. Mindkét dokumentummal tökéletesen egyetértek, kivéve a Rákosi–Gerő-klikkre vonatkozó kitételeket. A gyakorlatban azonban sok kérdésben olyan tendenciát látok, amely egyáltalán nem felel meg a helyes irányvonalnak. Sok kérdésben ellentétben vannak egymással egyfelől a párt- és kormányhatározatok, a vezetők beszédei, másfelől a gyakorlati munka. Így például az ideiglenes központi vezetőség december 5-i határozatát a sajtó és a rádió szinte teljesen elhallgatta, ráadásul tíz nappal e határozat közzététele után a párt központi lapja másképpen értékelte „az októberi tömegmozgalmat”, mint maga a határozat.⁵

A sajtó és a rádió nem harcol következetesen a párt és a kormány politikájáért, a revizionizmus ellen. Fel kell hívnom az Ön figyelmét arra, hogy *még Nagy Imre távollétében is meglehetősen nyíltan folytatják az ő jobboldali opportunistá politikáját, a káderekkel kapcsolatos politikáját és az úgynevezett külön „jugoszláv vonalat”*. Mindezek közül csak a néhány legfontosabb kérdéssel szeretnék most foglalkozni.

3. Az SZKP és a többi testvérpárt véleménye szerint pártunk, az MDP kártyavárként omlott össze, és Magyarországon most történik a valódi kommunista párt létrehozása. Ezzel szemben én azt állítom, hogy a régi pártvezetés súlyos hibái mellett, amelyek megkönnyítették ezt, a pártot a pártellenes frakciós tevékenység, majd pedig a gyalázatos nyílt árulás zúzta szét. Ez a pártot aláásó kártevő munka nemcsak 1956. november 4-éig folyt, hanem ma is folytatódik! *Tovább folyik a magyar kommunista párt politikai, morális és szervezeti bomlasztása*, ami akarva vagy akaratlanul akadályozza az ideológiailag és szervezetenként egységes, harcoss marxista–leninista párt megteremtését.

Mérhetetlen kárt okozott a pártnak, hogy mindmáig tagadták vagy teljesen negatívan értékelték az eltelt 12 év nagy eredményeit. Szégyenletes, hogy a jelenlegi vezetők és különösen a sajtó meg a rádió úgy beszéltek a kommunista pártról, a régi pártvezetésről és főként Rákosi és Gerő elvtársról, ahogyan a horthysta ellenforradalmárok beszéltek az 1919-es magyar proletárdiktatúra után a pártról és Kun Béláról. A magyar rádió és sajtó manapság gyakran úgy szól erről, mint a hírhedt Szabad Európa Rádió. 1919 után az ellenség beszélt így, s ezért ennek nem volt olyan hatása, mint ma, amikor pártvezetőségünk, sajtónk és rádiónk rágalmazza, mocskolja és gyalázza a pártot és a korábbi vezetőséget. A párt központi lapjának csaknem minden száma bizalmatlanságot kelt a régi párttal és pártvezetőséggel szemben, ez pedig súlyos kihatással van az új párt szervezésére, nehezíti a pártvezetés és a kormány tekintélyének helyreállítását. A párt központi lapja úgy állítja be a dolgot, mintha a vezetők és rajtuk keresztül a párt 12 éven át csak becsapták és megtévesztették volna a népet, mintha a vezetők a néptől elszakadt karrieristák lettek volna,

akiket csakis önző indítékok vezéreltek, s akik számára csak saját „kiváltságos” helyzetük, „zsarnoki uralmuk” fenntartása volt fontos. Azt állítják, hogy a nép és a kommunisták csalódtak a pártban, és teljes joggal bizalmatlanok iránta, hiszen a párt politikája ellentétbe került a nép érkeivel, most azonban minden másképpen lesz. A Népszabadság december 21-i számában ez olvasható: „Aligha akadnak a nagy többségükben becsületes volt párttagok között olyanok, akik ne vívódnának azzal a szörnyű önváddal, hogy »magunk is felelősek vagyunk a legutóbb elkövetett bűnökért, mert tagjai voltunk annak a pártnak, amelynek vezetői katasztrófába sodorták az országot«”.⁶ Ezek a hazug állítások gyilkos méregként hatnak, demoralizálják a kommunistákat, megingatják a párt ügyébe és a párt vezetőibe vetett hitüket, eltaszítják a tömegeket a párttól és a népi demokratikus rendszertől. Nem beszélhet és írhat így a párttól, a népi demokráciáról az, aki őszintén, szívből szereti a pártot és a népi demokratikus rendszert. Szomorú dolog, de nem szabad elhallgatnunk, hogy ez a pártot és a népi demokráciát rágalmazó agitáció az ellenség malmára hajtja a vizet, hiszen még az ellenforradalom sem tudna jobb érveket kitalálni a párt és a népi demokrácia ellen.

Amikor a Szovjet Hadsereg november 4-én és a következő napokban a magyar nép segítségére sietett, és csapást mért az ellenforradalomra, viszonylag kedvező volt a történelmi pillanat arra, hogy egyesítsék az összes kommunistákat és az ellenforradalom ellen harcolni kész minden demokratikus erőt, és változtassanak a helyzeten. Ehhez mindenekelőtt arra lett volna szükség, hogy haladéktalanul mozgósítsák és vessék be a küzdelembe a harcedzett kommunistákat. *Súlyos hiba volt, hogy ehelyett feloszlatták a pártot, szétzúzták a demokratikusan választott pártszerveket, pártszervezeteket és pártapparátust. A „rákosisták”, „sztálinisták” elleni féktelen kampánnyal, a „törvényes forradalom” hirdetésével még inkább megzavarták és passzivitásba kergették a kommunisták jelentős részét, s ezzel egy időre párt és vezetés nélkül hagyták az országot és a népet.* Vitathatatlan, hogy a párt felosztatását először Nagy Imre pártellenes frakciója határozta el és hajtotta végre.⁷ Azon is el kell gondolkodni, hogy az MSZMP első ideiglenes intéző bizottságának 7 tagja közül 5 jelenleg Romániában, egy pedig letartóztatásban van, és egyedül Kádár elvtárs maradt meg.⁸ Kádár elvtársnak a Népszabadság november 2-i számában megjelent nacionalista, szovjetellenes, pártellenes beszéde⁹ és néhány más beszéd még sokáig a magyar kommunisták szégyene lesz.

4. Az SZKP és más testvérpártok testvéri segítségnyújtásának eredményeképpen a kormány és a párt politikájában jelenleg jelentős javulás tapasztalható. *A kormány programnyilatkozata tökéletesen megfelelő platform ahhoz, hogy az összes kommunistákat és demokratikus erőket az ideiglenes pártvezetés és a Kádár-kormány támogatására egyesítse e program megvalósítása érdekében.* Ennek a helyes politikának gyakorlati megvalósítását súlyosan veszélyeztetik azok a durva hibák, amelyek *az ezt a politikát valóban helyeslő és megvalósítani képes káderek kiválasztása terén történnek.* Bár ez nagyon kényes kérdés, mégis meg kell említenem, hogy az ideiglenes pártvezetőség összeállításánál túlságosan sok önkényes, szubjektív mozzanatot vettek figyelembe. A pártkongresszuson annak idején megválasztott központi vezetőségi tagok és pótagok közül csak kilencen vagy tízen maradtak meg a vezetésben; a mostani ideiglenes Központi Bizottságba és más felelős posztokra nagy számban jutottak be Nagy Imre és a „jugoszláv út” hívei.¹⁰ Mit keres például az ideiglenes Központi Bizottságban Fehér Lajos, Nagy Imre és a jugoszlávok egyik legaktívabb segítője?

Túlságosan sok rehabilitált, sértett elvtárs, sok jobboldali szociáldemokrata, kétkulacos, nacionalista, szovjetellenes demagóg, befurakodott ember került felelős posztra, és ugyanakkor a régi kádereket megengedhetetlen módon elherdálták. *A munkásmozgalom történetében még soha egyetlen forradalmi munkáspárt sem hagyta cserben és herdálta el kádereit ilyen szégyenletes módon, mint ez a vezetőség tette.* Sok ezer pártfunkcionáriust, központi vezetőségi tagot, megyei, városi, járási és üzemi pártbizottsági titkárt, a pártapparátus 85%-át – többségükben pártfőiskolát végzett, kipróbált, a párthoz hű elvtársakat – bocsátottak el munkahelyükről, s ezek most teljesen magukra hagyva, munka nélkül vannak. Olyan jól állunk káderekkel, hogy most megtehetjük, hogy semmilyen állami vagy pártmunkára ne használjunk fel, hanem munka nélkül hagyjunk moszkvai pártfőiskolát végzett, becsületes, jól dolgozó elvtársakat, köztük központi vezetőségi tagokat is?! Az államvédelmi szervezetek, megerősítésük végett, hosszú éveken át a legkipróbáltabb pártmunkásokat, kommunistákat küldtük be. Az októberi események után az egyik leggyalázatosabb árulás volt az államvédelmi szervek szétzúzása és az államvédelmisek kiszolgáltatása az ellenforradalomnak. És november 4-e után az államvédelmi szervek sok ezer jó kommunista munkatársa az utcán találta magát, de még ennél is rosszabb helyzetbe került, mert üldözik, és sehol nem tud elhelyezkedni. A minisztériumokban, az állami hivatalokban megszüntették a káderosztályokat, és kiadják a személyi anyagokat azoknak, akikről ezeket felfektették! A káderosztályok munkatársai közül szintén az utcára került sok ezer párthű kommunista. Január 1-jétől 32 ezer állami alkalmazottnak mondtak fel, nagyrészt olyan kommunistáknak, akiket a párt emelt ki és küldött az államapparátusba. Az üzemekből is nagy számban bocsátják el a legaktívabb kommunistákat. Csodálkozhatunk-e azon, hogy a kommunisták és a párton kívüli dolgozók nem bíznak egy olyan pártban, amely így bánik a saját kádereivel? Milyen proletárdiktatúra ez, hogy megengedi a legjobb kommunisták üldözését és elbocsátását? Azzal, hogy most minden indok nélkül elbocsátják a párt és állam vezetésében nagy tapasztalattal bíró, jól képzett és megbízható elvtársak ezreit, a vezetők maguk és a párt alatt vágják a fát, hiszen a pártot és önmagukat a legjobb támaszuktól fosztják meg. *Most újra, de még rosszabb formában megismétlődik a hiba: emberek ezreit és tízezreit, köztük legértékesebb elvtársainkat bántják meg, s ezzel további széthúzás, szakadás, párton belüli ellenzék alapjait vetik meg, veszélyeztetik az egységet és ezzel magának a pártnak és a proletárdiktatúrának a létét is!* Ha az elmozdított elvtársak helyébe jobbak kerültek volna, ez ellen nem lehetne szólni. De egyáltalán nem ez a helyzet, ugyanis sok esetben kevésbé alkalmas, kevésbé képzett és kevésbé megbízható embereket neveznek ki ugyanazokra a posztokra. Ez azért is veszélyes, mert Magyarországon nagyon bonyolult a helyzet, a reakció és a revizionizmus nagy mértékben megerősödött. Ezért abba kell hagyni a káderek üldözésének ezt a politikáját, és a párt, a népi demokratikus rend megszilárdítása érdekében minél előbb egységbe kell tömöríteni az összes jól képzett, marxista, párthű erőket.

Ami a korábbi pártvezetőség megítélését és kezelését illeti, nyíltan meg kell mondanom, hogy azt *mélységesen igazságtalannak, pártszerűltennek, jogtalannak és károsnak tartom.* A korábbi vezetők, köztük én is, súlyos hibákat követtek el, ezt senki sem tagadja. De ezek a hibák a szocializmus és a párt építése közben történtek. Ezért helytelen, hogy a jelenlegi vezetés nem úgy kezel bennünket, mint becsületes kommunistákat, akik hibákat követtek el, hanem *mint ellenségeket.* A ránk vonatkozó döntést nem a pártszervek hozták, hanem

önkényesen néhány elvtárs, akik a mi véleményünket meg sem hallgatták. Még senki sem határozta meg, mi is az a Rákosi–Gerő-„klikk”, és ki tartozott ebbe. És ez nem véletlen, hiszen minden érintett tudja, és én mélyen meg vagyok győződve róla, hogy nem létezett sem Rákosi-klikk, sem Gerő-klikk. Ami engem illet, én még semmilyen klikknek nem voltam tagja. Nem akarom védeni Rákosi elvtárs hibáit, mivel én egyike voltam azoknak, akik a legélesebben elítélték és harcoltak hibái ellen, de ennek ellenére most engem is a „Rákosi-klikkhez” akarnak sorolni.

Egyes elvtársak azt állítják, hogy nekünk nem szabad hazatérnünk, mert az országban rossz a megítélésünk. De ezt a hangulatot a sajtó és a rádió a vezetők tudtával napról napra tudatosan szítja ellenünk. A párt központi lapjában megjelenő cikkek többségében úgy írnak rólunk mint „bűnözőkről”, „népellenes elemekről”. Magyarországon ma nem az ellenforradalmárokat, hanem Rákosi elvtársat tüntetik fel „első számú közellenségnek”, akit most bárki felelőtlenül becsémélhet. Jellemző, hogy ugyanakkor a sajtó, a rádió és a vezetők többsége nem leplezi le kellően az ellenforradalmárokat, és szinte teljesen elhallgatják Nagy Imre pártellenes csoportjának árulását. A magyar nép és a kommunisták érzületét és haragját nem az ellenforradalmárok és az árulók ellen irányítják, hanem Rákosi elvtárs és a korábbi pártvezetőség ellen.

Végül meg kell mondani: nem felel meg a valóságnak az, hogy a magyar nép és a kommunisták széles tömegei követelik, hogy mi ne menjünk haza és ne dolgozzunk otthon. Ellenkezőleg! Magyarországon egyre inkább feltűnik, hogy nem vagyunk és nem dolgozunk otthon. Nem igaz, hogy a párt, a Szovjetunió érdekei és a saját érdekeink azt követelik, hogy külföldön maradjunk. Nemcsak nekünk, hanem a pártnak is nagy kárt okoz, hogy mi ebben a nehéz helyzetben nem vagyunk az országban. Ez tudniillik azt a látszatot kelti, hogy a vezetők gyáván megfutamodtak, és sorsukra hagyták a kommunistákat, a népet. Ez demoralizálóan hat, amit az ellenség is könnyen kihasználhat. Ezt az ellenség, a Nagy Imre-frakció és a jugoszláv út hívei követelik. Ezzel éppen nekik tesznek engedményt. Vannak, akik a párt szétfúzásával és a pártkáderekkel szemben folytatott ilyen politikával próbálják megtisztítani nekik az utat. Pontosan az ellenség és a pártellenes Nagy Imre-frakció sikere, hogy amikor olyan rosszul állunk káderekkel, a pártmunkában sokéves tapasztalatokkal rendelkező vezetőket teljesen távol tartják a hazai tevékenységtől, sőt emigrációra kényszerítik. Egészen megengedhetetlen és felháborító, hogy amikor nyugatra szökött ellenforradalmárok teljes amnesztiát kapnak, szabadon hazatérhetnek, és ellenük semmiféle kampány nem folyik, akkor nekünk, régi kommunistáknak egy kommunista vezetés alatt álló és szocializmust építő országból a Szovjetunióba kell emigrálnunk.

Mikojan elvtárs tanúsíthatja, hogy november 4-én Munkácson mennyire kértem őt és Kádár elvtársat, hogy haladéktalanul küldjenek engem haza pártmunkára vagy valamilyen más munkára.¹¹ Azóta mindenütt, ahol csak lehetséges, újra meg újra felvettem a hazautazás kérdését. Engem Kádár elvtárs kifejezett utasítására küldtek Moszkvába, azzal az állami megbízatással, hogy segítsem elő a Szovjetunió részéről történő gyors segítségnyújtást.¹² Az erre vonatkozó megbízólevél most is birtokomban van. *Sok elvtársat, köztük Andics elvtársnőt is, november közepén tiltakozásuk ellenére, egy párthatározat alapján száműzték az országból.*¹³ *És mindezek ellenére a párt központi lapjának december 25-i számában azt írták, hogy mi megszöktünk az országból, és ott hagytuk a kommunistákat nehéz helyzetükben.*¹⁴ A legutóbbi napok sajtó- és rádióközlései szerint az Országgyűlés

mentelmi bizottsága javasolni fogja a parlamentnek, hogy foszson meg bennünket elnöki tanácsi tagságunktól és képviselői mandátumunktól.¹⁵ A mentelmi bizottság ilyen javaslatot csak hazaárulás vagy más igen súlyos bűncselekmény, erkölcsi züllöttség vagy külföldre szökés esetén tehet. A budapesti rádió az Esti Hírlap január 10-i számában megjelent cikk alapján közölte, hogy Andics és Fazekas elvtársnő (utóbbi Gerő elvtárs felesége) megfosztották egyetemi tanári katedrájuktól, azzal az indokkal, hogy „elhagyták hazájukat”. Vagyis jelenleg az ellenforradalom elleni harcban az a legfontosabb, hogy megtisztítsák a parlamentet és az egyetemet tőlünk, kommunistáktól?!

Politikailag és morálisan is összeegyeztethetetlennek tartom a kommunista párt vezetési módszereivel, hogy a vezetés száműzött bennünket az országból, és számtalan kérésünk és tiltakozásunk ellenére nem enged bennünket vissza, ugyanakkor pedig azzal az ürüggyel üldöz bennünket, hogy megszöktünk az országból. Ezzel becsületünkbe gázolnak, rágalmaznak bennünket, erkölcsileg és politikailag örökre tönkre akarnak tenni a magyar nép és a magyar kommunisták szemében. Egyetlen kommunista pártban sem volt példa arra, hogy több mint 40 vezető elvtársról olyan diszkriminatív „feketelistát” készítettek volna, amelynek alapján a *listán szereplők soha többé nem kerülhetnek felelős állami vagy párttisztviselésbe*, a rádióban és a sajtóban pedig közzétették a „feketelistán” szereplő elvtársak több mint felének nevét.¹⁶ Nyilvánvaló, hogy ezt a helytelen intézkedést most még helytelenebb módszerekkel és rágalmakkal igyekeznek alátámasztani. Nem, elvtársak, ezt semmiképpen nem tarthatom becsületes kommunistához méltó eljárásnak. Én 15 éves korom óta, immár harminc éve becsülettel szolgálom a magyar pártot és a népet. Kommunista tevékenységemért több mint tíz évet töltöttem börtönben és munkaszolgálatban. Nehéz körülmények között – a háború alatt is – becsületesen teljesítettem kötelességemet, sokkal inkább, mint némelyek az engem most elítélők közül.¹⁷

Megengedhetetlennek tartom, hogy most így bánjanak velem és az itt tartózkodó pártkáderekkel; minden erőmmel tiltakozom ez ellen, és semmiképpen sem nyugodhatom ebbe bele. *Kérem az SZKP Elnökségének segítségét ahhoz, hogy véget érjen ez a rágalom-hadjárat és lehetővé váljék számunkra a hazatérés.* Nem tartok igényt semmilyen funkcióra, hajlandó vagyok egyszerű párttagként és munkásként becsületesen dolgozni, és kijavítani hibáimat, teljes erővel és tehetséggel harcolni az ellenforradalom ellen, a kormányprogram megvalósításáért, szolgálni a szocialista Magyarországot építését.

5. A kormánynyilatkozat gazdasági célkitűzései alapján helyesek, ugyanakkor azonban meglehetősen erős tendencia érzékelhető az ezekkel teljesen ellentétes „jugoszláv út” irányában. Teljesen hibásnak tartom azt a tervet, amelynek értelmében a szénbányászat 1957 végére nem éri el az október előtti szintet. Jó politikai és szervezőmunkával, a technika segítségével sokkal hamarabb el lehetne érni ezt a szintet, hiszen még az elárasztott bányákat is – ilyen viszonylag kevés van – néhány hét alatt rendbe lehetne hozni. A 250 ezer munkanélküli, akikről Kossa pénzügyminiszter beszélt nyilatkozatában, azzal a veszéllyel jár, hogy *az ellenforradalomnak a munkások között is sikerül majd bázist szereznie, a munkásokat nyíltan a párt és a népi demokratikus rend ellen fordítania.* Ha sürgősen nem módosítják ezt a tervet, akkor az egész konszolidáció füstbe mehet, és ez talán még az eddiginél is nagyobb politikai és gazdasági kárt okoz majd. Erősen propagálják a nyugati kölcsönt és azt a tételt, hogy „az árakat a kereslet és kínálat határozza meg”, hogy a munkástanács a vállalat gazdája, és ha rosszul gazdálkodik, a vállalat csődbe jut;

követelik ipari kamarák és a termelők tanácsainak megalakítását stb. A Belkereskedelmi Minisztérium javaslata szerint a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató vendéglátóipari vállalatokat, szállodákat (márpedig ezek meglehetősen nagy hasznot hajtanak az államnak), továbbá az 5 főnél kevesebbet foglalkoztató kereskedelmi egységeket bérbe, sőt teljesen magántulajdonba lehet adni, ha lefizetik az árualap értékének 10%-át. Igen rossz hatással van a munkásokra, hogy miközben őket tömeges munkanélküliség fenyegeti, a kormány jelentős anyagi kedvezményeket ad a kisburzsoáknak, a magánvállalkozóknak.

6. Az SZKP, a kínai és más kommunista pártok és kormányok a proletár internacionalizmus szellemében nagy politikai, erkölcsi és anyagi támogatást nyújtanak a magyar pártnak és kormányának. Az ideiglenes pártvezetőség és a kormány nem használja fel kellőképpen ezt a támogatást. A Pravda és a Zsenmin Zsipao fontos cikkeit a magyar lapok csak rövidítve közlik. A testvérpártok sajtójában a magyar eseményekkel kapcsolatban megjelent sok cikkről és beszédről még csak említés sem történik. Ugyanakkor Tito és Kardelj beszédeit teljes egészükben közlik. Csak meg kell nézni, hogyan hozta a párt központi lapja – nem fettel szedve, a lényegét elkenve – a Pravda „Kinek használ ez?” című cikkét, másnap pedig a Borba válaszát – fettel emelve ki a legdurvább szovjetellenes kirohanásokat.¹⁸ Mindebből nyilvánvaló, hogy súlyos hiányosságok vannak a proletár internacionalizmus szellemében történő szilárd állásfoglalás és nevelés terén.

Nem folyik megfelelő harc a rendkívül megerősödött nacionalista szovjetellenes uszítás ellen sem. Teljesen érthetetlen, hogy míg a testvérpártok többsége nyíltan és helyeslően állást foglalt a Szovjetunió részéről érkezett segítség, az ellenforradalom fegyveres szétzúzása mellett, amely valóban a magyar nép második felszabadítását jelentette, a magyar párt (a december 5-i határozatot is beleértve), a magyar sajtó és rádió még mindig nem foglalt nyíltan állást ebben a kérdésben, leszámítva a vezetők által elmondott néhány beszédet és a kormánynyilatkozatot. Jellemző, hogy az egyik legsürgősebb feladatként a Farkas Mihály és fia elleni pert készítik elő,¹⁹ ami újabb kedvező ürügyet fog szolgáltatni a magyar és nemzetközi reakciónak a Szovjetunió és a kommunisták elleni rágalomhadjáratra. Ezzel a perrel Kádár elvtárs önmaga alatt is vágja a fát, hiszen ez az ügy könnyen fordulhat nemcsak Rákosi elvtárs ellen, hanem Kádár elvtárs ellen is.²⁰

Nem lehet a pártot és a népi demokratikus rendet megerősíteni a féktelen nacionalista és szovjetellenes uszítás közepette, amikor a vezetés az árral úszik, és nem lép fel nyíltan, bátran és határozottan.

Összegezve: súlyos hiba lenne azt hinni, hogy a magyar kommunisták között az újonnan alakult pártban egység és összeforrottság uralkodik. Jelenleg nagy nézeteltérések vannak közöttük. Sok volt párttag nem lép be a pártba. Egyáltalán, rossz hatást gyakorol az a kétkulacsos, felemás, következtelen politika, amelyből október után Magyarországon „különleges iskolát” csináltak. Ez akadályozza azt, hogy ideológiailag és szervezetileg jól összekovácsolt kommunista pártot hozzanak létre.

Különösen a vezető pártapparátus összetételét tekintve, nincs még meg a kellő személyi biztosíték a helyes pártpolitika végrehajtására. Nem vezet jóra az, hogy Kádár elvtárs egy személyben elnöke a pártnak is, meg a kormányának is, mert így túlságosan nagy hatalom összpontosul kezében, és a reá váró rengeteg feladat közül egyet sem tud jól megoldani. Ez a gyakorlat Rákosi elvtársnál sem vált be, aki pedig sokkal szilárdabban állt a lábán. Egyáltalán, súlyos következményekkel járhat, ha a párt és a kormány előtt álló feladatok

megoldásában csak néhány elvtársra fognak támaszkodni. A mostani vezetés alatt újra meg újra bekövetkezhet, hogy letérnek a helyes pártvonalról, és nem biztosítják a fontos irányelvek megvalósítását. *Nem lehet huzamosabb időn át arra építeni, hogy az SZKP és más testvérpártok kívülről gyakran „injekciót” adnak a magyar pártnak és kormánynak. A feladatok döntő részét otthon, saját erőnkől kell megoldani, jól felhasználva a kapott segítséget.*

Egy kommunista számára nem lehet kétséges, hogy az adott körülmények között erősíteni és támogatni kell a Kádár-kormányt és az ideiglenes pártvezetőséget, de csakis elvi alapon! Ehhez az szükséges, hogy az összes erők összefogásával gyorsan felszámoljuk a meglévő és az általuk elkövetett hibákat. Nem akarok senkit sem ijesztgetni, amikor azt mondom, hogy amennyiben ez nem történik meg, a párt és a népi demokrácia ismét zsákutcába kerül, és ez újra mérhetetlenül sok nehézséget és kárt okozhat a Szovjetunióknak, meg a nemzetközi munkásmozgalomnak is. Ettől minden körülmények között óva kell inteni, és a dolgokat a helyes útra kell terelni.

Hruscsov elvtárs!

A magyar kommunistákra súlyos felelősség hárul, nemcsak azért, ami eddig történt, hanem azért is, hogy mindent megtegyenek annak érdekében, hogy ez ne ismétlődjék meg. Ezért nekünk, a Szovjetunióban tartózkodó kommunistáknak nem szabad passzívan, tétlenül néznünk a párt harcát. *A proletár internacionalizmus nevében kérem Önt, Hruscsov elvtárs, ne utasítsa el kérésemet, hanem adjon lehetőséget, hogy minél előbb beszélhessek Önnel vagy az Elnökség magyar ügyekkel foglalkozó más tagjával a levélben felvetett kérdésekről.*

Elvtársi üdvözzel:

Kovács István [saját kezű aláírás cirill betűvel]

Moszkva, 1957. január 10.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A levélnek nem volt magyar eredetije, vagy eddig még nem került elő. A kiemelések az eredetiben a levélfírótól származnak. Az első oldal bal alsó sarkában „SZKP KB 01589” bélyegző. Ugyanott a jobb alsó sarokban kézfírással „Irattárba 57. III. 18. Olvashatatlan aláírás”.

¹ A Kínai KP központi lapjának „Még egyszer a proletárdiktatúra történelmi tapasztalatairól” című hosszú szerkesztőségi cikkét, mely lényegében rehabilitálta Sztálint és a sztálinizmust a XX. kongresszuson és ennek nyomán elhangzott vádak alól, a *Népszabadság* 1957. január 1-jei és 3-i száma közölte.

² Lásd a III/13. dokumentumot, 2. jegyzet.

³ Lásd a III/13. dokumentumot, 3. jegyzet.

⁴ A régi vezetés különösen kompromittált tagjai közül 1956. október 28-án Gerő Ernőt, Révai Józsefet, Hegedüs Andrást, Kovács Istvánt, Bata Istvánt, Piros Lászlót, Dékán Istvánt, valamint Berei Andort és Andics Erzsébetet menekítették Moszkvába. Lásd a III/13. dokumentum 6. jegyzetét.

⁵ Bizonyára a *Népszabadság*, december 18-i számában megjelent *Soha többé önkényt!* című élesen ÁVH-ellenes cikkre utal, mely indokoltnak látta az egészében elfajult szervezettel szembeni tömeggyűlöletet.

⁶ Előlegezett bizalmatlanság. *Népszabadság*, 1956. december 21.

⁷ Az MDP a valóságban már október végén szétesett. Feloszlata és az MSZMP október 31-i megalakulása már csak a befejezett tényeket rögzítette.

⁸ Az eredeti intéző bizottságból ez időben a romániai Snagovban volt internálva Nagy Imre, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Lukács György és Szántó Zoltán. Letartóztatásban volt Kopácsi Sándor.

⁹ Kádár november 1-jei rádióbeszédében jelentette be a régi politikával szakító, a forradalom nemzeti és demokratikus eszméivel azonosuló új párt, az MSZMP megalakulását. A beszéd esti sugárzásakor már elhagyta a Parlamentet és Nagy Imre kormányát.

¹⁰ Az MSZMP kádári vezetésébe nem kerültek be Nagy Imre aktív pártellenzéki hívei. Ilyennek csak a levélíró szemében tűntek olyan antisztálinisták, mint Aczél György, Fehér Lajos, Gyenes Antal vagy Köből József.

¹¹ Kádár Moszkvából hazatérőben állt meg november 4-én Kárpátalján, s innen repült Szolnokra. A pontos dátumokat és időpontokat illetően egyelőre nem rendelkezünk hiteles forrásokkal.

¹² Kovács Istvánt azért bízták meg a Szovjetunióból Magyarországra irányuló élelmiszer- és gyógyszerzállmányok szervezésével, hogy távol tartsák az országtól. Lásd a III/6. sz. dokumentumot.

¹³ Andics Erzsébet (és Berei Andor) a november 4-e után néhány napig újra megjelenő *Szabad Népet* szerkesztette Szolnokon. Az MSZMP IIB november 11-én határozatot hozott ennek a megszüntetéséről, Andicsékát pedig Moszkvába küldték.

¹⁴ Máté György: Milyen legyen a párt? (*Népszabadság*, 1956. december 25.) A szerző szerint „Rákosiék, Gerőék kerekét oldottak”, s most a felelősség súlyát az itthon maradt kommunisták viselik.

¹⁵ Az 1957. május 9-én újra összeülő Országgyűlés 28 képviselőt fosztott meg mandátumától, köztük rákosistákat (Rákosi, Gerő, Hegedüs, Kovács István, Ács Lajos, Andics Erzsébet, Bata István, Hidas István, Piros László, Szalai Béla), a forradalom mellé állt volt kommunistákat (Földvári Rudolf, Kopácsi Sándor, Lukács György, Márton András, Vas Zoltán), valamint a parasztpárti Szigethy Attilát és a „disszidens” labdarúgó Bozsik Józsefet.

¹⁶ Az ún. rákosista feketelisták nyilvános említése sajtóban, beszédekben a Kádár-féle vezetés hitelesítését szolgálta. A lista teljes terjedelmében nem vált nyilvánossá. A tilalmakat később fokozatosan – suba alatt – feloldották. Rákosi kivételével az egész „moszkvai emigráció” hazatérhetett, felvettelt nyert a pártba, és kevés kivétellel elég jelentős, bár nem szem előtt lévő állásokba került.

¹⁷ A célzás elsősorban Kádárra vonatkozik. Mindketten az illegális KP titkárságának tagjai voltak 1944 végén.

¹⁸ A *Pravda* cikke Kardelj elvtárs beszédéről. *Népszabadság*, 1956. december 21. A *Borba* válasza a *Pravdának*. Uo. december 22.

¹⁹ Farkas Mihály és Vladimir perére csak márciusban, illetve áprilisban került sor. Lásd a III/18. dokumentumot, 6. jegyzet.

²⁰ Célzás Kádár szerepére és felelősségére a Rajk-ügyben. Vö. az I/1. B. dokumentummal.

15. ANDROPOV TELEFONJELENTÉSE BUDAPEST, 1957. JANUÁR 14.

A „VCS”-vonalon érkezett 12. sz. telefonjelentés Budapestről
1957. január 11-én

Másolat
Érk. 5eo No 68.
1957. I. 14.

*Zamcsevszkij I. K. elvtársnak,
A Szovjetunió Külügyminisztériuma 5. európai osztálya vezetőjének*

Bibó István a Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) Végrehajtó Bizottságának tagja¹ (államminiszter volt az utolsó Nagy Imre-kormányban) a Nagykövetséghez eljuttatott egy írást, amelynek címe: „Nyilatkozat Magyarország állami, társadalmi és gazdasági rendjének alapelveiről és a politikai kibontakozás útjáról”.² A Nyilatkozat szerint a magyarországi demokratikus pártok és szervezetek, nézeteik megvitatása és egyeztetése után közösen dolgozták ki a politikai kibontakozás alábbi alapelveit és programját.

1. A demokratikus pártok szükségesnek tartják, hogy az ország államformájának, demokratikus kormányzásának és szocialista társadalmi rendjének alapelveit alkotmánytörvényben rögzítsék. Az alapelvek a következők:

a) Az ország legfőbb állami szerve a több párt részvételével demokratikusan megválasztott Országgyűlés. Biztosítani kell a bírói függetlenséget, a szabadságjogok teljességét, a sajtó- és véleményszabadságot, a vallásszabadságot.

b) A társadalmi és gazdasági rend alapja a termelőeszközök döntő részének társadalmi tulajdona.

c) A földreform során a parasztnak juttatott ingatlanok tulajdonjoga érintetlenül megmarad, de a földtulajdon megengedett felső határát az egy család által, idegen munkaerő igénybevétele nélkül megművelhető földterület szabja meg.

d) A parasztság, a kisiparosság és általában minden gazdasági tevékenység számára teljes mértékben biztosítani kell az önkéntességen alapuló szövetkezés lehetőségét.

e) A magánvállalkozásnak szabadnak kell lennie.

f) Biztosítani kell a munkások és alkalmazottak számára a szakszervezetek alakításának szabadságát, a parasztság, a kisiparosok, kiskereskedők és szabadfoglalkozásúak számára pedig megfelelő érdekvédelmi szervezetek alakításának szabadságát.

g) Az állami vállalatok dolgozói számára törvényesen biztosítani kell, hogy a munkástanácsok útján irányítóan részt vehessenek a vállalatok igazgatásában, továbbá, hogy részesedhessenek a vállalatok működésének anyagi eredményeiből.

A Nyilatkozat szükségesnek tartja, hogy ezeket az elveket 5 évig egyáltalán ne, s az után is csak a törvényhozásnak és ezt követően a népszavazásra jogosultaknak legalább kétharmados többségével lehessen módosítani. A Nyilatkozat kimondja, hogy független alkotmánybíróságot kell létesíteni, amelynek joga és kötelessége lesz az alkotmánytörvényekbe ütköző jogszabályokat érvénytelennek nyilvánítani, a politikai pártok működését engedélyezni, vagy működési engedélyüket megvonni.

2. A demokratikus pártok és szervezetek készek részt venni a jelenlegi politikai helyzetből való kibontakozásban. Valamennyien egyetértenek abban, hogy ehhez szükség

van a magyar kommunisták pártjának részvételére. Ezzel kapcsolatban a Nyilatkozat a következőket javasolja:

a) Tekintélyes politikai személyiségekből 3–7 tagú ideiglenes Nemzeti Kormányzótanács alakul, amely átveszi az állami főhatalom gyakorlását.

b) Ez a tanács ideiglenes nemzeti kormányt nevez ki. A kormány elnökét és államminisztereit a demokratikus pártok és szervezetek jelöltjei közül kell kinevezni, a szakminisztériumok vezetésével pedig, politikai pártállástól függetlenül, alkalmas szakembereket kell megbízni.

c) A pártok és szervezetek a legrövidebb idő alatt létrehozzák a maguk országos és helyi kiküldötteiből a forradalmi nemzetgyűlést.

d) Az országgyűlési választásokat az 1957. év őszén kell megtartani.

A Nyilatkozatban ez után az olvasható, hogy a demokratikus pártok és szervezetek akkor tudnak részt venni a Nyilatkozatban felsorolt alapelvek megvalósításában, ha a szovjet kormány bizalommal fordul a magyar nép demokratikus tényezőinek összességére és jelen kezdeményezésük felé. Az országot ebből a nehéz helyzetből csak akkor lehet kivezetni, ha a szovjet kormány kinyilvánítja, hogy hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni az ideiglenes magyar kormánnyal a Nyilatkozatban foglalt elvek alapján, és ha beleegyezik a Varsói Szerződés felülvizsgálásába, a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonása időpontjának meghatározásába és a letartóztatott magyar állampolgároknak az országba való visszaszállításába. A magyar–szovjet gazdasági viszonyt a lengyel–szovjet gazdasági megállapodás szellemében kell rendezni.

A Nyilatkozat végén arról van szó, hogy a Magyarországon bányászott uránt megfelelő ellenértékért kizárólag a hasadóanyagok előállítását, tárolását és felhasználását ellenőrizni jogosult nemzetközi szervezetnek kell a rendelkezésére bocsátani.

Kísérőlevelében³ Bibó azt írja, hogy a Nyilatkozatot írásban jóváhagyta a Petőfi Párt és a Szociáldemokrata Párt, s előzetes beleegyezését adta hozzá Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt vezetője. Ezenkívül a Nyilatkozatot hivatalosan helyesli a Parasztszövetség, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága és a Magyar Írószövetség is. Bibó tudatta, hogy a Nyilatkozat egy példányát átadták India magyarországi diplomáciai képviselőnek. A fenti Nyilatkozat tartalmát Kádár elvtárs tudomására hoztam.

J. Andropov

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Továbbította: Kurenajaja, Beljajeva, Bokarova

Vette: Komolova

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

Az első oldal bal alsó sarkában „SZKP KB 03009” bélyegző látható.

¹ Téves megjelölés: a Petőfi Pártnak nem volt Végrehajtó Bizottsága. Az október 30-i alakuló ülésen írókból álló Irányító Testületet és Ideiglenes Vezetőséget választottak. Bibó ez utóbbinak volt tagja.

² Lásd Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Negyedik kötet, 1935–1979. Magvető, Budapest, 1990. 189–196. o. A Nyilatkozat dátuma: 1956. december 8. Bibó István hagyatékában fennmaradtak a szöveg magyar, angol és orosz nyelvű példányai, valamint különböző szervezetek (Petőfi Párt, SZDP, Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa, Parasztszövetség, Írószövetség) egyetértő és támogató levelei. Ugyancsak fennmaradt a Petőfi Párt főtitkára (Farkas Ferenc) által aláírt, Andropov szovjet nagykövetnek címzett kísérőlevél másolata:

„Excellenciás Uram!

Van szerencsém a »Magyarország állami, társadalmi és gazdasági rendjének alapelveiről és a politikai kibontakozás útjáról« szóló mellékelt »nyilatkozat«-ot – miután a Szovjetunió nagykövetségére e hó 10-én egy ízben már elküldött példányunk tudomásunk szerint nem érkezett meg – Excellenciádnak ezúton elküldeni. E nyilatkozat bírja a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt írásban kinyilvánított hozzájárulását, valamint a Független Kisgazdapárt időközben vidékre távozott vezetőjének, Kovács Bélának részletes megtárgyalás alapján megadott előzetes hozzájárulását. Bírja ugyancsak a Parasztszövetségnek, a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának és a Magyar Írók Szövetségének írásban adott hozzájárulását. A Nagy-budapesti Munkástanács e nyilatkozat tartalmát ismeri és azzal egyetért, annál is inkább, mert e nyilatkozat lényeges tartalmában egyezik a munkástanácsok által már előzőleg több ízben kiadott politikai nyilatkozatok tartalmával.

E nyilatkozat egy példányát megküldöttük az Indiai Köztársaság magyarországi követségének. Megküldöttük továbbá Dobi István úrnak is.

Fogadja Excellenciás Uram megkülönböztetett tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1956. december 21.

A Petőfi Párt (Nemzeti Parasztpárt) főtitkára”

A levélmásolat hátlapján, Bibó István kézírásával, az alábbi feljegyzés olvasható: „1956 decemberében a parasztpártban fogalmazott s az összes pártok és szervezetek által közvetlenül vagy közvetve jóváhagyott nyilatkozat, mely Menon indiai követ közvetítésével eljutott Bulgariyinhoz, s ott kedvezőtlen fogadtatásra talált. B. I.” (Uo. 791–792. o.)

³ Lásd a 2. jegyzetet.

16. RÁKOSI MÁTYÁS LEVELE HRUSCSOVNAK 1957. FEBRUÁR 15.

Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak, az SZKP KB első titkárának

Kedves Hruscsov elvtárs!

Szeretném felhívni figyelmét a magyarországi helyzet néhány kérdésére.

1. A Magyar Népköztársaság helyzete sok területen javul. Ez elsősorban a gazdasági fejlődésre vonatkozik, de jellemző a politikai életre is. Azonban nincs megfelelő javulás az MSZMP befolyásának és erejének növekedésében. Elsősorban a számok tanúskodnak

erről. Ez év február 10-éig – az egyik forrás szerint – a párt tagjainak száma 160 000, a másik forrás 170 000-et mond. Ez az MDP létszámának 20%-a. Figyelembe kell venni, hogy a párt létszámának 20-30%-át új tagok teszik ki, tehát az MDP régi tagjainak közel 85%-a az új párton kívül esik. Budapesten még bonyolultabb a kép: ott ez év február 10-én az új pártnak csak 38 000 tagja volt, ami lényegesen kevesebb az országos átlagnál. Ez azt jelenti, hogy a fővárosban, ahol az ipari munkások 56%-a található, a régi párttagoknak csupán 10%-a lépett be az új pártba. Emellett még arra is kell gondolni, hogy ebben a számban a biztonsági szervek, a hadsereg, valamint a minisztériumok és a központi hivatalok állományának nagy része szerepel, ami még inkább arról tanúskodik, hogy az MSZMP-nek még nem sikerült meggyökereznie a proletariátusban.

2. Amennyire ez megállapítható a magyar újságok hiányos számadatai alapján, ezt a tényt kezdik felismerni. A kialakult helyzet javítására tervezett intézkedések nem tűnnek célszerűnek. Például, Kiss [Károly] elvtárs kijelentette, hogy nemsokára beszüntetik az MDP régi tagjainak felvételét, s az, aki eddig nem lépett be, a párt sorain kívül marad.¹ Van olyan terv is, hogy az MDP-tagokat személy szerint felszólítják a belépésre. És végül, van olyan tendencia, amely a bajból erényt csinál és kijelenti: nekünk elég egy „tisza” kis párt, amelynek létszáma nem haladja túl a 300 000-et. Mindez nem változtat azon a tényen, hogy a régi kommunisták fő tömegét kizárták az MSZMP-ből, a pártban szakadás van, a párt vezetése pedig nem akar tudni minderről, bár a pártszervezetekben, sőt a sajtóban is egyre gyakrabban szó esik erről. A sajtó azt állítja, hogy az MDP „szétesett”, „szétszakadt”, hogy „helyre kell állítani a munkásegységet”, hogy 1956. november 4. óta a mai vezetők viselkedésében „következetlenség” figyelhető meg. És mindezt olyan trükkök és kétkulacosság veszi körül, hogy gyakran éppen ez jellemzi a pártvezetés munkáját.

Bár a párttagság gyengébb, mint az MDP-ben volt, de egyre világosabban feltárja ezeket a kérdéseket. Adataim szerint a pártaktíva egyre inkább követeli: közöljék velük, kik a tagjai a titokzatos „Rákosi–Gerő-klikk”-nek, mivel magyarázható, hogy bár Magyarországon proletárdiktatúra van, a párt régi vezetői hónapok óta a Szovjetunióban tartózkodnak és nem tudnak hazatérni stb. Az a gyors változás, amely az utóbbi két hétben a biztonsági szervek pozitív megítélésében nyilvánul meg,² azzal kapcsolatos, hogy a biztonsági szervek párttaggyűlésein erélyesen követelték ezt. A változás éppen a különböző küldött-ségek és írásos beadványok nyomása alatt történt. A belső karhatalmi erők tagjai azt követelik, hogy újból hordhassák sapkájukon a vörös csillagot. A hadsereg kommunistái azt követelik, hogy az október 23. előtti egyenruhát hordhassák.³

Mindezek a tények arról tanúskodnak, hogy az egyszerű párttagok változtatásokat követelnek.

3. Azonban ezek a változások rendkívül lassan történnek, mert a mai pártvezetésből való régi kommunisták még nem szakították el azt a köldökzsinórt, amely Nagy Imrével és politikájával kapcsolta őket össze. Ahhoz képest, ami három-négy héttel ezelőtt volt, amikor minden nehézségért kizárólag a „Rákosi–Gerő-klikk” volt a felelős, a mai helyzet egy nagy előrelépést jelent, mert most odáig jutottak, hogy Rákosi és Nagy egyaránt felelősek.

De a kérdés ilyen felvetése sem alkalmas arra, hogy a régi, kipróbált kommunisták alapvető tömegét az új párt köré tömörítse, mert ez Nagy és hívei valódi szerepét leplezi és igazolja.

Addig, amíg a mai pártvezetés nyíltan és bátran nem tárja fel a Nagy-frakció egész aknamunkáját, nem leplezi le, hogyan készítette éveken keresztül – politikailag és ideológiailag – az ellenforradalmat, amíg nem szűnik meg a párt és a népi demokrácia 12 évi pozitív eredményeinek lejáratása és tagadása, addig az új vezetés nem számíthat a kommunista mag teljes támogatására.

Ilyen módon, amíg a magyar kommunista mozgalom szétszakadt állapotban van, a túlnyomó többség bizonytalan az MSZMP vezetését illetően, várakozóan és negatívan tekint politikájára. Hogy ez a kételkedés jogos, mutatja az ingadozás és ellentmondás, amely a szó és a tett között, az aktívákon elhangzott beszédek és a sajtóban leközölt anyagok között van. Például, 5 nappal ezelőtt Kádár elvtárs a „sztalinisták”, a „rákosisták” üldözése ellen szólalt fel,⁴ Marosán elvtárs pedig, aki az utóbbi hetekben a Rákosi ellen irányuló kampány élére állt, továbbra is a „sztalinista” és „rákosista” elemekről beszélt.⁵ Január második felében volt egy pártnap, ahol a párttagokat a „Rákosi–Gerő–Farkas hármasnak kegyetlenkedéseivel” ismertették meg, s ezek után a párttagok elhiszik azt az aljas rágalmat, hogy „Rákosiék” a vallatások során kitepték Kádár elvtárs minden körmét, hogy a Rajk feleségének a melle csupa seb. Ez a rágalom most is az ellenség fegyvertárában van, például Nenni a szocialisták firenzei kongresszusán⁶ nagy hatást ért el ezzel a rágalommal. Világos, hogy a kommunisták tömegei elutasítják ezeket a módszereket. Ismétlem: az elmúlt 12 év lejáratása, a „rákosisták” elleni agitáció és üldözés továbbra is, változtatás nélkül és teljes erővel folyik. Természetes, hogy a kommunisták túlnyomó többsége elítéli ezt.

4. A kommunisták nem tudnak egyetérteni olyan agitációval, amely november 4-e után következetesen és kitartóan a szocialista rendszer ellen mozgósítja a parasztságot, kijelentve, hogy a parasztságnak sokkal több oka lett volna az elégedetlenségre, mint a munkásosztálynak, s ennek ellenére a józan parasztság nem állt az ellenforradalom oldalára, mint az ipari munkások egy része.

Nem fognak egyetérteni azzal sem, hogy ahelyett, hogy feltárják és megmagyarázzák az értelmiség szerepét az ellenforradalomban, olyan érvekkel homályosítják el a kérdést, mint: „a munkások egy része ellenforradalmi volt, ennek ellenére nem mondjuk azt, hogy a munkásosztály ellenforradalmi. Nem szabad mondanunk ezt az értelmiségről sem”. Nem érthetők egyet azzal sem, hogy a párt központi lapja, a Népszabadság – s példájára az egész sajtó – olyan kispolgári posványt hoz létre, amely csak terjed a sajtóban. A Népszabadság most már nem publikálja csaknem meztelen filmszínházi fényképeit, azonban görcsösen igyekszik minél jobban hasonlítani a régi polgári újságokhoz.

Ennek megfelelően az újság már most is bőségesen tárgyalja a nem politikai gyilkosságokat, a hirdetések között külön rovata van a házasságközvetítéseknek és szerelmi levelezésnek, az újság rejtvényeket közöl, van egy bridzs nevű kártyajátékrovata. Mindezt azért csinálják, hogy az újság ne legyen „szürke”, mint a „rákosisták” idején. De ami a legfontosabb, a helyes cikkek mellett az újságban állandóan kétes értékű, „titóista” szellemű revizionista cikkek, sőt ügyesen álcázott ellenséges anyagok is megjelennek.

5. Biztos vagyok benne, hogy a titóisták újból teljes erővel behatolnak a pártba. Egyetlen tényt említek. Jugoszlávia új budapesti nagykövete, Kapičić, aki az utóbbi években belügyminiszter-helyettes volt. A megbízólevél átadása szokatlan körülmények között történt: az Elnöki Tanács elnökénél jelen volt Magyarország külügyminisztere is. A sajtó nemcsak szokatlanul részletesen írt a fogadásról, de leközölte a nagykövet életrajzát is.

Soha, sem a szovjet, sem a kínai nagykövet megbízólevelének átadásakor nem volt ilyesmi. Belgrádban pedig a magyar nagykövet egy bizonyos Csébi [Lajos], akit 1948 telén letartóztattak. Akkoriban a jugoszláv ügyvivő Tito ellen foglalt állást és átadott nekünk egy listát 14-15 jugoszláv kémről, amelyek között Csébi is szerepelt.⁷ 1955-ben Csébit rehabilitálták, s most ő a belgrádi magyar nagykövet.

Ehhez hozzá kell tennem, hogy az ilyesmi elterjedt jelenség a magyar Külügyminisztériumban. A magyar ENSZ-delegációt Mód Péter vezeti, aki a háború idején Párizsban élt, majd a párizsi magyar nagykövetségen dolgozott. A Szovjetunió volt budapesti nagykövete, Puskin elvtárs annak idején közölte velünk, hogy vannak adatok, miszerint Mód francia kém. Mód beismerte, hogy kémkedett,⁸ a rehabilitáció során visszavonta a beismerését és most az ENSZ-delegáció vezetője. Vajda Imre, az emigrációban Ausztria Kommunista Pártjának KB-tagja volt; hazatérve a Szociáldemokrata Párt KB-tagja, az egyesülés után pedig az MDP KV tagja és államtitkár. Megállapították, hogy pénzt csempészett ki Svájcba, 40 ezer frankot találtak. Elítélték, majd rehabilitálták, s most az ENSZ-ben képviseli Magyarországot gazdasági kérdésekben. Ezt a listát sokáig lehetne folytatni. Mint cseppben a tenger, látható ebben az elterjedt gyakorlat, amely kívülről nem látható: előre tolják a rehabilitáltakat, a sértetteket, akiket annak idején többségükben jogosan eltávolítottak a pártból.

Ezek közül kerül ki a középkáderek jelentős része is. Vegyes érzelmekkel figyelik azt a szerepet, amelyet a karhatalmi erők játszanak most a helyzet megszilárdításában. Már kezdenek elégedetlenséget kinyilvánítani a „kormány balra tolódása” kapcsán, a pártban egyesülnek a megmaradt jobboldali, nacionalista, szovjetellenes elemekkel. Első pillantásra fel lehet ismerni őket: tüntetően kettős keresztet Kossuth-címet hordanak a hajtókájukon. Ezen elemek elégedetlenségével és ingadozásával kapcsolatos az, hogy a pártban, sőt még a vezető káderek között is újból és újból felmerül a kérdés: nem volt-e mégis forradalom az, ami október 23-a és november 4-e között történt.

Teljesen egyetértek azokkal a magyar kommunistákkal, akik nem hiszik, hogy az ilyen káderekre támaszkodó párt megoldhatja az előtte álló rendkívül fontos feladatokat és megvédeheti magát egy kritikus helyzetben.

Rá kell mutatni a zsidó származású káderek előretolására, elsősorban a párt központi apparátusában. Amennyire ismeretes előttem, az ideiglenes KB egyharmada és valószínűleg a szervezőbizottság többsége közülük került ki. Ez mondható el a Népszabadság főszerkesztőjéről, a Kormány Tájékoztatási Hivatalának vezetőjéről, Münnich első helyetteséről a Belügyminisztériumban, a politikai rendőrség parancsnokáról, a rendőrség országos főkapitányáról, Budapest főkapitányáról. Sokan közülük külpolitikai szolgálatban állnak. Ezek elsősorban sértett elemek, akik előtt én 1953-ban élesen felvettem a nemzeti káderek kérdését, ezért az ellenzékbe mentek át, most pedig kiemelik őket.⁹

6. Ismeretesek azok az új nehézségek, amelyek a parasztság között, az egyház s az iskola területén vetődtek fel. Kevésbé ismert, hogy a szakszervezetek változatlanul az óhajok és a követelések kezdeményezői és ilyen listáknak az összeállítói. Az új szakszervezeti program lényegében egy elvtelen kompromisszum a kommunisták és a jobboldali szociáldemokraták között. Egyetlenegy szó sincs benne arról az új szerepről, amellyel Lenin elvtárs ruházta fel a szakszervezeteket, hogy segítsék az állam megszervezését, a munkafegyelem erősítését, a szocialista verseny kibontakoztatását. Ezek „népszerűtlen”, „hálátlan” feladatok, következképpen hallgatnak róluk.

Az ifjúsági szervezetek nem tudnak talpra állni. Lehet, szerepet játszik ebben az is, hogy az ifjúság kollektív szervezője, a Magyar Ifjúság című hetilap annyira „semleges”, hogy bármely polgári országban is megjelenhetne, s emiatt nem tudja a kollektív szervező szerepét betölteni. Petrák Lajos, a Forradalmi Munkás Ifjúság vezetője, az október 23-i tüntetés egyik szervezője volt. Mint a Dolgozó Ifjúsági Szövetség budapesti szervezetének egyik titkára, követelte a tüntetés engedélyezését, garantálta annak békés kimenetelét. Egyike volt azoknak, akik gyakran látogatták a jugoszláv nagykövetséget és támogatták a Petőfi Kört. Hasonló emberekkel az ifjúsági mozgalom más szektoraiban is találkozhatunk, legfőképpen az egyetemi ifjúság között. És ez egyik akadályja annak, hogy létrejöjjön egy valódi, egységes, harcoss ifjúsági szervezet.

Hegyinek, a régi vezérkari főnökök az eltávolítása helyes volt, de a helyére Ugrai ezredes került, aki a horthysta hadseregben törzsrőmester volt. A felszabadulás után tiszt lett. Hat hónapos tiszt iskolát végzett. Mivel a hadseregben 32 Frunze-akadémiát végzett tiszt és tábornok, valamint 14 Vorosilov-akadémiát¹⁰ végzett tiszt és tábornok van, nem beszélve a magyar katonai akadémiákat és iskolákat végzett tisztekről; érthetetlen, miért állítottak ily fontos posztra olyan ezredest, akinek nincs megfelelő katonai képzettsége.

7. A gazdasági helyzet és a munkanélküliség megjelenése igazolja azokat, akik hittek a pesszimista, sőt, néha pánikszzerű előrejelzésekben. Most, amikor megvannak az első eredmények, alaptalan optimizmussal találkozhatunk. „Az élelmiszer-ellátásban már nem fogunk találkozni nagyobb nehézségekkel” – olvastam néhány nappal ezelőtt a Népszabadságban. Az tény, hogy a szocialista tábor, elsősorban a Szovjetunió bőkezű segítségével és önfeláldozó szolidaritása eddig megakadályozták a komolyabb nehézségek keletkezését. De ezzel kapcsolatban olyan hangulat alakult ki, hogy most már állandóan így lesz. A legfontosabb tényező: a kenyérellátás egyáltalán nincs biztosítva. A gabonakultúrák vetésterülete több mint 500 000 holddal csökkent. Ez azt jelenti, hogy átlagtermés mellett közel 460 000 tonna gabonahiány lesz. Ha feltételezzük, hogy a szabad felvásárlás ugyanannyi gabonát adna az idén egy holdról, mint az elmúlt évek begyűjtése – ami teljesen kizárt –, ebben az esetben is közel félmillió tonna kenyérgabona hiányzik, s ennek pótlását hallgatólagosan a Szovjetuniótól várják. A begyűjtést, mint a „rákosisták” egyik hibáját, beszüntették, de semmiféle konkrét terv ennek helyettesítésére nincs.

A minisztériumok és más központi hivatalok meg gondolatlan összevonása és megszüntetése¹¹ zavart váltott ki, legfőképpen a gazdaságirányításban, de az állam irányításában is. Ezt a zavart még fokozza, hogy gyakran keresztül-kasul váltogatják a párt- és állami hivatalnokok megmaradt részét, azzal az indoklással, hogy az új embereket nem ismerik az új helyükön, ezért nincs ellenzékük, mint a régi helyen. Ennek az az eredménye, hogy egyre több a panasz, hogy a gyárak magukra vannak hagyva, hogy nincs központi vezetés és a helyi tanácsoknak nincs hova fordulniuk. (A pártban is növekszenek az ilyen panaszok. Kiderült, hogy azzal egyidejűleg, hogy szétverték a pártot, a párt helyiségeit is elhordálták, s ily módon a kerületi és üzemi pártszervezeteknek nincs hol tartaniuk a taggyűléseiket.) Már most látható, hogy a bérek meg gondolatlan emelése és a természetben kiadott javak eredményeképpen a termelés a tavalyihoz képest 20-30 százalékkal drágult. Az agitáció, amelyet legfőképpen a szakszervezetek folytatnak, a munka intenzitásának csökkenésére irányul. Előre látható, hogy a termés betakarítása után, amikor a nemzetközi segély üteme csökkenni fog, az iparban komoly nehézségek merülnek fel, s ezek hónapról hónapra

növekedni fognak. A parasztság között óriási spekuláció figyelhető meg, viszont adót alig fizetnek. Ugyanakkor még nem győzték le az infláció veszélyét. Figyelembe kell venni, hogy a munka termelékenysége jelentősen csökkent, a normák csökkentése, a felelőtlen kiadások pedig folytatódnak. Nincs egyensúly a termelés és a fogyasztás között, de az eddig foganatosított intézkedések alapján ez lehetetlen is. A pártnak nincs befolyása a gazdasági kérdések eldöntésére az üzemekben. Ezt még elvileg meg is alapozzák: a pártszervezeteknek „úgymond” politikai munkával kell foglalkozniuk, a munkástanácsoknak pedig a gazdasággal. Ezek a körülmények akadályozzák a pártbefolyás növekedését az üzemekben; akadályt jelentenek a revizionista nézetek is, amelyek a gazdaságpolitikában a jugoszláv befolyás alatt alakultak ki. Véleményem szerint a gazdasági területen olyan nehézségek merülnek fel előttünk, amelyek legyőzésére nem vagyunk felkészülve semmilyen területen, legfőképpen nem pedig politikailag.

8. Szeretnék szólni a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány ENSZ-hez küldött memorandumáról.¹² Szégyenkezve és felháborodva olvastam ezt az alázatos, bocsánatkérő okmányt, amely a Magyar Népköztársaság és a párt belső kérdéseit egy olyan ENSZ elé tárja, ahol az imperialisták az urak. Idézek egy bekezdést a memorandumból: „Jól ismert, hogy a múlt hibáiért felelős állami és pártvezetőket leváltották, s megtiltották számukra, hogy részt vegyenek Magyarország politikai életében.” Az ügyet még az is komplikálja, hogy Magyarországon biztosak abban, hogy ezt a fontos okmányt szokás szerint a Szovjetunióval is egyeztetették.

Összegezve: Sürgősen meg kell oldani a kommunista párt égető problémáit, a kommunisták egységének kérdését. (Főlvetik a „munkásosztály egységének” kérdését anélkül, hogy megmondanák: mit értenek ez alatt, milyen alapon, kinek a vezetése alatt kell ennek megvalósulnia. Ez csak fokozza a zavart és elkendőzi a valódi kérdést.) Itt elsősorban arra van szükség, hogy a pártmunkába és a pártvezetésbe bevonjanak kipróbált, érdemes, hűséges elvtársakat, akiket kizártak; őket még fizikai munkára sem veszik fel, és ahogyan a Népszabadság fejezte ki magát, „belső száműzetésben” vannak. Politikailag ennek alapvető feltétele az elmúlt 12 év helyes értékelése. E nélkül még azok az elvtársak sem tudnak teljes erővel fellépni és bátran agitálni, akik az MSZMP-ben vannak, mert a párt múltjának a lejáratása zavarja őket, saját bűnösségük érzetét kelti bennük, annál is inkább, mert még mindig folytatódik a párt és a népi demokrácia szidalmazása.

Ugyanolyan fontossága van annak is, hogy végre megmagyarázzák és politikailag leleplezzék, milyen módon készítette elő az ellenforradalmat Nagy Imre és frakciója éveken keresztül politikailag és ideológiailag. Ami ezen a területen már megtörtént, csupán az általános és nem meggyőző nyilatkozatok ismétlése. A párt 12 éves tevékenységének és érdemeinek elismerése nélkül, a régi kipróbált kommunisták bevonása nélkül, valamint a Nagy Imre-frakció politikai leleplezése nélkül az MSZMP nem lehet az ország vezető pártja! Ezek a feltételek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az MSZMP valóban vezesse az országot, a népet, a tömegszervezeteket, irányítsa az ország politikai, gazdasági és kulturális életét.

Kommunista üdvözléssel:

M. I. Rákosi

Moszkva, 1957. február 15.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

Rákosi levele először a *Népszabadság* 1989. június 10-i számában jelent meg, majd közölte a *Kádár János – Végakarata* című kötet (Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989. 182–188. o.) és az *El nem égetett dokumentumok I.* című gyűjtemény (Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1990. 55–63. o.). Az első lap alján „04255” bélyegző látható.

¹ A volt MDP-tagok MSZMP-be való átigazolása még hónapokig tartott.

² Lásd például: Még egyszer a karhatalomról. *Népszabadság*, 1957. január 6.; Az ózdi „véres hétfő” története, uo. 1957. január 16.; Rágalom és valóság a karhatalomról, uo. 1957. január 26. stb.

³ Közvetlenül a forradalom előtt a diákmozgalom egyik követelése a fegyveres erők szovjet mintájú, a nemzeti hagyományoktól idegen egyenruhájának megváltoztatása volt. Nagy Imre kormánya megígérte ennek teljesítését, s ezt a Kádár-kormány sem vonta vissza. A vörös csillagos sapkarózsát is csak a évekkel később állították vissza előbb a munkásőrségnél, majd a rendőrségnél.

⁴ Kádár 1957. február 2-i salgótarjáni beszédében a következőket mondotta: „Az a meggyőződés, hogy a sztálinista–rákosi és hasonló jelszavak is befejezték pályafutásukat.” Lásd *Népszabadság*, 1957. február 5.

⁵ Marosán György: A munkásegységről. *Népszabadság*, 1957. február 10.

⁶ Az Olasz Szocialista Párt XXXII. kongresszusa 1957. február 6-án kezdődött Velencében. A Kádár kezdetlen testi kínzásáról szóló híreket valószínűleg saját környezetéből tudatosan szivárogtatták ki, hogy erősítsék „Kádár, a Rákosi-rendszer áldozata” képét a közvéleményben. Ezeket a legendákat maga Kádár is cáfolta közvetlenül halála előtt adott interjújában (*Kádár János – Végakarata*, i. m. 59. o.).

⁷ Cséby Lajost valójában 1949 júniusában, a Rajk-üggyel összefüggésben tartóztatták le mint Rajk jó barátját a spanyol polgárháború idejéből. (Cséby, letartóztatásakor a Partizánszövetség főtitkára volt.) A Kominform 1948-as jugoszlávellenes határozata után a budapesti jugoszláv követség tanácsosa, Lazar Brankov tényleg szembefordult Titóval, de 1949-ben már a Titó-ellenes kirakatper, a Rajk-per egyik fő vádlottja lett.

⁸ Mód Pétert a Külügyminisztérium munkatársaként ugyancsak 1949 nyarán tartóztatták le, és koholt vádakkal a Rajk-ügy egyik mellékperében ítélték el.

⁹ A „zsidó származású káderek” túlsúlyát a magyar vezetésben a szovjet pártelnökség tette szóvá az 1953 júniusában Moszkvában folytatott tárgyalásokon – nem kismértékben éppen Rákosi és a „négyesfogat” (Rákosi, Gerő, Farkas, Révai) ellen. A tárgyalások nyomán hozta a magyar párt Központi Vezetősége az 1953. júniusi határozatot, amely alapja lett a Nagy Imre miniszterelnök nevével fémjelzett új szakasznak. A határozat szövegét – egyebek mellett azért, mert tartalmazott egy utalást a „nem magyar káderek” szerepéről – 33 évig nem hozták nyilvánosságra. A meg nem nevezett személyek:

a Népszabadság főszerkesztője – Friss István;

a Tájékoztatói Hivatal vezetője – Szirmai István;

Münnich első helyettese a BM-ben – Tömpe István;

az országos rendőrfőkapitány – Pócze Tibor vezérőrnagy;

a budapesti rendőrfőkapitány – Sós György ezredes.

¹⁰ A Frunze Akadémián csapattiszteket, a Vorosilov Akadémián politikai tiszteket képeztek.

¹¹ A forradalom előtt a Hegedüs-kormány 31 tagból állott: a kormányfő, 6 helyettes és 24 szakminiszter. Rákosi levelének írásakor a Kádár-féle Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány csak 8 tagja volt, ebből 6 szakminiszter. 1957 májusára már 19 szakminiszter foglalt helyet a kormányban.

¹² A Kádár-kormány 1957. február 5-én intézett memorandumot az ENSZ-hez, amelyben megtagadta a magyar ügyben kiküldött különbizottság tagjainak magyarországi beutazására vonatkozó kérést.

17. ZAMCSEVSZKIJ FELJEGYZÉSE BOLDOCZKI JÁNOS MOSZKVAI MAGYAR NAGYKÖVETTEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1957. FEBRUÁR 22.

A. A. Gromiko elvtárs utasítására szétküldve

Másolat

TITKOS. 13. példány

I. K. Zamcsevszkij
napi feljegyzéseiből

1957. február 22.

220/5eo

Feljegyzés

*Boldoczi Jánossal, a Magyar Népköztársaság moszkvai nagykövetével
folytatott megbeszéléséről*

1957. február 16.

14.00 órakor fogadtam Boldoczi elvtársat.

Boldoczi elvtárs tíznapos magyarországi tartózkodása után tért vissza Moszkvába, s közölte, hogy megfigyelései szerint a helyzet Magyarországon jobb, mint ahogyan az az újságokban tükröződik. Boldoczi elvtársnak az volt a benyomása, hogy a tömegek hangulata előbbre tart, mint a vezetők. A vezetés egynémely tagja még bizonytalan, ingadozik. Néhányan közülük például aggodalmuknak adtak hangot Boldoczi elvtárs előtt, munkájuk egyes területeivel kapcsolatban, felhívták a figyelmét arra, hogy bizonyos kérdések miatt rossz a dolgozók hangulata. Boldoczi elvtárs beszélgetett középszintű pártvezetőkkel, egyszerű dolgozókkal, s ennek eredményeként az a benyomás alakult ki benne, hogy a vezetők nem ismerik elég jól a helyi viszonyokat. A lakosság hangulata valójában sokkal jobb, mint ahogyan neki arról néhány vezető elvtárs beszámolt.

Boldoczi elvtárs kiemelte, hogy magában a vezetőségben is vannak olyanok, akik gyengeséget tanúsítanak és ingadoznak. Közéjük tartozik Kőből [József], Kiss [Károly], Horváth [Imre]. Kádár elvtárs tekintélye fokozatosan nő. Boldoczi elvtárs véleménye szerint most igen sok múlik azon, mennyire helyesen tudja majd Kádár elvtárs megválogatni és a megfelelő posztokra helyezni a kádereket. Az országban meglehetősen erős az antiszemitizmus. Kádár elvtárstól most azt várják, milyen álláspontot foglal majd el a magyar származású káderek funkcióba helyezésének dolgában.

Az országban mind többen mondogatják, hogy Nagy Imrét bíróság elé kell állítani. Az előző pártvezetőkről hasonlóképpen azt kezdik mondogatni, hogy őket is bíróság elé kellene állítani, amiért lehetőséget adtak arra, hogy az országban ellenforradalmi megmozdulásokra kerüljön sor.

Boldoczi elvtárs véleménye szerint a sajtó és általában véve a propaganda nem túl hasznos szerepet játszik az országban. Igen sokat emlegették például, hogy nagy munkanélküliség fenyeget. Aztán megbizonyosodott, hogy a munkanélküliség mértéke lényegesen kisebb annál, mint amit erről a sajtóban írtak. Mindaddig, amíg a sajtóban nem kezdték emlegetni a reakciónak azt a jelszavát, hogy „Márciusban Újra Kezdjük”, az egészről csak kevesen tudtak. Most viszont a hivatalos sajtó segítségével ez a jelszó széles körben elterjedt. Jellemzőnek mondta Boldoczi elvtárs azt a tényt, hogy Magyarországon egyre

erősebb a Titó-ellenes hangulat, s mind többen fordulnak a Szovjetunió felé. A titóizmust jószerevével csak az újságok, a folyóiratok és az írók emlegetik továbbra is.

Boldoczki elvtárs elmondta, hogy Kádár elvtárs szívélyesen fogadta, s azt mondta neki, dolgozzék csak tovább nyugodtan, bár az MNK Külügyminisztériumából különböző intrikáló bejelentéseket küldözgetnek róla. Münnich elvtárs elég tartózkodóan fogadta Boldoczki elvtársat. Boldoczki elvtárs feltételezése szerint, a Külügyminisztériumban van egy vele szemben ellenségesen viselkedő kis csoport, amely igyekszik elérni, hogy őt leváltásák. E tekintetben – véleménye szerint – Sebes [István] külügyminiszter-helyettes a hangadó. A Külügyminisztérium munkatársainak többsége azonban jól fogadta és igen barátságos volt vele.

A küszöbön álló magyar–szovjet tárgyalások¹ kapcsán Boldoczki elvtárs arra kért, tájékoztassam a tárgyalások tervezett lefolytatásáról, hogy az MNK Nagykövetsége megtehesse a szükséges előkészületeket.

A megbeszélésen jelen volt Kélin, az 5. Európai Osztály attaséja.

I. Zamcsevszkij
az 5. Európai Osztály vezetője

Kapják a következő elvtársak:

Bulganyin	Zsukov
Vorosilov	Breznjev
Kaganovics	Muhitginov
Kiricsenko	Sepilov
Malenkov	Furceva
Mikojan	Svernyik
Molotov	Arisztov
Pervuhin	Beljajev
Szaburov	Poszpjelov
Szuszlov	
Hruscsov	

Hiteles: *D. Zvonkov* [saját kezű aláírás]

113-ag. 57. II. 23.

1234-ag 2 példány az ügyiratban marad

Gépelve 22 példányban

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első lap bal alsó sarkában „SZKP KB 65506” bélyegző látható.

¹ A Kádár János vezette magyar párt- és kormányküldöttség 1957. március 21–27. közötti moszkvai látogatása.

18. GERŐ ERNŐ, RÉVAI JÓZSEF, HEGEDÜS ANDRÁS ÉS KOVÁCS ISTVÁN LEVELE AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK, 1957. FEBRUÁR 25.

A. VINOGRADOV KÍSÉRŐLEVELE, 1957. FEBRUÁR 25.

Az SZKP Központi Bizottságának

Mellékelem Gerő, Révai, Hegedüs és Kovács elvtársnak az SZKP KB Elnökségéhez intézett levelét, valamint a levél orosz fordítását.

1957. február 25.

I. Vinogradov [saját kezű aláírás]

No. 25-Sz-289.

B. GERŐ, RÉVAI, HEGEDÜS ÉS KOVÁCS LEVELE

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének!

Tisztelt Elvtársak!

A múlt év november 18-án e levél aláírói közül hárman az Elnökséghez fordultunk,¹ s számos kérdést vetettünk fel a magyarországi helyzettel kapcsolatban, és néhány javaslatot tettünk annak érdekében, hogy segítsünk megszilárdítani a pártot és a népi demokratikus rendet Magyarországon. Az azóta eltelt mintegy három hónap alatt, amennyire a rendelkezésünkre álló források alapján meg tudjuk ítélni, a helyzet lényegesen javult: a múlt év novemberében meglévő sok hibát már kijavítottak. Egészében a magyar népi demokrácia szilárdabb lett, a párt és a kormány ereje megnövekedett, az ellenforradalmi erők több területen komoly vereséget szenvedtek.

Nem volna helyes azonban azt hinni, hogy a párt már a szó igazi értelmében marxista-leninista vezető párt, amely maga köré tömöríti a munkásosztály zömét, s ily módon irányítja a munkás-paraszt szövetséget, az állami, a gazdasági, a kulturális életet, a szakszervezeteket, az ifjúsági szervezeteket és egyéb tömegszervezeteket. Pedig nyilvánvaló, hogy ez a további fejlődés útja Magyarországon.

Jóllehet, különösen 1956 decembere óta, a párt ért el jelentős eredményeket, mégsem lehet szemet hunyni afölött, hogy az MSZMP tömegbefolyása viszonylag lassan növekszik, hogy a párt az üzemek jelentős részében valósággal féllegalitásban van, hogy a munkástanácsokban s főként ezek vezetésében alig van kommunista, hogy a tömegszervezetekben a párt irányító befolyása, bár az utóbbi hetekben a felső szervekben valamelyest növekedett, még mindig igen csekély.

Mi akadályozza a párt tömegbefolyásának gyorsabb kiszélesítését és elmélyítését s népszerűségének további fokozását, s milyen módon lehetne és kellene az MSZMP-t a szó igazi értelmében vezető párttá változtatni?

Kétségtelen, hogy az MDP tekintélyét 1956. október 23-a előtt erősen megtépázták a régi vezetés hibái s Nagy Imre pártellenes revizionista frakciója, továbbá az osztály-

ellenség, amely mérhetetlenül felfújta a pártvezetőség és a párt hibáit, kihasználta a vezetés gyengeségét és következetlenségét, megbontotta a párt egységét és megbénította cselekvőképességét. Nagy Imre csoportja ily módon akarta biztosítani, hogy a vezetés a pártban és az államban saját revizionista csoportja kezébe kerüljön; ténylegesen azonban ez a csoport bomlasztó tevékenységével az ellenforradalmat készítette elő. Az MDP feloszlatása 1956. november elsején,² az ellenforradalom véres dühöngése idején, s ráadásul az a mód, ahogyan e feloszlatás történt, vagyis a párt és a pártvezetés teljes elítélése, tevékenységének becsmérlése súlyosan megrendítette a tömegek bizalmát a pártban és a vezetésben, sőt sok kommunista bizalmát önmagában is. Így az MSZMP nagy teherrel indult útjára, nehezen találta és találja meg a kapcsolatot a széles tömegekkel. Azonban e rendkívül nagy nehézségeket le lehetett volna és le lehet küzdeni. Ehhez azonban az szükséges, hogy az MSZMP vezetése több alapvető kérdésben módosítsa álláspontját, politikáját s a párt, a sajtó, a rádió, az állami szervek s a többi gyakorlati munkáját. E kérdések főként a következők:

1. A magyar népi demokrácia közel 12 éves múltjának lényegileg negatív, tehát helytelen értékelése.

2. A Magyar Dolgozók Pártja felszabadulás utáni, s különösen 1949 utáni tevékenységének, kádereinek, vezetése munkájának egyoldalúan negatív, azaz helytelen értékelése.

3. Az október 23.–november 4. között lezajlott ellenforradalmi eseményeknek, ezek okainak, az október 23-i tüntetésnek és az ellenforradalom előzményeinek több tekintetben helytelen értékelése.

4. Helytelen, revizionista és burzsoá-nacionalista nézetek széles körű elterjedése a pártban, a sajtóban, a rádióban, az oktatásügyben, a kultúrában, számos minisztérium és ezek vezetőinek tevékenységében s megnyilatkozásaiban (például: oktatásügyi, népművelésügyi, földművelésügyi stb. minisztériumok), a gazdaságpolitikában, a szakszervezetekben és egyéb tömegszervezetekben, s az ideológiai harc csaknem teljes hiánya a revizionista és burzsoá-nacionalista nézetek ellen.

5. Helytelen káderpolitika számos fontos területen: a káderek kiválasztásánál, a személyi kapcsolatok igen gyakori és túlzott érvényesülése, rehabilitáltak és sértett, köztük sokan alkalmatlan emberek nagy számban felelős funkciókban történő alkalmazása, karrieristák, kifejezetten jobboldali elemek és volt – sőt nem is csak volt – ellenforradalmárok előrékerülése. Ugyanakkor tehetséges, kipróbált kommunista káderek mellőzése, sőt a pártból való kiszorítása.

Ad 1. Ami a magyar népi demokrácia közel 12 éves múltjának értékelését illeti, itt jelenleg az a helyzet, hogy egyes megnyilatkozásokban, teljesen általános formában, hébekorban elismerik, hogy a népi demokrácia adott valamit a munkásosztálynak, a dolgozó parasztságnak, a népnek. Ez az elismerés azonban teljesen formai, üres, nem meggyőző. Ugyanis a népi demokrácia eredményeinek semmitmondó elismerését (bár ez is igen-igen ritkán történik) rendszerint valóságos szitokáradat kíséri. A sajtó, beleértve az MSZMP központi lapját, a Népszabadságot, s természetesen a rádió is, szinte nap mint nap szidják a régi vezetést és a népi demokráciát. Nemcsak a magyar népi demokrácia hatalmas eredményeit hallgatják agyon, nemcsak folyton-folyvást a hibákat és „bűnöket” találják fel, hanem igen gyakran hazug módon a népi demokráciát olyasmivel vádolják, amit ez nem követett el, vagy aminek éppen az ellenkezőjét cselekedte. A magyar népi demokrácia múltbéli

tevékenységének állandó szidalmazása természetszerűleg a burzsoá-demokratikus illúziókat erősíti, ily módon a népi hatalom és a kormány ellenségeinek aknamunkáját segíti elő.

E népi demokráciát rágalmozó hadjáratra jellemző, hogy például Budapestnek a Szovjet Hadsereg által történt felszabadításának 12. évfordulóját tárgyaló cikkben, február 15-én a Népszabadság és a Népakarat, az ország két fő napilapja nem a bűnös népelnymó fasiszta Horthy-rendszert leplezte le, hanem a „bűnös” múltat, azaz a népi demokráciát szidta.³ (Általában szinte divattá vált a magyar sajtóban, valamint sok politikai megnyilatkozásban, hogy a „bűnös” múlt kifejezést nem a nagytőkés-nagybirtokos Horthy-rendszerre alkalmazzák, hanem a népi demokráciára s a párt és az állami vezetésre.) A magyar–szovjet barátsági szerződés 9. évfordulóját ünneplő szerkesztőségi cikkben a Népszabadság február 17-én azt szögezi le, hogy a „magyar–szovjet barátság nem volt zavartalan. Kritikátlan túlbecsülés, kincstári jellegű magasztalás, nemegyszer saját eredményeink és hagyományaink rovására és más hibák nehezítették a jószomszédi és baráti viszony, a jószomszédi kapcsolatok egészséges fejlődését.”

Jellemző az is, ahogyan mind a mai napig azt magyarázzák, hogy a magyar parasztság miért nem volt hajlandó támogatni az ellenforradalmat. Azt mondják: jóllehet a parasztságot a bűnös régi rendszer (vagyis a népi demokrácia) mindenképpen sanyargatta, a parasztság mégsem lázadt fel a népi hatalom ellen, mert a magyar paraszt természeténél fogva józan és mértéktartó.

A mezőgazdasági termelősövetkezetek 1956. október 23-tól november közepéig zömükben szilárdan álltak. S csak november második felében kezdték őket tömegesen szétverni az ellenforradalmárok, akik kihasználták a kormány akkori politikájában meglévő komoly hibákat. Ennek ellenére mind a mai napig számos vezető személyiség, s természetes, ennek nyomán a sajtó és a rádió azt hajtogatják, hogy a tsz-ek zöme azért hullott szét, mert erőszakosan szervezték őket.

A valóság mindezzel szemben az, hogy a tsz-parasztság és az egyénileg gazdálkodó parasztság túlnyomó többsége is – bár voltak kisebb-nagyobb sérelmeik – alapjában elégedett volt a népi demokráciával. Nemcsak azért, mert a népi demokrácia, a kommunista párt vezetésével földet juttatott a parasztság széles rétegeinek, hanem azért is, mert mezőgazdasági gépeket, villanyt, bekötőutakat, közlekedést, kultúrát, nagyban javuló egészségügyet biztosított a falunak; mert a parasztság anyagi helyzete a népi demokrácia évei alatt, különösen a legutóbbi három évben, megjavult. Elsősorban ezért nem volt képes az ellenforradalom sem az egyénileg gazdálkodó parasztságot, sem a tsz-parasztságot szekerébe befogni. Azonban nem csodálkoznánk rajta, ha az ellenségnek sikerülne a felülről úzótt népi demokrácia-ellenes rágalmozó kampányt a faluban megnyergelni, s ennek segítségével a legközelebbi hetekben vagy hónapokban a parasztság között helyenként zavart kelteni.

Hasonló rágalmozó hadjárat folyik az előző vezetés, de a lényegét tekintve a népi demokrácia ellen számos más területen is. Például az iparban és a nagyüzemi mezőgazdasági termelésben azzal az indoklással szüntették meg az elmúlt hónapokban a teljesítménybérezést, hogy ezt a „bűnös” régi vezetés embertelensége hozta. Igaz, hogy most kénytelenek újból megkísérelni bevezetni a teljesítménybérezést, mert a munka termelékenysége nagymértékben visszaesett, a termelés önköltsége pedig igen jelentősen emelkedett. Azonban most is állandóan hangoztatják, hogy a régi, állítólag túlságosan szoros normákat

visszaállítani nem szabad. Persze, voltak egyes nem nagy területek, ahol a norma túlzottan szoros volt. Egészében azonban 1956 októberében nem az volt a jellemző Magyarországon, hogy az adott műszaki színvonalhoz képest a normák túlságosan szorosaak voltak, hanem inkább az, hogy *lazák* voltak. Hiszen a vas- és fémfeldolgozó ipar átlagában a normát több mint 150 százalékra teljesítették.

Ugyancsak rágalmozó kampány folyik a munkaverseny ellen is, amely egyes hibák ellenére is a magyar munkásosztály szocialista öntudatának nagyszerű megnyilvánulása volt, s hatalmas szerepet játszott a termelés és a termelékenység emelésében, a magyar népi demokrácia sikereiben. A munkaverseny elleni kampány, melynek élén a Szakszervezetek Országos Tanácsa állott, nyilvánvalóan a jobboldali szociáldemokrácia álláspontját juttatja kifejezésre. Ez a kampány is szerepet játszik abban, hogy – Jugoszlávia példája nyomán – jelenleg Magyarországon megszűnt a munkaverseny, egyelőre nyoma sem látszik annak, hogy az MSZMP-nek, a munkástanácsoknak, a szakszervezeteknek szándékában állna a munkaversenyt újból életre hívni.

A hivatalos hírverés, a sajtó, a rádió stb. állandóan azt hangoztatják, hogy a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek életszínvonala az utóbbi években visszaesett. Ezen állítás igazolására nem állják, hogy durva hamisításokhoz folyamodjanak. A valóság az, hogy 1949-hez képest, amikor a munkások, az alkalmazottak és a dolgozó parasztok személyi fogyasztása s életszínvonala túlhaladta a háború előtti, 1950–1952-ben valóban volt komoly átmeneti visszaesés. Ez azonban nem magyar sajátosság. Ugyanez megvolt más népi demokratikus országokban is. Az okok is nagyjából hasonlóak: túlzott hadi kiadások, túlságosan gyors ütemű iparosítás, a mezőgazdaság elmaradása az iparhoz képest, 1952-ben rossz termés. Ezeket az okokat és azt is, hogy milyen volt akkor a nemzetközi helyzet, azonban nagyrészt elhallgatják. De főként arról nem beszélnek, hogy 1953 óta Magyarországon a dolgozók életszínvonala évről évre jelentősen emelkedett, és hogy 1956-ban a munkás-, alkalmazotti-, paraszti lakosság átlagos reálfogyasztása, egy főre számítva, körülbelül 30 százalékkal meghaladta az 1949. évit, s az egy munkásra jutó reálér is körülbelül 12 százalékkal volt az 1949. évi fölött, s mintegy 25–30 százalékkal az 1952. évi fölött.⁴

Úgy gondoljuk: a ténylegesen elkövetett hibákat nem kell elhallgatni, de nem is szabad eltúlozni ezeket, mert mindez az ellenség malmára hajtja a vizet. Nem csupán általános-ságban, hanem gyakorlatian és tárgyilagosan meg kell mutatni az eredményeket, s be kell bizonyítani, hogy a magyar népi demokráciát nem a hibák, hanem elsősorban az eredmények jellemzik. Ez elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a párt és a kormány befolyása a széles dolgozó tömegek között mindinkább megszilárduljon, és hogy a tömegek mindinkább támogassák, magukénak vallják a népi demokráciát.

Ad 2. Ami a Magyar Dolgozók Pártja, ennek vezetése és káderei felszabadulás utáni, illetve 1949 utáni tevékenységének értékelését illeti, itt is van annyiban némi javulás, hogy már ritkábban szerepelnek útszéli, otromba, gyűlölködő jelzők. A „Rákosi–Gerő-klikk” hazug legendája is, amelyet Nagy Imre talált ki az ellenforradalom tobzódásának napjaiban, de amellyel azóta is több mint három hónapon keresztül mint fő jelszóval operáltak, letűnően van.

A Magyar Dolgozók Pártját illetően a hang némileg megváltozott, de a lényeg, a párt egész múltjának és tevékenységének alapján negatív értékelése megmaradt. Teljesen elhallgatják azt, hogy az 1953. júniusi KV-i határozat után megkezdődött az előző években

elkövetett súlyos hibák kijavítása, és ezen a téren 1956 októberéig sok tekintetben jelentős előrehaladás történt (szocialista törvényesség biztosítása, népjólét emelése, mezőgazdaság fejlesztése stb). Megmaradt a „Rákosi–Gerő-féle vezetés”, vagy a „régí vezetés”, mint az a „Prügelknabe”⁵, amelynek minden baj és rossz állítólag bűne, minden hiba és hiány, ami Magyarországon bekövetkezett, sőt sok olyasmi is, ami egyáltalán nem volt hiba vagy meg sem történt. Számos politikai vezető személyiség, s ezek fellépése nyomán a sajtó, a rádió valósággal igyekeznek beoltani a bűntudatot a kommunistákba. Igyekeznek elhitetni velük, hogy a párttal együtt „szörnyű bűnöket” követtek el a nép ellen. Ezzel morálisan aláássák a kommunisták és a jelenlegi pártvezetés tekintélyét a széles tömegek előtt.

Kezdetől fogva azon az állásponton voltunk, hogy az MDP feloszlata a véres fehér terror napjaiban súlyos hiba, likvidátorság volt. Mi ennek ellenére a jelenlegi helyzetben nem tartjuk helyesnek az MDP feloszlata s az ezért való felelősség kérdésének felvetését. De semmiképpen sem helyes az, hogy a feloszlátás után mind a mai napig folyton-folyvást rágalmatok szórnak az MDP-re, ennek vezetésére, politikájára és kádereire, mert ez Nagy Imre pártromboló politikájának a folytatása. Nem felel meg a valóságnak az az állítás sem, hogy az „MDP szétesett”, az „MDP széthullott”, „az MDP bebizonyította teljes tehetetlenségét” stb.

Az MDP a döntő pillanatban valóban akcióképtelennek bizonyult, mert vezetésébe árulók kerültek be: Nagy Imre és társai. Akik összejátszottak az ellenforradalmárokkal, megbénították a pártvezetés cselekvőképességét, és cinkosaik révén, akik bent ültek a hadsereg vezetésében, a rendőrségben, egyebütt, megakadályozták a kommunisták, a munkásosztály legjobbjai felfegyverzését és mozgósítását az ellenforradalom elleni harcra. Az MDP azonban nem hullott szét, s november 4-én az árulóknak a vezetésből való eltávolításával a pártot újra akcióképesse lehetett volna tenni. Ha az MDP 1956 októberében „széthullott” volna, mint ahogy ezt állítják, akkor mivel magyarázható, hogy az ellenforradalom, az államvédelmi szervezet mellett, erejét éppen az MDP szétzúzására összpontosította? Vajon az MDP „széthullásáról” szóló hazug mese nem azt a célt szolgálja-e, hogy megkísérelje igazolni a párt feloszlátását, fedezni Nagy Imre és csoportja árulását?

Bármilyen is egyesek indító oka, amikor ebben a méltatlan kampányban részt vesznek, objektíve a párt, a népi demokrácia ellenségeit segítik, gátolják az MSZMP tömegbefolyásának elmélyülését, nehezítik az egészséges, becsületes kommunista káderek tömörítését, harci egységbe kovácsolását és aktivizálását.

Úgy halljuk, hogy előkészítik és rövidesen megtartják a Farkas Mihály és társai perét.⁶ Figyelembe véve, hogy a Nagy Imre-csoport s vele együtt az osztályellenség milyen ügyesen használta ki a Rajk-temetést a párt tekintélyének aláadására, az ellenforradalom előkészítésére, féltő, hogy a jelenlegi helyzetben a Farkas-per hasonló szerephez juthat. Ez az aggály annál inkább indokoltnak látszik, mert a Farkas-pernek ilyen felhasználása egyáltalában nincsen ellentétben azzal a politikával, amely az MDP, ennek politikája, vezetése és káderei megrágalmazása tekintetében jelenleg is folyik.

Úgy véljük: véget kell vetni az MDP rágalmozásának. Véget kell vetni annak, hogy a kommunistákba napról napra mint a mérget, úgy oltják be a bűntudatot (sajnos nem sikertelenül), s ezzel nagyszámú kommunistát taszítanak tétlenségbe, vagy aláássák önbizalmukat, tekintélyüket a dolgozók körében, fékeznek cselekvési képességüket. Igazságos, objektív értékelést kell adni az MDP tevékenységéről. Meg kell mondani, nemcsak általánosságban, hanem konkrétan kifejtve, hogy a hibák mellett s ezek ellenére az MDP

tevékenysége egészében igen pozitív; hogy a magyar népi demokrácia, a munkásosztály, a parasztság, a dolgozó nép – az MDP vezetésével – olyan sikereket és eredményeket ért el, amilyenekről a régi nagytőkés-nagybirtokos kizsákmányoló Horthy-rendszerben a dolgozók legjobbjai is csak álmodozhattak. Ez egyik alapvető feltétele annak, hogy az összes egészséges kommunista erőket egyesíteni lehessen, hogy az MSZMP valóban vezesse a munkásosztályt és az egész magyar társadalmat.

Ad 3. Az 1956. október 23.–november 4. közötti események értékelésében annyiban van jelentős javulás, hogy az MSZMP vezetése múlt év december havi határozatában⁷ kimondotta: a fegyveres felkelés nem forradalom, hanem ellenforradalom volt. De még mindig kísért az a hamis felfogás, hogy az október 23-i tüntetés jogos és igazságos követelésekért folyt, s hogy békés jellege volt; hogy a tüntetés célja a párt- és állami vezetés hibáinak kijavítása és a népi demokrácia megerősítése volt; hogy a tüntetésben a diákok mellett nagy számban vett részt a munkásosztály is.

Anélkül, hogy a részletekbe belemennénk, a következőket tartjuk szükségesnek leszögezni: a tüntetést semmiképpen sem lehet elválasztani a fegyveres ellenforradalmi lázadástól; a kettő időben is, térben is teljesen egybefonódott. Az október 23-i tüntetés, amelyen körülbelül 40-50 ezer fő vett részt, kezdettől fogva kifejezetten sovinizta, nacionalista, irredenta és kommunista- és szovjetellenes jellegű volt. A tüntetés célja és szerepe: a tömegek mozgósítása a jobboldali elemek által a vezetés megkaparintására, a tudatos ellenforradalmárok által a fegyveres ellenforradalmi lázadásra és a lázadás álcázására. A tüntetésben a törzsmunkásság nem vett részt, hanem főként diákok, fiatal értelmiségiek, s kisszámú fiatal, de nem a munkásosztály derékhadához tartozó munkás. A tüntetést Nagy Imre és frakciója készítette elő, s ezt hónapokon át tartó széles körű kampány előzte meg a sajtóban, a rádióban, a Petőfi Körben stb. E kampányban és magának a tüntetésnek az előkészítésében nagy szerepet játszottak a jugoszlávok és mellettük a nyugati imperialisták.⁸

Fel kell fedni Nagy Imre párt- és országáruló szerepét. Meg kell magyarázni, hogyan lett Nagy Imre opportunistából revizionistává, majd a munkásosztály, a forradalom, a magyar nép árulójává, az ellenforradalom zászlajává és szovjetellenes zászlóvivőjévé. Jóllehet, egy vagy két esetben elhangzott olyan kijelentés, hogy Nagy Imre áruló volt, vagy hogy árulónak vált, de az ilyen egyes, általános jellegű kijelentések senkit sem győznek meg. Nem győznek meg azért, mert nem fedik fel konkrétan, nem magyarázzák meg, miben állott, hogyan ment végbe Nagy Imre árulása, s mi vezetett ide; mert részben helytelen az 1956. október 23.–november 4. közötti események értékelése; mert az MSZMP ideiglenes központi vezetőségének 1956. decemberi határozata Nagy Imre szerepét helytelenül értékeli,⁹ s ugyanakkor ezt a határozatot az MSZMP vezetése jelenleg is irányadónak tekinti; mert a sajtó továbbra is mentegeti Nagy Imrét (lásd például a Népszabadságban folytatólagosan megjelent riportsorozatot a Rádió ostromáról).¹⁰

Nagy Imre és csoportja árulásának konkrét felfedése és leleplezése, valamint az 1956. október 23.–november 4-i események s ezek előzményeinek objektív marxista elemzése és értékelése elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy az MSZMP tömegbefolyása lényegesen megnövekedjen, és igazi vezető párttá váljék.

Ad 4. Az MDP-ben az ideológiai harc az antimarxista–antileninista nézetek ellen igen gyenge volt, s ebben hibás a párt akkori vezetése. Ami az MSZMP-t illeti, a helyzet annál

súlyosabb, mert a revizionista nézetek 1956 októbere előtt és az ezt követő hónapokban rendkívül megerősödte, behatoltak a pártba, a tömegszervezetekbe, az állami munka területére, a gazdasági életbe. A sajtóban, a rádióadásokban, a kulturális életben, a színházakban, a moziban, a könyvkiadásban, az egyetemeken szétterpeszkedett s szinte uralkodóvá vált a burzsoá és kispolgári posvány, csaknem szabadon grasszál a nacionalizmus. Bár az utóbbi időben a sajtóban, a rádióban is sokat javult a Szovjetunióhoz való viszony, még mindig gyakoriak a nyílt, vagy burkolt szovjetellenes rágalmak, s ez alól sajnos a Népszabadság sem kivétel. A sajtó és egyes vezető személyiségek elvtelenül dicsőítik az egyéni parasztgazdaságot és az egyénileg gazdálkodó parasztot, akinek úgymond nem kell tanulnia gazdálkodni, mert mindenkinél jobban ért hozzá. Elvtelenül dicsőítik a magánkisipart és magán-kiskereskedelmet.

Kádár János elvtárs felvetette ugyan egyik beszédében az ideológiai harc szükségességét a revizionizmus s az antimarxista–antileninista nézetek ellen, s konkrétan fellépett a párt vezető szerepének revíziója ellen a szakszervezetek kérdésében.¹¹ Ténylegesen azonban a revizionizmus ellen harc gyakorlatilag alig folyik, sőt tovább terjednek antimarxista, revizionista nézetek. Mialatt nemzetközileg megindult és kibontakozik a harc a revizionizmus ellen, a Népszabadság röviddel ezelőtt kifejezetten védelmébe vette a Közgazdasági Szemle című gazdasági folyóirat 1956. júniusi számában különösen arcátlanul porondra lépett revizionizmust.¹² (A munkásosztály abszolút elnyomorodásáról szóló marxi tanítás elutasítása; az értéktörvény és a piac szabályozó szerepének dicsőítése a szocializmust építő népi demokrácia gazdaságában; a tervgazdálkodás antimarxista, jugoszláv típusú felfogása stb.)

A Jugoszláviában uralkodó revizionista nézetekkel kapcsolatban ma sincs következetes álláspont. A nemzetközi kommunista mozgalom igen fontos megnyilvánulásait a magyar sajtó nagyrészt nem, vagy eltorzítva közli. (Sepilov elvtárs beszédéből például a magyar sajtóban lényegében kihagyták a szocialista táborra és a jugoszlávokra vonatkozó kritikai megjegyzéseket.)¹³

A revizionizmus Magyarországon főként jugoszláv és lengyel forrásokból s persze hazai talajból is táplálkozik, s szinte kivétel nélkül minden területen jelentkezik. Véleményünk szerint azonban a legfontosabb, egyben legveszedelmesebb megjelenési formája a párt szerepének, lenini jellegének revíziója. A sajtó s egyes kommunista vezetők, szemben az 1956. októbert követő hónapokkal, jelenleg már *általánosságban* hangoztatják, hogy a népi demokráciában szükség van vezető pártra. A szakszervezetek és az ifjúsági szervezetek szűkebb vezetőségei, legalább is szavakban, megváltoztatták előző helytelen álláspontjukat, mely szerint e szervezeteknek függetleneknek kell lenniük a párttól és az államtól. Ez mindenesetre haladás. Azonban ennek ellenére a párt sajtó számos alapvető vonatkozásban még mindig helytelen nézeteket képvisel a párt jellegét és szerepét illetően. A Népszabadság követendő példaként állítja oda, hogy Budapest egyik kerületének MSZMP-bizottsága csupán tanácsokat ad a kerület forradalmi ifjómunkás-szövetségének, de nem irányítja azt. A párt sajtója azt a nézetet terjeszti, hogy a pártbizottságok és a pártszervezetek ne irányítsák ténylegesen a szakszervezetek, az ifjúsági szervezetek, s egyéb tömegszervezetek munkáját (a bennük és vezető szerveikben működő kommunisták révén), hanem csupán általánosan, eszmeileg befolyásolják e szervezeteket, valamint a Hazafias Népfrentot (amely mozgalom egyébként csaknem halott). Hasonlóképpen a sajtó

– a párt sajtója is – azt a nézetet terjeszti, hogy a pártszervezetek ne foglalkozzanak konkrétan a termelés kérdésével, mert ez a munkástanácsok dolga, míg a pártszervezetek feladata az, hogy segítsék a munkástanácsokat, s hogy politikai felvilágosítást végezzenek.

A pártszervezeteknek az üzemekben, általában a termelésben betöltött szerepéről szólva, szeretnénk röviden érinteni a munkástanácsok kérdését. Egyes vezető elvtársak, mint például Apró elvtárs, s ennek nyomán a pártsajtó, a rádió s a többi helytelenül úgy vetik fel a kérdést, hogy az üzemekben, a termelésben kettős alárendeltségnek kell érvényesülnie ugyanúgy, mint a helyi tanácsoknál, s hogy ez így helyes és ideális. Más szóval az üzem igazgatója egyrészt a munkástanácsnak legyen alárendelve, másrészt pedig a szakminisztériumnak, illetve a megfelelő miniszteriális szerveknek, vagy pedig a megfelelő helyi tanács végrehajtó bizottságának. Ugyanezek az elvtársak azt állítják, hogy csak a munkástanácsok létrehozásával váltak a gyárak, üzemek Magyarországon társadalmi tulajdonná, vagyis hogy az állami tulajdonban lévő gyárak és üzemek nem képeznek össznépi tulajdont. Ezzel természetesen az az helytelen, az ellenforradalmi erőket támogató álláspontot erősítik, hogy októberben nem ellenforradalom, hanem forradalom ment végbe, amelynek szülötte a munkástanács.

Érthető, hogy az MSZMP vezetésének számolnia kell a munkástanácsokkal, mint létező szervekkel. De az semmiképpen nem helyes, hogy egyesek elvi-eszmei alapot próbálnak adni a munkástanácsok alá; hogy semmibe veszik a gazdasági vezetésben, a termelés irányításában a felelős egyszemélyi vezetés lenni elvét, s hogy a szocialista állam s az államosított köztulajdon kérdésében a jugoszláv példát követve beletévednek a revizionizmus pocsolójába.

A párttal, ennek szerepével és jellegével kapcsolatos másik fontos kérdés az a vita, hogy az MSZMP minőségi párt vagy pedig tömegpárt legyen-e? Szerintünk a kérdés ily módon való feltevése nem helyes, mert nem dialektikus, mert nem a konkrét magyarországi viszonyokból indul ki, hanem abból az egyoldalú – bár magában véve helyes – tételből, hogy az MDP taglétszáma túlságosan nagy volt, s hogy benne jelentős számban voltak idegen elemek is. Ebből vonják le a szerintünk helytelen következtetést: legyen az MSZMP kis létszámú minőségi párt. Anélkül, hogy a kérdés részletes taglalásába belemennénk, röviden leszögezzük álláspontunkat: véleményünk szerint arra kell törekedni, hogy az MSZMP minőségi és egyben tömegpárt legyen.

Végző fokon arról van szó, hogy az MSZMP esetében a pártról szóló lenini tanítás jusson-e érvényre, amely szerint a párt a munkásosztály élcsapata s a vezető erő a szocialista államban, a gazdaságban, a kultúra területén stb., avagy pedig a párt jugoszláv, revizionista felfogása, melynek értelmében a párt nem irányító, vezető erő, hanem propaganda szervezet. Nyilvánvaló, hogy az MSZMP-nek nem jugoszláv típusú, revizionista, hanem lenini típusú, forradalmi pártnak kell lennie. Ehhez azonban az szükséges, hogy a párt jellege kérdésében helyes marxi–lenini elvek érvényesüljenek. Ez az alapvető feltétele annak, hogy megfelelő szervező munka révén, a párt legyőzze minden területen a nehézségeket, s nem utolsósorban a szocialista népgazdaság építésében, ahol a nehézségek sok tekintetben még rejtettek, s hogy tovább lehessen emelni a magyar nép anyagi és kulturális életszínvonalát.

Ad 5. Az MSZMP káderpolitikájában meglévő hibákról és hiányosságokról a már elöljáróban elmondottakon túl csupán néhány észrevételt kívánunk tenni. Itt szerintünk a

leglényegesebb az, hogy ez a káderpolitika sok tekintetben nem nyugszik elvi alapokon, hanem számos esetben személyi, baráti kapcsolatokra épül. Az ilyen káderkiválasztás (mint például Szirmai István kinevezése a Tájékoztatói Hivatal elnökévé; Szirmai István karrierista, kalandor típusú ember, akit Farkas Mihály vitt következetesen előre) hozhat ugyan bizonyos pillanatnyi eredményeket, de végső fokon megbosszulja magát. Fontos vezető posztokra kerültek jobboldali szociáldemokraták, ugyanakkor baloldali volt szociáldemokratákat háttérbe szorítanak. Másrészt igen aggasztó, hogy Nagy Imre nyílt vagy burkolt hívei számos fontos funkciót töltenek be (például Somogyi Miklóst választották meg a SZOT elnökévé, aki Nagy Imre régi híve, akinek aktív szerepe volt abban, hogy a szakszervezetek szembefordultak a párttal és a népi demokráciával, s akinek múltjában sötét foltok vannak). Különösen fontos funkciókat töltenek be Nagy Imre emberei és különféle bizonytalan elemek a párt központi apparátusában (például Fehér Lajos, aki az Intéző Bizottság tagja, és a párt jelentős munkaterületét vezeti; Köből József, aki tagja a Szervező Bizottságnak és az októbert megelőző időben, valamint az októberi napokban kétkulcsos magatartást tanúsított; Orbán László, aki az agit-prop. osztály helyettes vezetője, akinek nagy szerepe volt a Központi Vezetőség apparátusa szétzüllesztésében; Nagy Gyula, aki teljesen Nagy Imre oldalán állott, a párthoz vajmi kevés köze volt, s jelenleg a Központi Vezetőség mezőgazdasági osztályát vezeti stb.). Ez a jobboldali, revizionista és kétkulcsos elemektől megfertőzött központi pártapparátus szükségképpen érezteti hatását a párt egész tevékenységében.

Végül – s ezt újból alá kell húzni – megengedhetetlen és politikailag teljesen indokolatlan, hogy mialatt a párt súlyos káderhiánnyal küzd, kipróbált kommunista káderek Magyarországon és külföldön nagy számban passzivitásra vannak kárhozthatva.

Az itt kifejtett észrevételeinkkel és javaslatainkkal – úgy véljük – elősegítjük, hogy az MSZMP mindinkább elfoglalja a marxista–leninista pártot megillető helyet a magyar népi demokrácia rendszerében, hogy a szó teljes értelmében vezető párttá legyen.

Kommunista üdvözzellet:

*Gerő Ernő
Révai József
Hegedűs András
Kovács István*

1957. február 23.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az A. jelű irat tetején „SZKP KB 04777” bélyegző olvasható. A lap alján kézírással: „Irattárba 57. III. 5. Olvashatatlan aláírás”. A B. irat orosz nyelvű, a magyar eredeti gépirat első oldala csatolva, a többi része nem szerepelt az átadott iratok között. A B. irat első oldalának jobb felső sarkában „Fordítás magyarból” felirat, jobb alsó sarkában „04777” bélyegző látható.

A levél magyarul megjelent a *Társadalmi Szemle* 1990. 10. számában, 83–91. o. Urbán Károly bevezetésével és jegyzeteivel. Utóbbiak egy részét felhasználtuk, a szerző szíves engedélyével.

¹ Lásd Gerő, Hegedűs és Kovács 1956. november 18-i levelét a III/8. sz. dokumentumban.

² Helyesen: az MDP feloszlatása már október 30-án megtörtént, és másnap, 31-én került sor az MSZMP megalakulására, amit Kádár november 1-jén jelentett be a rádióban.

³ A helyes dátum: február 13. A *Népszabadság* és a *Népakarat* említett cikkei is ezen a napon jelentek meg.

⁴ A levélben felsorolt termelési és életszínvonal-adatok tendenciózusan eltúlzottak.

⁵ Kb. bűnbak.

⁶ Farkas Mihályt március 17-én ítélték el hatévi börtönbüntetésre, majd – törvényességi óvás eredményeként – április 19-én ítéletét tíz évvel felemelték, de három évvel később, 1960. április 1-jén egyéni kegyelemmel szabadult fiával, Farkas Vladimírral együtt.

⁷ Az MSZMP KB 1956. decemberi határozatát lásd *Népszabadság*, 1956. december 8.

⁸ Az október 23-i tüntetés e leírása természetesen elejétől végig – a mintegy negyedrésze alábecsült létszámtól az „imperialisták” előkészítő szerepéig – valótlanságokat tartalmaz.

⁹ A december 5-i párhataározat még „pártellenzéknek” nevezte a Nagy Imre-csoportot.

¹⁰ A *Népszabadságban* 1957. január 22–29-én megjelent riportsorozat, majd brosúra (Havasi Tamás [Fellegi Tamás]–Herczeg János [Nemes János]–Kerek György [Kalmár György]: *A Rádió ostroma*. Budapest, 1957.) természetesen a Kádár-rendszer szolgálatában íródott, de az idő közelsége miatt még nem rugaszkodott el teljesen a történeti valóságtól.

¹¹ Kádár Jánosnak a SZOT X. plenumán és az MSZMP csepeli aktívaértekezletén elhangzott beszédeit lásd *Népszabadság*, 1957. január 29. és 31.

¹² A *Közgazdasági Szemle* 1956. júniusi számának vezércikke „eleven közgazdasági élet teremtését” tűzte ki célul. A folyóiratszám első három cikke a következő volt: Nagy Tamás: A politikai gazdaságtan néhány kérdéséről; Erdős Péter: A terveződés néhány elméleti kérdéséről; Péter György: A gazdaságosság és a jövedelmezőség jelentősége a terveződésben.

¹³ Sepilov szovjet külügyminiszter a Legfelsőbb Tanács 1957. február 12-i ülésén tartott külpolitikai beszámolót. Ezt ismertette másnap, rövidítve, a *Népszabadság*. Sepilovot néhány nappal később Gromiko váltotta fel a külügyminiszteri székben.

19. AZ SZKP KB HATÁROZATA RÁKOSI MÁTYÁS ÉS TÁRSAI ÜGYÉBEN, 1957. ÁPRILIS 18.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1957. ÁPRILIS 18.

Világ proletárijai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P90/LVIII.

Szuszlov, Sepilov, Arisztov, Andropov, Gromiko elvtársaknak

Kivonat a 90. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1957. április 18-i üléséről

Az MSZMP KB kéréséről Rákosi, Gerő és a Szovjetunióban tartózkodó más elvtársak ügyében; Rákosi elvtársnak az SZKP Központi Bizottságához intézett 1957. március 25-i leveléről

A KB jóváhagyja az SZKP KB határozattervezetét „Az MSZMP KB kéréséről Rákosi és Gerő és a Szovjetunióban tartózkodó más elvtársak ügyében” és „Rákosi

elvtársnak az SZKP Központi Bizottságához intézett 1957. március 25-i leveléről” (mel-
lékelve).

A KB Titkársága vizsgálja meg, lehet-e munkát adni a Rákosi elvtársnak a Szovjet-
unióban.

A KB Titkára

B. AZ SZKP KB HATÁROZATA AZ MSZMP KÉRÉSÉRŐL, 1957. ÁPRILIS 18.

A 90. sz. jkv. LVIII. pontjához

*Az SZKP KB 1957. április 18-i határozata az MSZMP Központi Bizottságának Rákosi,
Gerő és a Szovjetunióban tartózkodó más magyar elvtársakra vonatkozó kéréséről*

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága tájékoztatta az SZKP Köz-
ponti Bizottságát arról, hogy az MSZMP KB 1957. februári teljes ülésén¹ megvizsgálták
Rákosi elvtárs, Gerő elvtárs és néhány más, jelenleg a Szovjetunióban tartózkodó volt
állami és pártvezető problémáját. Abból kiindulva, hogy ezen elvtársak többségének
Magyarországra való visszatérése jelenleg nehézségeket okozna és fékezne a magyar
politikai és gazdasági élet napjainkban megfigyelhető egészséges fejlődését, az MSZMP
KB határozatot hozott, amely szerint Rákosi és Gerő elvtársak 5 éven belül, Hegedüs és
néhány más elvtárs pedig egy éven belül ne térjenek vissza Magyarországra.

Az MSZMP KB ezen határozata végrehajtásához kéri az SZKP KB segítségét, s
ugyancsak kéri, hogy a beteg elvtársak részére megfelelő gyógykezelést, a munkabírók
részére pedig megfelelő munkaalkalmat biztosítsunk.

Az SZKP KB abból indul ki, hogy a jelenleg a Szovjetunióban tartózkodó magyar
elvtársak Magyarországra való visszatérésének kérdése a Magyar Szocialista Munkáspárt
belügye. Az SZKP a maga részéről lényegében egyetért az MSZMP KB azon álláspont-
jával, hogy Rákosi, Gerő és más elvtársaknak jelenleg nem célszerű visszatérniük Magyar-
országra. Ezért az SZKP KB hozzájárul ezen elvtársak további szovjetunióbeli tartózkodá-
sához.

2. Ezen határozatról tájékoztatni kell az MSZMP Központi Bizottságát is.

C. AZ SZKP KB HATÁROZATA RÁKOSI LEVELÉRŐL, 1957. ÁPRILIS 18.

*Az SZKP Központi Bizottságának 1957. április 18-i határozata Rákosi elvtársnak
az SZKP Központi Bizottságához intézett 1957. március 25-i leveléről²*

Rákosi elvtárs – akivel magyar barátaink közölték az MSZMP KB azon határozatát,
amely szerint nem célszerű visszatérnie Magyarországra – az SZKP Központi Bizottsá-
gához levelet írt, amelyben kifejti, hogy nem ért egyet ezen határozattal, ezen kívül bírálja
az MSZMP vezetőségének politikáját, s állhatatosan sürgeti, hogy nyújtsunk segítséget
Magyarországra való visszatéréséhez. Az SZKP KB ezzel kapcsolatban szükségesnek
tartja leszögezni saját álláspontját.

1. 1956 júliusában az MDP KV (Gerő elvtárs) kérése alapján az SZKP KB hozzájárult az MDP KB első titkári tiszte alól ekkor felmentett Rákosi elvtárs szovjetunióbeli utazásához gyógykezelés céljából.

1956 szeptemberében, tehát még az ismeretes magyarországi események előtt az SZKP KB levelet kapott Gerő elvtárstól, amely szerint az MDP KV Politikai Bizottsága Rákosi elvtárs Magyarországra való visszatérése ellen foglalt állást, s azt tanácsolta Rákosi elvtársnak, hogy maradjon a Szovjetunióban legkevesebb egy évig, tekintve, hogy Magyarországra való visszatérése nem kívánatos bonyodalmakat okozhatott volna. Az SZKP KB azonnal beleegyezését adta Rákosi elvtárs további szovjetunióbeli tartózkodásához, biztosította számára a szükséges életfeltételeket és a gyógykezelést.

2. Az SZKP KB a magyarországi eseményekkel kapcsolatos álláspontjának kialakítása során kezdettől fogva abból indult ki, hogy az ország előző vezetősége, Rákosi és Gerő elvtárssal az élen komoly hibákat követett el a szocializmus építésének gyakorlatában, a párt és a néptömegek kapcsolatának kérdésében, nem biztosította a párt sorainak egységét és egybeforrottságát, és elvtelennek bizonyult az ideológiai fronton folytatott harcban. Az MDP vezetősége elszakadt a párttagságtól és a néptömegektől, a kommunisták tekintetében durván megsértette a szocialista törvényességet, ugyanakkor nem folytatott határozott harcot az ellenforradalmi elemekkel szemben és elvesztette tekintélyét. Mindez a proletárdiktatúra komoly meggyengüléséhez vezetett Magyarországon. Mint ezt az elmúlt év eseményei is megmutatták, a népi demokratikus Magyarország ellenségei saját aljas céljaira használták fel a Rákosi–Gerő-féle vezetés hibáit és Nagy Imre árulását.

3. Rákosi elvtárs március 25-i, az SZKP KB-hoz intézett levelében – az MSZMP KB határozatával ellentétben – továbbra is Magyarországra való visszatérése mellett kardoskodik, és az állítólag rendelkezésre álló információkra, valamint magyarországi személyekkel fenntartott közvetlen kapcsolataira hivatkozva rosszindulatúan, tendenciózusan bírálja az MSZMP és a Magyar Népköztársaság vezetőinek tevékenységét. Miközben általánosságban elismeri saját „bizonyos felelősségét” a magyarországi eseményekért, Rákosi elvtárs főbűnősként Kádár elvtársat és az MSZMP más vezetőit jelöli meg.

Az SZKP KB nemcsak hogy nem ért egyet Rákosi elvtársnak a Magyar Népköztársaság vezetőinek tevékenységével és az ország belpolitikai életének alakulásával kapcsolatos – az SZKP Központi Bizottságához intézett március 25-i és korábbi leveleiben³ kifejtett – nézeteivel, hanem e nézeteket politikailag károsnak, az országban uralkodó helyzettel gyökeresen ellentétesnek, az MSZMP és a magyar nép érdekeivel szemben állónak tartja.

A Rákosi elvtárs által az SZKP Központi Bizottságához intézett levelek tartalma azt igazolja, hogy Rákosi elvtárs nem látja be múltbeli hibáinak lényegét, s azt a hatalmas kárt, amelyet e hibákkal mind a szocializmus magyarországi építésének, mind pedig az egész szocialista tábor és a nemzetközi kommunista mozgalom érdekeinek okozott.

Rákosi elvtárs azon kitarító követelései, amelyekben Magyarországra való visszatérését sürgeti, azt mutatják, hogy Rákosi elvtársnak hamis elképzelése van a magyarországi politikai állapotokról, nem érti, vagy nem akarja megérteni az ott végbemenő fejlődési folyamat lényegét. Rákosi elvtárs saját személyes tekintélyét a párt és állam érdekei fölé helyezte, ellenzéki álláspontra helyezkedett a magyar párt és állam új vezetőivel szemben, s még mindig az ország vezetőjének szerepére tart igényt, pedig ezt visszavonhatatlanul elvesztette.

Az SZKP Központi Bizottságának az a véleménye, hogy az MSZMP Központi Bizottsága, a Kádár elvtárs vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a konkrét helyzet és az ország nemzeti sajátosságai figyelembe vételével helyes marxista-leninista politikát folytat.

4. Mint az Rákosi elvtárs leveleiből és a magyar elvtársak tájékoztatásából kiderül, Rákosi elvtárs helytelenül értelmezte az SZKP KB részéről irányában tanúsított elvtársi gondoskodást, és visszaél a számára biztosított vendégszeretettel. Moszkvában tartózkodva aktívan törekszik kapcsolatok kialakítására a Magyar Népköztársaság moszkvai nagykövetségével és közvetlenül Magyarországgal, felkutatja saját megbízható embereit, s megbízásokat ad nekik tendenciózus – az MSZMP vezetősége és a párt politikai vonala ellen irányuló – hírek és anyagok gyűjtésére.

A magyar elvtársak közlése szerint Rákosi elvtárs ilyen irányú moszkvai tevékenysége lényegében a párt egységének aláásására, az MSZMP vezetősége elleni harcra irányul, s objektíve a belpolitikai helyzet kiéleződéséhez vezet. Ezért az SZKP KB teljes egészében osztja az MSZMP KB azon álláspontját, hogy Rákosi elvtárs Magyarországra való visszatérése nemhogy nem célszerű, hanem politikailag káros is lenne a párt ügye, valamint a párt és tömegek közötti kapcsolatok erősítése szempontjából.

Figyelembe véve, hogy Rákosi elvtárs moszkvai tartózkodását a magyar politikai életbe való beavatkozásra használja fel, s – hogy a magyar elvtársak közlése szerint – Rákosi elvtárs helytelen magatartása kárt okoz az MSZMP-nek, az SZKP KB megbízza a Titkárságot, foganatosítson megfelelő lépéseket Rákosi elvtársnak a Szovjetunió egy más városában való elhelyezése érdekében.⁴

5. Az SZKP KB nem hagyhatja szó nélkül, hogy Rákosi elvtárs március 25-i levelében elferdíti a tényeket és rosszhiszemű kohlományokat ír az SZKP Központi Bizottságáról.

Így például azt írja, hogy az SZKP KB Elnöksége állítólag határozatot hozott az ő ötévi szovjetunióbeli tartózkodásáról, holott jól tudja, hogy az ő további szovjetunióbeli tartózkodásával kapcsolatos határozatot az MSZMP Központi Bizottsága hozta.

Levelében Rákosi elvtárs arra hivatkozik, hogy 1953-ban az Elnökség tagjai állítólag hitelt adtak az ő és Eisenhower között folyt titkos tárgyalásokról szóló híreknek. A valóságban egy, az SZKP KB-ban folytatott megbeszélés alkalmával átadták neki azt az információt, amelyet ezzel kapcsolatban amerikai források terjesztettek. Magától értetődik, hogy az SZKP KB-ban senki nem tulajdonított jelentőséget és senki nem hitt ennek az amerikai kohlmánynak. Vajon nem nyilvánvaló-e, hogy amennyiben a szovjet vezetők közül bárki is akárcsak a legkisebb mértékben is komolyan vette volna ezt az információt, akkor egyáltalán nem közölték volna személyesen Rákosi elvtárrsal.

Ezzel kapcsolatban az SZKP KB kénytelen leszögezni, hogy Rákosi elvtárs azzal, hogy levelében elferdítette a tényeket, nem járt el becsületesen, s rosszhiszemű kirohanásokat intézett az SZKP KB ellen.

6. Jelen határozatot Rákosi elvtárs 1957. március 25-i levelével együtt meg kell küldeni az MSZMP Központi Bizottságának.⁵

¹ Az MSZMP Ideiglenes KB 1957. február 26-i ülésén.

² Rákosi levelét az átadott anyag nem tartalmazta, ezért jegyzetben közöljük szövegét. A levél előhelye a Magyar Országos Levéltár, MDP–MSZMP-iratok gyűjteménye, 288. f. 4. cs./15. ő. e. 116–117. o.

Hruscsov Ny. Sz. elvtársnak az SZKP első titkárának

Kedves Hruscsov elvtárs!

Az Önnel folytatott telefonbeszélgetés után szükségesnek tartom, hogy néhány kérdésre röviden visszatérjek.

Kiss [Károly] elvtárs közölte velem, hogy az SZKP KB Elnökségének határozata értelmében 5 évig a Szovjetunióban kell maradnom. Annak idején az imperialista rádiók azt közölték, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intéző Bizottsága hozott egy ilyen határozatot, de én akkor azt gondoltam, hogy ez nem egyéb, mint a soron következő rémhír. Ha Kiss Károly elvtárs közlése megfelel a valóságnak, akkor ez egy nagyon furcsa határozat, s e határozat létrehozóinak várakozásával homlok-egyenest ellenkező eredményekre fog vezetni mind Magyarországon, mind pedig az egész szocialista világban.*

*Hruscsov elvtárs, Ön azt mondta nekem, hogy a magyar delegáció tagjai** olyan vádakat hoztak fel ellenem, amelytől az ember haja az égnek áll, s hogy ezen vádak alapján engem Magyarországon letartóztathatnának. Közölnöm kell, hogy Kiss elvtársat az Ideiglenes IB megbízta azzal, hogy tegyen javaslatot nekem az új pártba való belépésre. Négy nappal ezelőtt Nemes [Dezső] elvtárs, a párt központi lapjának főszerkesztője közölte velem, hogy az Ideiglenes IB határozatának megfelelően írhatok cikket az újságba. E két tény is azt igazolja, hogy azok a komoly vádak nem is annyira komolyak. Engedje meg arra hivatkoznom, hogy 1953-ban Ön és az Elnökség más tagjai elhitték azt, hogy én titkos tárgyalásokat folytatok Eisenhowerrel.*** Kérem, közöljék velem, miféle vádokról van szó, s tegyék lehetővé, hogy azokra az Elnökség tagjai előtt válaszolhassak. Meggyőződésem, hogy ezen kérésem teljesen jogos, s az Elvtársak nem utasítják el azt. Véleményem szerint először engem kell meghallgatni, s csak azután lehet határozatot hozni.*

Kiss elvtárs azt mondta az itteni magyar elvtársaknak, hogy én politikailag halott vagyok. Ön, Hruscsov elvtárs, szintén arról beszélt, hogy nekem fogalmam sincs a magyarországi helyzetről. Azt jól tudom, hogy az én magyarországi befolyásom nem a régi. Ez az általam elkövetett hibák, s azon rágalomhadjárat következménye, amelyet olyan kitarotán vezetnek ellenem Magyarországon, s természetes, Magyarországon kívül is. A Szovjetunió és a szocialista világ részéről az új pártnak nyújtott hatalmas politikai és gazdasági segítség ellenére is a régi párt tagjainak 75%-a nem hajlandó belépni az új pártba. E szomorú jelenségnek egyik okát abban kell keresni, hogy az elvtársak egy része hisz, a másik része pedig nem hisz az ellenem indított kampánynak. Tudom, hogy a Magyar Népköztársaság 12 éves múltját tovább gyalázni úgy, ahogy az eddig történt, nem lehet, s a pozitív eredmények józan értékelésével egyidőben megszűnik a személyem körüli, egyelőre még létező hisztéria is. A magyar sajtóból látom, hogy a „rákosisták” üldözése egyelőre folytatódik, s a „Népszabadság” egyik szerkesztője az elmúlt héten közölte velem, hogy „rákosisták” ezrei vannak még munka nélkül. Naponként tapasztalom, hogy a jó elvtársak – nemcsak Magyarországon,

hanem máshol is – hisznek nekem. Ezt tudják az MSZMP vezetői is, másként ők sem szorgalmaznák úgy öt éves száműzetésemet.

Hruscsov elvtárs, Ön azt mondta nekem, hogy elsősorban én vagyok felelős október 23-ért. Bizonyos felelősségem nekem is van, de még nagyobb a felelőssége Nagy Imrének és társainak, Kádárnak, Kissnek, Aprónak plusz Titónak, akik fellázították az ifjúságot, s akik lényegében az ellenség kezére dolgoztak. Ha ezen tényeket az elvtársak nem ismernék, én megfelelő információval szolgálhatok.

Véleményem szerint vissza kell térni ahhoz a tervhez****, amelyet november 4. előtt a szovjet elvtársak is jóváhagytak: az összes egészséges, becsületes kommunista egyesítéséhez. E feladat igen sürgős, mert Kiss elvtárs szerint, az új pártban már kezdenek kirajzolódni három[!] frakció körvonalai.

Moszkva, 1957. március 25.

Kommunista üdvözzellet:

M. I. Rákosi

* Kiss Károly, az MSZMP IB tagja 1957. március 22-étől Moszkvában tárgyalásokat folytatott az ott tartózkodó volt MDP-vezetőkkel. Közölte velük az MSZMP KB határozatát (lásd az 1. jegyzetet), és átadta Rákosinak az MSZMP-be való belépési nyilatkozatot.

** 1957. március 21–27. között Kádár János vezetésével magyar párt- és kormányküldöttség látogatott Moszkvába. Rákosi e levelét a tárgyalások végén ismertették Kádárral is, aki élesen tiltakozott. Valószínűleg ezt követően állapotok meg arról a szovjetekkel, hogy Rákosiék a Szovjetunióban maradnak.

*** 1953. június 16-án, a Kremlben tartott magyar–szovjet tárgyalások zárónapján Malenkov szovjet miniszterelnök a fennmaradt jegyzőkönyv szerint valóban megfogalmazott egy ilyen vádat Rákosi ellen. Malenkov Kiszeljov akkori budapesti szovjet nagykövet jelentésére hivatkozott. Eszerint a budapesti angol követség egyik fogadásán 1953 tavaszán a jelenlévő amerikai nagykövet azt javasolta Berei Andor külügyminiszter-helyettesnek és Molnár Erik külügyminiszternek, hogy a magyar kormány egy tagja (a javaslat szerint Molnár vagy Rákosi, aki akkor miniszterelnök is volt) találkozzon az amerikai kormány egy tagjával, esetleg magával Eisenhower elnökkel, s tanácskozzanak a két ország közötti vitás kérdésekről.

Rákosi Moszkvában azt válaszolta: nem tudott róla, hogy az ő és Eisenhower személye is felmerült. Az amerikai követ javaslatáról az ő kezdeményezése alapján tájékoztatták Kiszeljovot. A szovjet felek szerint Rákosi hibát követett el, amikor az üggyről nem informálta a magyar párt vezetését (kormányülésen szándékozott a kérdést felvetni). Malenkov és Berija fenyegetően jegyezték meg, hogy ily módon „el lehet veszíteni Magyarországot”. (Az amerikai felvetés komolyságáról csak az amerikai diplomáciai iratok ismeretében lehetne véglegesen nyilatkozni. Az 1953-as jegyzőkönyvbe való betekintésért köszönet illeti T. Varga Györgyöt.)

**** Ennek a „tervnek”, egyáltalán a Rákosival való 1956. november 4. előtti tárgyalásnak nincs nyoma az átadott dokumentumokban.

³ Lásd a III/13. és a III/16. dokumentumokat.

⁴ Rákosit 1957 augusztusában Moszkvából Krasznodarba, a Fekete-tenger közelébe költöztették.

⁵ Lásd a 2. jegyzetet.

20. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA KÉTHLY ANNA „KÖZELEDÉSI KÍSÉRLETÉRŐL”, 1957. MÁJUS 31.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1957. MÁJUS 31.

Világ proletárijai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P95/LV.

Sepilov és Andropov elvtársaknak

Kivonat a 95. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnöksége 1957. május 31-i üléséről

A budapesti szovjet nagykövetnek szóló távirat

A táviratot¹ nem kell elküldeni.

A KB Elnöksége megbízza Sepilov elvtársat, tárgyalja meg a kérdést a Szovjetunió budapesti nagykövetével.

A KB Titkára

B. SEPILOV ÉS ANDROPOV FELJEGYZÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK KÉTHLY ANNÁRÓL, 1957. MÁJUS 29.

A KB Elnöksége 95. sz. jkv-e LV. pontjához

AZ SZKP Központi Bizottságának

Értesüléseink szerint Kéthly Anna, az emigrációban élő magyar szociáldemokraták vezére – megbízottja, Szélig Imre² útján – igyekszik kipuhatolni, volna-e mód tárgyalásokat kezdenie a Kádár-kormánnyal.

Kéthly egy koalíciós megállapodás megkötését fontolgatja, amelynek értelmében a szociáldemokrata párt vezetősége egy megfelelő tartalmú paktumban húszéves időtartamra garantálná a Kádár-kormánynak és a Szovjetuniónak, hogy az SZDP vezetői az adott időszakban – a választások eredményétől függetlenül – nem emelnek kifogást az ellen, hogy a miniszterelnöki, a belügyminiszteri, a külügyminiszteri és a honvédelmi miniszteri posztot kommunisták töltsék be.

Az SZDP vezetősége ugyanebben a paktumban kötelezettséget vállalna arra is, hogy az SZDP nevében kérni fogja: a szovjet csapatok maradjanak továbbra is Magyarországon, és nyerjen megerősítést a Varsói Szerződés.

Kéthly Annát, mint ismeretes, az ellenforradalmi lázadás idején az újjáalakult szociáldemokrata párt elnökévé választották, és tagja volt Nagy Imre kormányának mint államminiszter. A lázadás leverése után Ausztriába szökött, majd felkeresett több európai országot, járt az Egyesült Államokban is, és mindenütt rágalmozó nyilatkozatokat tett a

Szovjetunió és a Kádár-kormány ellen. Kéthly körül csoportosulnak a reakciós magyar elemek. F. év januárjában megválasztották az emigráns magyar úgynevezett „Forradalmi Tanács”³ elnökévé, amelynek fő elvi célja „Magyarország felszabadítása a szovjet kolonializmus és a kommunista egypártrendszer alól”.

Jelenleg Kéthly egy, a Kádár-kormánnyal megkötendő paktum lehetősége felől puhatolozik, mert szándékában áll újjáalakítani és legalizálni a magyar szociáldemokrata pártot, amelyben a jobboldali szociáldemokratáknak meghatározó befolyásuk lesz. Kéthly akkor folyamodik e lépésekhez, amikor Magyarország politikai és gazdasági helyzete megszárdult, amikor az MSZMP tekintélye és a néptömegekre gyakorolt befolyása gyors ütemben nő, amikor a reakció minden lehetőségét elvesztette arra, hogy felszámolja Magyarországon a népi demokratikus rendet.

Az a véleményünk, hogy az SZDP legalizálása Magyarországon a jelenlegi körülmények között nemcsak elfogadhatatlan, hanem rendkívül káros is lenne. Sok tény utal arra, hogy Magyarországon potenciálisan fennáll az SZDP újjáalakításának veszélye, s hogy ez a párt gyorsan újjászülethet. A magyar munkásosztályon belül, de különösen a szakszervezeti mozgalomban még jelentős befolyása van a szociáldemokráciának.

1948-ban, mint ismeretes, az 500 ezres taglétszámú SZDP jelentős része egyesült az MKP-val, és létrejött a magyar munkásosztály egységes pártja. A volt SZDP baloldali szárnyának több vezetője (Marosán György és Rónai Sándor) jelenleg az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja.

A feladat az, hogy minden eszközzel erősítsük a magyar munkásosztály pártjának, az MSZMP-nek az egységét és összeforrottságát, Kéthlynek az SZDP újjáalakítását és legalizálását célzó javaslata viszont a Magyar Szocialista Munkáspárt felbomlasztására, a magyar munkásosztály megosztására irányul.

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság vezetése utasította Beszcsasztnov elvtársat, Magyarországra kirendelt tanácsadónkat, tájékoztassa Kádár elvtársat arról, hogy Kéthly Anna kísérleteket tesz a magyar kormánnyal folytatandó tárgyalások megindítására.

Beszcsasztnov elvtárs f. év május 24-én érkezett jelentése szerint⁴ az MSZMP vezetése nem szándékozik tárgyalásokba bocsátkozni a szociáldemokratákkal, mivel az a véleménye, hogy szó sem lehet a velük való megegyezésről. Kádár elvtárs azt is közölte Beszcsasztnov elvtársal, hogy a magyar elvtársak a közeljövőben Kéthly Annát kompromittáló anyagokat szándékoznak megjelentetni a sajtóban.

Figyelembe véve azt, hogy Kéthly köré tömörül a magyar emigráció jelentős része, s hogy az imperialista erők nagy reményeket fűznek hozzá, lehetségesnek vélnénk megbeszélni a magyar elvtársakkal, nem lenne-e szerintük célravezető, ha taktikai okokból bizonyos lépéseket tennének Kéthly és környezete tevékenységének semlegesítésére.

Amennyiben az MSZMP KB egyetért ezzel a javaslattal, talán nem kellene sietni a Kéthlyt kompromittáló anyagoknak a sajtóban való közzétételével, hanem ehelyett megfelelő személyek útján kapcsolatba léphetnének vele és tárgyalhatnának arról, hogy az MSZMP számára elfogadható feltételek mellett esetleg hazatérhet és bekapcsolódhat Magyarország társadalmi-politikai életébe. A legfontosabb ilyen feltételek a következők lehetnének: helyeselje és támogassa a Kádár-kormány politikáját, szüntesse be külföldön

a kormány ellen irányuló tevékenységét, ismerje el az MSZMP vezető szerepét az ország társadalmi és gazdasági életében.

Amennyiben Kéthly nem fogadja el ezeket a feltételeket, lépéseket lehetne tenni a magyar szociáldemokraták népellenes tevékenységének leleplezésére, egyebek közt meg lehetne jelentetni a sajtóban a Kéthlyre vonatkozó említett anyagokat is.

Az SZKP KB határozatának és a budapesti szovjet nagykövethez intézendő táviratnak a tervezetét mellékeljük.⁵

1957. V. 29.

Sepilov [saját kezű aláírás]
Andropov [saját kezű aláírás]

C. AZ SZKP KB HATÁROZATA (TERVEZET)

Tervezet

AZ SZKP KB határozata

Távirat a budapesti szovjet nagykövetnek

Az SZKP KB jóváhagyja a budapesti szovjet nagykövetnek küldendő távirat szövegét (mellékelve).

D. TÁVIRAT A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK (TERVEZET)

*A Szovjet Nagykövetnek
Budapest*

Keresse fel Kádár elvtársat és hozza tudomására a következőket.

„Szeretnénk kifejezni álláspontunkat azzal kapcsolatban, hogy Kéthly Anna kísérletet tesz tárgyalások megkezdésére a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánnyal.

Kéthly Anna olyan körülmények között teszi ezeket a lépéseket, amikor Magyarország politikai és gazdasági helyzete megszilárdult, amikor az MSZMP mind nagyobb tekintélyre és befolyásra tesz szert a magyar nép körében, amikor elbukott a reakció minden kísérlete a népi demokratikus rend felszámolására Magyarországon.

Amikor Kéthly paktumot ajánl az Önök kormányának, arra törekszik, hogy újjáalakítsa és legalizálja a magyar szociáldemokrata pártot, amelyben a jobboldali elemeknek lenne döntő befolyásuk.

Moszkvában a legteljesebb mértékben osztják az Ön véleményét, amely szerint az SZDP legalizálása Magyarországon nemcsak elfogadhatatlan, hanem rendkívül káros is lenne, arra irányulna, hogy felbomlassza a Magyar Szocialista Munkáspártot és megossza a magyar munkásosztályt. A feladat az, hogy minden eszközzel erősítsük az MSZMP-t, szilárdítsuk egységét és összeforrottságát, növeljük és szélesítsük tekintélyét a széles néptömegekben.

Véleményünk szerint Kéthly feltételei természetesen elfogadhatatlanok. Figyelembe véve azonban, hogy Kéthly köré tömörül a magyar emigráció jelentős része, s hogy személyéhez nagy reményeket fűznek az amerikai kormányzó körök, nem tartaná-e az MSZMP KB célravezetőnek, hogy taktikai okokból bizonyos lépéseket tegyen a Kéthlyvel való kapcsolatfelvétel érdekében. A kapcsolatba lépés után tárgyalni lehetne vele arról, hogy az MSZMP számára elfogadható feltételek mellett esetleg hazatérhet és bekapcsolódhat az ország társadalmi-politikai életébe. A legfontosabb feltételek a következők lehetnének: helyeselje és támogassa a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány politikáját, szüntesse be külföldön a kormány ellen irányuló tevékenységet, ismerje el az MSZMP vezető szerepét az ország társadalmi és gazdasági életében.

Amennyiben Kéthly nem fogadja el ezeket a feltételeket, lépéseket lehetne tenni a magyar szociáldemokraták néppellenes tevékenységének leleplezésére, egyebek közt meg lehetne jelentetni a sajtóban a Kéthlyt kompromittáló anyagokat.”

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A B. jelű irat első oldalán a bal alsó sarokban „SZKP KB 14601” bélyegző látható. A szövegben helyenként kézírásos javítások láthatók, általában stílárísak, kivéve a 6. bekezdésben, ahol a *potenciálisan* szó került beszurásra a második mondatba. Ezen az iraton a dátum ugyancsak kézzel írott. A C. és D. jelű iratok első lapján a jobb alsó sarokban „14601” bélyegző látható. A D. jelű iraton két kézírásos javítás, az egyik stílárís. Az 5. bekezdés elején a gépelt „Véleményünk szerint” kifejezés helyett kézzel a „Moszkvában a legteljesebb mértékben osztják az Ön véleményét, amely szerint” került beírásra.

¹ A távirat tervezett szövegét lásd alább, a D. pont alatt.

² Szélig Imre 1948-tól 1968-ban bekövetkezett haláláig angliai emigrációban élt.

³ A „Magyar Forradalmi Tanács” 1957. január 5-én alakult Strassbourgban, az 56-os politikai emigráció csúcsszerveként.

⁴ E jelentés nem szerepel az átadott dokumentumok között.

⁵ A jelentésben foglalt „közzeledési kísérlet” megtörténtéről nincsen tudomásunk. A szovjet pártelnökség döntése, hogy az ügyben nem lép kapcsolatba a magyar vezetéssel (lásd az A. jelű dokumentumot, vö. a D. jelű dokumentummal), arra mutat, hogy a Kéthlyről szóló „értésüléseket” Moszkvában sem vették egészen komolyan.

21. KÁDÁR JÁNOS ÉS BISZKU BÉLA MOSZKVAI LÁTOGATÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE, 1957. JÚNIUS

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1957. JÚNIUS 15.

Világ proletárai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P98/XXI.

Brezsnyev, Gromiko, Andropov, Szerov, Zsigarjov elvtársaknak

Kivonat a 98. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1957. június 15-i üléséről

*Kádár és Biszku elvtársak moszkvai látogatása¹ az általuk felvetett kérdésekről
folytatandó konzultáció céljából.*

A Központi Bizottság

1. jóváhagyja a budapesti szovjet nagykövetnek küldendő távirat szövegét (mellékelve);
2. Kádár és Biszku elvtársak fogadását és moszkvai tartózkodásuk idején személyi szolgálatuk ellátását a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságra (KGB) bízta;
3. meghagyja a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Polgári Légiközlekedési Főigazgatóságnak, hogy küldjön Budapestre Kádár és Biszku elvtársért egy TU-104-es repülőgépet.

A KB Titkára

B. TÁVIRAT A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK

A 98. sz. jkv. XXI. pontjához

*A Szovjet Nagykövetnek
Budapest*

Közölje Kádár elvtárrsal, hogy az SZKP KB Elnöksége fogadja őt és Biszku elvtársat a Kádár elvtárs által felvetett kérdések megbeszélése végett. Kívánatos, hogy Kádár és Biszku elvtárs június 20-áig Moszkvába érkezzen. Kádár és Biszku elvtársért TU-104-es repülőgépet küldünk Budapestre.

Ny. Sz. Hruscsov Elvtársnak

Gromov elvtárs, a Szovjetunió magyarországi nagykövete közlése szerint Kádár elvtárs a vele folytatott június 6-i megbeszélésen kijelentette, hogy szeretne találkozni Budapesten az SZKP KB Elnökségének egy tagjával, abból a célból, hogy konzultáljon vele jónéhány felmerült kérdésben.

Gromov elvtárs f. é. június 11-én „VCS”-vonalon, 13-án pedig táviratban tájékoztatt arról, hogy Kádár elvtárs a vele folytatott második megbeszélés alkalmával közölte, hogy az MSZMP Intéző Bizottságának ülésén megtárgyalták az ő és az SZKP KB képviselője közti találkozás kérdését. Az IB úgy látja jónak, hogy Kádár elvtárs és Biszku elvtárs (az MSZMP Intéző Bizottságának tagja) június 19–22. körül utazzon Moszkvába.

Kádár elvtárs azt mondta Gromov elvtársnak, hogy Moszkvában a következő kérdéseket szeretné megtárgyalni:

a Magyar Szocialista Munkáspártban és az országban kialakult helyzet; légelhárítás kiépítése Magyarországon; Nagy Imre kérdése; a magyar–jugoszláv kapcsolatok fejlődésének perspektívái; a nemzetközi politika néhány más problémája; a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójával kapcsolatos intézkedések.

Mivel moszkvai tartózkodása idején Kádár elvtárs tájékoztatni fogja az SZKP Központi Bizottságát az MSZMP küszöbön álló konferenciájával kapcsolatos kérdésekről, szükségesnek látom, hogy beszámoljak az SZKP KB-nak arról, milyen stádiumban van az MSZMP Szervezeti Szabályzata tervezetének kidolgozása.²

Értesüléseim szerint a Szervezeti Szabályzat tervezetét nem fogják a pártértekezlet előtt nyilvánosságra hozni. A Szervezeti Szabályzat tervezetét a magyar elvtársak hivatalosan nem küldték meg az SZKP KB-nak. Június elején Sándor [József] elvtárs, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője átadta a Szervezeti Szabályzat tervezetét Grigorjev elvtársnak, a Déli Hadseregcsoport Főcsoportfőnöksége munkatársának, s kérte őt, tegye meg észrevételeit. Ez alkalommal Sándor elvtárs azt mondta, hogy a tervezetet az MSZMP KB apparátusa dolgozta ki, de az MSZMP KB Intéző Bizottsága még nem tárgyalta meg. Grigorjev elvtárs az MSZMP neki átadott Szervezeti Szabályzat tervezetét eljuttatta az SZKP KB szocialista országok kommunista és munkáspártjaival fenntartott kapcsolatokkal foglalkozó osztályához.

Az MSZMP Szervezeti Szabályzata tervezetének szövegéből kiderül, hogy alapját az MDP Szervezeti Szabályzata alkotja, amelyet a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusán, 1954. május 29-én fogadtak el. Mindamellet a tervezetben számos lényeges módosítás és kiegészítés található. Ezek közt sok olyan van, amely szerintünk nem javít, hanem ront a Szervezeti Szabályzaton, s visszalépést jelent az MDP Szervezeti Szabályzatához képest. (Mellékeljük az Osztály észrevételeit az MSZMP Szervezeti Szabályzatának tervezetéről.)

Moszkvai útja alkalmával Kádár elvtárs minden jel szerint konzultálni fog az SZKP Központi Bizottságával a tervezetről. Amennyiben a megjegyzéseinkben érintett helytelen

paragrafusok az MSZMP KB Intéző Bizottsága ülésén történt megvitatás után is benne maradnak a Szervezeti Szabályzat tervezetében, célszerű lenne átadni észrevételeinket Kádár elvtársnak.

Mellékeljük az SZKP KB határozattervezetét Kádár elvtárs moszkvai utazásáról.

1957. június 15.

L. Brezsnyev [saját kezű aláírás]

J. Andropov [saját kezű aláírás]

D. ANDROPOV FELJEGYZÉSE KÁDÁR JÁNOS MOSZKVAI UTAZÁSÁRÓL

Tájékoztató Kádár elvtárs moszkvai utazásáról

Miután Kádár elvtárs kifejezte azt a kérését, hogy az SZKP Központi Bizottságával folytatandó konzultációk céljából Moszkvába utazzon, a budapesti szovjet nagykövetség útján közölni kellene Kádár elvtárral, hogy az SZKP KB Elnöksége kész őt fogadni az általa felvetett kérdésekben folytatandó eszmecsere végett, s hogy Kádár elvtársnak legkésőbb június 20–21-én kellene Moszkvába érkeznie.

Kádár elvtárs kérésével kapcsolatban Budapestre küldhetünk egy TU–104-es repülőgépet.

Mivel Kádár elvtárs nem hivatalosan látogat Moszkvába, az SZKP KB egyik titkárát lehetne megbízni azzal, hogy a repülőtéren fogadja, elutazásakor pedig kikísérje.

Kádár elvtárs fogadásával és moszkvai tartózkodása idején való személyi szolgálatának ellátásával a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságot (Szerov elvtársat) kellene megbízni.

Andropov [saját kezű aláírás]

E. AZ SZKP KB HATÁROZATA KÁDÁR JÁNOS ÉS BISZKU BÉLA MOSZKVAI LÁTOGATÁSÁRÓL (TERVEZET)

Tervezet

Az SZKP KB határozata Kádár és Biszku elvtársak moszkvai látogatásáról az általuk felvetett kérdésekről folytatandó konzultációk végett

A Központi Bizottság

1. jóváhagyja a budapesti szovjet nagykövetséghez intézendő távirat szövegét (mellékelve);³
2. Kádár és Biszku elvtársak fogadásával és moszkvai tartózkodásuk alatti személyi szolgálatuk ellátásával a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő KGB-t bízza meg;
3. meghagyja a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Polgári Légiközlekedési Főigazgatóságnak, hogy Kádár és Biszku elvtársért egy TU–104-es repülőgépet küldjön Budapestre;
4. Kádár és Biszku elvtárs repülőteri fogadásával, illetve kikísérésével elvtársat bízza meg.

Andropov [saját kezű aláírás]

F. AZ SZKP KB SZOCIALISTA ORSZÁGOK KOMMUNISTA
ÉS MUNKÁSPÁRTJAIVAL FENNTARTOTT
KAPCSOLATOKKAL FOGLALKOZÓ OSZTÁLYA ÉSZREVÉTELEI
AZ MSZMP SZERVEZETI SZABÁLYZATÁNAK TERVEZETÉRŐL

Észrevételek

a Magyar Szocialista Munkáspárt Szervezeti Szabályzatának tervezetéről

Az MSZMP Szervezeti Szabályzatának tervezete a Magyar Dolgozók Pártjának az MDP III. kongresszusán, 1954. május 29-én elfogadott Szervezeti Szabályzatán alapul. Mindamellát a tervezet számos lényeges kiegészítést és módosítást is tartalmaz. Nézetünk szerint e kiegészítések és módosítások közül jónéhány nem javít, hanem ront a Szervezeti Szabályzaton, és visszalépést jelent az MDP Szervezeti Szabályzatához képest.

A Szervezeti Szabályzat I. fejezete olyan meghatározást ad a pártról, valamint a párt céljairól és feladatairól, amely lényegében megegyezik azzal, ahogyan ezt a kérdést az MDP Szervezeti Szabályzata tárgyalja. De ebben a fejezetben is van néhány olyan kiegészítés és módosítás, amely nézetünk szerint hibás vagy szükségtelen.

A Szervezeti Szabályzat tervezetében például a következő olvasható:

„A Magyar Szocialista Munkáspárt híven őrzi az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság, a Kommunisták Magyarországi Pártja, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Dolgozók Pártja hagyományait és a magyar munkásosztály forradalmi hagyományait. A párt folytatója a magyar nép dicső szabadságharcainak, örököse és folytatója a magyar történelem haladó eszméinek.”

Helytelennek kell nyilvánítani azt az állítást, hogy az MSZMP a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Dolgozók Pártja hagyományaival azonos mértékben őrzi a Szociáldemokrata Párt hagyományait is. Az ilyen megfogalmazásból az következne, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt egyformán örököse és továbbfejlesztője a magyar munkásmozgalm forradalmi marxista hagyományainak és a magyar munkásosztályon belül létezett revizionista szociáldemokrata hagyományoknak. A magyar elvtársak nyilván meg akartak valahogy emlékezni a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülésének tényéről, de ezt úgy tették, hogy minden különbséget elmostak a forradalmi marxizmus és a revizionizmus között. Ismeretes, hogy a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülése a marxizmus-leninizmus szervezeti és ideológiai elveinek maradéktalan elismerése alapján ment végbe. Ha a magyar elvtársak szükségesnek látják, hogy valahogy megemlékezzenek a Szervezeti Szabályzatban a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesüléséről, ezt másképpen kell tenniük, nem úgy, hogy egybemossák a forradalmi marxizmus hagyományait a szociáldemokrácia hagyományaival.⁴

Az a megállapítás, hogy az MSZMP „folytatója a magyar nép dicső szabadságharcainak”, ugyancsak nem eléggé világos, ezért félrevezető lehet. Miután az októberi és novemberi magyarországi események során a revizionisták és a reakciók nagyon is hivatkoztak a magyar szabadságharcok hagyományaira, és mindent megpróbáltak előrángatni, ami ezekben reakciós és nacionalista volt, ezt a kijelentést pontosabban kellett volna megfogalmazni, hangsúlyozva, hogy a párt a magyar szabadságharcok *haladó, forradalmi hagyományainak* folytatója.⁵

Ugyanebben a fejezetben olvashatók a következők is: „A Magyar Szocialista Munkáspárt, amely 1956. november 4-e után kezdte tevékenységét, védelmezi és megszilárdítja a munkásosztály egységét, valamint a munkások és a dolgozó parasztok testvéri szövetségét mint a proletárdiktatúra alapját.” A Szervezeti Szabályzatban teljesen fölösleges hangsúlyozni, hogy a Párt 1956. november 4-e után kezdte tevékenységét. Az „amely 1956. november 4-e után kezdte tevékenységét” passzust törölni kellene.⁶

A Szervezeti Szabályzat tervezetében található az alábbi megfogalmazás is: „A párt, okulva az októberi és novemberi események tanulságaiból, a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség szellemében a Szovjetunió, a szocialista tábor népei, a világ dolgozói iránti testvéri barátságra és a haladó magyar történelmi hagyományok tiszteletére nevelő a munkásosztályt és a magyar népet, és minden eszközzel erősíti a haza védelmét.” Törölni kellene az „okulva az októberi és novemberi események tanulságaiból” szavakat.⁷

A párttagok, jogaik és kötelességeik. A Szervezeti Szabályzat tervezete szerint a pártnak 21. életévüket betöltött személyek lehetnek a tagjai. Véleményünk szerint semmi sem indokolja, hogy felemeljék a pártba való felvétel korhatárát.⁸

A Szervezeti Szabályzat tervezete külön kiköti, hogy „nem lehet a párt tagja, aki az októberi ellenforradalmi események során ellenforradalmi cselekményeket követett el, vagy aki idegen munkát zsákmányolt ki”. Nem célszerű külön kikötni, hogy a pártba nem vehetők fel olyanok, akik az októberi események során ellenforradalmi cselekményeket követtek el, hiszen ez magától értetődik.⁹

Figyelembe véve a Magyar Szocialista Munkáspárt jelenlegi állapotát, nem kellene bevenni a Szervezeti Szabályzatba a 4. paragrafus b) pontját, amely szerint „Ha a párttag nem ért egyet bizonyos párthatározatokkal, akkor e határozatokat feltétel nélkül végrehajtva, kitarthat véleménye mellett, és joga van kifejeznie véleményét felsőbb pártszerv előtt.”¹⁰

A párttagok és tagjelöltek felvétele. A Magyar Dolgozók Pártja gyengeségének egyik oka köztudottan a párt sorainak mértéktelen felduzzasztása volt. Az MDP Szervezeti Szabályzata szerint a párttagok és a tagjelöltek felvételéhez két olyan párttag ajánlása kellett, aki legalább egy éve párttag volt és az ajánlottat közös tevékenység alapján legalább hat hónapja ismerte. Az alapszervezetnek a tagfelvételekről hozott határozatait a járási, a városi, a kerületi, illetve a Központi Bizottság által felhatalmazott üzemi pártbizottság hagyta jóvá. A tagjelöltség időtartama hat hónap volt.

Az MSZMP Szervezeti Szabályzatának tervezetében a pártba való felvételnek ugyanazek a feltételei szerepelnek. Véleményünk szerint növelni kellett volna az ajánlók számát, párttagságuk időtartamát, s azt az időt, amióta az ajánlónak ismernie kell az ajánlottat. Növelni kellett volna ezenkívül a tagjelöltség időtartamát is.¹¹

A párt központi szervei. A Szervezeti Szabályzat tervezete egyáltalán nem tesz említést a Központi Revíziós Bizottságról. Az MDP Szervezeti Szabályzata azt tartalmazta, hogy a Központi Revíziós Bizottságot a pártkongresszus választja meg, s ugyancsak a pártkongresszus hallgatja meg és hagyja jóvá a Központi Revíziós Bizottság beszámolóját. A régi Szervezeti Szabályzatban külön fejezet foglalkozott a Revíziós Bizottság feladataival.¹²

A párt szervezetei a fegyveres erőknél. Az MDP Szervezeti Szabályzata kimondta, hogy a Magyar Néphadseregben folytatott politikai és pártmunkát a Politikai Főcsoportfőnökség irányítja. Az MSZMP Szervezeti Szabályzatának tervezete erről a következőket írja: „A Magyar Néphadseregben, a Belügyminisztérium fegyveres alakulatainál és a Határ-

őrségnél lévő pártszervezetek munkáját a pártdemokrácia elvei alapján minden fokon választott pártszervek, alapszervezeti vezetőségek és pártbizottságok irányítják. A fegyveres erőknél működő pártbizottságok ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, mint a területi pártbizottságok. A pártértekezleten megválasztott pártbizottság munkáját az MSZMP KB irányítja. A fegyveres erőknél dolgozó politikai csoportfőnökségek és politikai helyettesek állami szervek gyanánt működnek. Fő feladatuk a személyi állomány erkölcsi, politikai, hazafias és harci nevelése a szocialista építés védelme érdekében.”

A Szervezeti Szabályzat tervezete szerint tehát a hadseregben a pártszervezetek, a legfelsőbbtől a legalsóbb szintig, a politikai szervektől függetlenül dolgoznának. A hadseregben folytatott pártmunkának és a politikai munkának ez az elválasztása nézetünk szerint célszerűtlen, s oda vezethet, hogy a politikai szervek és a pártszervezetek nem hangolják össze tevékenységüket, a hadseregben pedig gyengülni fog a politikai nevelő munka.¹³

A Magyar Szocialista Munkáspárt számára most különösen fontos a párt szervezeti és ideológiai egységének erősítése, a kollektív vezetés elveinek érvényesítése, felülről egészen a legalsó szintekig. Ennek ellenére a Szervezeti Szabályzat tervezetében szó sincs a kollektív vezetésről. A párt egységére, a pártfegyelemre és a frakciós tevékenység bármiféle megkísérlése elleni küzdelemre vonatkozó paragrafusok a Szervezeti Szabályzat különböző fejezeteiben szétszórva találhatóak, megfogalmazásuk pedig nem elég szabatos és határozott. Nézetünk szerint célirányosabb lenne mindezeket a kérdéseket összefüggően, egy helyen, mégpedig „A párt szervezeti felépítése” fejezetben kifejteni.¹⁴

A Szervezeti Szabályzat tervezete még komoly átszövegezésre szorul, mivel a Szervezeti Szabályzat számos pontjának megfogalmazása nem kellően szabatos.

 Az SZKP KB szocialista országok
 kommunista és munkáspártjaival fenntartott
 kapcsolatokkal foglalkozó osztálya
 Andropov [saját kezű aláírás]

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A C–E. jelű iratok első lapjain, a jobb alsó sarokban „16667” bélyegző látható.

¹ Kádár tervezett moszkvai útja elsősorban az MSZMP 1957. június 27–29-i első országos értekezletével, az ott érvényesítendő politikával, s a már előkészületben lévő Nagy Imre-perrel függött össze. A látogatás tényét nem hozták nyilvánosságra.

² A pártértekezlet teljes anyagát, függelékében a Szervezeti Szabályzat szövegével lásd *A Magyar Szocialista Munkáspárt Országos Értekezletének jegyzőkönyve. 1957. június 27–29.* Kossuth Kiadó, Budapest, 1957.

³ A tervezet szó szerint megegyezik a B. jelű dokumentummal, ezért nem közöljük.

⁴ A Szervezeti Szabályzat I. fejezetében elfogadták a szovjet bírálatot, és kihagyták a szociáldemokráciát, mint hagyományt, csupán „a magyar munkásmozgalom forradalmi hagyományait” említették.

⁵ „A magyar nép dicső szabadságharcjai” benne maradt a végleges szövegben.

⁶ A Szervezeti Szabályzat tervezetének ez a mondata arra szolgált, hogy elfeledtesse az MSZMP forradalom alatti megalakulásának körülményeit, Nagy Imre és Kádár János együttműködésének napjait. A kifogásolt rész kimaradt a szövegből.

⁷ A kifogásolt rész kimaradt a szövegből.

⁸ A 21 éves korhatár megmaradt.

⁹ A kifogásolt rész kimaradt.

¹⁰ A kifogásolt pont benne maradt a Szabályzatban.

¹¹ Az elfogadott szövegben 2 évre növelték az ajánlók párttagságának szükséges időtartamát, s egy évre növelték a tagjelöltség maximális időtartamát.

¹² A Revíziós Bizottság bekerült a Szabályzatba.

¹³ Ezt a javaslatot nem fogadták el, a fegyveres erők pártszervezetei elvben függetlenek maradtak a politikai szervektől (tisztektől).

¹⁴ A javaslatot elfogadták.

22. ANDROPOV, RUDENKO ÉS IVASUTIN FELJEGYZÉSE AZ SZKP KB RÉSZÉRE A BISZKU BÉLÁVAL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSRŐL, 1957. AUGUSZTUS 26.

Szigorúan titkos

Az SZKP Központi Bizottságának

Megbízatusunk értelmében tárgyalunk Biszku Béla elvtárrsal, a Magyar Népköztársaság belügyminiszterével, aki tájékoztatott bennünket a Nagy Imre-csoport elleni vizsgálati anyag tartalmáról és azokról a határozatokról, amelyeket ezzel az ügygel kapcsolatban az MSZMP KB Politikai Bizottsága hozott.

Biszku elvtárs közlése szerint ebben az ügyben az ellenforradalmi lázadás 74 aktív résztvevőjét tartóztatták le.¹ Közülük 11 személyt különítettek el, mint az összeesküvők vezető magját. Ezek: Nagy Imre, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Tildy Zoltán, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Szilágyi József, továbbá Király Béla, aki nyugatra szökött, s aki ezért csak távollétében vonható felelősségre.

A Politikai Bizottság úgy határozott, hogy a csoport ellen ez év szeptemberének végén zárt tárgyaláson kell az eljárást lefolytatni. A Politikai Bizottság utasította a belügyminisztert, hogy a Nagy Imre és csoportja ügyében elkészítendő vádindítványban 3 fő vádpontot emeljenek ki. Ezek: a hatalom erőszakos megragadása, a népi demokratikus rend megdöntésére irányuló összeesküvés szervezése és az imperialistákkal való szövetkezés. A BM-nek komoly bizonyítékok állnak rendelkezésére, amelyek alapján a fenti vádakot lehet emelni Nagy és társai ellen.

Biszku elvtárs közlése szerint az MSZMP KB Politikai Bizottsága jóváhagyta a vádindítvány tervezetét, amelyet Kádár elvtárs korábban már megküldött Moszkvába.² A Politikai Bizottság megbízta a BM-et, hogy készítse el a vádindítványt, amelynek alapján az ügyészség majd rövid vádiratot állít össze.³ A Politikai Bizottság nem hozott határozatot a Nagy Imrre és csoportjára kiszabandó büntetések mértékéről, de e kérdés megvitatása

során olyan vélemények hangzottak el, hogy a vádlottak között differenciálni kell, s bűnösségük fokának megfelelően a legsúlyosabb büntetést kell kiszabni Nagy Imrére, Losonczyra, Donáthra, Gimesre, Maléterre, Szilágyira és Király Bélára.⁴ A többi vádlott esetében enyhébb büntetéseket lehet alkalmazni, attól függően, hogy milyen vádak vannak ellenük, s milyen a magatartásuk a vizsgálat és a per folyamán.

Azzal kapcsolatban, hogy a vizsgálat során a jugoszláv kormányt kompromittáló tényeket is megállapítottak, az MSZMP KB Politikai Bizottsága úgy határozott, hogy ezek a tények nem fognak szerepelni a bírósági eljárás során. Egyszersmind azt is elhatározta, hogy külön összeállítást kell készíteni Jugoszláviának a magyarországi ellenforradalmi eseményekben játszott szerepéről, s ezt csatolni kell Nagy Imre és csoportja vizsgálati anyagához.⁵

A Politikai Bizottság határozata szerint el kell készíteni egy, a jugoszláv kormánynak küldendő jegyzék tervezetét, arra vonatkozólag, hogy a budapesti jugoszláv követség menedékjogot nyújtott Nagy Imrének és társainak, akik ezt bűnös tevékenység folytatására használták fel. E jegyzékkel akarják elejét venni a jugoszlávok esetleges olyan vádjainak, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya megszegte azt a megállapodást, amely szerint Nagy Imrét és társait nem vonják büntetőjogi felelősségre. A jegyzéket a per megkezdése előtt szándékoznak átnyújtani a jugoszlávoknak.⁶ Azt is elhatározták, hogy politikai memorandumot dolgoznak ki mindazokról a Jugoszláviát kompromittáló anyagokról, amelyek a BM birtokában vannak; a memorandumot az MSZMP KB esetleg a későbbiekben szükség esetén felhasználhatja.

Hogy a hazai és külföldi közvéleményt felkészítsék a Nagy Imre és csoportja elleni perre, a PB határozata értelmében bíróság elé állítják az íróknak Nagy Imrével korábban szoros kapcsolatban álló csoportját (Déry Tibort, Háy Gyulát és másokat). Az e csoport elleni büntetőeljárás nyilvános lesz.⁷ Biszku elvtárs véleménye szerint ennek a pernek anyaga felhasználható lesz arra, hogy megcáfolják a burzsoá propagandának a magyarországi eseményekkel kapcsolatos rágalmait.

Biszku elvtárs közlései alapján, valamint a Kádár elvtárs által az SZKP KB részére megküldött vádindítvány tanulmányozása alapján úgy tűnik, hogy a Nagy Imre és társai, illetve az írócsoport elleni két per lefolytatásáról hozott határozat célravezető. Helyes lenne – miként ez az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatában is szerepel – a Nagy Imre-csoport elleni zárt tárgyalást a „magyar kérdésnek” az ENSZ-ben való megtárgyalása után lefolytatni.⁸

Az MNK Belügyminisztériuma által a Nagy Imre és csoportja elleni vádindítványra kidolgozott tervezet alapján elfogadható, de még tovább kell dolgozni rajta, mindenekelelt azon a részen, amely az áruló Nagy Imre-csoportnak az imperialistákkal fenntartott kapcsolataival és az utóbbiaknak az ellenforradalmi lázadás előkészítésében és lefolytatásában játszott szerepével foglalkozik.

A fentiek figyelembe vételével engedélyt kérünk arra, hogy véleményünket kifejtjük Biszku elvtársnak. Egyes speciális kérdésekről a megfelelő konzultációt Rudenko és Ivasutin elvtársak fogják vele folytatni.

1957. augusztus 26.
No 15-D-619.

J. Andropov [saját kezű aláírás]
R. Rudenko [saját kezű aláírás]
P. Ivasutin [saját kezű aláírás]

A dokumentum első oldalán a jobb felső sarokban „Visszaküldendő 3022 1957. aug. 26. Az SZKP KB Általános Osztálya »Külön dosszié« csoportjába” bélyegző látható. Az első lap alján kézírással: „Irártárba 57. X. 8. Olvashatatlan aláírás”.

¹ A budapesti Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya Vizsgálati Osztályán belül 1957 elején létrejött egy különleges csoport Rajnai Sándor rendőr alezredes, utóbb ezredes, főosztályvezető-helyettes vezetésével. A csoport az „ellenforradalmi események során vezető és szervező tevékenységet folytató” személyeket vizsgálta. (Létszámuk változott aszerint, kit, mikor, milyen koncepció alapján voltak ebbe a körbe – 63 és 88 fő között.) Ide tartoztak a pártellenzék, a forradalmi kormány tagjai, írók, újságírók, tábornokok és tisztek, de például Mindszenty József bíboros titkára, vagy Bibó István és Göncz Árpád is. A különleges csoport ügyeiről a vizsgálók egyenesen a miniszternek, olykor a KB-nak referáltak. 1957–1958 folyamán több perben, egymástól elválasztva ítélték el őket.

² A vádindítvány tervezetét „Vádirat” címmel a BM II/8. osztálya állította össze 1957. augusztus 10-i keltezéssel. (MOL XX-5-h. Nagy Imre és társai pere, Operatív ir. 18. köt.) Valószínűnek látszik, hogy Kádár ezt küldte el jóváhagyásra Moszkvába, és Biszku tárgyalásainak is ez volt az alapja. A nyomozás lezárásáról szóló első jelentés e „vádirat” után egy hónappal, 1957. szeptember 5-én kelt. (Uo. Operatív ir. 17. köt.) December 3-án újra jelentést készítettek a nyomozás befejezéséről.

³ A Legfőbb Ügyészség vádirata a per többszöri halasztása miatt (vö. a III/23. dokumentum e kötetben) csak 1958. január 28-án kelt.

⁴ A felsoroltak közül Nagy Imrét, Gimes Miklóst és Maléter Pált 1958. június 16-án, Szilágyi Józsefet (akinek ügyét végül elkülönítették a többiekétől) 1958. április 24-én kivégezték. A távollévő Király Béla ügyét az 1958. február 5-i tárgyalási napon elkülönítették a többiekétől. Hogy távollétében elítélték volna, nem ismeretes. Losonczy Géza 1957. december 21-én a fogságban meghalt. Donáth Ferencet a bíróság 12 évi börtönrre ítélte.

⁵ Vö. a III/25. dokumentummal e kötetben. A jugoszláv „kapcsolatokról” szóló „Memorandum” 1958. január 13-án kelt, de nem a vizsgálati, hanem a nyomozati iratokhoz csatolták (MOL XX-5-h. Nagy Imre és társai pere, Operatív ir. 35. köt.), akárcsak a második, átdolgozott változatot, amely 1959. október 31-én készült el. (Uo.)

⁶ A jegyzék tervezete elkészült és fennmaradt a Nagy Imre-per iratanyagában. Elküldésére nem került sor. Lásd a III/23. dokumentumot e kötetben. A jugoszláv–magyar megállapodást lásd *Társadalmi Szemle*, 1989. 12. szám.

⁷ Az ún. „nagy íróperre” 1957 novemberében került sor, november 19-én zárt tárgyalás után Déry Tibort 9 évi, Háy Gyulát 6 évi, Zelk Zoltánt 3 évi, Tardos Tibort másfél évi börtönrre ítélték.

⁸ Az ENSZ-közgyűlés „magyar kérdéssel” foglalkozó rendkívüli ülészaka 1957. szeptember 10-én kezdődött New Yorkban. A vizsgálat céljából kiküldött különleges bizottság jelentését a közgyűlés szeptember 14-én elfogadta. (A jelentés szövegét lásd 1956. *Az Egyesült Nemzetek Szervezete különbizottságának jelentése*. Hunnia, Budapest, 1989.)

23. ANDROPOV FELJEGYZÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK A NAGY IMRE-PER IDŐPONTJÁRÓL, 1957. AUGUSZTUS 29.

Az SZKP Központi Bizottságának

A Nagy Imre és társai elleni per magyarországi előkészítéséről megküldött korábbi információ kiegészítéséül¹ szükségesnek tartjuk közölni, hogy augusztus 27-én folytatott megbeszélésünk alkalmával Biszku elvtárs elmondta: az MSZMP KB Politikai Bizottsága úgy határozott, hogy a pert ez év szeptember végén, az ENSZ-nek az úgynevezett magyar kérdést megvitató ülészaka után fogják lefolytatni.²

A magyar elvtársak a per megkezdése előtt a jugoszlávokhoz jegyzéket akarnak intézni, amelyben kinyilvánítják, hogy a Nagy Imre és társai bűnös tevékenységéről az utóbbi időben napvilágra került tények folytán felmentve érzik magukat azon korábbi (a jugoszláv féllel történt megállapodásban vállalt) kötelezettségük alól, hogy Nagyot és csoportját nem vonják felelősségre.³ Magyar barátaink így akarják elejét venni a jugoszláv fél esetleges olyan nyilatkozatainak, hogy Magyarország megszegte vállalt kötelezettségeit, s így akarják elkerülni a Jugoszláviával fennálló kapcsolatok kiéleződését.

Ismeretes, hogy a jugoszláv elvtársak a nemrégiben Romániában lezajlott találkozó során⁴ ellenezték, hogy Nagyot és társait bíróság elé állítsák. A jugoszlávok kijelentették, hogy ez elkerülhetetlenül kiélezné a Jugoszlávia és Magyarország közti viszonyt. Ezért igen fontos lenne, hogy ezt a pert oly módon rendezzék meg, hogy az minél kevesebbet ártson a Jugoszlávia és a többi szocialista ország közötti kapcsolatok megkezdődött javulásának. Ezzel kapcsolatban nem kis jelentősége van annak, hogy helyesen válasszák meg a Nagy Imre és csoportja elleni per időpontját.

E kérdés eldöntésénél az alábbi megfontolásokat kellene figyelembe venni:

1. Ha a Nagy elleni pert a kommunista és munkáspártok (köztük a Jugoszláv Kommunista Szövetsége) képviselőinek küszöbön álló tanácskozása⁵ előtt rendeznék meg, ez kedvezőtlenül hathat a jugoszláv elvtársak álláspontjára, olyannyira, hogy esetleg nem is vennének részt az említett tanácskozáson. Másfelől, nem kizárt, hogy amennyiben a jugoszláv elvtársak részt vesznek a testvérpártok képviselőinek tanácskozásán, ez kedvezően befolyásolná őket abba az irányba, hogy egészében felülvizsgálják a magyar kérdésben elfoglalt hibás álláspontjukat. Feltételezhető, hogy a tanácskozás után a jugoszlávok kevésbé fogják zokon venni a Nagy Imre elleni per tényét.

2. Az SZKP KB és a JKSZ KB küldöttségei között ez év augusztus elején Romániában lezajlott találkozó óta a jugoszláv állami és pártszerveknél, valamint a sajtóban kedvező tendenciák figyelhetők meg a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal való barátság és együttműködés fejlesztése irányában. Miként belgrádi nagykövetségünk egyik munkatársával nemrégiben folytatott megbeszélése során Ranković elvtárs kijelentette, a jugoszláv vezetés komoly szándéka, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetségét az SZKP-val való barátság és együttműködés elmélyítésére orientálja át. Ezzel kapcsolatban nagy jelentőségű lesz a JKSZ küszöbön álló VII. kongresszusa (1957 novemberében⁶), amelynek határozatai kétségtől hatással lesznek a Jugoszlávia és a Szovjetunió,

valamint a többi szocialista ország közti kapcsolatok további fejlődésére, különösen pártvonalon. De fennáll az a veszély, hogy amennyiben a Nagy Imre-pert a JKSZ kongresszusa előtt rendezik meg, ez kedvezőtlen hatással lesz a jugoszláv vezetők álláspontjára, s ilyen irányba fogja befolyásolni a kongresszus jellegét, határozatait és állásfoglalását.

3. A reakciós imperialista propaganda a Nagy Imre-per kapcsán kétségkívül fokozni fogja támadásait a Szovjetunió, a Magyar Népköztársaság és az egész szocialista rendszer ellen, s ezt az eseményt a maga provokációs céljaira próbálja majd felhasználni. Ez a körülmény bizonyos mértékig kedvezőtlenül hathat a nemzetközi közvéleményre, gyengítheti az SZKP és más testvérpártok által a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójának megünneplésére tett intézkedések hatékonyságát.

Mindezeket a mozzanatokot figyelembe kell venni a Nagy Imre-per időpontjának megválasztásánál.

Véleményünk szerint célszerű lenne – élve Kádár elvtársnak azzal az óhajával, hogy a Nagy Imre-perrel kapcsolatos kérdéseket a legmagasabb szinten vitassák meg⁷ – azt tanácsolni a magyar elvtársaknak, hogy a pert halasszák 1957 decemberére vagy 1958 januárjára.

Úgy látjuk, hogy a magyarországi belpolitikai helyzet szempontjából a pernek három-négy hónappal történő elhalasztása nem lesz kedvezőtlen hatással a belső állapotokra.

Célszerűnek tartanánk azt is, hogy mondjuk meg magyar barátainknak, jobb lenne, ha nem küldenének jegyzéket a jugoszlávoknak a Nagy Imre-per kapcsán, hanem pártvonalon informálnák őket erről, ismertetve a pert szükségessé tevő indokokat, és leszögezve, hogy ennek a pernek nem lesz jugoszlávellenes jellege. Véleményünk szerint ez elkerülhetővé tenné a Magyarország és Jugoszlávia közti viszony kiéleződését, amely pedig bekövetkezhet abban az esetben, ha a magyarok hivatalos diplomáciai jegyzéket intéznének a jugoszlávokhoz, az utóbbiak számára felettébb kellemetlen ügyben.

1957. augusztus 29.

J. Andropov [saját kezű aláírás]
az SZKP KB a szocialista országok
kommunista és munkáspártjaival fenntartott
kapcsolatokkal foglalkozó osztálya vezetője

No 15-D-631.

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

Az első oldal jobb felső sarkában „Visszaküldendő 3075 1957. augusztus 30. Az SZKP KB Általános Osztálya »Külön dosszié« csoportjába” bélyegző látható. Ugyanott a lap alján kézírással: „Irártárba 57. X. 8. Olvashatatlan aláírás”.

¹ Lásd az előző, III/22. dokumentumot.

² Lásd a III/22. dokumentumot, 8. jegyzet.

³ Lásd uo. a 6. jegyzetet és e dokumentumban alább.

⁴ A szovjet–jugoszláv találkozásiról van szó, lásd alább.

⁵ A kommunista és munkáspártok nemzetközi értekezletét 1957. november 12–19. között tartották Moszkvában; a szovjetek és a kínaiak kezdeményezésére még a világtalálkozó előtt összeültek a szocialista országok pártjai és nyilatkozatot fogadtak el a szovjet párt és a Szovjetunió tömbön belüli vezető szerepéről. Ezt a jugoszláv pártküldöttség nem írta alá, mint ahogy a világtalálkozó közös nyilatkozatát sem.

⁶ A JKSZ VII. kongresszusára csak 1958. április végén került sor.

⁷ Vö. a III/21. és a III/22. dokumentumokkal.

24. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA BAJKOV ÉS SÁNDOR JÓZSEF MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1957. OKTÓBER 11.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1957. OKTÓBER 11.

Világ proletárjai, egyesüljetek!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P116/XXXII.

Szuszlov, Beljajev, Poszpjelov, Furceva elvtársaknak; az SZKP KB Titkárságának

Kivonat a 116. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1957. október 11-i üléséről

Feljegyzés Bajkov elvtársnak, a budapesti szovjet nagykövetség tanácsosának Sándor József elvtárral, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya vezetőjével Magyarország belpolitikai és gazdasági helyzetéről 1957. szeptember 16-án folytatott megbeszéléséről

Az SZKP KB Titkársága vizsgálja meg a Szovjetunió Budapesti Nagykövetsége tanácsosának, Bajkov elvtársnak a feljegyzésében érintett kérdéseket.

A KB Titkára

B. BAJKOV FELJEGYZÉSE SÁNDOR JÓZSEFFEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL, 1957. SZEPTEMBER 23.

V. Sz. Bajkov
napi feljegyzéseiből

TITKOS. 1. példány
Másolat az 5eo No 4043. beérk. iratról
1957. IX. 23.

Feljegyzés

a Sándor József elvtárral, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetőjével, az MSZMP KB tagjával folytatott megbeszélésről, 1957. szeptember 16.

F. év szeptember 16-án, amikor meglátogattam a Magyarországon üdülő pártfunkcionáriusokat, alkalmam volt beszélgetni Sándor elvtárral.

Sándor elvtárs közölte, hogy Magyarország jelenleg meglehetősen nehéz gazdasági helyzetben van, ha ez kívülről, az üzletekben és a piacokon tapasztalható árubőségéből ítélve nem látszik is.

Magyarország más országokkal szemben fennálló tartozása mintegy 5 milliárd devizaforint, és ez az adósság tovább nő. Mindamellett, folytatta Sándor elvtárs, a Magyar Népköztársaságnak jelenleg olyan nagy nyersanyagkészletei vannak, amelyenek fennállásának 12 esztendeje alatt még soha nem voltak. A nyersanyagok az elmúlt év téli hónapjaiban halmozódtak fel, amikor a magyar gyárakban és üzemekben nem folyt termelés.¹ De nőttek a nyersanyagkészletek a stabilizáció időszakában is, amikor segítség gyanánt több száz vagon áru érkezett a szocialista tábor országaiból.² Csakhogy a drága nyersanyagot minisztériumaink a legkevésbé sem rendeltetésének megfelelően használják fel. Elég tisztes mennyiségben gyártunk például elavult típusú gőzmozdonyokat és gőzgépeket, amelyeket sehol sem tudunk értékesíteni. Két éve folynak nálunk a terméketlen viták a Diesel-mozdonyok megfelelő típusának kiválasztásáról. A minisztériumi vezetők vitáznak, a rendkívül értékes nyersanyagot pedig eközben nem rendeltetészerűen használják fel.

Nemrég Magyarországon dolgozott szovjet tervező közgazdászok egy csoportja, amely azért érkezett hozzánk, hogy tanácsokat adjon a népgazdaság fejlesztése hároméves tervének kidolgozásához.³ A szovjet szakemberek Pautyin elvtárs vezetésével meggyőzően bebizonyították – folytatta Sándor elvtárs –, hogy népgazdaságunkat külső kölcsönök nélkül is fejleszteni tudjuk. Megmutatták nekünk, milyen nagyok az ország kihasználatlan gazdasági készletei és tartalékai.

De feltehetnénk a kérdést közgazdászainknak: vajon miért a szovjet szakembereknek kell a helyi magyar tartalékok után kutatniuk? Hiszen sok egyetemi és akadémiai fokozattal rendelkező tudós közgazdászunk van, vannak az ország gazdaságát vizsgáló tudományos kutató intézeteink! E tekintetben láthatólag minden a kádereken múlik. Az én véleményem szerint – mondta Sándor elvtárs – *ameddig gazdaságunk élén Friss [István] elvtárs áll, egy olyan ember, aki képes volt ügyesen és ravaszul álcázni jobboldali nézeteit Rákosi idején éppúgy, mint most, Kádár idején, addig gazdaságunk nem fog kikerülni a zsákutcából. Friss elvtárs kezében futnak össze gazdaságunk irányításának legfontosabb szálai. Ő az MSZMP KB Gazdasági Osztályának vezetője, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének igazgatója, ugyanő a Gazdasági Tanács elnöke, azé a szervé, amelyre az MNK Minisztertanácsa a magyar ipar irányítását ellátó legfontosabb minisztériumok munkájának koordinálását bízta.*

Friss elvtárs „gondozza” az MNK Külkereskedelmi Minisztériumát is. E minisztérium példáján különösen jól látható, miként valósítja meg Friss elvtárs a maga opportunistákáderpolitikáját. Az októberi események idején a magyar Külkereskedelmi Minisztériumból kidobták a becsületes kommunisták többségét. Most a KKM-et jószerével elfoglalták a kispolgári elemek, az úgynevezett „külkereskedelmi szakértők”, akiknek – elsősorban rokoni szálak révén – széles körű kapcsolataik vannak a külfölddel. Kálmán elvtárs, aki ezelőtt az MSZMP KB apparátusában dolgozott, s nemrég a személyzeti ügyek miniszterhelyetteseként került a KKM-be azzal a feladattal, hogy tisztítsa meg a minisztériumot az oda nem való, idegen elemektől, azt jelentette a KB-nak, hogy képtelen érvényesíteni a helyes politikát, mert minden egyes kétes elem tervezett elbocsátása körül valóságos vihar kerekedik. Ha a kérdés eljut a KB-ig, a KKM-nek ott megvan a „maga embere”, Friss elvtárs, aki elutasít minden, a

minisztériumban uralkodó állapotok orvoslását célzó intézkedést. Mi persze elzavarjuk majd a különböző szélhámosokat, akik a „zavaros időkben” furakodtak be a minisztériumba, és a „helyére tesszük” Friss elvtársat is – mondta Sándor elvtárs. *Mindezt csak azért mondom el, hogy szemléltessem: most más formákban folyik az osztályharc, mint az októberi ellenforradalom idején.* Jelenleg azokkal az ellenforradalmárokkal szemben kell harcba szállnunk, akik – miután vereséget szenvedtek az októberi nyílt összecsapásokban – most „kifinomultabb” eszközökkel akarják elérni céljaikat. És ezeket az elemeket segíti néhány Frisshez hasonló vezető, akik régebben Rákosi közvetlen környezetéhez tartoztak, ma pedig jobbra–balra helyezkednek, félnek, hogy felelősségre vonják őket régi hibáikért, s gyakran elvtelen, többnyire jobboldali politikát folytatnak.

Sándor elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy jelenleg a pártaktivisták közül sokan úgy látják, megérett a helyzet arra, hogy különválasszák a párt első titkárának és a Minisztertanács elnökének funkcióját. A többség azt tartaná célravezetőnek, ha Kádár elvtárs maradna a KB első titkára, Münnich elvtársat pedig a Minisztertanács elnökévé választanák. Bár meg kell mondani – közölte Sándor elvtárs –, hogy Münnich elvtárs inkább reprezentatív figura a magyar vezetésben. Igaz ugyan, hogy az értelmiség bizonyos köreiben tekintélynek örvend, de a magyar munkások és parasztok kevéssé ismerik. Ezen kívül a pártaktivisták eléggé széles körében köztudott, hogy szeret éttermekbe járni, és hajlott kora ellenére szereti a bort és a nőket, s mindez együttvéve nem kelt túl sok bizalmat viselkedésének komolysága iránt. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy Münnich elvtárs „halálosan sértett” ember. Azt mondják, ő kezdeményezte, hogy Kádár, Apró [Antal], Marosán [György] és mások kiváljanak a Nagy Imre-kormányból és 1956 novemberében új kormány alakuljon.⁴ Most viszont Münnich elvtárs afféle „másodhegedűsi” szerepet játszik, s ahogyan én tudom – folytatta Sándor elvtárs – nem túl aktívan és kezdeményezően vesz részt a párt- és állami vezetés munkájában.

Mivel egyelőre még nincs döntés a KB első titkára és a Minisztertanács elnöke funkciójának szétválásáról⁵ – közölte a továbbiakban Sándor elvtárs –, Kiss [Károly] elvtárs részéről e kérdés körül bizonyos gyanús mesterkedések tapasztalhatók. *Kiss elvtársnak most jobb lenne, ha Kádár elvtárs megmaradna a Minisztertanács elnökének, mert akkor Kiss elvtárs remélhetné, hogy ő lesz a párt első titkára, bár erre semmi joga nincs.* Az utóbbi időben Kiss elvtárs lázas tevékenységbe fogott. Sok energiát fordít arra, hogy a neve minél gyakrabban szerepeljen a sajtóban, igen sok előadást tart, felszólal a pártaktívüléseken. Mi, régi pártmunkások, hosszú ideje ismerjük Kiss elvtársat, tudjuk, hogy „még egy vesszőt sem tesz ki önállóan” az előadásainak szövegében. Minden beszédét a helyettese, Sós elvtárs írja a számára. Kiss elvtárs olyannyira népszerűsége tör, hogy saját kezdeményezésére olyan hangvételi cikkek jelennek meg róla, amelyeket a személyi kultusz idején még Rákosi sem engedett volna meg magának. Így például a „Magyarország” f. év szeptember 11-i számában Lengyel István tollából „A fejlődés útján”⁶ címmel egész oldalas cikk jelent meg, amelyben Kiss elvtárs úgy jelenik meg az olvasók előtt, mint a magyar nemzet majdhogynem egyetlen megmentője a reá leselkedő minden veszélytől és csapástól.

V. Bajkov

A Szovjetunió budapesti nagykövetségének tanácsosa

Hiteles: [olvashatatlan aláírás]

Kapták:

1. Hruscsov elvtárs
2. Szuszlov elvtárs
3. Mikojan elvtárs
4. Patolicsev elvtárs
5. Zaharov elvtárs

mg/MP

57. IX. 28.

No 2671-5eo

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

JEGYZETEK

A B. jelű iraton a kiemelések az eredetint tett utólagos aláhúzások. A 6. bekezdés ki nem emelt sorai mellett a bal margón függőleges vonal látható.

¹ Utalás az 1956. novemberi–decemberi általános politikai sztrájkra.

² Vö. a III/2. és a III/11. dokumentumokkal e kötetben.

³ A második hároméves tervre (1958–1960) vonatkozik az utalás.

⁴ A „kezdeményezés” inkább szovjet részről eredt, vö. a II/12. és a II/16. dokumentumokkal e kötetben. Münnichnek azonban valóban kulcsszerepe volt Kádár János „átállásának” lebonyolításában: ő közvetítette a szovjetek kérését 1956. november 1-jén. Az 1956. november 2–3-i szovjet–jugoszláv csúcstalálkozón Mićunović moszkvai jugoszláv követ leírása szerint Hruscsov előbb Münnichet szerette volna miniszterelnöknek, s csak jugoszláv javaslatra döntött Kádár mellett. (Lásd Veljko Mićunović: *Tito követe voltam*. 130–132. o.)

⁵ A két funkciót végül 1958. január 28-án választották ketté, amikor Münnich Ferenc váltotta fel Kádár Jánost a miniszterelnöki tisztségben.

⁶ A cikk címe: *A kibontakozás útján*.

25. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA A MAGYARORSZÁGNAK A NAGY IMRE-ÜGGYEL KAPCSOLATBAN KÜLDÖTT JUGOSZLÁV JEGYZÉKRŐL, 1958. JÚLIUS 7.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA 1958. JÚLIUS 7.

Világ proletárijai, egyesüljete!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P162/XVI.

Gromiko Ivtársnak

Kivonat a 162. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1958. július 7-i üléséről

*A Szvjetunió magyarországi nagykövete részére a jugoszláv jegyzékkal
kapcsolatban küldendő utasítások tervezete*

A KB jóváhagyja a Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasítások tervezetét (lásd mellékletben).

A KB Titkára

B. UTASÍTÁS A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK

A 162. sz. jkv. XVI. pontjához

Titkos

A Szovjet Nagykövetnek

Budapest

Keresse fel Sík [Endre] elvtársat, és az MNK Külügyminisztériumának kérésére hivatkozva közölje véleményünket Jugoszláviának a magyar kormányhoz intézett jegyzékéről.¹ Fejtse ki, hogy az Ön nézete szerint célszerű lenne választ adni a jugoszlávoknak f. év június 23-án kelt jegyzékére. Mondja meg, hogy Ön itt azt a tényt veszi figyelembe, hogy az MNK Külügyminisztériuma f. év június 17-én figyelmeztette a budapesti jugoszláv nagykövetet: ha a jugoszláv vezetés kampányt indít Magyarország ellen, a magyar fél kénytelen lesz nyilvánosságra hozni azokat a vizsgálati és bírósági anyagokat, amelyek Jugoszláviának az 1956. októberi eseményekben játszott szerepét világítják meg (lásd az Ön f. év június 19-i, 183–185. sz. táviratában²). Ami a válaszjegyzék tartalmát illeti, magyar barátainknak bizonyára elegendő anyag és tény áll rendelkezésére, amelyeket a jegyzékben célszerű lesz felhasználni.

Fejtse ki azt is, hogy a válaszjegyzékben utalni lehetne a közvetlen összefüggésre a jugoszláv kormány jegyzéke és azon rágalomhadjárat között, amelyet mostanában a nyugati országok, s főként az USA bizonyos imperialista körei folytatnak a Magyar Népköztársaság és más szocialista országok ellen, s amellyel megpróbálják aláásni a

szocialista tábor egységét, megbénítani a nemzetközi munkásmozgalom erőit, elvonni a világ közvéleményének figyelmét az újabb közel-keleti imperialista kaland előkészítéséről, s megkísérlik megghiúsítani a csúcstalálkozót.³

Tanácsolja, hogy a jegyzék átnyújtásakor magyar oldalról tegyenek célzást a jugoszlávoknak arra, hogy válaszjegyzékében a magyar kormány csak egy részét használta fel azoknak a tényeknek, amelyek a Jugoszlávia által a Magyar Népköztársaság ellen folytatott aknamunkáról rendelkezésére állnak.

Tegyen jelentést a végrehajtásról.

C. GROMIKO FELJEGYZÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, 1958. JÚNIUS 30.

**A KB Eln. 162. sz. jkv. XVI. pontja
Titkos. 1 példány**

Az SZKP Központi Bizottságának

F. év június 23-án Jugoszlávia budapesti nagykövetsége Magyarország Külügyminisztériumának jegyzéket nyújtott át, amelyben a jugoszláv kormány kétségbe vonja a Nagy Imre és csoportja elleni perről közzétett anyagok szavahihetőségét, cáfolja, hogy a jugoszlávok kapcsolatot tartottak volna fenn ezzel a csoporttal, s azzal vádolja a magyar kormányt, hogy megszegte a Nagy Imre és társai személyes biztonságának garantálásáról történt megállapodást.⁴ A jegyzéket f. év június 23-án tették közzé a jugoszláv sajtóban⁵ (a szöveg mellékelve).

Magyar barátaink véleményünket kéri ezzel a jegyzékkel kapcsolatban.

A Szovjetunió Külügyminisztériuma szerint magyar barátainknak azt javasolhatjuk: a jugoszlávoknak adandó válaszban abból induljanak ki, hogy az MNK Külügyminisztériuma f. év június 17-én figyelmeztette a jugoszláv nagykövetet (lásd erről a f. év június 19-i 183–185. sz. táviratot), miszerint abban az esetben, ha a jugoszláv vezetés a perről megjelent közlemény kapcsán kampányt indít Magyarország ellen, a magyar fél kénytelen lesz közzétenni a vizsgálat és a büntetőeljárás során napvilágra került, Jugoszláviának az 1956. októberi eseményekben játszott szerepét megvilágító tényeket. A válaszjegyzékben véleményünk szerint rá kell mutatni arra is, hogy a jugoszláv kormány jegyzéke közvetlen kapcsolatban van az MNK és a Szovjetunió ellen Nyugaton folytatott rágalomhadjárattal.

Mellékelem a határozattervezetet.

Kérem a tervezet megtárgyalását.

1958. június 30.

A. Gromiko [saját kezű aláírás]

No 1781/gsz.

*Az SZKP KB határozata
a Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasításról*

A KB jóváhagyja a Szovjetunió Külügyminisztériuma által beterveztett tervezetet a Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasításokról (mellékelve).⁶

E. JUGOSZLÁVIA JEGYZÉKE MAGYARORSZÁGNAK, 1958. JÚNIUS 23.

197. sz. telefonjelentés „VCS”-vonalon
Érkezett Budapestről
1958. június 24-én

érk. 1972/5eo/nsz
58.6.25.

Gyeduskin P. Sz. elvtársnak, a Szovjetunió Külügyminisztériuma

Megküldjük a Kapičić jugoszláv nagykövet által f. év június 23-án az MNK Külügyminisztériumának átadott jugoszláv jegyzék szövegét.

Fordítás magyarból

No 351/58.

Note verbale [szóbeli jegyzék]

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság nagykövetsége tiszteletét fejezi ki a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának és kormánya utasítására közli a következőket:

A Magyar Népköztársaság Igazságügyminisztériuma 1958. június 17-én közleményt adott ki a Nagy Imre és társai feletti ítélet kimondásáról és annak végrehajtásáról.⁷ A közlemény többek között azt állítja, hogy „A Nagy Imre-típusú összeesküvők egyes csoportjai ott kerestek menedékjogot, ahonnan már régebben is támogatást kaptak”, hogy Nagy Imre, Losonczy Géza és a többiek „a budapesti jugoszláv nagykövetség épületéből küldték utasításaikat a fegyveres ellenállás folytatására, az életet megbénító sztrájkok szervezésére és a földalatti aknamunka újbóli megszervezésére”, hogy „a jugoszláv nagykövetség épületében Gimes Miklós és többi bűntársa közvetítésével kapcsolatba léptek a budapesti központi munkástanáccsal, a Szabad Európa rádióállomással, sőt, »Október 23« néven új illegális lapot adtak ki.”

A jugoszláv kormány és népe mély elkeseredéssel vette tudomásul Nagy Imre titkos elítélésének és kivégzésének meglepetésszerű hírért. Valótlan, elejétől végéig kiagyalt az állítás, hogy a fenti személyek a jugoszláv nagykövetség épületébe érkezésük után is állítólag folytatták tevékenységüket. A magyar kormány jól tudja, hogy ezek a személyek a jugoszláv nagykövetség épületében való tartózkodásuk alatt nem követték el a magyar Igazságügyminisztérium közleményében felhozott egyik cselekményt sem. A fenti személyek, mindjárt a jugoszláv nagykövetség épületébe érkezésükkor⁸ – a menedékjog

élvezésének normális előfeltételeként – kijelentették, hogy lemondanak minden politikai tevékenységről a menedékjog idejére, és ezt a nyilatkozatot következetesen be is tartották. Erről a nyilatkozatról, rögtön Budapestre érkeztek, négy nappal Nagy Imrénék és társainak a jugoszláv nagykövetségbe érkezése után, értesítették Kádár János elvtársat, a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány miniszterelnökét is.⁹ Ezenkívül a nagykövetség épülete egész idő alatt a szovjet katonai egységek és magyar közbiztonsági szervek legszigorúbb ellenőrzése alatt állott. Ugyanebben az időben, 1956. november 5-én, az utcáról, tankból leadott lövéssel magában a jugoszláv nagykövetség épületében megölték Milovanov jugoszláv diplomatát.¹⁰

A mesterségesen gyártott jugoszlávellenes vádakból és az ítélezés körülményeiből ítélve (a közleményben nincs semmilyen adat arról, hogy mikor tartották a bírósági tárgyalást és mikor hajtották végre az ítéletet), joggal lehet kételkedni a többi vádanyag hitelében, mindenestre mindabban, ami közvetve vagy közvetlenül Jugoszláviára vonatkozik. Az a módszer, amellyel a magyar közlemény Jugoszláviát vádolja és az ítélezés titkossága szemmel láthatóan lehetővé teszi, hogy mindenféle új bűnököt agyaljanak ki Jugoszlávia rovására. A jugoszláv kormány annál erélyesebben hangsúlyozza ezt a megállapítást, mert a múltban is voltak hasonló bűnperek, mint pl. a Rajk-per, amelyekben vádolták Jugoszláviát és akkor is azt állították, hogy megbízható bizonyítékokkal rendelkeznek Jugoszlávia bűnösségéről és beavatkozásáról, mégis később, amikor már annyi ártatlan vér kiömlött, megállapították – a felelős magyar vezetők kimondottan be is ismerték ezt –, hogy ezeket a bizonyítékokat úgy gyártották. Mint ismeretes, az ilyen támadások annak idején nagy nehézséget okoztak nekünk, de a fő áldozat azoknak az országoknak népe volt, amelyekben ezeket a pereket megszervezték.

Ezért a jugoszláv kormány egyáltalán nem tartja szükségesnek, hogy bizonyítsa álláspontjának helyességét ebben a kérdésben. A jugoszláv kormány sohasem avatkozott be Magyarország belügyeibe és nem avatkozik be ma sem. Ezt a tényt tudja nemcsak a magyar kormány, hanem az egész nemzetközi közvélemény is. Így például, közismert dolog, hogy épp abban az időben, amelyre a vád vonatkozik, Jugoszlávia jelentős önzetlen erőfeszítéssel tett annak érdekében, hogy hozzájáruljon a magyarországi helyzet megszilárdulásához, amiért különben nemegyszer a magyar vezetők is köszönetet mondtak.

A fentiekből világosan kitűnik, hogy az említett közleménybe bedobott, idézett állítások, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság durva és indokolatlan megtámadását jelentik, azzal a világos céllal, hogy a közelmúlt legsötétebb módszereinek újbóli felhasználásával kiélezzék és igazolják a már meglévő szervezett, semmire sem tekintő jugoszlávellenes akciót, hogy gyökeresen megrontsák a magyar–jugoszláv viszonyokat és hogy megpróbálják Jugoszláviára hátrítani a felelősséget az akkori magyarországi eseményekért, amit kétségbenvonhatatlanul bizonyít az a tény, hogy a magyar közvélemény állításait az ebben az akcióban résztvevő egyes kormányok sajtója rögtön felhasználta. Ez a támadás – függetlenül attól, hogy szabad akaratból követték-e el – annál sajnálatra és elítélésre méltóbb, mert Jugoszlávia és Magyarország népeinek kapcsolatai kedvezően fejlődtek, ami csak érdekében állott mindkét félnek és mindazoknak a tényezőknek, amelyek őszintén kívánják a béke megszilárdulását a világ e részén. Szemmel látható, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya ezzel a lépéssel súlyos csapást mért a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti kapcsolatokra.

A magyar Igazságügyminisztérium közleményével kapcsolatban a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya szükségesnek tartja emlékeztetni a következő tényre is:

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya és a Magyar Népköztársaság kormánya 1956. november 18-i, illetve 21-i levélváltásával megegyezés jött létre Nagy Imre és a budapesti jugoszláv nagykövetségen menedéj jogot élvező többi személy kérdésében, oly módon, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya kezességet vállalt személyi biztonságukra és biztosítékot adott, hogy szabadon visszatérhetnek otthonukba, mindjárt a jugoszláv nagykövetség elhagyása után, és egyben kötelezte magát arra, hogy „nem kívánja őket megbüntetni régebbi tevékenységük miatt”.¹¹

Mivel a Magyar Népköztársaság kormánya nem biztosította az egyezmény végrehajtását, vagyis ezzel megszegte az egyezményt, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya 1956. november 21-i jegyzékével tiltakozott a Magyar Népköztársaság kormányánál.¹² 1956. december 1-jei jegyzékében adott válaszában¹³ a magyar kormány elvetette a jugoszláv kormány tiltakozását, és azt állította, hogy „mellékes technikai kérdés” az a tény, hogy ezek a személyek nem tértek vissza otthonaikba, és hogy különben tiszteletben tartja a két kormány egyezményéből származó kötelezettséget, még egyszer hangsúlyozva, hogy „kész kezességet adni a fenti személyek személyes biztonságáért és kijelenti, hogy nem szándékozik semmilyen formában megbüntetni őket régebbi tevékenységükért”.

Ezzel kapcsolatban a magyar kormány jegyzékében kijelentette a következőket is:

„Mivel az adott politikai helyzetben Magyarországon fennforgott az a veszély, hogy az ellenforradalmi elemek merényletet terveznek Nagy Imre és a csoportjához tartozó többi személy ellen, a célból, hogy a felelősséget a következményekért a forradalmi munkásparaszt kormányra hárítsák, továbbá szem előtt tartva, hogy személyi biztonságukat politikai ellenfeleik esetleges bosszúja veszélyezteti, ezért a Magyar Népköztársaság kormányának és a Román Népköztársaság kormányának e kérdésben kötött egyezménye alapján Nagy Imre és társai a Román Népköztársaságba távoztak,¹⁴ mindaddig, amíg a Magyar Népköztársaságban helyre nem állnak a megfelelő közbiztonsági feltételek”.

Szemmel látható, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya két ízben is durván megszegte a jugoszláv kormány iránt vállalt kötelezettségét: azzal, hogy nem tette lehetővé Nagy Imre és társai szabad hazatérését otthonaikba, hanem kényszertartózkodásra a Román Népköztársaságba szállította őket; és azzal, hogy személyes biztonságukra és arra adott biztosítékával ellentétben, hogy nem bünteti meg őket régebbi tevékenységükért, ezek közül a személyek közül egyeseket titkos bírósági tárgyalásra vezetett elő, Nagyot és néhány társát pedig halálra ítélte – amely ítéletet végre is hajtották –, amivel a magyar kormány helyrehozhatatlanul megszegte a jogerős egyezményt.

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya a legerélyesebben tiltakozik a Magyar Népköztársaság kormányánál az ellen, hogy a két országnak 1956. november 18-án, illetve 21-én végrehajtott levélváltásával megkötött, s ugyanez év december 1-jéről származó magyar jegyzékkel megerősített egyezmény durva megszegése mellett a Magyar Népköztársaság Igazságügyminisztériumának június 17-i közleménye – amellyel bejelentették Nagy Imre és társai halálraítélését és kivégzését – számos súlyos alaptalan vádat hoz fel a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság ellen, amivel súlyos csapást mért a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság kapcsolataira, és

emiatt saját népe és a világ közvéleménye előtt felelős mindazokért a következményekért, amelyek ebből származhatnak.

Udvariassági formula.

Budapest, 1958. június 23.

Mivel a jegyzék f. év június 23-án megjelent a jugoszláv sajtóban, a magyar elvtársak minél gyorsabban akarnak rá válaszolni.

Az MNK Külügyminisztériuma kéri, hogy minél hamarabb tudassák vele a szovjet kormány véleményét a fenti jegyzékről.

Asztafjev

F. ASZTAFJEV JELENTÉSE, BUDAPEST, 1958. JÚNIUS 18.

Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak
A KB Eln. 162. sz. jkv-e XVI. pontja

SZÁMJELTÁVIRAT

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

Érkezett Budapestről

A Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásról és az ítéletről kiadott közleményt június 16-án helyi idő szerint 24 órakor olvasták be a rádióba és június 17-én tették közzé a sajtóban. A magyar elvtársakkal – Münnichhel, Sándor [József] elvtárral, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetőjével, kerületi pártbizottsági titkárokkal és néhány dolgozóval – folytatott beszélgetésekből az a következtetés vonható le, hogy *a magyar dolgozók többsége helyesléssel fogadta a Nagy Imre és társai elleni ítéletet*. Mint Münnich és Sándor elvtársak közölték, a munkások nagy része igazságosnak tartja az ítéletet. Sok munkás elégedetlen azzal az ítélettel, amelyet a népbírói tanács Kopácsi és Tildy ellen hozott. Véleményük szerint ezek az emberek az októberi eseményekben játszott szerepük miatt halálbüntetést érdemelnének. Az üzemi pártszervezetek, a munkások és a szövetkezeti parasztek túlnyomó többsége teljes mértékben helyesli a népbírói tanács ítéletét Nagy Imre és társai ügyében.

Sándor elvtárs szerint egyes egyéni parasztek sajnálkoznak Nagy Imre kivégzése miatt, mert Nagy Imrének földművelődésügyi miniszterként tevékeny szerepe volt a földosztásban.

A magyar elvtársak adataiból, továbbá elvtársainknak egyes magyar értelmiségiekkel folytatott beszélgetéseiből az derül ki, hogy *az értelmiség nem nyilvánít véleményt a perről. Mint Sándor elvtárs mondotta, a magyar értelmiség attól fél, hogy ismét áruállással vádolják meg*. A magyar elvtársak véleménye szerint *a Nagy Imre és társai elleni ítélet közzététele után az országban tapasztalható hangulat és léghő a proletárdiktatúra és az MSZMP erejéről tanúskodik*. Ezt az álláspontot megerősítették az MSZMP KB Politikai Bizottságának f. év június 17-i ülésén.¹⁵

Az MSZMP KB meghagyta a pártszervezeteknek, hogy ott, ahol ez szükséges, folytassanak felvilágosító munkát a Nagy Imre és társai elleni ítéletről. A magyar elvtársak véleménye szerint ennek a kérdésnek nem szabad nagyobb figyelmet szentelni, mint

amekkora feltétlenül szükséges. Szerintük a Nagy Imre és csoportja elleni népbírószági ítélet 4-5 napig fogja foglalkoztatni az ország lakosságát, utána a kérdés elveszti jelentőségét.

Meg kell mondani, hogy a Nagy Imre és társai elleni ítélet erősen foglalkoztatja a magyar lakosságot. A budapesti újságárusoknál már a reggeli órákban elfogytak azok az újságok, amelyekben a közlemény megjelent. A fővárosi tereken és parkokban az emberek sok helyen kisebb csoportokba verődve együtt olvasták a közleményt. *Egyes munkások és parasztok a bírósági ítélet megmagyarázása alkalmával a pártszervezetek képviselőinek a következő kérdéseket tették fel: Miért hajtották végre az ítéletet a sajtóban való közzététel előtt? Miért tartottak zárt tárgyalást? Miért nem informálták a pártszervezeteket a közlemény közzététele előtt? Hol folyt le a bírósági eljárás és hol hajtották végre az ítéleteket – Magyarországon vagy Romániában? Mindezekre a kérdésekre a pártszervezetek kimerítő választ adtak.*

Mint Szilágyi [Béla] elvtárs, az MSZMP KB külügyi osztályának vezetője, Péter János elvtárs megbízott külügyminiszter és helyettesei, Sebes [István] és Szarka [Károly] elvtársak közölték, az országban belül e kérdést illetően kedvező a helyzet, de külföldön, nevezetesen a nyugati országokban a kérdés aktuális jelentőségre tett szert. Így például az angol és a svájci külügyminisztérium durva hangú nyilatkozatokat tett erről a kérdésről. *Törökországban (Isztambulban), Párizsban és Dániában magyar emigránsok kisebb tüntetéseket rendeztek a magyar külképviseletek épületei előtt.* Isztambulban és Dániában betörték a magyar külképviselet ablakait, Párizsban a magyar konzulátus épületéről leverték a „Magyar konzulátus” feliratú táblát. Stockholmban egy futballmeccs idején egyes emigráns csoportok provokációkat próbáltak szervezni.¹⁶ E provokációk alatt az MNK Külügyminisztériuma utasította a nyugati országokban működő külképviseleteit, hogy fokozzák éberségüket, s amennyiben hivatalos szervek részéről valamilyen nyilatkozat hangzik el, tiltakozzanak az ilyen jelenségek ellen. Az MNK KÜM vezetősége szerint vannak arra utaló jelek, hogy Lodge, az USA ENSZ-képviselője az ENSZ legközelebbi ülészakán fel fogja vetni a Nagy Imre és társai elleni per kérdését.¹⁷

A megbeszélés folyamán a magyar elvtársak közölték, hogy *a budapesti jugoszláv nagykövetség munkatársai nagy érdeklődést tanúsítanak a Nagy Imre-per iránt.* Barátaink elmondása szerint a jugoszláv nagykövetségen működő diplomaták egyszerű ruhákba öltözve autóbuszokra, villamosokra, trolikra szálltak fel, és utazgattak a fővárosban, hogy megismerjék a magyarok véleményét és hangulatát a Nagy Imre és társai ellen hozott ítélet kapcsán. Mint Péter János elvtárs elmondta, június 17-én magához kérette Kapičič jugoszláv nagykövetet, s megbeszélésük során közölte vele, hogy a Nagy Imre és társai elleni ítéletbe csak a legszükségesebbeket foglalták bele. Amennyiben a jugoszláv vezetés kampányt indít Magyarország ellen, a magyar fél kénytelen lesz nyilvánosságra hozni azokat a vizsgálati és peranyagokat, amelyek Jugoszláviának az 1956. októberi eseményekben játszott szerepére vonatkoznak. *Kapičič durva formában kijelentette, hogy a Nagy Imre elleni büntetőeljárást a Moszkva–Peking vonalon folytatott jugoszlávellenes kampány újabb lépésének tekinti. Kapičič azt mondta, hogy a Nagy Imre elleni ítéletre ugyanaz a sors vár, mint a Rajk László elleni ítéletre.*¹⁸ Péter elvtárs elmondása szerint ő kategorikusan visszautasította a jugoszlávnak az MNK népbírószági tanácsa ítélete elleni alaptalan kirohanásait.

1958. VI. 18.

Asztafjev

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

A C. jelű irat bal alsó sarkában „SZKP KB 19969” bélyegző látható. A D. és E jelű iratokon kézírással „A 1781/gsz. számhoz” szöveg olvasható, valamint bélyegzővel: „19969”. Az F. jelű iraton a kiemelések az eredetin utólag ceruzával tett aláhúzások. A 2. bekezdést utólag a bal margón függőlegesen ceruzavonással megjelölték.

¹ Lásd alább, az E. alatt.

² Lásd Asztafjev 1958. június 18-i jelentését, alább az F. alatt.

³ A szovjet–amerikai csúcstalálkozóra végül csak 1959. szeptember 15–27-e között került sor az egyesült államokbeli Camp Davidben.

⁴ A magyar és a jugoszláv kormány 1956. november 21-én kötött megállapodást arról, hogy a jugoszláv követségben tartózkodó Nagy Imre és társai szabadon hazatérhetnek otthonaikba, a magyar kormány garantálja biztonságukat és megígéri, hogy nem alkalmaz ellenük semmiféle megtorlást a jövőben. A megállapodás iratait Zinner Tibor tette közzé az arról folyó megbeszélések jegyzőkönyvével együtt, lásd *Társadalmi Szemle*, 1989. 12. 72–91. o.

⁵ A jegyzék megjelent magyar nyelven a *Magyar Szó* (Újvidék) 1958. június 24-i számában és a *Jalta és Szuez között. 1956 a világpolitikában* című kötetben (Tudósítások Kiadó, Budapest, 1989. 176–179. o.).

⁶ Az utasítás tervezete szó szerint megegyezik a B. jelű irattal, így külön nem közöljük.

⁷ Lásd Ítélet Nagy Imre és társai bűnperében. Az Igazságügyminisztérium közleménye a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásról. *Népszabadság*, 1958. június 17.

⁸ 1956. november 4-én a kora reggeli órákban.

⁹ 1956. november 7-én kora reggel, vö. a II/28. dokumentummal.

¹⁰ Milovanov haláláról lásd a III/3. dokumentumot e kötetben.

¹¹ A levélváltást lásd 4. jegyzet, i. m. 79–81., 84–85., 90. o.

¹² A jugoszláv jegyzéket közölte Glatz Ferenc, in: *História*, 1989. 4–5. 57–58. o.

¹³ Szövegét lásd uo. 59–61. old.

¹⁴ 1956. november 22–23-án román párt- és állami küldöttség járt Budapesten Gheorge Gheorgiu-Dej pártfőtitkár vezetésével. A delegáció tagja volt Chivu Stoica miniszterelnök, Emil Bodnarus, a román párt egyik titkára, valamint Malnaseanu külügyminiszter-helyettes és Walter Roman egyetemi tanár. A két utóbbi személy már november 3-án járt Budapesten és tárgyalt Nagy Imrével és az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságával. Walter Roman november 22-én találkozott a szovjet főparancsnokságon fogva tartott Nagy Imrével és megpróbálta rábeszélni, hogy „önként” távozzon Romániába – sikertelenül. A magyar–román közös közleményt lásd *Népszabadság*, 1956. november 25. A közleményben a látogatás legfontosabb céljáról, a Nagy Imre-csoport romániai internálásáról kötött egyezményről nem esett szó. Az egyezmény szövegét azóta sem hozták nyilvánosságra, de annak idején azt ismertették Nagy Imrével és társaival is.

¹⁵ Az MSZMP PB 1958. június 17-i ülése napirend előtt, Kádár előadásában foglalkozott a „Nagy Imréék elleni ítélettel kapcsolatos tennivalókkal”. (MOL 288/5/83. ő. e. jkv. részlet a PB 1958. június 17-i üléséről.) A fogadtatásról a PB számára csak három nappal később készített összefoglaló jelentést az Agit-prop. Osztály. (MOL 288/22/1958. 1. ő. e. 80–84. o.) E jelentés és a jelen dokumentum megfogalmazásai szinte szó szerint megegyeznek, így valószínű, hogy az 1–5. bekezdés a magyar jelentés egy fogalmazványa alapján készült.

¹⁶ Az éppen folyó labdarúgó világbajnokság Magyarország–Wales mérkőzésén.

¹⁷ Az ENSZ magyar kérdéssel foglalkozó különleges bizottsága 1958. július 14-én jelentést készített a Nagy Imre-ügyben. A magyar kérdéssel együtt e jelentés is az ENSZ 1958. évi közgyűlése napirendjére került, ahol december 11–12-én megvitaták. A közgyűlés elítélte Nagy Imre és társai kivégzését.

¹⁸ Ti. hogy felülvizsgálják és az elítélteket rehabilitálják.

26. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA
A JUGOSZLÁVIÁNAK KÜLDENDŐ
MAGYAR VÁLASZJEGYZÉKRŐL,
1958. JÚLIUS 16.

A. AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK HATÁROZATA, 1958. JÚLIUS 16.

Világ proletárai, egyesüljete!

A Szovjetunió Kommunista Pártja, KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigorúan titkos

No P164/X.

Kuznyecov elvtársnak

Kivonat a 164. sz. jegyzőkönyvből, a KB Elnökségének 1958. július 16-i üléséről

A Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasítások tervezete

A KB jóváhagyja a Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasítások tervezetét, a KB Elnökségének ülésén elfogadott módosítással (mellékelve).

A KB Titkára

B. UTASÍTÁS A BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVETNEK, 1958. JÚLIUS 16.

A 164. sz. jkv. X. pontjához

Titkos. 1 példány

Soron kívül

*A Szovjet Nagykövetnek
Budapest*

203. Keresse fel Sík [Endre] elvtársat, és az MNK Külügyminisztériumának kérésére hivatkozva, közölje véleményünket a jugoszláv kormányhoz küldendő válaszjegyzék tervezetéről; tudassa, hogy Moszkvában egyetértenek a magyar elvtársak által írt jegyzék tervezetével.¹

Távíratilag tegyen jelentést a végrehajtásról.

1958. július 16.

No 1924/gsz

C. KUZNYECOV FELJEGYZÉSE AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
A MAGYAR VÁLASZJEGYZÉK TERVEZETÉRŐL, 1958. JÚLIUS 10.

A KB. Eln. 164. sz. jkv-e X. pontja
Titkos. 1 pld.

Az SZKP Központi Bizottságának

Sík Endre magyar külügyminiszter átadta nagykövetségünknek, Gromov elvtársnak annak a jegyzéknek a tervezetét, amellyel Magyarország a jugoszlávoknak a Nagy Imre és társai elleni ítélettel kapcsolatos jegyzékére válaszol (a tervezet mellékelve). Jegyzékükben magyar barátaink visszautasítják a jugoszlávoknak azokat a vádaskodásait, hogy Magyarország megszegte a Nagy Imre-csoportra vonatkozó megállapodásokat. Ezután számos olyan tényt sorolnak fel, amely a jugoszlávoknak a magyar összeesküvőkkel fenntartott közvetlen kapcsolatairól tanúskodik, majd ismertetik a Nagy Imre-csoport elleni vizsgálat és büntetőeljárás néhány részletét. Befejezésül a magyar elvtársak a jugoszláv jegyzéket a Magyarország belügyeibe való beavatkozásra tett újabb kísérletnek minősítik.

A magyar elvtársak kérik, közöljük velük véleményünket a jugoszlávoknak küldendő válaszijegyzékük tervezetéről.

A Szovjetunió Külügyminisztériuma célszerűnek tartja, hogy közöljük a magyar elvtársakkal, egyetértünk a jegyzék tervezetével. Ugyanakkor néhány megjegyzést kellene fűznünk hozzá, a kérdéssel kapcsolatban korábban jóváhagyott ajánlásoknak (az SZKP KB f. év július 7-i határozata, No P162/XVI.) megfelelően.² Ajánlásaink értelmében azt kellene tanácsolnunk magyar barátainknak, hogy mutassanak rá arra a közvetlen kapcsolatra, amely a jugoszláv kormány jegyzéke és az MNK, valamint a Szovjetunió ellen Nyugaton folytatott rágalomhadjárat között van.

A határozattervezet mellékelve.

Kérem megtárgyalni.

1958. július 10.

V. Kuznyecov [saját kezű aláírás]

No 1880/gsz.

D. AZ SZKP KB HATÁROZATA (TERVEZET)

Titkos. 1 példány
Tervezet

Az SZKP KB határozata A Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasításról

A Központi Bizottság jóváhagyja a Szovjetunió Külügyminisztériuma által benyújtott tervezetet a Szovjetunió magyarországi nagykövetének küldendő utasításról (mellékelve).

Az 1880/gsz. számhoz

*A Szovjet Nagykövetség
Budapest*

Keresse fel Sík [Endre] elvtársat, és az MNK Külügyminisztériumának kérésére hivatkozva, közölje véleményünket a jugoszláv kormányhoz küldendő válaszjegyzék tervezetéről; tudassa, hogy Moszkvában egyetértenek a magyar elvtársak által írt jegyzék tervezetével.

Ugyanakkor közölje barátainkkal, hogy az Ön véleménye szerint a jegyzékben jobban ki kellene domborítani a közvetlen kapcsolatot a jugoszláv kormány jegyzéke és azon rágalomhadjárat között, amelyet jelenleg a nyugati országok, mindenekelőtt az USA bizonyos imperialista körei a Magyar Népköztársaság és más szocialista országok ellen folytatnak, s amellyel az a céljuk, hogy aláássák a szocialista tábor egységét, megbénítsák a nemzetközi munkásmozgalom erőit, elvonják a nemzetközi közvélemény figyelmét a soron következő közel-keleti imperialista kaland előkészítéséről és megghiúsítsák a csúcstalálkozót.

Mondja meg, hogy miként közölték Önnel,³ a jegyzék átnyújtása alkalmával szóban célozni kellene a jugoszlávoknak arra, hogy válaszjegyzékében a magyar kormány csak egy részét használta fel azoknak a tényeknek, amelyek a Jugoszlávia által a Magyar Népköztársaság ellen folytatott aknamunkáról rendelkezésére állnak.

Tegyen jelentést a végrehajtásról.

Az 1880/gsz. számhoz
6. k. mb. 3723/gsz

F. A MAGYAR KORMÁNY VÁLASZJEGYZÉKE, 1958. JÚLIUS 22.

Note verbale [szóbeli jegyzék]

A Magyar Népköztársaság belgrádi nagykövetsége tiszteletét fejezi ki a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság külügyi államtitkárságának és kormánya megbízásából az alábbiakat van szerencséje tudomására adni:

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság budapesti nagykövetsége folyó év június 23-án 351/58. számmal jelzett jegyzéket adott át a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának. E jegyzékben a jugoszláv kormány „mély elkeseredését” fejezi ki Nagy Imrének és társainak elítélése miatt. Véleménye szerint az Igazságügyminisztérium közleményének azok az állításai, amelyek Nagy Imre és társai a jugoszláv nagykövetség épületében való tartózkodása alatti tevékenységére vonatkoznak, valótlanok. A jugoszláv kormánynak a jegyzékben kifejezett véleménye szerint az Igazságügyminisztérium közleménye támadást jelent a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság ellen, azzal a céllal, hogy kiélezze és igazolja a „már folyamatban levő szervezett jugoszlávellenes akciót”. A jugoszláv kormány továbbá azzal gyanúsítja a Magyar Népköztársaság kormányát, mintha megsértett volna

valamiféle megállapodást. A jugoszláv kormány magatartására vonatkozóan viszont a jegyzék azt állítja, hogy „Jugoszlávia sohasem avatkozott be Magyarország belügyeibe, s azt ma sem teszi”, sőt „Jugoszlávia jelentős önzetlen erőfeszítéseket tett a magyarországi viszonyok stabilizálása érdekében”.

Mindezekkel kapcsolatban a Magyar Népköztársaság kormánya felhatalmazza belgrádi nagykövetségét a következők közlésére:

A Nagy Imre és társai elleni bűnperben a Legfelsőbb Bíróság a Magyar Népköztársaság törvényeibe ütköző bűncselekmények miatt magyar állampolgárok ellen indított eljárást. A vádlottakat hazaárulás és fegyveres zendülés szervezése büntetteiben marasztalta el, s az igazságszolgáltatás szabályainak körültekintő érvényesítésével szabta ki igazságos büntetéseket. Ez az ügy tehát a Magyar Népköztársaság kizárólagos belügye, amelybe semmiféle idegen hatalom, így a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormánya sem szólhat bele. A Magyar Népköztársaság kormánya ezért minden erre irányuló kísérletet, mint illetéktelen beavatkozást, teljes erővel visszautasít. Egyébként illetékes jugoszláv tényezők ismételten elismerték, hogy a Nagy Imre-ügy kizárólag a Magyar Népköztársaság belügye.

A Magyar Népköztársaság kormánya mély felháborodással utasítja vissza a jugoszláv jegyzéknek azt az átlátszó kísérletét is, amellyel Nagy Imre és társai elítélését a Rajk-perrel igyekszik összefüggésbe hozni. Nem más ez, mint igazságügyi szerveink durva rágalma-zása, s azt a célt szolgálja, hogy Nagy Imre és társai bűneit a tragikus Rajk-perrel takargassa. A jugoszláv kormány eljárása annál felháborítóbb, mert köztudomású, hogy Nagy Imre és bűntársai esetében a legszélesebb közvélemény előtt milliók és milliók által ismert tények képezték annak a vizsgálatnak a kiindulópontját, amely feltárta s a bűnügyi eljárás során bebizonyította e csoport szándékos összeesküvő tevékenységét.

Bár a jugoszláv jegyzék illetéktelen beavatkozás Magyarország belügyeibe, mégis szükséges, hogy a jegyzéknek hamis látszatot keltő, valóságának meg nem felelő állításaival szemben az alábbi megjegyzéseket tegyük:

1. A jugoszláv kormány sérelmezi az Igazságügyminisztérium közleményének a jugoszláv nagykövetségre is vonatkozó azt a megállapítását, hogy „a Nagy Imre-féle összeesküvő egyes csoportjai ott kerestek menedéket, ahonnan korábban is támogatást élveztek”.

A tények viszont a következők:

a) *Georgijević* Milan, a budapesti jugoszláv nagykövetség volt első titkára, aki 1955 tavaszától hivatalos kapcsolatban volt Vásárhelyi Miklóssal és Gimes Miklóssal, ugyanez év őszén nevezettek arra kérte, hogy kapcsolatukat titkos, konspiratív jellegű kapcsolattá alakítsák át. Később Vásárhelyi Miklós közvetítésével ugyanilyen konspiratív jellegű kapcsolatot létesített Jánosi Ferencsel is, s velük magánlakásokon, vagy más konspiratív körülmények között titkos találkozókat rendezett. E találkozók során Gimes Miklós és Jánosi Ferenc Nagy Imre írásai közül *Georgijević* Milannak átadta a következőket: „Erkölc és etika”, „Néhány időszerű kérdés” és „A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve” című írásokat.⁴ Amint az a Magyar Népköztársaság Igazságügyminisztériumának közleményéből ismeretes, ezek az írások, amelyeket a magyar kormányzati szervek előtt titokban tartottak, részletesen kifejtették Nagy Imre és csoportjának politikai célkitűzését: az államrend erőszakos megdöntését, a népi demokráciával szemben álló erőkkkel való szövetségét, a Varsói Szerződés felbontását és Magyarországnak az imperialisták kezére való játszását.⁵

b) 1956. október 23. és november 4. között Losonczy Géza Nagy Imre megbízásából ötször kereste fel a budapesti jugoszláv nagykövetséget és ott Dalibor *Soldatić* akkori követtel és *Dikić* Osmannal, a jugoszláv nagykövetség akkori tanácsosával tanácskozott. E tárgyalások alkalmával *Soldatić* követ azzal, hogy államtitkokat képező információkat kért és kapott, s az információk alapján Losonczyval a további teendőket megtárgyalta, nyíltan beavatkozott a magyar belügyekbe.

2. A jugoszláv kormány kétségbe vonja az Igazságügyminisztérium közleményének azt a megállapítását, hogy „Nagy Imre, Losonczy Géza és mások a budapesti jugoszláv nagykövetség épületéből küldtek utasításokat a fegyveres ellenállás további folytatására, az életet bénító sztrájkok szervezésére, a földalatti aknamunka újjászervezésére”, továbbá, hogy „a jugoszláv nagykövetség épületéből Gimes Miklós és más bűntársaik útján kapcsolatot létesítettek a központi budapesti munkástanáccsal, a Szabad Európa Rádióval és még új illegális lapot is jelentettek meg »Október huszonharmadika« címmel”.

A tények viszont a következők:

a) A budapesti jugoszláv nagykövetségen tartózkodó magyar személyek 1956. november 5-én Nagy Imre vezetésével „intéző bizottságot” hoztak létre, amely sorozatos tárgyalásokat folytatott *Soldatić* követtel és más, e célból Belgrádból Budapestre utazott magas rangú hivatalos személyekkel.⁶ E bizottság a jugoszláv nagykövetség tagjainak közvetítésével utasításokat juttatott ki a nagykövetségről az összeesküvő csoport városban maradt tagjaihoz az ellenforradalmi kísérletek további folytatására. Így például 1956. november 10-én Tánczos Gábor Nagy Imre megbízásából a nagykövetség egyik beosztottja útján iratot csempészt ki Nagy Balázshoz, Gimes Miklóshoz és Ádám Györgyhöz. Az ebben lefektetett elvek és utasítások alapján kezdték meg az illegális „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom” szervezését, amelynek az állami rend megdöntése volt a célja.⁷ Ugyanezzel a kicsempészt irattal kezdeményezte a Nagy Imréék által létrehozott „intéző bizottság” az „Október huszonharmadika” című illegális lap megjelenését is, amely Gimes Miklós szerkesztésében sztrájkra és további államellenes szervezkedésre szólított fel.⁸

b) Losonczy Géza november 5-én a nagykövetség telefonján felhívta Pártay Tivadart, a volt Független Kisgazdapárt jobbszárnyának egyik vezetőjét, akinek azt az utasítást adta, hogy más jobboldali politikusokkal együtt szökjenek külföldre, ahol majd találkoznak Nagy Imre összeesküvő-csoportjával és együttesen lépjenek fel a forradalmi munkás-pártok ellen.

c) A nagykövetségről Fazekas György, Nagy Imre utasítására, november 8-án Julius Đuka, a belgrádi „Politika” című lap budapesti tudósítója és Gavro Altmann, a belgrádi „Borba” című lap budapesti tudósítója útján, a nagykövetség segítségével, üzenetet juttatott el a Szabad Európa Rádióhoz, amely azt azonnal közölte.⁹

d) Az ellenforradalmi munkástanácsokkal, a nagykövetség támogatása mellett, elsősorban Julius Đuka és Gavro Altmann jugoszláv állampolgár újságírók útján érintkeztek Nagy Imréék.

e) Nagy Imre és társai a jugoszláv követség útján információkat szereztek a törvényes állami szerveknek az ellenforradalom leverésére irányuló intézkedéseiről és terveiről, s 1956. november 14-én a nagykövetség kérésére új politikai platformot és taktikai tervet dolgoztak ki a hatalom átvételére.¹⁰

3. A nagykövetség egyes beosztottjai az említett két jugoszláv újságíróval együtt 1956. november–decemberében még azután is sorozatosan beavatkoztak a Magyar Népköztársaság belügyeibe, miután Nagy Imre és csoportja eltávozott a nagykövetség épületéből. Így például Edward Kardeljnek azt az 1956. december 7-én a szövetségi nemzetgyűlésen elhangzott beszédét, amelyben a forradalmi munkás-paraszt kormánnyal szemben az ellenforradalmi beállítottságú, úgynevezett munkástanácsok politikai hatalomra juttatása mellett foglalt állást, a magyar hatóságok tudta és beleegyezése nélkül, a jugoszláv nagykövetség diplomáciai rendszámmal ellátott gépkocsiján közlekedve terjesztették a Beloiannisz-gyárban, a MOM-üzemben, az Április 4. Gépgyárban, a Kelenföldi Textilművekben, az Acélárugyárban és több csepeli üzemben.

4. A feltárt tények fényében magától omlik össze a jegyzéknek az a kísérlete, amellyel olyan látszatot igyekeztek kelteni, mintha a Magyar Népköztársaság kormánya megszegett volna valamiféle ígéretet azzal, hogy a magyar igazságügyi szervek eleget tettek törvényt szabta kötelességüknek Nagy Imre és társai bűnügyében.

A Magyar Népköztársaság kormánya nem szegett meg semmiféle ígéretet. Az igazság ellenben a következő:

a) Mielőtt arra a tarthatatlan álláspontra válaszolnánk, amely szerint a budapesti jugoszláv nagykövetségnek joga volt a Nagy Imre-csoportot menedékjogban részesíteni, utalni kell arra is, hogy milyen körülmények között és szokatlan módon került ez a csoport a jugoszláv nagykövetségre. 1956. november 1-én a parlament épületében a Nagy Imre-csoport egy megbízottja¹¹ és *Soldatić* követ között megbeszélés folyt arról, hogy a csoport képviselőinek családtagjai a jugoszláv nagykövetség épületébe költözhessenek. November 4-e után bizonyos jugoszláv körök azt állították, hogy Nagy Imréék a fehérterror elől menekültek hozzájuk. Ezzel szemben mindenki előtt ismeretes az a tény, hogy Nagy Imre és társai akkor mentek a jugoszláv nagykövetségre, amikor a forradalmi munkás-paraszt kormány erőinek és a segítségül hívott szovjet csapatoknak fegyveres fellépése következtében a fehérterror lényegében véve megszűnt az országban. Egyébként rendkívül jellemző az a mód is, ahogyan ez a csoport a jugoszláv nagykövetségre került. November 3-ról november 4-re virradó éjszaka, amikor a felelős jugoszláv ténylezők a kapott bizalmas információk alapján tudomást szereztek arról, hogy november 4-én hajnalban a forradalmi munkás-paraszt kormány és a szovjet csapatok közös erővel ellentámadást indítanak az ellenforradalom leverésére, *Soldatić* követ telefonon személyesen hívta fel a Nagy Imre-csoport vezető tagjait, s Belgrád kifejezett kérésére hivatkozva felszólította őket a menedékjog azonnali igénybevételére.¹² A csoport többi tagjának összeszedése is *Soldatić* követ közvetlen irányítása mellett történt. Ujhelyi Szilárdot és Haraszi Sándort Losonczy Géza lakásán hívták fel telefonon a jugoszláv nagykövetségről, s a követ nevében mindkettőjüket a nagykövetségre hívták. Ezzel párhuzamosan Milovanov kulturális attasé Tánzos Gábort szólította fel, hogy családjával együtt menjen a nagykövetségre. *Vukmirović* Jovo nagykövetségi helyettes katonai attasé pedig a saját lakását ajánlotta fel Vásárhelyi Miklósnak és Erdős Péternek, amit azok igénybe is vettek. A nagykövetség tagjainak ez az eljárása annál is inkább súlyosnak minősül, mert november 3-án, a fehérterror idején életveszélybe került haladó gondolkodású, becsületes hazafiak közül többen igyekeztek a jugoszláv nagykövetségnek védelmet keresni, de visszautasításra találtak.¹³ Nyilvánvaló tehát, hogy a jugoszláv

nagykövetség Nagy Imrét és társait nem a fehérterror elől akarta megmenteni, hanem a magyar kormányzati szervek fennhatósága alól akarta kivonni.

b) Kétségtelen az is, hogy a budapesti jugoszláv nagykövetség visszaélt diplomáciai előjogaival, amikor Nagy Imrét és társait a nagykövetség épületébe gyűjtötte, ott tartotta és ezt az eljárást úgy tüntette fel, mintha az említett személyeket menedékjogban részesítené. A nemzetközi jog a diplomáciai képviselők jogát menedékjog nyújtására nem ismeri el. A számos ismert nemzetközi jogász közül dr. Milan Bartoš jugoszláv nemzetközi jogászra, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság külügyi államtitkársága osztályvezetőjére hivatkozunk, aki egy 1956-ban megjelent könyvében kifejtette: „Ma »de lege lata«¹⁴ nem beszélhetünk a menedékjogról mint a nemzetközi jog pozitív intézményéről” (Medunarodno javno pravo, 1956. 460. o.). Ebből következik, hogy a budapesti jugoszláv nagykövetség a nemzetközi joggal ellentétben járt el, a diplomáciai előjogokkal visszaélt, s nyilvánvalóan beavatkozott a fogadó ország belügyeibe, amikor a Nagy Imre-csoportot az úgynevezett menedékjog nyújtásával védelmébe vette.

c) A forradalmi munkás-paraszt kormány 1956 novemberében csak olyan ígéretet tett, hogy az általa eddig ismert cselekményekért nem alkalmaz felelősségrevonást a Nagy Imre-csoport tagjaival szemben. A magyar kormány teljes jóhiszeműségét mutatja az is, hogy később hozzájárult a csoport tagjainak a Román Népköztársaságba való távozásához. A forradalmi munkás-paraszt kormánnyal tárgyaló jugoszláv tényezők azonban már akkor is pontosan ismerték Nagy Imre és csoportja tevékenységének igazi jellegét, de ezt a magyar kormány előtt titkolták, s azt a látszatot igyekeztek kelteni, hogy Nagy Imrét és társait az események sodorták az ellenforradalmi bűnök elkövetésébe. Az ellenforradalommal élethalálharcban álló forradalmi munkás-paraszt kormánytól kikényszerített megállapodással kettős célt akartak elérni. Egyrészt azt, hogy ilyenformán akadályozzák a jugoszláv beavatkozás tényeinek napfényre kerülését, másrészt azt, hogy a Nagy Imre-csoportot mentesítsék a későbbi felelősségrevonás alól. Annyira törekedtek erre, hogy megkísérelték kierőszakolni a magyar kormány hozzájárulását ahhoz, hogy a Nagy Imre-csoportot a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság területére szállíthassák. Ismeretes, hogy a magyar kormány a jugoszláv nagykövetség álláspontját a menedékjog kérdésében sohasem ismerte el, s a Nagy Imre-csoportnak Jugoszláviába való szállítására vonatkozó javaslatot is határozottan visszautasította.

Ami pedig egyes személyek felelősségrevonását illeti: Nagy Imrének és társainak összeesküvő szervezkedése csak fokozatosan válhatott ismertté a magyar bünyügyi és igazságszolgáltatási szervek előtt. A konszolidálódás előrehaladásával újjászerveződött igazságügyi és bünyügyi hatóságok fokról fokra terjeszthették ki vizsgálatukat az ellenforradalom előzményeinek, okainak s a benne résztvevő személyek tevékenységének felderítésére. Ennek során azonban már 1957 januárjában ki kellett terjeszteniök vizsgálatukat egyes olyan személyekre is, akik 1956. november 4-e és 22-e között más, felelősségrevonás és bünyügyi eljárás alá nem került személyekkel együtt a jugoszláv nagykövetségen tartózkodtak.¹⁵ A Magyar Népköztársaság bünyügyi és igazságügyi szerveinek körültekintő és gondos vizsgálata után az ügyészség 1958. január 28-án vádat emelt Nagy Imre és csoportja ellen.¹⁶ Az ügyészi vádindítvány alapján 1958. február 6-án került első ízben sor a bünyügyi bírósági tárgyalására. Bizonyításkiegészítés miatt 1958. június 9-e és 15-e között került sor a Legfelsőbb Bíróság záró tárgyalására,¹⁷ s a június 15-én kihirdetett

ítéletről június 17-én adta ki a Magyar Népköztársaság Igazságügyminisztériuma az ismeretes közleményt. Ezen a tárgyaláson tárta fel és bizonyította be a bíróság Nagy Imre és társai november 4-e előtti nyilvános szereplésének igazi hátterét, annak államellenes, összeesküvő jellegű előzményeit, s november 4-e után a budapesti jugoszláv nagykövetség épületében folytatott kísérletezéseit az ellenforradalmi akciók folytatására, s igazságos ítéletet hozott.

5. Ezekből a kétségtelen tényekből nyilvánvaló, hogy teljesen hamis és valótlan a jugoszláv jegyzéknek az az állítása is, mintha Nagy Imre és társai bűnpere összefüggésben lenne a JKSZ programtervezetével kapcsolatban folyó mostani vitával.¹⁸ A perben hozott ítélet ugyanis – amint a tények bizonyítják – az 1957 januárjában elkezdődött vizsgálat törvénytörési befejezése volt.

Nem felel meg a valóságnak a jugoszláv jegyzéknek az az állítása sem, amely szerint a Nagy Imre és csoportja ellen folytatott bűnügyi eljárás súlyos csapás a két ország kapcsolataira. A magyar–jugoszláv kapcsolatoknak nem a Legfelsőbb Bíróság ítélete ártott, hanem azoknak a hivatalos jugoszláv személyeknek rendkívül súlyosan minősülő eljárása, akik a diplomáciai előjogokkal visszaélve, sorozatosan beavatkoztak az ország belügyeibe.

A felsorolt tények fényében ugyancsak különösen hat a jugoszláv jegyzéknek az az állítása, hogy „Jugoszlávia jelentős önzetlen erőfeszítéseket tett a magyarországi viszonyok stabilizálása érdekében”. Miközben ugyanis a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormányának vezetői nyílt színen a Magyar Népköztársaság s a forradalmi munkás-paraszt kormány iránt barátságot mutattak, addig hivatalos jugoszláv személyiségek a Magyar Népköztársaság államrendjét veszélyeztető személyeket védelmeztek és támogattak. Ezzel a jegyzékkel pedig az imperialisták által a Magyar Népköztársaság ellen folyó propagandahadjárat szolgálataiba álltak.

A Magyar Népköztársaság kormánya a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság budapesti nagykövetségének jegyzékét, mint újabb illetéktelen beavatkozási kísérletet, a legerélyesebben visszautasítja. Hangsúlyozza azonban, hogy a továbbiakban is az a szándék vezérli, hogy kapcsolatait Jugoszláviával állami, gazdasági és kulturális vonatkozásban egyaránt fenntartsa, sőt továbbfejlessze. E kapcsolatoknak azonban az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elve alapján kell nyugodniuk. A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság további magatartásától függ, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya ezt a szándékát mennyire tudja megvalósítani.

A Magyar Népköztársaság belgrádi nagykövetsége ezt az alkalmat is megragadja, hogy tiszteletét fejezze ki a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság külügyi államtitkársága iránt.

Hiteles: olvashatatlan aláírás

Az 1880/gsz számhoz

Az Oroszországi Föderáció Elnöki Levéltára

A C. jelű dokumentum bal alsó sarkában „SZKP KB 21353” bélyegző látható. A D–F. jelű iratok első oldalain a jobb alsó sarokban „21353” bélyegző látható.

¹ A jugoszláv jegyzéket lásd a III/25. sz. dokumentumban, E. alatt. A magyar jegyzék tervezetét lásd alább, F. alatt. A tervezet megegyezik a végleges szöveggel, amelyet közölt a *Népszabadság* 1958. július 23-i száma, továbbá a *Jalta és Szuéz között. 1956 a világpolitikában* című kötet. 180–187. o.

² Lásd a III/25. sz. dokumentumot, A–C.

³ Az eredetiben itt egy szó helyét üresen hagyták vagy a szót törölték.

⁴ Nagy Imre hivatkozott írásainak címe helyesen: „A magyar közélet időszerű erkölcsi-etikai kérdéseiről”; „A marxizmus–leninizmus alkalmazásának néhány időszerű kérdése”; „A nemzetközi kapcsolatok öt alapelve, és külpolitikánk kérdése”. Lásd Nagy Imre: „A magyar nép védelmében”. *Vitairatok és beszédek, 1955–1956.* Párizs, Magyar Füzetek, 1984. 190–199., 208–243. o.

⁵ Ez az állítás nem felel meg a valóságnak: a hivatkozott Nagy Imre-írások nem tartalmazták az említett célkitűzéseket. Nagy Imre írásait a pártvezetéssel folytatandó nyilvános vitához készítette, erre azonban nem került sor.

⁶ Az „intéző bizottság” valójában az MSZMP 1956. november 1-jén létrejött Ideiglenes Intéző Bizottsága, amelynek tagja volt Kádár János, Nagy Imre, Losonczy Géza, Szántó Zoltán, Donáth Ferenc, Lukács György, Kopácsi Sándor. Kádár és a letartóztatott Kopácsi kivételével valamennyien a jugoszláv követségen tartózkodtak november 4-től, és valóban tartottak üléseket. Az erről szóló dokumentumokat Glatz Ferenc közölte, in: *História*, 1989. 4–5. sz. 53–57. o.

⁷ A követségről nem „iratot” és „utasításokat”, hanem egy több pontból álló kérdést küldtek ki, amelyben a benn tartózkodók a politikai helyzetről és a párt szervezéséről érdeklődtek. A „Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom” a volt pártellenzéki értelmiség ellenállási mozgalma volt, amelynek szervezése a követségen lévőkől függetlenül folyt.

⁸ Az *Október huszonharmadika* című illegális lap szerkesztője letartóztatásáig (1956. december 5.) Gimes Miklós, azt követően Kende Péter és Molnár Miklós voltak, munkálataiban részt vett Fekete Sándor, Litván György, Bohó Róbert, Pozsár István stb. A lap a követségen tartózkodóktól függetlenül jelent meg.

⁹ Az üzenet, amelyet általában a sajtónak és a rádióknak küldtek, arra vonatkozott, hogy Nagy Imre és a csoport tagjai élnek, és a jugoszláv követségen tartózkodnak.

¹⁰ Az említett platform valóban elkészült (lásd *História*, 1989. 4–5. sz. 54–55. o.), arra az esetre, ha, mint hírlétt, a Kádár-kormány politikai tárgyalásokba bocsátkozik Nagy Imrével és híveivel. Vö. a III/7. sz. dokumentummal.

¹¹ Szántó Zoltán.

¹² Veljko Mićunović, Jugoszlávia akkori moszkvai nagykövete szerint Hruscsov és Malenkov 1956. november 2–3-i brioni tárgyalásain a szovjetek kérték a jugoszlávokat, hogy működjenek közre Nagy Imre politikai „kikapcsolásában”. Hogy a részleteket is egyeztették volna, az nem állapítható meg egyértelműen. A tárgyalások során a menedékjog igénybevétele mint lehetőség, felmerült. (Lásd Mićunović Veljko: *Tito követe voltam.* 130–132. o.) November 4-re azonban a szovjet álláspont megváltozott, erről lásd a III/1. sz. dokumentumot.

¹³ Nem ismeretes, hogy kikről van szó, illetve hogy történt-e ilyen eset.

¹⁴ A hatályos jog szerint.

¹⁵ A felelősségre vonás gondolata valóban 1957. január elején, a Budapesten tartott ötpárti tanácskozás során merült fel. A vizsgálat megkezdéséről az MSZMP KB 1957. február 26-i ülésén született formális döntés.

¹⁶ A vádirat első változatát a BM Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálói Osztálya készítette 1957. augusztus elején, vö. a III/22. és III/23. sz. dokumentumokkal. Az ügyészség ezt vette át.

¹⁷ Valójában az első tárgyalási napok 1958. február 5. és 6. A pert nem bizonyításkiegészítés, hanem szovjet kérés nyomán halasztották júniusra, vö. Litván György: A Nagy Imre-per politikai háttere. *Világosság*, 1992. 10. sz. 752–753. o.

¹⁸ A JKSZ programtervezetét 1958 tavaszán bocsátották vitára. A dokumentum elítélte a tömbpolitikát, a Szovjetuniót nagyhatalmi törekvésekkel vádolta, és állást foglalt Jugoszlávia el nem kötelezettségének fenntartása mellett.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- ÁVH – Államvédelmi Hatóság
- BM – Belügyminisztérium
- BVT – Békevilágtanács
- DISZ – Dolgozó Ifjúság Szövetsége
- FKGP – Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt
- JKSZ – Jugoszláv Kommunisták Szövetsége
- KB – Központi Bizottság
- KGB – Állambiztonsági Bizottság
- KKM – Külkereskedelmi Minisztérium
- KP – Kommunista Párt
- KÜM – Külügyminisztérium
- KV – Központi Vezetőség
- LEMP – Lengyel Egyesült Munkáspárt
- MDP – Magyar Dolgozók Pártja
- MFMPK – Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
- MKP – Magyar Kommunista Párt
- MNK – Magyar Népköztársaság
- MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt
- MT – Minisztertanács
- MTI – Magyar Távirati Iroda
- PB – Politikai Bizottság
- SZDP – Szociáldemokrata Párt
- SZKP – Szovjetunió Kommunista Pártja

ÉLETRAJZI ADATOK A DOKUMENTUMBAN SZEREPLŐ SZEMÉLYEKRŐL

- Ádám György* (1911–1974): közgazdász, újságíró, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának egyik vezetője, november 4-e után az értelmiségi ellenállás egyik szervezője, 1958-ban életfogytiglani börtönrre ítélték
- Aczél Tamás* (1921–): író, újságíró, a Nagy Imre köré tömörülő értelmiség vezető alakja, 1956 után az USA-ba emigrált
- Ács Lajos* (1922–1968): 1953–1956-ban az MDP PB tagja, a KV titkára, 1956 után haláláig a Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyminisztérium főosztályvezető-helyettese
- Andics Erzsébet* (1902–1986): történész, egyetemi tanár, az MDP KV tagja, a KV osztályvezetője, miniszterhelyettes, Berei Andor felesége
- Andropov, Jurij Vlagyimirovics* (1914...984): 1953–1954-ben a Szovjetunió magyarországi nagykövetségén diplomata, 1954–1957-ben nagykövet, 1957–1961-ben az SZKP KB szocialista orsz300gok kommunista és munkáspártjaival fenntartott kapcsolatokkal foglalkozó osztályának vezetője, majd a KB titkára, az Államvédelmi Bizottság elnöke, az SZKP főtitkára és államfő
- Antos István* (1908–1960): pénzügyi államtitkár és miniszterhelyettes, 1954–1956-ban az MDP KV terv-, pénzügyi és kereskedelmi osztályának vezetője, 1956. november 16-tól a pénzügyminiszter első helyettese, majd haláláig pénzügyminiszter
- Apró Antal* (1913–): az MDP és az MSZMP PB tagja, 1956-ban az MT elnökhelyettese, a MFMPK alapító tagja, 1971-ig miniszterelnök-helyettes
- Arisztov, Averkij Boriszovics* (1903–1973): 1955–1960-ban az SZKP KB titkára, 1952–1953 és 1957–1961 között a KB Elnökség tagja, 1961-től a Szovjetunió nagykövete Lengyelországban
- Bartoš, Milan*: jugoszláv nemzetközi jogász, a jugoszláv külügyminisztérium osztályvezetője
- Bata István* (1910–1982): az MDP PB póttagja, 1953–1956-ig honvédelmi miniszter, vezérezredes, 1956–1958 között a Szovjetunióban élt emigrációban
- Beljajev, Nyikolaj Iljics* (1903–?): az SZKP KB titkára
- Berei Andor* (1900–1979): 1954–1956 között az Országos Tervhivatal elnöke, az MDP KV tagja, Andics Erzsébet férje
- Berija, Lavrentij Pavlovics* (1899–1953): szovjet belügyi népbiztos, illetve miniszter, miniszterelnök-helyettes, halálra ítélték és kivégezték
- Bernal, John Desmond* (1901–1971): angol fizikus, filozófus, politikus, a Békevilágtanács egyik vezetője, 1967-ig elnöke
- Bescsev, Borisz Pavlovics* (1903–?): az SZKP KB tagja, szovjet közlekedési miniszter
- Bibó István* (1911–1979): a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt): megbízottjaként államminiszter Nagy Imre-kormányában 1956. november 2–4. között, 1958-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték

- Bierut, Boleslaw* (1892–1956): a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkára, Moszkvában halt meg az SZKP XX. kongresszusa idején
- Biszu Béla* (1921–): 1955–1956 között Budapest XIII. kerületi párttitkár, 1957–1961 között belügyminiszter, az MSZMP PB tagja, a KB titkára
- Boldizsár Iván* (1912–1989): újságíró, szerkesztő, 1956-ban a *Hétfői Hírlap* főszerkesztője, 1956 végén rövid ideig előzetes letartóztatásban volt
- Boldoczki János* (1912–?): nagykövet, 1953–1956 között külügyminiszter, 1956 augusztusától 1960-ig moszkvai magyar nagykövet
- Brezsnyev, Leonid Iljics* (1906–1982): 1956-ban az SZKP elnökségének póttagja, a KB titkára, 1957-ben az elnökség tagja. Hruscov leváltása után haláláig az SZKP első titkára, illetve főtítkára, a Legfelső Tanács elnökségének elnöke (államfő)
- Bulganyin, Nyikolaj Alekszandrovics* (1895–1975): 1956-ban a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, marsall
- Cséby Lajos* (1899–1976): 1957. januártól 1961. októberig Magyarország jugoszláviai nagykövete
- D’Astier de la Vigerie* (1900–1969): francia közéleti személyiség, a Békevilágtanács egyik vezetője
- Dékán István* (1919–1975): államvédelmi vezérőrnagy, 1953–1956 között belügyminiszter-helyettes, 1956-ban a BM ÁVH parancsnoka
- Déry Tibor* (1894–1977): író, a Nagy Imre köré tömörülő értelmiségi ellenzék vezető alakja, 1956 júliusában kizárták az MDP-ből, 1957-ben 9 évi börtönrre ítélték
- Dimitrov, Georgi* (1882–1949): bolgár miniszterelnök, a Bolgár Kommunista Párt főtítkára, 1935–1943 között a Kommunista Internacionálé főtítkára
- Dobi István* (1898–1968): 1952–1967 között az Elnöki Tanács elnöke (államfő), 1959-től az MSZMP KB tagja
- Donáth Ferenc* (1913–1986): 1956-ban az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének igazgatóhelyettese, 1956. október 24-én megválasztották az MDP KV titkárának, de tisztségét nem fogadta el. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja. Nagy Imrével Romániában internálták, 1958-ban 12 évi börtönrre ítélték
- Dudás József* (1914–1957): mérnök, 1956-ban a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány vezetője, a Magyar Függetlenség szerkesztője, halálra ítélték és kivégezték
- Đuka, Julius* (1926–1991): jugoszláv újságíró, 1956-ban a *Politika* című kormánylap magyarországi tudósítója
- Eden, Robert Anthony* (1897–1977): brit konzervatív politikus, külügyminiszter, 1955–1956-ban miniszterelnök
- Egri Gyula* (1923–1972): 1954-től megszakításokkal az MDP KV, illetve az MSZMP KB tagja, 1954-ben belügyminiszter-helyettes, 1955 novembere és 1956 októbere között az MDP KV titkára, 1957-től megyei első titkár
- Ehrenburg, Ilja* (1891–1967): szovjetorosz író és publicista, a Békevilágtanácsban a Szovjetunió képviselője
- Eisenhower, Dwight David* (1890–1969): tábornok, 1952-től 1960-ig az Amerikai Egyesült Államok elnöke
- Ember Mária* (1931–): újságíró, a *Magyar Nemzet* munkatársa, Hegedűs B. András felesége

- Erdei Ferenc* (1910–1971): 1955–1956-ban az MT elnökhelyettese, mint a Szovjet Hadsereggel tárgyaló magyar kormányküldöttség vezetőjét Tökölön letartóztatták, de néhány hét után szabadlábra helyezték. Utóbb a Hazafias Népfront főtitkára, az MTA főtitkára
- Erdélyi Károly* (1928–1971): 1956-ban moszkvai magyar követségi tanácsos, az MSZMP KB külügyi osztályának munkatársa, majd vezetője, Kádár János személyes tanácsadója és orosz tolmácsa
- Erdős Péter* (1925–1990): újságíró, a Nagy Imre köré tömörülő ellenzék aktív tagja, 1958-ban másfél évi börtönre ítélték
- Értavi József*: a Budapest X. kerületi László gimnázium tanára, 1956-ban emigrált
- Farkas Ferenc* (1903–1966): a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) megbízottjaként 1956. november 2–4-e között a Nagy Imre-kormány államminisztere
- Farkas Mihály* (1904–1965): 1955-ig az MKP és MDP PB tagja, a KV titkára, 1948–1953 között honvédelmi miniszter. 1955-ben eltávolították a vezetésből, 1956-ban kizárták a pártból, 1957-ben 16 évi börtönre ítélték törvényteleneség elkövetése miatt
- Farkas Vladimir* (1925–): államvédelmi alezredes, az Államvédelmi Hatóság főosztályvezetője, Farkas Mihály fia, 1956-ban letartóztatták és 1957-ben elítélték
- Fazekas Erzsébet* (1900–1967): Gerő Ernő felesége, történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemes történelem tanszékének tanára
- Fehér Lajos* (1917–1981): újságíró, politikus, az MSZMP PB tagja, a KB titkára, 1956 novemberében rövid ideig a *Népszabadság* főszerkesztője
- Firjubin, Nyikolaj Pavlovics* (1908–1983): 1955–1957-ben a Szovjetunió nagykövete Jugoszláviában, majd külügyminiszter-helyettes
- Földes Péter* (1918–): újságíró, 1956-ban a Magyar Rádió munkatársa, 1960-ban 13 évi börtönre ítélték
- Friss István* (1903–1978): az MKP, MDP, MSZMP KV, illetve KB tagja és gazdaságpolitikával foglalkozó osztályának vezetője, az 1954-ben alapított akadémiai Közgazdaságtudományi Intézet igazgatója
- Furceva, Jekatyerina Alekszejevna* (1910–1974): 1954–1957-ben az SZKP moszkvai első titkára, 1956–1961-ben az SZKP KB titkára, az Elnökség póttagja, majd tagja, 1960-tól kulturális miniszter
- Gábris Mihály*: belügyminiszter-helyettes, 1954–1956-ban az MDP KV póttagja
- Garasin Rudolf* (1895–1969): ezredes, az Igazságügyminisztérium, illetve a Belügyminisztérium főtisztviselője, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, 1957 után nagykövet
- Gáti Gyula* (1906–1956): rendőr alezredes, Borsod–Abaúj–Zemplén megyei rendőrfőkapitány-helyettes
- Gerő Ernő* (1898–1980): az MDP PB tagja, 1956-ig miniszterelnök-helyettes, Rákosi leváltása után az MDP KV első titkára 1956. október 25-ig, ekkor a Szovjetunióba távozik. 1960-ban hazatér, 1962-ben kizárják az MSZMP-ből
- Gimes Miklós* (1917–1958): újságíró, a *Szabad Nép*, később a *Magyar Nemzet* főmunkatársa, a Nagy Imre köré tömörült ellenzék vezető alakja, 1956 október végén a *Magyar Szabadság* szerkesztője, november 4-e után a szellemi ellenállás egyik vezetője, a Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték

- Gottwald, Klement* (1896–1953): a Csehszlovák Kommunista Párt vezetője, köztársasági elnök
- Grebennyik, K.*: gárda vezérőrnagy, Budapest szovjet katonai városparancsnoka, a szovjet Államvédelmi Bizottság elnökének helyettese
- Gromiko, Andrej Andrejevics* (1909–1989): szovjet diplomata, 1956-ban külügyminiszter-helyettes, később külügyminiszter, majd a Legfelső Tanács elnökségének elnöke
- Gromov, Jevgenyij Ivanovics*: a Szovjetunió budapesti nagykövete 1957. március 14-től
- Haraszti Sándor* (1897–1982): újságíró, a Nagy Imre köré tömörült pártellenzék tagja, 1956. november 1–4. között a *Népszabadság* főszerkesztője, Nagy Imrével Romániában internálták, majd 1958-ban 5 évi börtönrre ítélték
- Hárs István* (1924–): 1954–1956-ban belügyminiszter-helyettes, 1957-től a Magyar Rádió főosztályvezetője, majd elnöke
- Háy Gyula* (1900–1975): író, a Nagy Imre köré tömörült ellenzék vezető alakja, 1957-ben 6 évi börtönrre ítélték
- Háy László* (1891–1975): 1954–1956-ban külkereskedelmi miniszter, 1956. november 19-ig a Magyar Nemzeti Bank elnöke, utóbb a közgazdaságtudományi egyetem rektora
- Hazai Jenő* (1921–): 1950–1957 között a néphadsereg politikai főcsoportfőnök-helyettese, majd főcsoportfőnöke, tábornok, 1956 után a BM állambiztonsági szolgálatának vezető munkatársa
- Házi Árpád* (1908–1970): belügyminiszter, miniszterelnök-helyettes, 1955–1956-ban az állami ellenőrzés minisztere, 1956 után vállalati igazgató
- Hegedűs András* (1922–): 1956-ban a Minisztertanács elnöke, az MDP PB tagja. 1956. október 28-án a Szovjetunióba menekült, 1958-ban tért haza
- Hegyí László* (1910–): honvéd vezérőrnagy, vezérkari főnök 1956. november– 1957. február között
- Hidas István* (1918–): 1954–1956 között miniszterelnök-helyettes, az MDP PB tagja
- Horváth Imre* (1901–1958): 1956-tól az MDP KV, illetve MSZMP KB tagja, 1956 júliusától haláláig külügyminiszter
- Horváth Márton* (1906–1987): 1953-ig az MDP PB tagja, a *Szabad Nép*, az MDP központi napilapjának főszerkesztője
- Horváth Zoltán* (1900–1967): szociáldemokrata újságíró, 1956-ban a *Népszava* főszerkesztője, majd történeti közíró
- Hruscsov, Nyikita Szergejevics* (1894–1971): az SZKP első titkára, a Minisztertanács elnöke
- Ivasutin, Pjotr Ivanovics* (1909–?): hadseregtábornok, az SZKP KB apparátusának vezető beosztású tisztviselője, 1963-tól vezérkari főnökhelyettes
- Jánosi Ferenc* (1916–1968): 1954–1955-ben a Hazafias Népfront főtitkára, Nagy Imre veje és az ellenzék aktív tagja, Nagy Imrével Romániában internálták, majd 8 évi börtönrre ítélték
- Joliot-Curie, Frédéric* (1900–1958): Nobel-díjas fizikus, a Békevilágtanács elnöke, a Francia Kommunista Párt KB tagja
- Kabanov, Ivan Grigorjevics* (1898–1972): az SZKP KB tagja, 1953–1958-ban szovjet külkereskedelmi miniszter

- Kádár János* (1912–1989): 1956 júliusától az MDP KV titkára, 1956. október 25-től első titkára, az 1956. november 4-én megalakult MFMPK elnöke, az MSZMP KB első titkára
- Kaganovics, Lazar Mojszejevics* (1893–1991): szovjet miniszterelnök-helyettes, az SZKP Elnökségének tagja
- Kállai Gyula* (1910–): 1955–1956-ban népművelési miniszterhelyettes, az MDP KV osztályvezetője, 1957. februártól a kormány tagja, művelődésügyi miniszter, később miniszterelnök-helyettes és miniszterelnök, az MSZMP PB tagja, a KB titkára
- Kapčić, Jovo* (1919–): 1947–1955 között jugoszláv belügyminiszter-helyettes, Jugoszlávia budapesti nagykövete 1957 után
- Kardelj, Edvard* (1910–1979): 1953–1963 között a jugoszláv kormány alelnöke, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége elnökségének tagja
- Kéthly Anna* (1889–1976): szociáldemokrata politikus, 1956-ban az MSZDP elnöke, a Nagy Imre-kormány államminisztere, 1956 után az emigrációs Magyar Forradalmi Tanács elnöke
- Király Béla* (1912–): vezérőrnagy, a nemzetőrség főparancsnoka, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnöke, 1956 után a Magyar Forradalmi Tanács elnöke az emigrációban
- Király István* (1921–1989): irodalomtörténész, egyetemi tanár, a *Csillag* című folyóirat főszerkesztője
- Kiricsenko, A. I.*: az SZKP Elnökségének tagja, Ukrajna Kommunista Pártja első titkára
- Kiss Károly* (1903–1983): az MDP és az MSZMP PB tagja, 1946–1957 között az MDP Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke, az MSZMP KB titkára
- Konyev, Ivan Sztjepanovics* (1897–1973): szovjet marsall, a szovjet honvédelmi miniszter első helyettese, a Varsói Szerződés egyesített fegyveres erőinek főparancsnoka
- Kopácsi Sándor* (1922–): rendőrezredes, 1956-ban Budapest rendőrőfkapitánya, Nagy Imre híveként kapcsolatot teremt a fegyveres felkelőkkel, a nemzetőrség egyik szervezője, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány tagja, 1958-ban életfogytiglani börtönrre ítélték
- Kornyejcsuk, Alekszandr Jevdokimovics* (1905–1972): ukrán író, az SZKP KB tagja, a Békevilágatanács elnökségének tagja
- Kossa István* (1904–1965): az MDP KV pótagja, az MSZMP KB tagja, 1954–1956-ban az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, 1956-ban pénzügyminiszter, 1956. november 4-én a MFMPK alapító tagja, pénzügy-, később közlekedés és postaügyi miniszter
- Kovács Béla* (1908–1959): 1945–1947 között a Független Kisgazdapárt főtítkára, földművelésügyi miniszter, majd a Szovjetunióban eltöltött 8 éves rabság után 1956-ban a Nagy Imre-kormány államminisztere
- Kovács István* (1911–): az MDP PB tagja, az MDP KV titkára, 1956-ban a budapesti PB első titkára, 1956–1958-ban a Szovjetunióba emigrált, 1962-ben kizárták az MSZMP-ből, de 1966-ban újra felvették
- Kovács István* (1917–): vezérőrnagy, vezérkari főnök, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány tagja, 1956. november 3-án a tököli tárgyaláson letartóztatták és 1958-ban 6 évi börtönrre ítélték

- Köböl József** (1909–): 1954–1956-ban az MDP KV párt- és tömegszervezeti osztályának vezetője, a KV tagja, 1956 októberében négy napon át a PB tagja, 1957-ben eltávolították az MSZMP KB-ból
- Kóvágó József** (1913–): Budapest kisgazdapárti polgármestere a forradalom napjaiban, 1956 után emigrált és az emigráns Magyar Forradalmi Tanács alelnöke
- Kristóf István** (1912–1979): 1951-től az MDP KV titkára, a PB póttagja, később az MDP Központi Revíziós Bizottságának elnöke, 1953–1954-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke, 1956–1961 között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkára
- Kuusinen, Otto** (1881–1964): finn és szovjet politikus, az SZKP KB tagja, 1957-től a KB titkára
- Lodge, Henry Cabot** (1902–1985): amerikai diplomata, 1953–1960 között az USA képviselője az ENSZ Biztonsági tanácsban
- Lombardi, Ricardo** (1901–1984): olasz szocialista politikus, parlamenti képviselő
- Losonczy Géza** (1917–1957): újságíró, a *Magyar Nemzet* főmunkatársa, a Nagy Imre köré tömörülő pártellenzék tagja, a Nagy Imre-kormány államminisztere, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja. Romániában internálták, Budapesten a vizsgálati fogságban hosszú éhségsztrájk következtében meghalt
- Lukács György** (1885–1971): filozófus, egyetemi tanár, akadémikus, 1956-ban a Nagy Imre-kormány népművelési minisztere, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja, Nagy Imrével Romániában internálták, 1957-ben hazatért
- Malenkov, Georgij Makszimilianovics** (1902–1988): az SZKP KB titkára, elnökségének tagja, Sztálin halála után a Szovjetunió miniszterelnöke, 1957-ben eltávolították a vezetésből
- Maléter Pál** (1917–1958): honvéd vezérőrnagy, a forradalom egyik katonai vezetője, honvédelmi miniszterhelyettes, majd miniszter, 1956. november 3-án a tököli tárgyaláson letartóztatják és a Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték
- Malinyin, Mihail Szergejevics** (1899–1960): hadseregtribnok, a szovjet fegyveres erők vezérkari főnökének helyettese, az SZKP Központi Revíziós Bizottságának tagja
- Marosán György** (1908–1992): 1956. júliustól az MT elnökhelyettese, 1956. november 4-én a MFMPK alapító tagja, majd államminiszter, az MDP és az MSZMP PB tagja, a KB titkára, 1957–1959-ben az MSZMP budapesti első titkára
- Márton András** (1924–): 1956-ban a Zrínyi Katonai Akadémia parancsnoka, ezredes, országgyűlési képviselő. 1958-ban 10 évi börtönre ítélték
- Matolcsi János** (1923–1983): 1955–1956-ban földművelésügyi miniszter, 1957-ben miniszterhelyettes
- Mićunović, Veljko** (1916–): 1956–1958 között Jugoszlávia moszkvai nagykövete
- Miklós Imre**: 1947-ben a Magyar Függetlenségi Párt országgyűlési képviselője
- Mikojan, Anasztaz Ivanovics** (1895–1978): az SZKP Elnökségének tagja, a Szovjetunió MT elnökhelyettese, 1964-től a Legfelső Tanács Elnökségének elnöke
- Mód Péter** (1911–): 1954. évi rehabilitációja után könyvtárigazgató, majd a Külügyminisztérium munkatársa, a Forradalmi Bizottság egyik vezetője, 1957–1961-ben Magyarország állandó ENSZ képviselője
- Mollet, Guy** (1905–1975): francia szocialista politikus, 1956-ban miniszterelnök

- Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics* (1890–1986): az SZKP Elnökségének tagja, külügyminiszter, 1957 júniusában vezető tisztségeiből leváltották
- Muhitgyinov, N. A.*: az SZKP Elnökségének póttagja, az Üzbég KP első titkára
- Münnich Ferenc* (1886–1967): 1956-ban belgrádi magyar nagykövet, 1956 októberében belügyminiszter, 1956. november 4-én a MFMPK elnökhelyettese, a fegyveres erők minisztere, 1957–1965 között az MSZMP PB tagja, 1958. január 28.–1961. szeptember 13. között miniszterelnök
- Nagy Balázs* (1927–): történész, a Petőfi Kör egyik titkára, 1956-ban emigrált, a brüsszeli Nagy Imre Intézet alapító tagja
- Nagy Ferenc* (1903–1979): kisközpárti politikusként 1945 után miniszter, nemzetgyűlési elnök és miniszterelnök, 1947-ben emigrációba kényszerítik
- Nagy Gyula* (1920–): az Országos Tervhivatal mezőgazdasági osztályvezetője
- Nagy Imre* (1896–1958): 1953–1955 és 1956. október 24.–november 4. között miniszterelnök, az MDP PB tagja, az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja, Romániában internáltak, 1958. június 16-án halálra ítélték és kivégezték
- Nógrádi Sándor* (1894–1971): 1949–1956 között a néphadsereg politikai főcsoportfőnöke, vezérezredes, az MDP KV tagja, 1956-ban az MDP az agitációs és propaganda osztály vezetője, 1956 után nagykövet, majd az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának elnöke
- Orbán László* (1912–1978): 1955–1956-ban oktatási miniszterhelyettes, majd az MDP KV osztályvezetője, 1957–1962 között az MSZMP KB osztályvezetője, az MSZMP KB tagja, később kulturális miniszter
- Orbán Miklós*: államvédelmi ezredes, a BM Államvédelmi Hatóság belső karhatalmi csapatainak („kék ávéhások”): parancsnoka
- Pándi Pál* (1926–1987): irodalomtörténész, a *Szabad Nép* munkatársa
- Pártay Tivadar* (1908–): kisközpárti politikus és szerkesztő, 1956-ban részt vett a FKGP újjászervezésében, 14 hónapot töltött előzetes letartóztatásban
- Patolicsev, Nyikolaj Szemjonovics* (1908–): 1956–1958-ban a Szovjetunió külügyminiszterének első helyettese, 1958-tól külkereskedelmi miniszter
- Petrák Lajos* (1929–1986): 1956-ban a DISZ Budapesti Bizottságának titkára
- Pervuhin, Mihail Georgijevics* (1904–1978): 1952–1957-ben az SZKP KB Elnökségének tagja, első miniszterelnök-helyettes. 1958-tól a Szovjetunió nagykövete a Német Demokratikus Köztársaságban
- Péter Gábor* (1906–): 1945 után a politikai rendőrség, illetve az Államvédelmi Hatóság parancsnoka, altábornagy, 1953-ban letartóztatták és életfogytiglani, majd perújrafelvétel után 14 évi börtönre ítélték
- Péter János* (1910–): református püspök, 1956–1958-ban a Kulturális Kapcsolatok Intézetének vezetője, 1958–1961-ben a külügyminiszter első helyettese, majd 1973-ig külügyminiszter
- Piros László* (1917–): rendőr vezérőrnagy, az ÁVH határőrség parancsnoka, 1953–1954 között a belügyminiszter első helyetteseként az ÁVH vezetője, majd 1956-ig belügyminiszter, az MDP PB póttagja, 1956–1958 között a Szovjetunióban emigráns
- Pongrácz Kálmán* (1898–1980): 1949–1958 között Budapest polgármestere, majd tanácselnöke, az MDP KV tagja

- Ponomarjov, Borisz Nyikolajevics* (1905–?) az SZKP KB tagja, az SZKP BK külföldi kommunista pártokkal fenntartott kapcsolatok osztályának vezetője
- Popović, Koča* (1908–?): jugoszláv politikus, 1953–1966 között külügyminiszter, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége elnökségének tagja
- Poszpjelov, Pjotr Nyikolajevics* (1898–1979): az SZKP KB titkára, 1957-től az SZKP KB Elnökségének póttagja
- Pőcze Tibor*: rendőr vezérőrnagy, belügyminiszter-helyettes, országos rendőrfőkapitány, 1951–1954 között az MDP KV tagja
- Puskin, Georgij M.* (1909–1963): 1945–1948 között a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság politikai tanácsadója és a Szovjetunió magyarországi meghatalmazottja, 1948–1949-ben a Szovjetunió budapesti nagykövete
- Rajk László* (1909–1949): az MKP, illetve MDP egyik vezetője, főtitkárhelyettes, belügy-, majd külügyminiszter, 1949-ben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték, 1956-ban rehabilitálták
- Rajk Lászlóné Földi Júlia* (1914–1981): az 1949-ben kivégzett külügyminiszter özvegye, a Nagy Imre köré tömörült ellenzék aktív résztvevője, Nagy Imrével Romániában internálják, 1958-ban tért haza
- Rákosi Mátyás* (1892–1971): 1956. július 18-ig a Magyar Dolgozók Pártja első titkára. Miután az MDP KV tisztségéből leváltott a Szovjetunióba távozott, ahol haláláig maradt. 1962-ben kizárták az MSZMP-ből
- Ranković, Aleksander* (1909–1983): jugoszláv belügyminiszter és a kormány alelnöke, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége titkára
- Révai József* (1898–1959): az MKP és az MDP PB tagja, 1949–1953 között népművelési miniszter, az MSZMP KB tagja
- Rónai Sándor* (1892–1865): az MDP PB, majd az MSZMP KB tagja, 1952–1962 között az országgyűlés elnöke
- Rudenko, Roman Andrejevics* (1907–1981): a Szovjetunió legfőbb ügyésze, az SZKP KB póttagja
- Sághy Vilmos* (1922–): 1954–1957 között begyűjtési miniszterhelyettes, később belkereskedelmi miniszter
- Sándor József* (1911–1985): 1956-ban rákospalotai kerületi párttitkár, 1956 után az MSZMP KB tagja, a KB irodájának (az első titkár titkárságának), illetve az MSZMP KB Párt és tömegszervezeti osztályának vezetője
- Sebes István* (1906–1966): 1957-től külügyminiszter-helyettes, majd bécsi nagykövet
- Sepilov, Dimitrij Trofimovics* (1905–?): szovjet külügyminiszter, az SZKP KB titkára, az SZKP Elnökségének póttagja
- Sík Endre* (1891–1978): 1954–1958 között külügyminiszter-helyettes, 1958–1961 között külügyminiszter
- Široký, Viliam* (1902–1971): 1953–1963 között csehszlovák miniszterelnök
- Soldatić, Dalibor*: 1956-ban Jugoszlávia budapesti követe
- Somogyi Miklós* (1896–1980): 1956 után az MSZMP PB tagja, a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke, a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke
- Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics* (1888–1970): 1953–1956 között a szovjet szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke, az SZKP elnökségének tagja

- Szabó János* (1897–1957): gépkocsivezető, a Széna téri felkelőcsoport vezetője, 1957. januárjában halálra ítélték és kivégezték
- Szaburov, Makszim Zaharevics* (1900–1977): 1952–1957-ben az SZKP KB elnökségének tagja, miniszterelnök-helyettes
- Szakasits Árpád* (1888–1965): szociáldemokrata, majd kommunista politikus, 1945–1950 között miniszterelnök-helyettes és államfő, rehabilitálása után a Magyar Újságírók Szövetsége elnöke, az Elnöki Tanács tagja
- Szalai Béla* (1922–): 1953–1954-ben az Országos Tervhivatal elnöke, 1954–1955-ben könnyűipari miniszter, 1954–1956-ban az MDP PB tagja, az MDP KV titkára
- Szántó Zoltán* (1893–1977): 1954–1956 között az MDP KV tagja, 1954–1955-ben a Tájékoztatási Hivatal elnöke, majd varsói nagykövet. 1956 októberében az MDP PB és az Elnökség, illetve a MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja, Nagy Imrével Romániában internálták, 1958-ban hazatért
- Szarka Károly* (1923–): diplomata, 1953–1956-ban Magyarország washingtoni követe, 1955-ben a magyar ENSZ küldöttség vezetője, külügyminiszter-helyettes
- Szélíg Imre* (1903–1968): szociáldemokrata politikus, 1948 után az emigráns magyar SZDP egyik vezetője
- Szerov, Ivan Alekszandrovics* (1905–1991): 1959-ig az Állambiztonsági Bizottság elnöke, hadseregtábornok, az SZKP KB tagja
- Szilágyi Béla* (1908–): az MSZMP Központi Revíziós Bizottságának tagja, az MSZMP KB külügyi osztályának vezetője, 1959–1963 között Magyarország londoni követe, majd külügyminiszter-helyettes
- Szilágyi József* (1917–1958): a Nagy Imre körül kialakult ellenzék aktív résztvevője, Nagy Imre miniszterelnöki titkárságának vezetője, 1958-ban halálra ítélték és kivégezték
- Szirmai István* (1906–1969): 1956-ban az *Esti Hírlap* főszerkesztője, 1957-től a Tájékoztatási Hivatal elnöke, majd az MSZMP KB agitációs és propaganda osztályának vezetője, az MSZMP KB, 1959-től a PB tagja, a KB titkára
- Szmirnyukov, Mihail Szergejevics* (1909–?): a Szovjetunió Minisztertanácsa Hivatalának helyettes vezetője
- Szobek András* (1894–1986): 1954–1956 között begyűjtési miniszter, az MDP KV tagja
- Szoboljev, Arkagyij Alekszandrovics* (1903–?): 1955-től a Szovjetunió ENSZ-nagykövete
- Sztálin, Joszif Visszarionovics* (1879–1953): haláláig a szovjet állam és az SZKP vezetője
- Szuszlov, Mihail Andrejevics* (1902–1982): az SZKP elnökségének tagja, a KB titkára
- Tánczos Gábor* (1928–1979): a Petőfi Kör titkára, Nagy Imrével Romániában internálják, 1958-ban 15 évi börtönre ítélték
- Tardos Tibor* (1918–): író, újságíró, a *Szabad Nép* és a *Szabad Ifjúság* munkatársa, 1957-ben másfél évi börtönre ítélték
- Tildy Zoltán* (1889–1961): 1945–1948 között kisgazdapárti miniszterelnök, illetve köztársasági elnök, 1956-ban a Nagy Imre-kormány államminisztere, 1958-ban 6 évi börtönre ítélték
- Tito, Joszip Broz* (1892–1980): a Jugoszláv Szövetséges Szocialista Köztársaság és a Jugoszláv Kommunista Párt, illetve a Jugoszláv Kommunista Szövetsége vezetője
- Togliatti, Palmiro* (1893–1964): 1927-től haláláig az Olasz Kommunista Párt főtitkára
- Ugrai Ferenc* (1922–): honvéd vezérőrnagy, 1957 februárjától 1963-ig vezérkari főnök

- Ujhelyi Szilárd* (1915–): 1956-ban filmfőigazgató, a Nagy Imre körül kialakul ellenzék aktív tagja, a Nagy Imre-csoporttal Romániában internáltak
- Vajda Imre* (1900–1969): szociáldemokrata politikus, 1956-os szabadulása után egyetemi tanár
- Vas Zoltán* (1903–1983): 1953-ig az MDP PB tagja, 1955 után külkereskedelmi miniszterhelyettes, a SZÖVOSZ elnöke, 1956 októberében közellátási kormánybiztos, Nagy Imrével Romániában internáltak, 1958-ban tért haza
- Vásárhelyi Miklós* (1917–): Nagy Imre legszűkebb köréhez tartozó politikus, 1954-ben a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese, 1956-ban a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke, a Nagy Imre csoporttal Romániában internáltak és a Nagy Imre-perben 5 évi börtönrre ítélték
- Vég Béla*: 1953–1956 között az MDP KV titkára
- Vorosilov, Kliment Jefremovics* (1881–1969): az SZKP elnökségének tagja, marsall, a Legfelső Tanács elnökségének elnöke (államfő)
- Vukmanović, Svetozar (Tempo)*: (1912–): 1953–1958 között a jugoszláv kormány alelnöke, majd a szakszervezetek vezetője, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége elnökségének tagja
- Zamcsevszkij, Ivan Konsztantyinovics* (1909–?): 1956–1957-ben a szovjet Külügyminisztérium 5. európai osztályának vezetője, 1957–1959-ben a Szovjetunió nagykövete Jugoszláviában, az SZKP KB póttagja
- Zentai Vilmos*: 1945 után a Szociáldemokrata Párt Politikai Bizottságának tagja, honvédelmi államtitkár
- Zorin, Valerian Alekszandrovics* (1902–1986): szovjet külügyminiszter-helyettes
- Zsigarjov, Pavel Fjodorovics* (1900–1963): a Szovjetunió honvédelmi miniszterének első helyettese, a légierők főparancsnoka, az SZKP KB póttagja, 1957–1960 között a polgári légiközlekedés vezetője
- Zsukov, Georgij Konsztantyinovics* (1896–1974): a Szovjetunió marsallja, 1956-ban honvédelmi miniszter. 1957 végén leváltották tisztségéből

NÉVMUTATÓ

- Aczél Tamás 29
Ács Lajos 13
Ádám György 220
Altmann, Gavro 220
Andics Erzsébet 158, 159
Andropov, Jurij Vlagyimirovics 21, 23,
31, 41-43, 56, 67, 68, 71, 73, 74, 81,
82, 94, 95, 107, 113, 118, 132, 140,
163, 164, 183, 189, 191, 194, 195,
198, 200, 202, 203
Antos István 138
Apró Antal 89, 94, 95, 181, 206
Arisztov, Averkij Boriszovics 53, 83, 86,
94, 115, 129, 131, 132, 145, 173, 183
Asztafjev 213, 214
Bajkov, V. Sz. 204, 206
Barosván István 30
Bartoš, Milan 222
Bata István 138
Beljajev, Nyikolaj Iljics 53, 83, 86, 94,
115, 145, 173, 204
Beljajeva 164
Berei Andor 138
Berija, Lavrentyij Pavlovics 148
Bernal, John Desmond 117, 119
Besceev, Borisz Pavlovics 109, 110
Beszcsasztnov 190
Bibó István 163, 164
Bierut, Bolesław 25
Biszku Béla 193-195, 199, 200, 202
Bohlen, Charles E. 127
Bokarova 164
Boldizsár Iván 54
Boldoczki János 52, 53, 128, 137-140,
172, 173
Bolgár István 30
Bovdizsár I. Boldizsár Iván
Branovics 76, 79
Brezsnyev, Leonyid Iljics 53, 70, 75, 83,
86, 94, 115, 145, 173, 193-195
Bulganyin, Nyikolaj Alekszandrovics 53,
83, 86, 94, 109-112, 115, 121-124,
126, 173
Cséby Lajos 168
Dán I. Dékán István
D'Astier de la Vigerie 117, 119
Dejka I. Dékán István
Dékán István 63, 78, 79
Déry Tibor 33, 200
Đikić, Osman 220
Dimitrov, Georgi 25
Dobi István 35, 48, 74, 94
Donáth Ferenc 51, 95, 131, 199, 200
Dögei Imre 89
Dudás József 130
Đuka, Julius 220
Eden, Robert Anthony 122-124
Egri Gyula 40, 139
Ehrenburg, Ilja 117-120
Eisenhower, Dwight David 121, 122, 126
Ember Mária 30
Erdei Ferenc 74
Erdélyi Károly 53
Erdős Péter 221
Értavi József 55
Ertovi I. Értavi József
Farkas Ferenc 81
Farkas Mihály 22, 24, 26, 152, 160, 167,
178, 182
Farkas Vladimir 160
Fazekas Erzsébet 159

- Fazekas György 220
 Fehér Lajos 156, 182
 Firjubin, Nyikolaj Pavlovics 70, 107, 108, 113
 Fomin, G. I. 83
 Földes Péter 29
 Friss István 138, 205, 206
 Furceva, Jekatyerina Alekszejevna 53, 70, 83, 86, 94, 115, 173, 204
- Gábri Mihály 78
 Garasin Rudolf 140
 Gáti Gyula 62
 Georgijević, Milan 219
 Gerő Ernő 22, 30, 33, 35–38, 40, 42, 47, 48, 51, 90, 133, 136, 140, 147, 151, 152, 155, 158, 159, 167, 174, 178, 182–185
 Gimes Miklós 199, 200, 210, 219, 220
 Gottwald, Klement 25
 Grebennyik, K. 98
 Grigorjev 194
 Grizlov 100
 Gromiko, Andrej Andrejevics 42, 43, 52, 53, 122, 172, 183, 193, 208, 209
 Gromov, Jevgenyij Ivanovics 194, 217
 Gyeduskin, P. Sz. 210
- Haraszi Sándor 74, 221
 Hárs István 63, 78
 Has I. Hárs István
 Háty Gyula 200
 Háty László 138
 Házi Árpád 146
 Hegedüs András 21–23, 35, 37, 39, 43, 47, 48, 56, 133, 136, 139, 140, 151, 174, 182, 184
 Hegyi László 169
 Hidas István 146
 Horváth Imre 67, 68, 89, 128, 129, 172
 Horváth Márton 35, 43, 130
 Horváth Zoltán 30
- Huscsov, Nyikita Szergejevics 26, 53, 70, 83, 86, 94, 108, 111, 114, 115, 119, 145, 153, 165, 173, 194, 207, 213
- Ivanov, N. 144
 Iványi Iván 36
 Ivasutin, Pjotr Ivanovics 199, 200
- Jánosi Ferenc 199, 219
 Jegorov, I. I. 85
 Joliot-Curie, Frédéric 116–118
- Kabanov, Ivan Grigorjevics 109
 Kádár János 22, 23, 29, 35, 47, 48, 51, 60, 63, 74, 82, 89, 94, 95, 103, 108, 111–113, 129, 130–134, 137, 139, 140, 146–148, 154–156, 158, 160, 161, 167, 172, 173, 180, 190, 191, 193–195, 200, 203, 205, 206, 211
 Kaganovics, Lazar Mojszejevics 53, 83, 86, 94, 115, 173
 Kállai Gyula 29
 Kapalkin, V. 127
 Kapičić, Jovo 167, 210, 214
 Kardelj, Edvard 73, 107, 108, 114, 160, 221
 Kelin, V. Ny. 140, 173
 Kéthly Anna 150, 189–192
 Király Béla 98, 130, 199, 200
 Király István 33
 Kiricsenko, A. I. 53, 76, 83, 86, 115, 173
 Kiss Károly 60, 166, 172, 206
 Komolova 164
 Konyev, Ivan Sztjepanovics 75
 Kopácsi Sándor 99, 199, 213
 Komyejcsuk, Alekszandr Jevdokimovics 119
 Korobov 109
 Kossa István 89, 159
 Kosztov 148
 Kovács Béla 164
 Kovács István 22, 37, 47, 97, 128, 129, 133, 136, 153, 161, 174, 182

- Köböl József 40, 51, 172, 182
 Kovrigina, M. D. 109
 Kővágó József 81
 Kristóf Istán 94
 Kun Béla 155
 Kurennaja 164
 Kuusinen, Otto 107
 Kuznyecov, V. 216, 217
- Lengyel István 206
 Lenin, Vlagyimir Iljics 168
 Lewikowski 82, 83, 85
 Lodge, Henry Cabot 214
 Lombardi, Ricardo 119
 Lopi őrnagy 79
 Losonczy Géza 74, 81, 95, 199, 200, 210, 220, 221
 Lukács György 37, 42
- Makarova 127
 Malenkov, Georgij Makszimilianovics 53, 70, 83, 86, 94, 111, 114, 115, 173
 Maléter Pál 140, 199, 200
 Malinyin, Mihail Szergejevics 47, 51
 Marosán György 48, 89, 190, 206
 Márton András 81
 Matolcsi János 146
 Melihova 118, 119
 Mićunović, Veljko 113, 114
 Mijatović, Božidar 36
 Miklós Imre 30
 Mikojan, Anasztaz Ivanovics 32, 35, 37, 47, 49, 51, 53, 54, 60–62, 83, 86, 111, 115, 173, 207
 Mílovanov 211, 221
 Mód Péter 168
 Mollet, Guy 122, 124, 126
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 21, 53, 70, 83, 86, 94, 115, 173
 Morozov, A. 114
 Muhitgyinov, N. A. 53, 83, 86, 115, 173
 Münnich Ferenc 60, 63, 82, 89, 94, 95, 132, 137, 168, 206, 213
- Nagy Balázs 220
 Nagy Ferenc 29
 Nagy Gyula 182
 Nagy Imre 23, 24, 29, 30, 36, 40, 43, 47, 48, 51, 55, 67–69, 73, 74, 81–83, 85, 89, 90, 93, 95, 107, 108, 113, 114, 129–131, 134, 135, 140, 146–149, 156, 158, 163, 166, 167, 170, 172, 174, 175, 177–179, 182, 185, 189, 194, 199, 200, 202, 203, 208–214, 217–223
 Nógrádi Sándor 40, 43, 138
- Olivert 55
 Orbán László 182
 Orbán Miklós 63
- Pándi Pál 37, 43
 Pártay Tivadar 220
 Patolicsev, Nyikolaj Szemjonovics 41, 128, 129, 207
 Pautyin 205
 Pavlovszkij, N. 93, 97–99, 101
 Pervuhin, Mihail Georgijejevics 53, 83, 86, 94, 115, 173
 Péter Gábor 77
 Péter János 214
 Petii 79
 Petrák Lajos 169
 Pevce I. Pócze Tibor
 Pilcsik 140
 Piros László 77, 78
 Pongrácz Kálmán 94
 Ponomarjov, Borisz Nyikolajejevics 107, 116, 118
 Ponomarjov, J. V. 129
 Popović, Koča 113
 Poszpjelov, Pjotr Nyikolajejevics 53, 70, 83, 86, 94, 115, 145, 173, 204
 Pócze Tibor 78
 Puskin, Georgij M. 168
- Rajk László 22, 24, 148, 178, 211, 214, 219

- Rajk Lászlóné Földi Júlia 30, 167
Rákosi Mátyás 21–26, 29–36, 38, 40, 41,
77, 89, 90, 128, 139, 140, 145, 147,
149, 151, 152, 155, 158, 160, 165–
167, 170, 178, 183–185, 205, 206
Ranković, Aleksander 73, 114, 202
Révai József 22, 23, 30, 174, 182
Rónai Sándor 35, 48, 89, 94, 190
Rudenko, Roman Andrejevics 199, 200
- Sághy Vilmos 138
Sándor József 194, 204–206, 213
Sebes István 173, 214
Sepilov, Dimitrij Trofimovics 41, 53, 69,
70, 83, 86, 94, 113, 114, 116, 173,
180, 183, 189, 191
Sík Endre 208, 216–218
Široký, Viliam 131
Soldatić, Dalibor 113, 129, 130, 220, 221
Somogyi Miklós 182
Sós 206
Svernyik, Nyikolaj Mihajlovics 53, 83,
86, 94, 115, 173
Szabó János 150
Szaburov, Makszim Zaharovics 53, 83,
86, 94, 115, 173
Szakasits Árpád 30, 48
Szalai Béla 30, 33, 146
Szálasi Ferenc 150
Szántó Zoltán 47, 48, 60, 108, 131
Szarka Károly 68, 128, 214
Szélig Imre 189
Szerov, Ivan Alekszandrovics 27, 30, 47,
50, 54, 55, 62, 63, 75, 98, 131, 132,
193, 195
Szikacsov, Ny. Ny. 53
Szilágyi Béla 214
Szilágyi József 199, 200
Szirmai István 182
Szmirtjukov, Mihail Szergejevics 110
Szobek András 137, 138
Szoboljev, Arkagyij Alekszandrovics 59
- Sztálin, Jozsif Visszarionovics 25, 148
Sztarovojtov 76, 80
Szuszlov, Mihail Andrejevics 21, 25, 42,
47, 49, 51, 53, 60–62, 75, 83, 86, 94,
115, 116, 129, 131, 132, 145, 173,
183, 204, 207
- Tánczos Gábor 220, 221
Tardos Tibor 33
Tildy Zoltán 48, 73, 74, 199, 213
Tito, Joszip Broz 25, 26, 36, 37, 70, 73,
108, 114, 148, 160, 168, 173
Togliatti, Palmiro 26, 42, 69
Tyereskin 118
- Ugrai Ferenc 169
Ujhelyi Szilárd 221
- Vajda Imre 168
Vas Zoltán 47
Vásárhelyi Miklós 199, 219, 221
Vég Béla 139, 146
Velázquez, Diego Rodríguez de Silva y
150
Víg őrnagy 76, 78–80
Vinogradov, I. 69, 174
Vorosilov, Kliment Jefremovics 26, 53,
83, 86, 94, 115, 173
Vukmanović, Svetozar (Tempo) 25
Vukmirović, Jovo 221
West 55
- Zaharov 207
Zamcsevskij, Ivan Konsztantyinovics
137, 140, 163, 172, 173
Zentai Vilmos 81
Zorin, Valerian Alekszandrovics 82, 83,
85
Zvonkov, D. 173
Zsigarjov, Pavel Fjodorovics 193
Zsukov, Georgij Konsztantyinovics 53,
70, 75, 86, 93, 95–103, 115, 173

A kiadásért felel Gyurgyák János és Litván György
Felelős szerkesztő Gábor Luca
Olvasószerkesztő Sós Adrienne
Műszaki szerkesztő Kempfner Zsófia
A fedélterv Kállay Judit munkája
A szedés és a tördelés
a Századvég Kiadó fényszedő rendszerén készült
Felelős vezető Bácskai István
Tördelő Sörfőző Zsuzsa
A nyomdai kivitelezés a Centum Kft. munkája
Felelős vezető Ujvárosi Lajos
ISBN 963 7911 74 X
ISSN 1216–1756

A sorozatban eddig megjelent

SZEMLE

Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából

Zimándi Pius: A FORRADALOM ÉVE
Krónika 1956-ból

Várallyay Gyula: „TANULMÁNYÚTON”
Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után

ÖTVENHATRÓL NYOLCVANHATBAN
Jegyzőkönyv

*

Az '56-os Intézet és a Századvég Kiadó
egyéb közös kiadványai

1956

A forradalom kronológiája és bibliográfiája

1956 • ÉVKÖNYV 1992